

DEUSTUKO UNIBERTSITATEA
Filosofi-Letren Fakultatea
Euskal Filologia Saila

FELIPE AGUSTIN OTAEGI

BEIZAMAKO ERRETOREA

O. E.

Francisco Maria Altuna Bengoetxea
Donostia, 1991

BEATRIZ OTAEGI IMAZek

Francisco Maria Altuna Bengoetxea

Doktorearen zuzendaritzapean

burututako DOKTOREGO-TESIA.

Donostian 1991.eko Irailean.

A U R K I B I D E A

TESIAREN AURKEZPENA	1
1. JAIOTERRIA	10
1.1) BEIZAMA: KRISTAU HERRIA	10
1.1.1) Lehen arrastoak	10
1.2) IRUÑEKO ELIZBARRUTIA	14
1.2.1) Joaquín Xavier Uriz (1815-1829)	20
1.2.2) Herriko erretoregoaren etorkia	26
1.3) F.A. OTAEGUIREN AURREKO ETA ONDORENGO ERRETOREAK	36
1.3.1) Erretore guzien auziak	41
1.4) BEIZAMA: EUSKAL HERRIA	50
1.4.1) Beizama Unibertsitatea	50
1.4.2) Herriaren etorkia	52
1.4.3) Udalaren gobernu	65
1.4.4) Udaletxearen eraikitzea	74
1.4.5) Herriko bizitza	77
1.5) BEIZAMA: BORROKA HERRIA	84
1.5.1) Otaeguiaren garaiko gerrateen oihartzuna Beizaman	84
1.5.2) Napoleonen gerla eta lehen karlistada	95
1.5.3) "Konstituzioaren arauzko jaurpide" delakoaren kontrako gerra	111

2. IDAZLEA	138
2.1) IDAZLEA BERA NOR DEN	138
2.2) HAREN GURASO, SENIDE ETA ASABAK	145
2.3) HAREN BIZITZA	155
2.4) OTAEGUI OSABA-ILOBAK	167
2.5) LAGUNTZAILEAK ETA IBERO ETXEGILEAK	186
3. IDAZLANAK	192
3.1) EUSKAL LITERATURAN DAGOKION LEKUA	192
3.2) HAREN ESKU IZKRIBUAK	197
3.3) HAZIBIDEA	208
3.4) GRAFIARI DAGOZKION OHARRAK	223
4. HIZKERAREN BEREIZGARRIEN LABURPENA	228
4.1) MORFOLOGIA	230
4.1.1) Deklinabidea	230
4.1.1.1) Izena	230
4.1.1.2) Izenordainak	237
4.1.1.3) Erakusleak	239
4.1.2) Aditza	242
4.2) SINTAXIA	320
4.2.1) Harridurazko esapideak	320
4.2.2) Lokailuak	322
4.2.3) Juntagailuak (aurkaritzakoak)	338
4.2.4) Mendeko perpausak	343
4.2.4.1) Perpaus konpletiboak	343

4.2.4.1.1)	NAHI IZAN-en	
	konpletiboak	344
	A) Forma ez-	
	jokatuak	344
	B) Forma	
	jokatuak	345
4.2.4.1.2)	Beste zenbait	
	aditzen menpe	
	onduak	347
	A) Forma ez-	
	jokatuak	347
	B) Forma	
	jokatuak	349
4.2.4.1.3)	-(E)NA eta	
	-(E)NIK	352
4.2.4.1.4)	Instrumental	
	kasuaren markaz	
	osaturiko	
	konpletiboak	354
4.2.4.2)	Erlatibozko perpausak	355
4.2.4.3)	-(E)LAKO eta -(E)N -en	
	bidez lorturiko izenlagunak	364
4.2.4.4)	Baldintzazko perpausak	367
4.2.4.5)	Kausazko perpausak	369
4.2.4.6)	Perpaus kontsekutiboak	372
4.2.4.7)	NOLA..... -(e)N	
	HAIN....., ZEIN DA X	376

4.2.4.8) Partizipio perfektoaz baliatuz lor daitezkeen txertakuntzak	379
4.3) HIZTEGIA	381
4.4) ONDORIOAK	403
BIBLIOGRAFIA	409
AURKIBIDEA	

TESIAREN AURKEZPENA

Antzineko zenbait biografori sinetsi behar badiegu, haien liburuetan biografiaturiko pertsonaiak bi eratakoak izan ohi ziren: batzuk etorki gorengoak, jauregi ederrean sortuak; besteak, berriz, gizarteko maila apalenetako lohi artetik atereak. Haien sehasmatik bertatik ziren handikiak eta ospetsuak, eta hala izaten jarraitzen ziren bizi osoan; hauek ezerezetik abiatuak, beren bizitzako sencagailei esker iristen ziren famaren erpinera. Ia inor ez zen izaten, ordea, gehienok caren bezala, erdi-neurrikoa, alegia ez erralcoia eta ez hañoa.

Neure tesigaiari neurri bat eman beharko banio, esancc nuke erralcoia izatera inondik ere iritsi caba, ez cela arrunta ere; erdi-neurrikoa dela, alegia, gorantz cehiago jotzen duena beherantz baino. Neure tesigaiatz ari naiz, noski, gaiatz beratz, ez nik tesiarri erantsi cioan itxuratz eta eiteatz; azken honetatz besteri bait caokio iritzi ematea, ez niri, eta hori egiten ariko banintz, arrazoi osoatz esan bait lezake norbaitek artabero usaia cariocala alde guztietatik, eta ez nuke hori nahi.

Hori ez, baina tesigaiata bera ene ustez baliotsua dela bai, aitor dezakecala uste cut, ez bait da egunoro lan egin ahal izaten inoiz arçitaratu gabeko obraz, inork ezacutzen ez cuen idazleatz, eta cainera ez bart arratsekoatz ez eta herenehungoatz, baizik duela ia berrehun eta berrogeitamar urte jaiotakoatz, beratz klasiko dei

dezakegunaz, Asteasuko Agirre eta Gerriko eta gainerako idazle gipuzkoarren kidekoaz.

Balio horietaz gainera badu niretzat tesigai honek beste bat, hemen ezin isil dezakedana, niri begiak pixka bat agian lausotu dizkidana gure idazle honi gehiegixko ederrestean: haren herri berean sortua naiz, alegia, eta haren deitura berbera daramat. Ez jakin ez ote naizen ere haren odoleko. Hori horrela izanik, nola ez nuen hartaz egingo tesia? Ezagutu nuen bezain laster erantsi nizkion eskuak lanari eta ez zait damutu. Hona nola ezagutu nuen.

Orain dela urte batzuk Hezkuntz Sailak deituriko oposaketak prestatzen ari nintzelarik, nire eskuetan nerabilen Fr. Luis Villasanteren Historia de la Literatura Vasca. Liburu honetan aurkitu nuen lehencabiziko aldiz hauxe zioen alpamena: "Al publicarse los sermonarios clásicos de Juan Bautista Aguirre y de Juan Ignacio de Guerrero, también parece que se hicieron gestiones para la publicación de la obra de tipo similar del Párroco de Beizama (Guipúzcoa) Don Felipe Agustín de Otaegui, muerto en 1840; pero sea por una causa, sea por otra, esta extensa obra no se publicó; y aún hoy permanece inédita. Son cuatro grandes fajos de sermones con sus correspondientes títulos: Sermones morales y panegíricos; Pláticas Doctrinales; Explicación de la Doctrina Cristiana; Homilías." (1).

Instant hartan sorturiko jakinminari jarraitu natzaio orain arte. Oposaketak bukatu eta berehala hasi nintzen esku-izkribu nauen aztarna bilatu nahian.

Ez zen erraza izan aurkitzea. Lehendabizi Beizamako erretoretxera joan nintzen, baina zoritxarrez hutsik zegoen aspalditik eta bertako elizako liburuak Donostiako Elizbarrutiko Artxiboan zeuden. Gainera esku-izkribuak ez zeuden han, baizik beste leku batean. Etsi nuen ez nituela sekulan aurkituko.

Alabaina, Felipe Agustin Otaeguiaren esku-izkribuak ka-sualitatez aurkitu nituen, gutxienean uste nuen garaian: Lazkaoko Benediktinoen Konbentuan zeuden.

Legajoak, paper xortak jakanik askatuak zeuden eta zortzi aletan azaleztatuta. Eenetan lan oparoa iruditu zitzaidan Beizamako erretorearena eta neure iritzi apalean kontutan hartzekoa bere obra guzia.

Halaz guztiz, neure iritzian gehiegizko konfiantzarik ez nuenez gero, gure irakasle izandakoen aburuen bila hasi nintzen.

Aloe batetik, Deustuko eta Donostiako E.U.T.G.-etako Euskal Filologiako Katedradun Patxi Altunarena eskatu nuen. Bere iritzi ona jaso ondoren, Gasteizko Unibertsitateko Katedradun izandako Koldo Mitxelena Jaun agurgarriarengana jo nuen. Bere erantzuna izan zen gipuzkera ez zela gehiegi ezagutzen zen euskalki horietakoa. Honez gain, XVIII eta XIX. gizaldietan zehar Gipuzkoan ez genituela idazle asko esan zuen.

Ez zuen bestelako aipurik egin idazle hau ezagutzean, baina interesgarritzat jo zuen haren ezagutza.

Horrela bada, Aita Altunaren gidaritzapean ekin nion Felipe Agustinen esku-izkribuen ikerketari.

Filosofia eta Letrak karrera bukatu ondoren Lizentzia turako tesina egin nuen. Orduan aukeratu nuen gaia Beizamako euskararen ikerketa fonetikoa izan zen bereziki. Zer esanik ez, Beizamako hizketaren azterketa sinkronikoa izan zen. "Korpus" bat analizatuz egin nuen lana. Herriko zahar eta ez hain zahar zirenen hizketa jaso nuen zuzenean magnetofoi zinta batean eta hizkera honen ikerketa fonetikoa, morfosintaktikoa eta azentoari zehokiona egin nuen. Ez nekien orduan urte batzuen buruan herri bereko seme euskal idazle batez egingo nuela doktore-lana.

Gaur honelako lan bati hasera ematean dudan xedea hau xe jakin eraztea da: Felipe Agustín Otaeguiaren obra bere garaian argitaratu ez baldin bazen ere, ez zela izan, cure uste apalean, bere kalitate edo maila eskasagatik. Tesian adieraziko dudan bezala, Beizamako erretorearen euskarara bere garaiko eta inguruko idazlerik onenena bezain ona da, dotorea haren idazkera. Edozein idazle klasikorekin erkatzeko modukoa dela deritzogu. Bere obraren hedadura handia da, ez zuen txolarte galduetan idatzi horrelako obra. Garbi ikusten da Felipe Agustinen helburua obra argitaratzea zela; horregatik eman zion batasuna, osotasuna bere lanari.

Otaeguiaren lana zortzi tomotan bilcua dago. Guztira 2500 orrialde inguru idatzi zituen lumaz, letra txiki eta txukunaz. Esku-izkribu hauek oso egoera onean iraun dute eta ez dago inolako eragozpenik irakurtzeko momentuan. Nik aurkitu nituenean, guziak fotokopiatzeko eta jasotzeko asmoa izan nuen, eta horrela hasi nintzen noizean behin Lazkaora joaten, xortaka fotokopiatzen eta Donostiara ekartzen. Aurrena lehen tomoa fotokopiatu nuen eta gero seigarrena. Hori egiteko ez nuen arrazoi berezirik izan, ustekabean gertatu zen: Artxibategiko liburu zaintzaileak horiek eskuratu zizkidan eta horiexek kopiatu nituen.

Baina egun haietan Euskal Elkarte Autonomoko Artxibategietako Arduradunek aurrerantzean esku-izkribuak fotokopiatzen ez uzteko erabakia hartu zuten. Eta hala, esku artean bi tomo bakarrik nituela ceratu nintzen. Dena den, Felipe Agustinen obraren erakusgarri gisa nahikoa zela irucitu zitzaidan eta lanean hastea erabaki nuen.

Esku-izkribuen gaia edo muina cidaktikoa da. Alci berean kristau doktrina cute irakasgai: Kreoaren edo fedearren artikuluiak, Jaungoikoaren Legeko Mandamentuak, Eliza Ama Donearenak eta Sakramentuak. Ecileak berak deritze "doktrinak", 6. tomoan, 113. orrian ikus daitekeenez.

Baina ez hori bakarrik, sermoiak edo platicak ere agertzen zaizkigu, abenduko, Garizumako, e.a.-eko ospakizunetarako. Baita sermoi panegiriko edo handiespenezkoak ere, hau da, Ama Birjinaren edo Santu berezien egunak ospatzeko egin zituen sermoiak.

Kristau ikasbide edo doktrinari atal luzea eskaintzen dio. Doktrina igande edo jai egun arratsaldeetan, "bezpe rak" zeritzen elizkizunetan erakusten zuen. Haietarako prestatuak zeuzkala deritzogu.

Sermoiak, berriz, igande eta jai egunetako Meza Santu ko hitzaldietan aditzera ematen zituela dirudi. Sermoi gehienak Beizamako erretoretzetik ekarriak omen dira, baina beste batzuk Tolosako Dona Maria Elizatik. Beraz, inguruko herrietan sermoiak azaltzen ibiltzen zela edo agian beste apaizek haren sermoiak erabiltzen zituztela pentsa dezakegu.

Landu dudan lehendabiziko aleak 200 orrialde ditu. Abenduko lehen igandetik hasi eta Garizuma bitarteko gertakizun liturgikoei dagozkien sermoiak biltzen ditu 35 hitzalcitan.

Aipagarria da tomo honetako 159 eta 160. orrialdeak ez direla Otaeguienak, beste norbaitenak baizik. Deskuidoz josi zituzten bestearen orriak eta Otaeguienak eta berehala antzematen da ez direla bereak. Gainera, 194 orri arte agertzen den "Dominica in Albis" sermoiari bukaera falta zaio; nonbait galdua edo beste libururen batean josia egongo da beharbada.

Beste tomoak, aldiz, 168 orrialde ditu, 134garrena haserarik gabe dagoelarik.

Metocologiari dagokionez, testua hondoraino ikertu eta hustu dugula esan behar dugu. Autorearen hizkuntza ahalik eta zorroztasun eta zehaztasun handienaz aztertu

dugu. Ez bait dago egina, nik dakidanez, ez XVII-XIX garren mendeetako idazle gipuzkoarren baten hizketaren azalpen osorik, ez eta -are gutxiago- orduko gipuzkeraren -gipuzkeren, hobeki esan- deskribapen zehatzik. Eta merezi duela uste dugu batena bederen egina egon dadin, besteenak honetatik zertan bereizten diren gero jakiteko.

Azken batean gure tesiak ikerketa filologiko eta linguistikoa izan nahi du. Felipe Agustin Otaeguiaren mintzaeraren berezitasunak azpimarratzen saiatuko gara. Hizkuntzalaritzaren eta filologiaren arteko harremanak eko interrelazioak estuak direla kontutan hartuz, lehenik oinarri filologiko finkoak jartzen ahalegincuko gara, ondoren linguistiko batzuetara iristeko.

Gure lanean ukitzen diren arazoan irtenbidearen ikuspegi orokor baten gabezia edo eza da beronen akatsa. Hau da, informazio eta dokumentazio urriaren erabilpenak ekar ditzakeen eragozpenak jasan ditugula esan nahi dugu. Aurrerago ikusiko dugun legez, Beizamako gaur egungo euskara ez da Felipe Agustinek erabili zuena bezalakoa. Aldaketa asko aurkitzen ditugu, baina arrazoi linguistikoak ematerakoan hipotesi gehiegi eraikitzeak arriskuan gaude. Informaziorik eza dela eta, egokiago deritzogu eskuetan dugun testuaren ikerketa zehatz eta larderiatsua egiteari. Hau da behintzat gure asmoa lan honi ekitean.

Halaz ere, autorearen obra zuzenean ezagutzen hasi baino lehen, bere garaiko gertakizun eta xehetasun jakingarri batzuren berri ematea bidezko iruditu zaigu.

Idazlea hobeto ezagutzearren, alde batetik Beizamako elizaren sorrera eta bilakaera ikusiko ditugu; aldi berean XVI. gizalditik aurrera eliza honetan erretore izandako apaizen historia labur bat egiten saiatuko gara.

Gizarte mailan, ekonomi mailan, e.a. -etan herrian gertatu ziren aldaketak ere aditzera emango ditugu.

Halaber, urte haietan izandako gerrateak ezagutaraztea interesgarria delakoan gaude, 1767. urtetik 1840. urte arte Euskal Herrian gerrate ugari eta gogorrak izan bait ziren eta Beizamako herritarrek jasan behar izan bait zituzten. Neure jaioterriaren historia koxkor hau hein handi batean inoiz argitara gabeko agiriz hornitua cator. Horien bila ibili izan naiz Donostiako eta Iruñeko Artxi boetan. Hemengoan ezin esan nolako laguntza eskaini dican Jose Goñi Gaztanbide jaunak, Iruñeko Katecraleko Artxibari eta Bibliotekari denak. Bere borondatez lagundu dit, beste inolako arrazoirik gabe. Iruñeko Agiritegian ez nuen eragozpenik izan dokumentuak fotokopiatzean. Erraztasun guziak eman zizkidaten nire lana burutzeko eta hori beti eskertuko diet. Gainera, esku-izkribuetako idazkera zaila zenean eta hura transkribatuko zidan paleograforik aurkitzen ez nuenean, Goñi Gaztanbideren bihotz onak eta jakinduriak izugarri lagundu ninduten.

Aita Altunari gure eskerrik beroenak luzatu nahi dizkiogu bere laguntza eta aholkuengatik. Berari zor diogu Otaeguiaren esku-izkribuen balorazio eta oneritzia. Zer esanik ez, Aita Altunarenak cira tesiaren zuzendaritza

eta gidatze lana eta berari esker burutu ahal izan dut behar bezala.

Donostiako Agiritegiko zuzendari den Jose Luis Garro-ri ere nire eskerrona erakutsi nahi diot eskaini dizki-
dan erraztasunengatik, batez ere Elizbarrutiko Artxiboan Beizamako dokumentu guziak sailkatu gabe zeudela kontutan izanik.

Horrela bada, lehen kapituluetan Felipe Agustin Otae-
gui bere garai eta giroan kokatzen ahalegincuko gara, ge-
ro bera eta bere obra hobeto ezagutzearren.

.....

(1) Villasante, Fray Luis: Historia de la Literatura Vasca, 226. orr. Editorial Aránzazu, 1979.

1. JAIOTERRIA

1.1) BEIZAMA: KRISTAU HERRIA

1.1.1) Lehen arrastoak

Historigileen ustetan, Euskal Herri an Kristautasunaren hedakuntza Hegoaldetik hasi eta Iparre rantz gauzatu zen. Beizamak, gure herri honetako beste herri txo askok bezala, XI. mende arte ez du inolako dokumentu edo agiririk.

1007. urteko agiri bat, eta ez 1027. ekoa, Carmelo Eche garay-k (1) dioen bezala, har dezakegu abiapuntutzat. Eskuz landua da, Santxo Handiak Iruñeko Eliza berriztatu zuela aipatzen duten hiru agirietan onena, eta "Libro Redondo" delakoan (51-52.orr.) (2) agertzen da oso egoera txarrean. Zorionez, "Libro Redondo" hori hondatu aurretik Fr. Prudencio Sandoval-ek argitaratu zuen, nahiz "Seiaz" irakurri beharrean "Seiar" irakurri zuen (52.orr., azkenhirugarren lerroan).

Andres Mañaricua-k (3) zehatz-mehatz aztertu du Kristautasuna Euskalerrian. Berak dioenez, X. mendean artean fedegabetasun aztarnak zeuden Euskalerrian eta ezinbestekoa zen Kristautasunak pausoz-pauso, astiro aurrera egitea, jendeak beste erlijio-sineste sendo batzuk bait zituen. Gainera, erlijio-sineste hauek bazuten eragozpenik: hizkuntza arrotzez jantzirik zetozen Iparraldetik nahiz Hegoaldetik.

Historialari honen esanetan, Calahorra eta Iruñea izan ziren hedadura-guneak, azken honek visigodoen gairako apezpikua zuelarik (4).

Baionari dagokionez, zenbait historialarik aho batez aitortzen dute 587. urtean apezpikua zuela, ordurako "civitas" bait zen.

Kristau-erromatar garaian Penintsula honako eliz-probintziotan banaturik zegoen: Galiziarra, Lusitaniarra, Betikoa, Karthagotarra eta euskaldunok bere barne hartzen gintuena: Tarragonatarra.

Tarragonatar Probintzia Atlantikotik Mediterraneoora hedatzen zen, Eizkaia eta Gipuzkoa barne, eta bertan gotzaindegi hauek sartzen ziren: Tarraco (259. urtea), Caesaragusta (258), Calagurris (457), Barcino (347), Rosas, Ampurias, Tarrasa (450), Lerida (516), Vich (516), Gerona (516), Urgel (527), Osca (527), Tarazona (549), Pampilona (589).

Euskal Apezpikutegirik zaharrena Iruñekoa da. XI eta XII. mendeetan "Iruinea" zeritzan, hauxe bait da jatorrizko izena, euskaraz "hiria" esan nahi duena.

Iruñeko Apezpikutegia agirietan VI. mendetik (589) aurrera bakarrik agertzen delarik ere, "Pampilona"ko lehen gotzaina Jondone Fermin izan bide zen, Amiens-en martiri hil zena, batzuren ustez I. mendean, III.ean beste batzuren eritziz. Dena den, gaur egun Jondone Fermin historia tik at geratzen da eta legenda bilakatu da.

Iruñeko elizbarrutia onik irten zen musulmanen eraso-aldetik eta gotzainak elkarren ondozka, etengabe, jarraian etorri ziren: Jondone Ferminen ondoren (III. mend.), Juan, Atilano, Marciano, Opilano, Wilensindo (849-860), Ximeno (876-914), Basiliano (918-922), Galindo (922-947), Blasco (971), Bibas (979), Julian (983-985), Sisebuto (985-997), Eximeno (1000-1005), Santxo Handia (1015-1024), Santxo Txikia (1025-1051), e.a. ditugu.

Nekez ezagut ditzakegu Iruñeko elizbarrutiaren jatorrizko mugak. Dirudienez, aintzinako Vasconia-ko zatirik handiena hartzen zuen. Gaur egun historialari guztiek Bizkaia eta Gipuzkoaren ebangelizatzea Iruñetik heldu zela uste dute.

Arabiar inbasioak urteen buruan alda erazi egin zituen elizbarrutiaren mugak. XI. mendetik aurrera Gipuzkoa ia oso-osorik Iruñeko elizbarrutiaren barnean agertzen da eta seguraski inoiz ez zen Iruñetik bereizi.

XII. mende bukaeran Iruñeko apezpikuak Gipuzkoako zati txiki bat behin behingoz eman zion Bernardo Lacarra Baionako apezpiku zenari. Iruñeak ez zuen Hondarribiko artzapezpegia 1567. urte arte berreskuratu; urte horretan, Done Pio V. aren erabakiz, Iruñeari atxiki zitzaizkion artzapeztegi hauek: Doneztebe, Baztan, Hondarribia eta Naparroako mendiko Bost Hiribilduak.

Bestalde, 1378tik aurrera Mendebalean bereizketa gertatu zenean Elizan sortu zen eztabaidak ere eragin zigun. Garai honetan Aita Saindu bat baino gehiago izan ziren

aldi berean, bata Erroman bizi zela eta bestea Avignon-en. Orduan Inglaterrak Erromako Aita Saindu zen Urbano VI.aren alde egin zuen, Frantzia, Espainia eta Naparroa, aldiz, Avignon-eko Clemente VII. arengana ierratu ziren bitartean.

Iruñeko apezpikuek ontzat hartu zuten Avignon-eko Aita Saindua.

.....

- (1) ECHEGARAY, Carmelo: Compendio de las Instituciones Forales de Guipúzcoa. San Sebastián, 1925. 6.orr.
- (2) Ikus 1. eranskina.
- (3) MAÑARICUA, Andrés de: La cristianización del País Vasco. San Sebastián, 1978. 7.orr.
- (4) IDEM. Op. cit. 72.orr.

1.2) IRUÑEKO ELIZBARRUTIA

Gorago adierazi dugun legez, latinez Pampilonena eta XI eta XII. mendeetan Iruñea zeritzan apezpikutegia onik irten zen musulmanen erasoaldetik eta apezpikuak erreskadan etorri ziren.

XII. mende bukaeran Iruñea Zaragozaren menpe geratu zen. Pedro París Iruñeko gotzainak Gipuzkoako zati txiki bat eman zion behin behingoan Bernardo Lacarra Baionako apezpikuari.

Alabaina, uste baino denbora luzeagoan geratu zen bertan Celestino III. aren bulda baten bidez baimena eskuraturik, eta 1567. urte arte Hondarribiko artzapeztegia ez zen Iruñera bihurtu. Urte horretan, lehen esan bezala, Baztan, Doneztebe, Hondarribia eta Naparroako mendiko Bost Hiribilduak zeritzen artzapeztegiak Iruñeari eratxi ki zitzaizkion Done Pio V. aren aginduz.

Geroago, 1577 an Gregorio XIII. ak Pio V.a ordezkatu zuenean, Sosiondo Txit Argiak Baionako elizbarrutiari kendutako zatia berreskuratzeko ahaleginak egin zituen, baina gogor saiatu arren, ez zuen egoera aldatzerik izan.

Ondoren, Antonio Zapata Mendoza euskalduna (1596-1600) Iruñeko elizbarrutiko apezpiku zenean, gotzain-ikustaldia eginez Gipuzkoara etorri zen eta bertakoekin oso harreman onak izan zituen. Baina Burgosa bidali zuten artzapezpi-ku. Gipuzkoarrek hara igorri zuten Pedro García Albisu mandataria.

Insaustik bere Obispados en Álava, Guipúzcoa v Vizcaya hasta la erección de la Diócesis de Vitoria liburuan (1) eginbide horren ondorioak jasotzen ditu, oso interes garriztat jotzen bait ditu.

Apezpikuak Gipuzkoan egin zioten harreracatit txit pozik zegoela eta Burgosen zein beste edozein lekutan zegoela ere, gipuzkoarrak gogoan izango zituela acierazi zion arartekoari; halaber, hemengo agintarien nahia, hots, Gipuzkoak bere gotzaina izatea, aintzakotzat hartu zuela eta Erregeri hartaz mintzatu zitzaiola jakinerazi zuen, Iruñera maiz joan behar zuten apaiz gipuzkoarren gastuak gutxitu egin behar bait ziren, apaiz guziak Probintziatik ateratzen zuten diruari esker bizi ziren eta.

Hamar urte beranduago, Probintziako Batzar Nagusiaren ustez, pribilegio edo bereiz-lege zaharrak baieztatzea eskumen berriak ematea baino errazagoa izango litzateke agian, aspaldidanik Donostian Bikari-etxe bat zegoelako. Gai hau aztertu zuen 1614. urtean Hernanin egin zen Batzar Nagusiak. Orduan bezalaxe, Bikario Nagusia donostiarra izan zedin eta maila egokia zuten gipuzkoar guziek kargua erdiesteko aukera berberak izan zitzaten eskatzen zuten.

Luzaroan hinki-hanka ibili ziren. Apezpiku izateko asmorik ez cuen Larramendik herriaren pentsakera jakin erazten du, noski, honako hau dioenean: "Siempre me ha parecido grande el inconveniente que de muchos modos proviene a Guipúzcoa de no tener un Obispo aparte y de

estar sujeta a dos obispos, y ambos distantes. Esta distancia, y el ser montuoso y áspero el terreno, hace que pocas veces bajen los obispos a visita, y teniendo cerca y dentro de Guipúzcoa de asiento el obispo, cesaban estos inconvenientes y con la ventaja de que se quedaría en Guipúzcoa todo el dinero de los gastos precisos y es causa de mucha pobreza en Guipúzcoa". (2)

Bada, hauxe da 1754. urtean bere Corografía idaztean Larramendik uste duena.

107 urte beranduago, 1851 an lortu zuen euskal probintziak bikarietxea.

Azkenik, gauzak erabat konpontzen dira 1861 ean: Gasteizeko, hots, Arabako elizbarrutia eraikitzen da, Gipuzkoa eta Bizkaia bere barne dituela. Euskal Eliza osatzeko aurrerapauso handia da.

Lan honetan interesgarria iruditu zaigu Otaeguirekin harremanak izan zituzten Iruñeko elizbarrutiko gotzainak aipatzea.

Felipe Agustin Otaeguik 1783. urteko irailaren 19 an hartu zuen lehen ordena Iruñeko Apezpiku zen Agustin Lezo Palomeque jaunaren eskuetatik eta mende erdi batean, gutxi gora behera, beste bost gotzain izan ziren:

Agustin Lezo Palomeque 1779-1783

Esteban Antonio Aguado Rojas 1785-1795

Lorenzo Igual Soria 1795-1803

Veremundo Arias Teixeira 1804-1814

Miguel Marco Mateo (Probisore eta Bikario Nagusia eta Eliz-Gobernaria)

1804-1815

Javier Joaquín Uriz Lasaga 1815-1829

Miguel José Irigoyen (Eliz-Gobernaria)

1822 ko irailaren 8 tik-

1823 ko maiatzaren 4 ra

bitartean.

Severo Leonardo Andriani Escofet 1830-1861

Felipe Agustin Otaeguik Iruñeko Katedraleko apaiz kallonjea eta gobernari eta bikario nagusia zen Miguel Marco doktorearen eskuetatik jaso zuen Erretore titulua. Egia esan, Veremundo Arias Teixeira jaunak eman behar zion, berau bait zen orduan Iruñeko Apezpiku, baina jarraian aipatuko ditugun certakari batzuk zirela eta, elizbarrutitik kanpo zegoen.

Jose Goñi Gaztanbide jaunak, Iruñeko Elizbarrutiko Agiritegiko egungo arduradun nagusiak, Historia de los Obispos de Pamplona obra argitaratu zuen, VII eta VIII. tomoak oraintsu atera direlarik. Gainera, ezagunak dira "Hispania Sacra", "Príncipe de Viana", e.a. aldizkarietan argitaraturiko bere hainbat eta hainbat lan. Garai hau zehazkien aztertu duen historialaria dela deritzagunez gero, gure iruzkinetan behin eta berriz baliatuko gara idazle honetaz.

Fray Veremundo Arias Teixeira Orensen jaio zen eta

Corias-eko monastegian (Asturias-en) hartu zuen beneditar abitoa. Santiago de Compostela-n latina eta filosofia ikasi, eta Valladolid, Salamanka eta Iratxeko unibertsitateetan hezi ondoren, arteetan, teologia sakratuan eta eliz-araudian batxiler, lizentziadun eta doktore tituluak eskuratu zituen. (3).

1804. urteko uztailean goratu zuten gotzain-aulkira eta lau urtez eraendu zuen bere elizbarrutia.

Egiteko hau frantziar inbasioak eten zuen, apezpikuari elizbarruti osoan barrena ibiltzeko astirik eman gabe. Gotzaindegiak 900 parroki baino gehiago zituen; horietatik erdiak, gutxi gora behera, Pirineoetan eta beste basoz betetako mendi malkartsu batzuetan zeuden, euri eta elurrengatik urteko sasoi gehienetan erdiestezinak zirelarik.

Horietako bat zen Beizamako eliza, "Corriedo de la Sierra" delakoaren barnean zegoena.

Bertan gorde zen 1806. eko uztailaren 26 an Azpeitian egin zen azken batzarreko aktaren kopia bat. Agiri honek dioenez, Gipuzkoako apaizak oro Frai Veremundo Iruñeko Apezpikuaren menpean ezarri ziren, frantsesei aurre egiten lagunduko ziotela esanez.

Felipe Agustinek beste gotzain batzuren eskuetatik jaso zituen bere titulu guziak, gehienak Esteban Antonio Aguado Rojas apezpikuagandik, eta Erretore kargua, berriz, Miguel Marco Mateo Eikario Nagusiagandik. Azken honek ordezkatu zuen Frai Veremundo Arias Teixeira, berau

frantziar gudaosteak txuliatuz ihesi joan zenean.

1808. go otsailaren 9 an gudaoste frantziarrak Iruñe an sartu eta herriaz jabetu ziren. Hilabete bat berandu-ago, Godoy-ri agintea kendu zion eta Karlos IV. aren erregetza-uztea eragin zuen Aranjuez-eko matxinada gertatu zen. Martxoaren 24 ean Fernando VII.a erregetzat hartu zuten, baina bere agintaldiak oso gutxi iraun zuen, maiatzaren 5 ean Espainiako erregetzari uko egin bait zion. 1808. eko ekainaren 6 an Bonapartek Jose I. a, bere anaia, izendatu zuen Espainiako errege.

Frantsesek apaizen egoitza gehienak hartu zituzten, bai gotzain-etxea ere. Indarrez eta mehatxupear, frantziar gudaosteentzat hiru mila erregeu cari eman ziezazkieten agindu zieten apaizei.

Monastegiei ere era guzietako eskakizunak egin zizkieten; La Oliva-ko monastegiari, 3.000 erregeu cari, 1.500 erregeu garagar, 75 erregeu barazki eta 3.000 pecar ardo kendu zizkioten.

1809. go abuztuaren 18 an Mariano Luis Urquijo ministro frantses-zaleak Espainiako prailego, eske-anaici eta apaiz-taldeak oro ezerezta zitezzen agindu zuen. Gainera, biraoka eta irainka ziharduten. Ondorioz, apezpikuak ihes egin zuen eta apaiz eta praile askok gerriletan esku hartu zuten.

Frai Veremundori Madriletik ceitu zioten, apaiz guzietan Jose I.a sasi-erregeari zor zizkioten fideltasun eta menpekotasunezko aktak ematera joan zedin.

Agindu hau ez betetzeagatik, bere beneditar abito apala jantzi eta Zaragozaruntz ihesi joan zen; handik Leridara eta hemendik Mallorca-ra. Gero Alicante-ko Huer-tas-era aldatu zen eta beranduxeago Naparroako diputadu izendatu zuten Madrileko Gorteetarako. Hemen era guzieta ko irainak pairatu zituen eta 1814. go ekainean Iruñera itzuli zen.

1814. eko azaroaren 13 an Frai Veremundo Arias Teixei rok Iruñeko elizbarrutiaren egoerari buruzko ikuska-txos tena "ad limina" idazten du. Bertan, Independentziako Gerratearen amaieran elizbarrutia zein egoera tamalgarri an zegoen aditzera ematen du.

Gerrate honetan 300 apaiz baino gehiago Frantziara eramán edo gartzelaratu egin zituzten eta haietako batzuk tiroz hil zituzten.

Gotzain honek apaizen ezagupen-maila igo arazi zuen, eliza batzutan parroku-laguntzailea jarri zuen, e.a.

Berak atera zituen Naparroako mendietako zenbait he-rritan bizi ziren agoteak beren gizarte-isolamendutik, berezgotik.

1814 urtean Valentziako gotzain-hiriko apezpiku izen- datu zuten.

1.2.1) Joaquín Xavier Uriz (1815-1829)

Jose Goñi Gaztanbide jaunak honela diosku bere lanean (4): "D. Miguel Marco, provisor y

vicario general de la diócesis de Pamplona, escribía con fidencialmente a su obispo Fray Veremundo Arias y Teixe ro, que el prior de Roncesvalles no tenía, o al menos él no le conocía, el don de acierto y de consejo y sí dispo sición para meter y comprometer al obispo en asuntos y proyectos difíciles sin reparar en los medios...".

Haatik, pixka bat beranduago Orreagako apaiz-burua Iruñeko Elizbarrutiko apezpiku aulkira igo zuten bere me rezimendu eta ongi-nahiagatik; azken hau da bere birtute rik nabarmenena, karitatea, alegia.

Xavier Uriz Lasaga Zangozako Sadan sortu zen 1747 urteko maiatzaren 25 ean. Legegizon izan zen, baina apaiz egin zen. Hamazazpi egunen buruan hartu zituen ordena guziak. Dirudienez ez zuen teologiarik ikasi, zuzenbidez ko ikasketak bakarrik burutu zituen. Anima-zain ere ez zen izan.

1777 an Iruñeko kalonje eta 1815 etik 1829 bitartean gotzain izan zen apezpiku honi "Obispo de la Caridad" de ritzo Jose Goñi Gaztanbidek.

Txirotasunean eta behar gorrian bizi ziren umezurtzek edo kaxako haurrek kezkatzen zuten apaiz hau. Asko eta asko oso gazterik hiltzen ikusi zituen eta haien biziak salbatu eta haiek hezteko egitamu orokor bat eratu zuen. Egitamu honetaz mintzo da eskuz idatzi zuen 598 orrialde ko lan batean.

"Causas prácticas de la muerte de los niños expósitos en sus primeros años: Remedios en su origen de un tan

grave mal y modo de formarlos útiles a la Religión y al Estado con notable aumento de la población, fuerzas y riqueza de España" izenburupean argitaratu zuen, azpian Joaquín Xavier Uriz Iruñeko Katedraleko artzadiakonoak idatzia dela adieraziz.

Haur-etxea 1805 eko ekainaren 11 n ireki zuten, Hospital Nagusian zeuden umezurtzak hara aldatu zirelarik.

Apezpiku egin zutenean, lehen-lehenik erlijio-klastro bilakatu zuen gotzain-etxea. Bere elizbarrutian barrera ibili zen, apaizekin buruz-buruko harremanak izaten saiatu zen eta seguraski halakoxeak izan zituen aztergai dugun Felipe Agustín Otaeguirekin ere.

Otaeguik Joaquín Xavier Uriz jaunari 1829 an bidali zion gutun bakar bat aurkitu ahal izan dugu. Dena den, bere "ad limina" azterketa-txostenean hauxe jakin erazi zion Erromako Aita Sainduari 1821 eko azaroaren 23 an (5): "Tomé especial noción del carácter, conducta y desempeño de las esenciales obligaciones de los párrocos, beneficiados o racioneros y de todos los eclesiásticos, examinando, menos a los primeros, a quienes no se hace desde que sinodalmente son aprobados para curas, a los demás en las materias morales. Debo afirmar por verdad y con singular consuelo, que en lo general los he hallado instruidos, morigerados, aplicados a sus ministerios y a no pocos de una vida ejemplar, con que producen un copioso fruto. Y sí, como no puede menos de suceder en tanto número, resultaron algunos negligentes en el estudio o

descaminados por efecto de la miseria humana, quedaron sin licencia hasta habilitarse los unos y corregí a los otros como pareció lo merecían inclinando....".

Gure ustez, Uriz Lasaga apezpikuak adierazten duen bi zitza jarraigarri edo ereduzkoa zuten apaiz horietako bat izan zen Felipe Agustin.

"Colegio de la Anunciada" zeritzan eskola zaharra berriztatu zuen, Gotzain-Elizbarruti bihurtu zuelarik. Batzar-Elizbarrutia ere berri zuen, hura hancitzearren eta bi Elizbarrutiak batzearren ondoko etxe batzuk erosi zituela.

Jesuitak Iruñera itzul zitezene eta Gotzain-Elizbarrutiaren zuzendaritzaz ardura zitezene nahi zuen, baina jesuitak 1767. urteko otsailaren 27 an egotziak izan ziren Karlos III. aren aginduz.

1820 ko urriaren 11 n etxaguntza edo maiorazko eta el karteak deuseztatzeko legea argitaratu zenean, patronatu eta kaperautzak desagertu egin ziren.

Alabaina, apaizeriari kalterik handiena egin zion legea 1820. eko urriaren 25 ekoa izan zen: lege honek prai le edo monje elkarteak ezereztatu zituen eta Iratxe (bere unibertsitatea barne), Leire, La Oliva, Fitero, Iranzu, Marcilla (Cister-eko Ordenakoa), Urdax, e.a.-eko monastegiek jasan zituzten ondorioak.

1820-1823 Konstituzio hirurtealdian Gobernu liberalak Elizari aurka egin ondoren, apezpiku, apaiz eta praileek Konstituzioa zein bikaina zen aditzera eman zezaten nahi

zuen, baina hauek eskakizunari uko egin zioten.

1822 ko abuztuaren 12 an, elizbarrutian egoteak ekar liezaiokeen edozein lipizta itzurtzearren, Burgosa joan zedila esan zion Barkamen eta Zuzentza Idazguko idazkari ak Iruñeko apezpikuari. Egia esan, gotzaina erbesteratze ko aitzakia besterik ez zen, haien aburuz nahastailea zen eta.

Apezpikua 1822. go irailaren 8 an abiatu zen erbestera, baina Burgosa zihoala, egun erdiko bidea egin ostean, gu dari boluntario talde batek hartu eta Frantziara eramán zuten; han, Baionan, "Los Cien Mil Hijos de San Luis" ze ritzenen zai geratu zen.

Apezpikua kanpoan zela, elizbarrutiko gobernari zen Miguel Jose Irigoyenek berariaz kendu zizkien hamabost apaizi meza eman, konfesatu eta prediku egiteko betebeharrak.

Irigoyenek haien berri izan balu, gauza bera gertatuko zitzaiekeen lehen beste kapitulu batean aipatu ditugun gerrileroei: Francisco Gorostidi Anoetako benefiziatu edo eliz-otseinari, Francisco Eceiza beizamarrari eta Francisco Zulaica Azpeitiko erretor-laguntzaileari.

1823 ko maiatzaren 4 ean bere elizbarrutira bihurtu zen eta Orreagatik gutun bat bidali zuen elizbarrutira liberalentzat barkamena eskatuz.

1823 ko ekainaren 11 n Espainiako erregeak Konstituzioa ezarri aurretik zeuden egoera berean birrezarri zituén erlijio-ordenak eta anaidiak oro.

1824 eko urtarrilaren 11 n Felipe Agustin Otaeguik gu tun bat idazten dio Beizamatik, biziki kezkatzen duen iskanbila baten berri emateko. Gainera zorionak ematen dizkio Fernando VII. ak gotzainari eman bide zion "Gran Cruz de Carlos III" zeritzanagatik. 1822 an Tolosan argitaratu zen Aita Echeverriaren katexismari egin zizkion zuzenketak eta oharrak ere adierazten ditu bertan.

Jose Goñi Gaztanbide artxibariak honela dio 1989. urteko azaroaren 2 an igorri zidan gutunean: "Hoy he presentado sus deseos en el Archivo Diocesano y Don Isidoro Ursua ha encontrado en el fichero la siguiente papeleta: Beizama, 1823. Anotaciones y Corrigenda del Catecismo en vascuence del P. Echeverria. Se transcriben frases en vasco y sus reparos. (Caja 421-n.31)".

Baina 421 zenbakidun kutxa oraingoz ez da azaldu. Jose Luis Sales jaunaren ardura eta laguntzaz noizpait aurkituko ahal dugu!

Oraingoz ez dugu adierazitako gutunaz besterik topatu, baina baziren eskutitz gehiago, antza. Bada, ez dugu gure lana osatzeko agiri gehiago erideiteko itxaropenik galdu.

Halaz guztiz, Uriz Lasaga Apezpiku jaunari bidalitako beste dokumentu batzuk ditugu eskuartean.

Horietako bat, Francisco Eceiza gerrileroak gudu-merezimenduengatik jaso zuen kalonigutza eskertu asmoz, Apezpikuari idatzi zion gutuna da.

Beste eskutitz batean Felipe Agustin Otaeguik gotzainari aipaturiko iskanbila hura nola konpondu zen aipatzen

da. Gai honetan Gipuzkoako Korregidoreak, Joaquín Uriz Lasaga Apezpikuak eta Francisco María Gorostidik esku hartu zuten.

1.2.2) Herriko erretoregoaren etorkia

Gorago esan dugunez, XVI. mende arte Beizaman ez zegoen eliz-libururik. Topatu dugun lehen kuadernotxoak 27 orrialde ditu eta 1585garrengo ekainaren 12koa da.

Halere, Iruñeko eliz-agiritegian badago urte hori baino lehenagoko auzi bat: Pedro Abaurrea prokuradore fiskalak 1519. urtean Beizamako Pedro Legarregui erretorea auzitara eraman zueneko agiria (6). Hauxe da herri txiki honen historiaz orain arte jakin dugun lehen berria. Auzia eskribau batek idatzi zuen paleografo askok ezin transkribatu izan duten hizkiak.

Hogeitazazpi orrialdeko kuadernotxo horretan ederki kostata irakur daitekeen lehen data, oso egoera txarrean bait dago, 1585.go ekainaren 12a da, eta azkena, berriaz, 160leko abenduaren 7a.

Hemen hasten da Beizamako erretoregoaren historia: kuadernotxo zahar honetan bataiatuen izen-abizenak eta bataio egunak agertzen dira. Pedro Otaegui da lehenbizi bataiatu zutena, Yñigo Otaegui eta Maria Ignacia Arreguiaren semea, Juan Ignacio Garagarza batxilerra aitabixi zela.

1585 urteko urtarrilaren 14ean Catalina Olozaga bataiatu zuten, Maria Olozagaren alaba, Rodrigo Olozaga aita bitxi izanik, e.a.

Bigarren liburua 1600. urtean hasten da; idatziz jasotako lehen oharra Iñigo Velamendiarena da. Liburuak 1614 urteaz geroztik izandako hildakoen berri ematen du.

Ezkonduei eta beilatuei buruzkoa 1614ean hasten da. Badira beste liburuki batzuk: Martin Otaeguik utzi zuen miserikordiako kuxari buruzkoa; Errosarioko elkargoaren liburua; Elizako fabrika-liburua; Laguntza-liburua, eta abar.

Donostiako elizbarrutiko agiritegian jarraian aipatuko ditugun eliz-liburuak daude:

Beizama:

Bataiatuak	1586-1716
Hildakoak	1614-1717
Konfirmatuak	1633-1714
Bataiatuak	1717-1752
	1752-1790
	1790-1841
	1841-1876
Ezkonduek	1614-1718
	1717-1819

Beilatuak 1746-1819

1819-1864

Hildakoak 1717-1809

1809-1886

Bataiatuen zerrenda 1585-1841

Ezkonduen zerrenda 1614-1915

Bataiatuen zerrenda 1841-1903

Hildakoen zerrenda 1809-1908

Fabrika kontuak 1598-1683

1681-1762

1764-1886 (gurutzeria
eta sakristiako obra,
166. orr.)

Aditzera eman ditugun eliz-liburuez gainera, "Corriedo de la Sierra" zeritzan Elkargoaren liburu bat ere badago: "Libro de las Constituciones asientos y decretos de la Cofradía de los Señores del Corriedo entero de la Sierra".

Dirudienez, aztergai dugun garaian Iruñeko elizbarrutia haran edo "corriedo"tan banaturik zegoen. "Corriedo de la Sierra" delakoa Goiatz, Bidania, Albiztur, Errexil eta Beizamako parrokiek osatzen zuten.

Konstituzioak 1676. go apirilaren 14 ean dekretoz onartu ziren. Beraz, egun horrez gero, herri horietako

parrokoak urtero herrialde ezberdin batean elkartzen ziren.

Felipe Agustin Otaegui jauna zen Elkargoko diruen gordairuzaina. 1793, 1810, 1823 eta 1836. urteetan Beizaman bildu ziren beharrezko ziren erabakiak hartzearen.

Agidanean, azken bilera 1838. urteko ekainaren 11n Bidanian egin zuten, egun horretan sinatzen bait du Felipe Agustinek azkenekoz bere hizki garbiaz idatzizko ohar bat.

Liburu honetan zehar, behin baino gehiagotan aipatzen da Jose Manuel Guerrico jauna, Apezpikutegetiko Probisore eta Eikario Nagusia.

Felipe Agustin Otaegui jaunak idatzitako gutun asko eta asko galdu egin ditugu, eta galdu ezean, erroldatu gabe egongo dira agiritegiren batean, hau tamalez maiz samar gertatzen bait da gure herrian.

Ez dugu Beizamako elizaren jatorri iluna argituko zuzkeen dokumenturik aurkitu. Egunen batean horri buruzko jakingarriak adierazteko aukera izango ahal dugu!

Oraingoz, bere gaur egungo egoeraren eta eliza zaharrean egin ziren berrikuntzen nahiz bigarren zatiaren, gurtzaduraren, aldare-aurre edo presbiterioaren, sakristiaren, e.a.-en eraikuntzaren berri eman dezakegu, soil-soilik.

Herri-tradizioaren arauera, Beizamako eliza inguru horretako zaharrenetako bat dela dio Gorosabelek. Eta

herritarren sineste honek arrazoibide sendoak ditu seguraski.

Done Laurentiren baseliza izan omen zen jatorrizko herri-eliza. Beizamako eliza zahar-zaharra denez gero, hori argitzea arras zaila da.

Elizan zati hauek nabarmentzen dira: eliz-aurrea, elizaren gerria, sakristia eta arkupeak.

Eliz-aurrea edo portada klasikoa da, goikaldean hiru-ki erako frontoia edo elizgoi-ertza duela, beronen aldeak angelua osatu gabe moztuak geratzen direlarik.

Elizaren gerria, gurutzadura eta aldare-aurrea cituen angelu zuzenezko nabe bakar batek osatzen du. Nabea gurutze-ganga batek estaltzen du, eliza gotikoen antzera, ganga eusteko hormen goikaldetik abiatu eta alde guzietara barra-barra banatzen diren nerbio sortak dituela. Honek ez du esan nahi eliza gotikoa denik, hormen apainduretan antzematen diren Pizkundeko elementuek eraiketa beranduagokoa dela adierazten bait dute.

Ez dute egitura bera gurutzadura estaltzen duen gangaren arkuek, hemen, nabeko parrastada alde batera utziz, zeharrezko bi arku ximple bakarrik agertzen bait dira, igeltsuzkoak diruditen eta apaindu besterik egiten ez duten bi arku ximple.

Aldare-aurre edo presbiterioa oboerdikoa da, sapaitzat maskor-ganga duela, Pizkunde garaiko elizetan ohizko den bezala. Gurutzearen ezker aldean zoko zuzenezko sakristia dago, uxtaiez hornituriko oboerdiko gangaz.

Beizamako eliza Pizkunde estilokoa da, nahiz aro goti-koaren ostean egindako hainbat elementu gotiko dituen.

Pizkunde estiloaren barnean, mendeetan zehar estiloak izan dituen aldaera edo modalitate anitzen ispilu da; on-dorioz, esan daiteke eliza ez zela garai jakin batean oso-osorik eraikia izan, XVI. eta XVII. mendeen bitarteko aro ezberdinetan baizik.

Hala ere, eskubiko arkupearen ertzean barrunbe bat da go, erpin moduko bi arku formero zabalaren barnean sarturik.

Barrunbearen lau angeluek oraindik bertan dauzkate gangatxo baten euskarri diren curutze-arkuen abiaguneak.

Barrunbeak aintzinean kapera izan zela dirudi edo bes-tela, nabe baten ertza ere izan daiteke.

XIV edo XV. mendekoa izan liteke. Orobat esan dezakegu elizan sartu eta eskubitara, elizaren atalondoan dagoen zizkuaz.

Dorrea karratua da eta kupula erdiesferiko batean amaitzen da. 1928 an egin zen. Eraikuntza osoa, eliz-burua ezik, egurrezko sapaia duen arkupe batek inguratzen du; hau eliza osoa estaltzen duen sapaia luze da.

Beizamako elizako fabrika-liburuak ikuskatuz, 1598 eta 1886 urteen bitartean parrokiaren eta basilizetaren aldaketak izan zirela ikusten dugu. Baita protokoloak arakatu ere. Baina xehetasun guztiak jakin eraztea luzea ezezik alperrikakoa ere izango litzatekeenez gero, gertakari garrantzitsuenen azaleko deskribapen bat egin nahi

izan dugu.

Beizamako elizan eginiko obrei buruzko lehen berria 1601. urtekoa da. Iruñeko Katedraleko Artxibategian Pedro Marichalar notariak urte horretan egin tasazio baten egiaztagiria aurkitu dugu. (7).

Tasazioa Domingo Bidarte arkitektoak eta Jeronimo Larrea eskultoreak, biak tolosarrak, egindako erretaulari eta sagrarioari dagokie.

Obra hauek 886 dukatu balio dituzte eta Apezpikutegiko Bikario eta Prokuradore Nagusiaren, hots, Dionisio Fernández-en onespenez egina da tasazioa.

1614. urteko urriaren 5 ean Pedro Otaegui Beizamako erretoreak, Pedro Otaegui Garagarza alkateak, e.a.-ek sakristia eta klaustroa birreraikitze baimena eskatu zioten Iruñeko Apezpikuari.

1625. go abuztuan Beizamako apaiz eta zinegotziak Iruñeko Apezpikutegira joan ziren kapera nagusiko sagrarioa eta erretaula nagusia urreztatu, estofatu eta margotzeko baimen eske, premiazko egoera larrian bait zegoen. Goetzaindegi osoko gobernadore nagusiak, Nebraja doktoreak, baimena eman zien 1626. go otsailaren 22 an.

1676. eko martxoaren 12 an obra berri batzuk egin zituzten, aurrekoak baino garrantzitsuagoak.

Teknikariek obra hauek jo zituzten beharrezkotzat: elizaren sarrerako atea, estalgune baten azpian, txoko itzaltsu eta ilun batean zegoena, handik kendu eta ate nagusia beste leku batean egitea, herriko enparantzara

jotzen zuen erretaula nagusiko atea irekiz; orobat, ordu an korua zegoen tokira leku-aldatzea, hari zegokion horma zati osoa deseginez eta eliza zaharrari ongi egokitu-ko zitzaion gurutze zabal bat erantsiz. Sakristia berri bat ere ezinbestekotzat jo zuten teknikariek.

Enkantea 1679. go uztailaren 2 an egin zen eta obrak 10 urtez luzatu ziren.

1807. urtean Beizamako elizako Zaingo Batzordeak elizan berrikuntza batzuk egitea erabaki zuen, besteren artean, aldare-aurrean eta aldare nagusiko erretaulan.

Erretaula neoklasiko berria moduzkoa eta dotorea da. Alboetako aldareak ere estilo berekoak dira, elementu barroko batzuk dituztela.

Organu berriak 35.375 erreal balio zituen. Hilerrri edo kanposantu berria elizatik kanpo eraiki zen 1809. urtean.

Beren luze-zabalera eta sencotasunagatik aipagarriak dira bi erretoretxe edo bikari-etxeak: bata, berriena, 1836 urtean eraiki zuen Felipe Agustín Otaegui bertako parrokoak (8) eta besteari "Erretore-etxe zaharra" deritza. Biek lorategi edo baratze hesitu bana dute; beroietan paseatzen eta errezatzen zuten otoitz-liburua apaizek.

Baina Beizamako elizaz gainera, herrian baziren gutxienez laburki aipatzea merezi duten hiru basiliza: Done Laurenti, La Soledad eta Santa Agueda. Lehenbiziko biek oraindik zutik dira, baina Santa Agueda basiliza

Felipe Agustin Otaeguiaren erretore aldian desagertu zen, Independentziako gerratean frantsesek narriotu edo profanatu egin bait zuten.

Protokoloetan eskuarki aipatzen dira sapai eta ateen konponketak, berriztatzeak, e.a.

Seroren eta Santa Aguedako baseliz-zainaren kargu-hartzeak, haltzarien, apaingarrien eta edalontzi sakratuen zerrendak, serorek berekin zekartzaten doteak, e.a. ere agertzen dira agirietan.

XVIII. mende arte ez zen aldaketarik jazo. Haatik, 1723, 1725 eta 1740 eko Batzarrek agindutako dekretoen ondorioz, pader edo baseliz-zainak eta serorek ezin zeza keten beren auzunetik kanpo abitorik jantzi, ez eskean ibili ere.

Debeku horiek babesten zituztenek, 1769. go uztailaren haserako Prokuradoreek, Tolosan egitera zihoazen Batzar Nagusietara eraman zuten beren eskea; eskabide honetan ziotenez, Probintzia osoan sakabanaturik zeuden baseliza ugariak Jainkozaletasun zintzoak eraginda eraiki zituzten gure arbasoek, baina urteen buruan ermitetan gehiegi keria nagusitu zen; horregatik, baselizak desager zitezten eta haien ondasunak eritetxe eta erruki-etxeetara bidal zitezten eskatzen zuten.

Prokuradoreen nahia beteaz, Tolosan 1769. eko uztailaren 5 ean egindako Batzar Nagusiek hauxe erabaki zuten: ermita batzuk desagertaraztea komeni zela eta herri ba-koitzak adierazpen-gutun baten bidez jakin eraz ziezaiola

Diputazioari zenbat baseliza kendu nahi zituen. Beizamak ez zuen erantzunik igorri. Dirudienez, ez zuen ermita bakar bat ere desagertzerik nahi.

1769 ko urriaren 13 an Erregeren Batzordeak serorak, baseliz-zainak eta ezinbestekoak ez ziren baselizak eze- rezta zitezen agindu zuen.

.....

- (1) INSAUSTI: Obispos en Álava, Guipúzcoa y Vizcaya hasta la erección de la Diócesis de Vitoria.
Op. Cit. 256.orr.
- (2) LARRAMENDI, Manuel: Corografía o descripción general de la Muy Noble y Muy Leal Provincia de Guipúzcoa.
Barcelona, 1882.
- (3) GOÑI GAZTANBIDE, José: "La Diócesis de Pamplona en 1814, vista por su Obispo". "Príncipe de Viana"n.
33 (1972). 293-422.orr. Op. Cit. 301.orr.
- (4) IDEM, Op. Cit. 353.orr.
- (5) URIZ LASAGA, Joaquín Xavier: "Causas prácticas de la muerte de los niños expósitos en sus primeros años: Remedios en su origen de un tan grave mal y modo de formarlos útiles a la Religión y al Estado con notable aumento de la población, fuerzas y riqueza de España". Op. Cit. 376.orr.
- (6) Ikus 5. eranskina. I.E.A., 437. kartoia, 31. zenbakia.
- (7) Ikus 2. eranskina.
- (8) Ikus 46. eranskina.

1.3) F.A. OTAEGUIREN AURREKO ETA ONDORENGOERRETOREAK

Beizamako elizaz mintzatzean, agian XIV. edo XV. mendeen inguruan eraiki zutela eta beizamarrek diotenez, aintzina ermita izan zela jakin erazi dugu. Be harbada azterketa toponimiko batek ikerketa historikoak baino errazago ikustaraziko liguke hala gertatu zena.

Baselizaren alboan "Eleizalde" izeneko baserria dago, hain zuzen ere "elizaren ondoan" esan nahi duena. Hizkuntzan oinarrituz, hauxe ondoriozta genezake: berau izan zela herrigunea edo biztanle-lekunea eta Done Laurenti bere aintzinako eliza.

Beizamako erretoreen historiari dagokionez, XVI. mende haserakoak dira lehen berriak. Iruñeko Elizbarrutiko Agi ritegian 36 orrialde inguru dituen paper-sorta aurkitu dugu; agiririk zaharrena 1518. go urtarrilaren 13 koa da: bertan, fiskalak eskatuta, Juan Pablo Oliveriok, Amaneo Labrit Kardenalaren bikario nagusiak, Pedro Legarregui Beizamako erretorea eskomikatzen du argibideak ematera ez azaltzeagatik. Auziak 1520 arte iraun zuen.

Hala ere, Beizamako eliz-liburuetan ez da Pedro Legarreguirik aipatzen.

1519 ko uztailaren 15 ean Pedro Amezuak aurkezten du bere burua hautagai. Geroago, Martin Zabala jauna izan zen Beizamako erretore, hau hiltzean erretoregoa hutsik geratu zelarik. Familiek Juan Mendizabal jauna (1559-

1565) erretore izenda zezaten eskatu zuten. Mendizabal aldi berean Alegiako erretore zen. Guk eskuratu dugun au zi batean ikus daitekeenez, Beizamako herritarrek bietatik bat utz zezala eskatu zioten. Baina berak, bi elizak elkarrengandik oso gertu zeudela eta biei bere arreta osoa eskain ziezaiekeela zioen. Halere, galdu egin zuen auzia eta amore eman behar izan zuen.

Herritarrek aukeraturiko Pedro Belamendia izendatu zu ten Beizamako erretore (1565-1584).

Geroago, 1584. urtean Martin Otaegui jauna egin zuten erretore. Apaiz hau, Pedro Legarreguirekin batera, apaiz ik interesgarrienetako bat dugu, ez bakarrik Beizamako etxalar batzuetako kideekin izan zituzten liskar luze eta zakarrengatik, baita beren garaiko gizarte eta erlijio egoera nolakoa zen antzematen laguntzen dīgutelako ere.

Ohi ez bezala, Beizaman bertako biztanleek proposatzen zuten erretorea, hau da, beraiek aukeratzen zuten eta gogo onez ordaintzen zituzten hamarrenak eta hautatu enak.

Haatik, auziek argi eta garbi aditzera ematen dīguten legez, apaizek ez zituzten beti herriaren eskakizunak be tetzen edo asetzen eta herritarrek beren etsairik gogorren bilakatzen ziren.

Auzietan, alde batetik salatzaile eta lekukoen taldea egon ohi da, luzaroan hausnartu gabe erretoreari gezurti eta iruzurti izatea egozten diotenak, eta bestetik,

galdeketetan apaizaren alde hitzegiten duten lekuko gutxi batzuk; honen arauera, auziperaturiko apaizak apika babesgabe zeudela soma daiteke.

Batzutan, herria bere parrokuagatik bitan banaturik dagoela eta hari egiten dizkioten salakuntzak bildurgarriak, ikaragarriak direla iruditzen zaigu. Harri eta zur uzten gaituzte eskomikatuak izan eta gero, Eliza Katolikotik kanpo hil ziren bi apaiz hauei leporatzen dizkieten karguek eta nekez sinets ditzakegu. Gehienek beren eliztarren gogoko ez izateko zoritxarra izan zutela eta itzuri ezinezko iskanbiletan ibili ondoren, seguraski egoera behar bezala neurtzeko urrunegi zeuden agintariak epaitu zituztela esatera ausartuko ginateke.

Beizamako eliz-liburuetan agertzen den lehen sinadura Martin Otaeguirena da. Bataiatuen lehen idatz-oharrak izenpetzen dituen parroku honen sinadura bitxia da benetan, txit apaindua. Bera erretore zela, Beizamako elizako erretaula eta sagraarioa eraiki zituzten.

Martin Otaegui Garagarza jaunak ordezkutzen du (1608-1621), sinatzean "Minor" ezartzen duenak.

Ondoren bataio-oharretako batzuk Andres Almizgui benfiziatu edo eliz-otseinak izenpetzen ditu (1616-1617). Apaiz honek ere kaleko borrokak zirela eta, hainbat lis-kar izan zituen bertako biztanleekin.

Garai honetan azaltzen dira aurreneko aldiz "legezko seme" eta "legezko emazte" esapideak bataio-agirietan.

Haren ondotik Pedro Otaegui dator. Apaiz hau, Pedro

Otaegui Garagarza alkatearen laguntzaz, gogor saiatu zen eliza berriztatzen.

Jarraian Bartolome Ibarzabal dugu eta geroago Juan Martínez Elizalde jauna, "Tolosako Lizentziatua" erantsiz sinatzen duena.

1681 eta 1717 urteen bitartean Eugenio Garagarza Baxilerraren sinadura dakusagu: eliz liburuen arauera, berau urte askotan izan zen Beizamako parroku. Tesian jasotzen dugun auzi batean esku hartu zuen, bere iloba Magdale^{na} Otaegui^k Juan Elustondo senargaiarekiko zuen hirugarren edo laugarren mailako odolkidetasunagatik Aita Sainduak emandako baimenari dagokion auzian, hain zuzen(!).

1677. urteko ezkontz agirietan ere agertzen da. Felipe Agustín Otaegui^{ren} zehar-ahai^{de} da apaiz hau.

Donostiako Elizbarrutiko Agiritegian Eugenio Garagarzaren lau orrialdeko dokumentu bat aurkitu dugu: "Memoria de las loables costumbres que tienen los vecinos de la H.Y.L. Universidad de Beizama en el dezmar, otorgada y reconocida por los dos Cabildos Ecc.^{co} y Secular ante Francisco Ibañez de Herquicia el año 1651" (2).

Agiri hau Juan Francisco Hormaechea Olozaga jaunak jasotzen zuen 1751. urtean, ehun urte beranduago, batzar-lagunen eskakizunari erantzun nahian.

1751. urtean Beizamako Done Pedro elizako lurrean antolatutako zeuden hilobiak, bertako parroku Francisco Hormaechea Olozaga zelarik. Bidezkoa iruditu zaigu kapitulu honetan aipatzea (3).

Eugenio Garagarzaren lekua Antonio Otaegui Garagarza bere ilobak hartu zuen.

Hauexek ditugu hurrenez-hurren Beizamako Done Pedro elizako erretoreak:

Pedro Legarregui	? - 1518	
Pedro Amezua	1518- ?	
Martin Zabala	? - 1559	
Juan Mendizabal	1559-1565	
Pedro Belamendia	1565-1584	
Martin Otaegui	1584-1608	
Martin Otaegui Garagarza	1608-1621	
Juan Martínez Eleizalde	1621-1641	
Pedro Otaegui	1642-1660	
Bartolome Ibarzabal	1661-1680	
Eugenio Garagarza	1681-1717	
Antonio Otaegui	1718-1719	
Felipe Belamendia	1719-1724	
Juan Francisco Hormaechea Olozaga	1726-1761	
Manuel de Larraar	1761-1783	
Felipe Otaegui	1783-1808	
Felipe Agustin Otaegui	1809-1840	
Juan Jose Iriarte	1841-1855	
Manuel Ignacio Odria	1855-1888	
Juan Miguel Orcolaga eta Venancio Arrue	1889-1899	
Luis Maria Ostolaza eta Daniel Irizar	1899-1904	

Angel Plazaola	1905-1907	
Diego Muñagorri	1909-1916	
Francisco Otaño eta Martín Irizar		1916-1942
Roque Urdapilleta	1942-1958	
Juan Jose Garmendia	1958-1963?	
Jose Javier Fortu	1964-1969	
Jose Maria Landa	1969-1974	

Goian aipaturiko parrokuak zein urtetatik zein urte-tara izan ziren erretore ziur jakiterik ez dago, kasu batzuetan izan ezik (izendapenaren agiriak aurkitu ditugunetan). Data gehienak gutxi gora beherakoak cira, bataiatuen liburuetan agertzen diren sinaduren arauerakoak. Hortaz, okerren bat edo beste egon daiteke.

1.3.1) Erretore cuzien auziak

Beizamako elizaren historia egitean, ezin ditugu alde batera utzi bertan erretore eta beneficiatu edo eliz-otsein izan ziren gizonak.

Ez da nahikoa haien izenak ezagutzera ematea; ahal dugun neurrian, agiriei esker erretoreez jakin duguna irakurtzeko aukera eman nahi genioke irakurleari.

Hasera batean, erretoreek beren eliztarrekin izan ziztuzten eztabaidak jakin araztea ez genuen beharrezkotzat jo. Baina erretoreen historia laburra ez litzateke zientifikoa izango agiri batzuk erabili eta beste batzuk alde batera utziko bagenitu. Gure aburuz, Oñatiko Protokolo Agiritegian aurkitutako dokumentuez gainera, Iruñeko arxibategikoak ere ezinbestekoak ditugu erretoreei buruzko historia objetibo eta zientifikoa burutzeko.

Agiri hauetan agertzen diren arazoak objetiboki epaitzeko ikuspegia badugulakoan gaudenez gero, garaian garaiko arazoak zeintzu ziren ezagut araziz garatuko dugu puntu hau.

Beizama herri txikia izan arren, bertako elizaren eta erretoreen historia konplexu samarra da. XVI eta XVII. mendeetan Beizamako erretoreen aurkako hainbat eta hainbat auzi izan ziren; badirudi herritarrek erretoreei aurka egiten zietela behin eta berriz, Iruñeko Apezpikutegi ko fiskalei lan handia emanaz.

Agiririk zaharrena Iruñeko Elizbarrutiko Agiritegian topatu dugu (437 Kartoia, 31 zenbakia) (4). Iruñeko Apezpikutegiko prokuradore fiskalak, Pedro Abaurreak, Beizamako erretore zen Pedro Legarregui auzitara eraman zuen urtekoa da dokumentua, 1.519 koa, alegia.

Auziak normalki eskribau gaztelarrek idatziak dira eta paleografoen laguntzaz transkribatu izan ditut; gaztelar eskribauen idazkiak Simanca-ko Agiritegian ikerketa lanean ari ziren paleografoek transkribatu zizkidaten.

Beste dokumentu batzutan E.U.T.G.-ko irakasleen lagun tza izan dut: paleografiako irakasle den Rosa Ayerberena eta latineko irakasle den Basabe jaunarena.

1.519 ko Legarreguiren aurkako auzi hau, ordea, aragoitar eskribauak egina da. Idazkera zaila, berezia dabil, paleografo askok ezin transkriba zezaketena. Eragozpen handien ondoren, azkenean Jose Goñi Gaztanbidek, Iruñeko Katedraleko artxibari eta bibliotekariak, egin zidan transkribaketa gaitz hau. Beraz, transkribatzaile hoberik ezin aurki nezakeelakoan nago.

Auzian elizaren eta herriaren historia osatzeko zenbait datu jakingarri agertzen dira: herriko eta herriaz kanpoko apaiz ugari, beizamarrak, aurka egiten zuen Kontzejua, notaria, erretorea, eliz-otsein edo benefiziatuak, burdin-oletako lana, e.a. Meza nagusia, eske-otoitzak, koruan erabiltzen ziren liturji-liburuak, elizaren ondasunen administrazioa, Legarreguik gaisoei elizakoak ematea, e.a. ere aipatzen dira.

Auzia ez dago oso-osorik. Akusatuaren artikulatua eta Legarreguiren aldeko lekukoen aitormen edo deklarazioak falta dira. Epaileak ez zuen azken epaia eman, erretoreak bere kargua utzi eta apelatu egin bait zuen, antza. Auziaren 10. puntuan ikus daitekeenez, beraz 1.518. urtean hasi zen. Goñi Gaztanbidek pixka bat laburtzen ditu auziak dituen 36 orrialdeak, garrantzitsuena azalduz. Hemen bertan azaltzeko luzeegia denez gero, eranskinetan tartekatu dugu laburpena, 5.ean hain zuzen ere.

Martin Zabala erretorea hil zenean, Beizamako erretoregoa hutsik geratu zen.

Herritarrek Iruñeko Apezpikuaren aurrean Juan Mendizabal proposatu zuten erretore berri izateko, baina kargua eskuratzeko beste bi lehiatzaile zituen eta auzitan ibili ziren.

Beizamako elizak herritar ugazabak zituen ("patronos legos") zenbait gaiz arduratzeko; hauek, elizaren onerako iharduteaz gain, apaizak aukeratzeko eskubidea zuten, "el más suficiente y el más sano", beraiek ziotenez.

Herriak proposaturiko Juan Mendizabal, aldi berean Alegiako elizako erretore zen eta hori eragozpen handi samarra zen bi parrokien arteko urruntasunagatik eta beste hainbat arazorengatik. Ondorioz, beste bi apaizak gogor aritu ziren leihan erretoregoa bereganatzeko.

Eskuartean dugun auzi honetan, Mendizabal erretore izendatzearen aldekoek galde-sorta bati emandako erantzunak jasotzen dira. 792 orrialde dituenez gero, garrantzitsuena iruditu zaiguna baino ez dugu adieraziko (5).

Juan Mendizabal eta bere lekukoek Johanes Lazcaibar Aita Sainduaren notariaren aurrean deklaratu ondoren, Mendizabalek irabazi zuen auzia eta Beizamako erretore izendatu zuten. Bada, Beizamako eta Alegiako erretore izan zen 1565. urte arte.

Urte horretan Iruñeko Katedralak, Trentoko Kontzilioan erabaki zena bete araziz, manu-agiri bat argitaratu zuen, bi erretorego zituzten apaiz orok hogeit hamar egun barru bietako bat utz zezatela aginduz.

Mendizabalek, aginduari aurka eginez, bi parrokiak ba tera zitezen eskatu zion Apezpikuari (6).

Hala ere, Beizamako elizako ugazabek Oñatiko Done Mikel elizako agizko epaile eta abate zen Andres Hortiz Ydigoias jaunarengana io zuten eta honek Pedro Belamendiari eman zion erretore kargua. Apezpikuak erabakia baieztatu zuen. (7).

Interesgarria deritzogu auzi honen berri emateari, bertan Beizamako elizako buruzagiek lehenbizi Mendizabal en alde egin bait zuten eta gero haren aurka.

Pedro Belamendia hogei urtez Beizamako erretore izan zen; hil zenean, herriko zaindari edo buruzagiek Martin Otaegui aukeratu zuten haren ordeko (8). Otaeguik, hogei talau urtez erretore izan arren (1583-1608), ez zuen herritarren maitasunik lortu. Auzi larriak izan zituen batzu ekin eta besteekin.

Dirudienez, auziak galdu egin zituen eta erretore kar guari uko egin zion edo uko egin arazi zioten. Ez cauku hori jakiterik; bere ondotik datorren erretoreak kar gua hartzerakoan dioena besterik ez dakigu: "Nombramiento de Martín Otaegui Garagarza por óbito o muerte natural de Martín Otaegui fuera de la curia romana".

Hauxe da, gorago esan dugun legez, eliz-liburuetan agertzen den lehendabiziko erretorea, bataiatuen zerrendetan bere sinadura dotorea ipintzen duena.

Berak sortu zuen "Arcón de cien fanegas" zeritzana.

Honen bidez herriko jende behartsuenari laguntzen zitzaien, hazitarako behar zutena emanaz. Ez da ahaztu behar garai hartan diruaz baino gehiago trukeaz baliatzen zirela, trukaketarako batipat garia erabiltzen zutelarik.

Herriko agintariek eta elizako zaindari edo buruzagiek zorrotz jokatzeko zuten beraiek hautaturiko apaizekin. Salaketa gogorak egiten zizkieten ez erretoreei bakarrik, baita eliz-otsein edo benefiziatuei ere (9).

Martin Otaegui izan zituen bi auzi aurkitu ditugu: bata, elizako kanpaia berria ez ordaintzeagatik Juan Villanueva eta Andres Carredano kanpaigileek jarritakoa, eta bestea, fiskalak zenbait arrazoirengatik ipini ziona.

Kanpaiari dagokion auzia 57 orrialdetan biltzen da. Erretoreak, kanpaia gaizki egina zegoela argudiatuz, ez omen zien ordaindu nahi egileei aurrez esandakoa. Kanpaigileak lekuko bidez kanpaia ongi eta materiale onez egina zegoela frogatzen saiatu ziren. Epaietako salaketa eta lekuko adierazpenak agertzen direla ere, auzia osatu gabe dago eta ez dakigu zein izan zen azken epaia (10).

Bigarren auzian fiskalak honako hauek leporatu zituzkion Otaeguiari:

- Eliztar batzuk sendatzeko, deabrukeriak eta aztikeriak erabiltzen zituela.

- Hilzorian zeuden gaisoei ez ziela arretarik eskaintzen.

- Apezpikuari bere agintea kentzen ziola, behar ez

zituen erabakiak hartuz.

- Eliztarrei ez ziela begirunez hitzegiten.

Noski, XVI eta XVII. mendeetan Inkisizioa punturik go renean zegoela kontutan harturik, salaketarik gogorrena lehenengoa da. Irudimen handirik gabe, Beizamako erreto-reek Euskal Herriko Inkisizioarekin edo fede-auzietarako sortu zen erakundearekin zerikusirik izan zutela pentsa dezakegu. Auziak 60 orrialde ditu (11).

Martin Otaegui Elizbarrutitik kanpo hil eta cero, bere iloba, Martin Otaegui Garagarza hautatu zuten Beizamako erretore (12).

Hau ere behin baino gehiagotan auziperatu zuten: go-bernuko fiskalak 1630 eta 1637. urteetan auzitara eramán zuten.

1630 eko auzian, herriko alkate, eskribau, e.a.-ekin izan zituen liskarrak, mozkortuta ibiltzea eta bere bizi tza pribatuari loturiko zenbait salaketa egozten zaizkio (13).

Zazpi urte beranduago, gudaoste baten buruzagiak sa-latu zuen, Frantzian gudan ibili zen buruzagiak, erreto-reak ezpataz eraso egin ziolako. 41 orrialde dituen auzi honetatik laburpena besterik ez dugu aitzera emango (14).

1677. urtean fiskalak Juan Elizalde Beizamako erreto-rea auzitaratu zuen.

Aurreko auzietan ez bezala, orainco honetan apaizari bere zereginetan murgildurik bizitzea egozten diote,

elizako arazoak alde batera utzirik.

Nolako bizimodua zuten orduko apaizek? Ez dakigu. Auzi batean agertzen diren salakuntzak ez dira seguraski XVII. mendeko apaizen ohiturak ezagutzeko informazio-ituririk zuzen eta fidagarrienak.

Dena den, auzian apaizaren jokabidea, emakumeekin harremanak izatea eta morroi lanetan ihardutea dira eztabaida gai eta istilu sortzaile.

Trentoko Kontzilioaren ostean apaizak ezin ziren ezkondu eta lege hau errespetatzea zail egiten zitzaaien apaiz batzuri.

Gainera, Elizalde txerriak hiltzen, erremintari lanean, e.a. ibiltzen zen, antza. Diru-arazoak eta buruhausteak ere ba omen zituen.

Guzti horiengatik auziperatu zuten (15).

1677. urtean bertan, herriko eskribauak salatu zuen Juan Elizalde. Dirudienez, Juan Lopez Aguinaga eskribau beizamarra eta Elizalde erretorea bata bestearekin haserretu ziren, lehen aldiz taberna batean jokuan zebiltzala eta bigarren aldian elizan Ostegun Santu egunean. Ondorioz, lehenak bigarrena auzitara eraman zuen (16).

.....

(1) Ikus 24. eranskina.

- (2) Ikus 3. eranskina.
- (3) Ikus 4. eranskina.
- (4) Ikus 5. eranskina. Legarreguiren aurkako auzia.
- (5) Ikus 6. eranskina. Mendizabalen aldeko lekukoak.
- (6) Ikus 7. eranskina.
- (7) Ikus 8. eranskina.
- (8) Ikus 9. eranskina.
- (9) Ikus 17. eranskina.
- (10) Ikus 10. eranskina.
- (11) Ikus 11. eranskina.
- (12) Ikus 12. eranskina.
- (13) Ikus 13. eranskina.
- (14) Ikus 14. eranskina.
- (15) Ikus 15. eranskina.
- (16) Ikus 16. eranskina.

1.4) BEIZAMA: EUSKAL HERRIA

1.4.1) Beizama Unibertsitatea

Pablo Gorosabel historialari gorenak honela deskribatzen du Beizama 1862. urtean (1): "Beizama: universidad del partido judicial de Azpeitia, union de Sayaz, arciprestazgo mayor, antiguo obispado de Pamplona. Se halla situada en paraje montuoso en la falda meridional del monte de Mauvia; y confina por oriente con Vidania, por poniente con Azpeitia, por sur con Beasain, por norte con Rexii. Su posicion geografica es á los 1 gr. 29 min. 35 seg. de longitud oriental, 43 gr. 9 min. de latitud septentrional. El pueblo se reduce á un grupo de unas pocas casas aisladas y sin orden de calle con una plaza y la iglesia parroquial: el resto se halla esparramado por su término en caseríos de labranza. En todo él hay ochenta y seis casas con 756 habitantes, segun el censo de poblacion formado en el año de 1860. La expresada iglesia es de la advocacion de San Pedro apóstol, una de las mas antiguas del contorno, segun la tradicion vulgar; la cual se halla servida por un rector y dos beneficiados. La presentacion de la rectoría corresponde al ayuntamiento con un voto y á los propietarios de casas de la misma universidad con el suyo respectivo en votacion singular. La de los dos beneficios antes del último concordato se hacía por la corona en las vacantes de los

meses de enero, febrero, abril, mayo, julio, agosto, octubre y noviembre, y por el rector en los otros cuatro. En la actualidad existen en su territorio las ermitas de nominadas San Lorenzo y Nuestra Señora de la Soledad; y hubo otra de la advocacion de Santa Agueda.

Algunos escritores de historia, entre los cuales se encuentran Esteban de Garibay y el P. Juan de Mariana, suponen que Beizama es el antiguo pueblo Segisama, donde el emperador romano Cesar Augusto asentó sus reales y su ejército con el fin de cercar la Cantabria. Semejante opinión en mi concepto es una equivocacion demostrada cumplidamente por la crítica sana é imparcial, y que hoy dia no puede sostenerse sin incurrir en el ridículo. Ninguna circunstancia de localidad, que los historiadores de las cosas romanas señalan respecto de Segisama, convienen en efecto á Beizama, ni á ningun otro pueblo de esta provincia. Así que es una pura ilusion el creer que la guerra cantábrica ocurrió en las inmediaciones del monte Hernio; ilusion, no obstante, que ha sido transmitida entre los habitantes de este pais de uno en otro sin ningun examen, alhagados del deseo de realzar su concepto.

Esta universidad pertenece desde tiempo inmemorial á la alcaldía mayor, hoy union, de Sayaz; y por consiguiente careció de jurisdiccion civil y criminal hasta el año de 1563 en que el rey hizo merced de esta prerogativa á los pueblos de aquella. En virtud de ella su ayuntamiento

se componía de un alcalde ordinario, dos regidores y un síndico procurador; pero en la actualidad, con arreglo á la ley general del reino tiene un alcalde, un teniente de alcalde y cuatro regidores. Beizama se titula NOBLE Y LEAL UNIVERSIDAD; y en su escudo de armas figura un árbol frondoso con una estrella á cada lado y una corona real encima. Sus naturales se emplean generalmente en la agricultura y en la crianza del ganado vacuno y lanar. El terreno produce buenas cosechas de granos, particularmente de trigo, y la de castaña es tambien abundante: sus montes se hallan bastante bien poblados de robles, hayas, fresnos y otros árboles, y tienen buenos pastos. Esta universidad se halla encabezada para los repartimientos foguerales de la provincia en diez fuegos; y tiene una escuela elemental de niños de ambos sexos, dotada con 2000 reales anuales."

1.4.2) Herriaren etorkia

Udalerrietan eta beste erakunde batzutan hiri-bizitzan, administrazio mailan, gaizkileak zigortzean, e.a.-etan erabateko jokabiderik ezarri zeneko, urte asko igaro zen Gipuzkoan.

Herritarrek osatzen zituzten egitura edo eraketa ezberdinak, hots, haranak, alkatetza nagusiak, lurraldeak, udalerriak... izendatzerakoan ere ez zegoen erakidetasunik.

Bailarak ez ziren geografiari begira banatzen, herri-legezko, politikazko edo administraziozko ikuspuntuen arauera baizik. Esate baterako, Iraurgiko Ibarrak Azpeitia eta Azkoitia zituen bere barne. Oiartzungo Ibarraren barruan sartzen ziren Erreterria, Oiartzun, Hondarribia, Irun, Lezo eta Pasaia herriak. Hiru Alkatetza nagusi zeuden: Areria, Aiztondo eta Saiaz. Areriak bere barne zitu en Lazkao, Itxaso eta Olaberria. Aiztondok, berriz, Asteasu, Sorabila eta Larraul. Eta Saiazeko Alkatetzak "Cinco aldeas de la Sierra" izena hartu zuten "Unibertsitateak" deituriko herrialdeak zekartzan bere barne. Elizaz, Bicania, Goiaz, Errezil eta Albizturrekin batera, Beizamak "El Corriedo de la Sierra" delakoa osatzen zuen, aipatu Unibertsitateak Hernio mendiranzko zati menditsuan bait zeuden.

1027. urteko Iruñeko Apezpikutegiko muça-zehaztapenezko agiri batean, Saiazeko Alkatetza "Seyaz" edo "Seaz" izenez eta bizit-haran bezala aipaturik agertzen da.

Erregeak izendatzen zituen alkate nagusiak eta ez ziren beren barrutietan bizi. Esan beharrik ez dago herriak ez zuela gogoko hautabide hori.

Alkateek alkateordeak izendatu ohi zituzten, baina neurri honek ez zituen herritarren nahiak asebetetzen. Foru-liburuko (11 Ag., 37.orr.) Juana Erregiñaren errege-zedula batek hauxe dio: "la merced de la Alcaldía Mayor era contra derecho y leyes pragmáticas de nuestros reinos y gran daño y perjuicio de la Provincia de sus privilegios

y libertades".

Zestoako Batzarretan eskatutakoari on eritziz, 1563. go abenduaren 23 an Saiazeko Alkatetza nagusia osatzen zuten herri guztiei kontzejua bereiz, kutxa eta zigilua edukitzeko eskubidea eta gainera beren alkateak "con me-ro y mixto imperio" urtero hautatzeko eskubidea aitortu edo eman zitzaien. Orduz geroztik eta, batez ere, 1651. urteko urtarrilaren 24 eko eskribau-agiriaren bitartez Albiztur atxiki zitzaenez geroztik, "Saiazeko Alkatetza nagusia" deiturak haxe besterik ez zuen adierazten: zen bait herriren bategitea Gipuzkoako Batzar Nagusi nahiz Berezieta cenen ordezkari izango zen ahaldun bat izenda tzearren.

Honela dio 1563 ko abenduaren 23 ko "Privilegio de la vara de la alcaldía" ri buruzko errege-zedulak (2): "Don Felipe segundo de este nombre por la gracia de Dios, rey de Castilla, etc. Por quanto por parte de vos la junta, procuradores, caballeros, homes hijosdalgo de la muy noble y muy leal provincia de Guipuzcoa, nos ha sido hecha relacion que la católica reina Doña Juana y emperador y rey mis señores abuela y padre, que hayan gloria, por una su carta dada en Valladolid á 2 dias del mes de mayo del año pasado de 1545, hicieron merced á D. Francisco Perez de Idiaquez, vecino de la villa de Azcoitia para en toda su vida de la alcaldia de Sayaz, y sus cinco aldeas en esa dicha provincia, el cual ha puesto y nombrado personas que sirvan las dichas alcaldías en los dichos

lugares, como al presente lo hacen, á cuya causa la nue
tra justicia no es tan bien administrada en ellos, como
en las otras villas y lugares donde se proveen los dichos
oficios por eleccion, y que siendo la alcaldía de los lu
gares de Areria en la dicha provincia de otro particular,
á suplicacion de la dicha provincia el rey D. Enrique IV
mandó por una su carta que de allí adelante se proveyese
aquella por eleccion, como se hizo y se hace al presente,
donde se administra justicia y viven en paz y quietud; y
que el dicho D. Francisco, viendo lo susodicho, y los in
convenientes que suceden en los dichos lugares y suceder
ían adelante, si se proveyese como hasta aquí, ha renun
ciado en los concejos de los dichos lugares la dicha al
caldía, para que la provean segun y de la manera que se
provee en los otros pueblos de esa dicha provincia, su
plicándonos y pidiéndonos por merced que aprobando la di
cha renunciacion y traspasacion tuviésemos por bien de
dar licencia y facultad á los vecinos y moradores de esa
dicha alcaldía de Sayaz, para que de aquí adelante para
siempre jamás tengan y puedan tener por sí y sobre sí ca
beza, y concejo, y arca comun, y sello ó sellos de conce
jo tales cuales quisieren, los cuales hagan fé en todo
tiempo y lugar, y pusiesen y puedan poner alcalde ó al
caldes cadañeros en la dicha alcaldía en cada un año el
dia de San Miguel de setiembre ó otro qualquier dia que
ellos quisiesen, por los cuales y no por otra persona pú
blica ni privada todos ellos y sus bienes y causas fuesen

y sean juzgadas, ó como la nuestra merced fuese. Y nos acatando lo susodicho, y los muchos y buenos servicios que la dicha provincia y los vecinos y moradores de ella y de la dicha alcaldía de Sayaz nos han hecho y esperamos que nos harán, y por que así cumple á nuestro servicio y á la buena administracion de la justicia y paz y quietud de la dicha alcaldía, lo habemos tenido y tenemos por bien; y por la presente de nuestro propio motu y poderío real absoluto de que en esta parte queremos usar y usamos, como rey y señor natural no reconociente superior en lo temporal, es mi merced y voluntad y mandamos que ahora y de aquí adelante la dicha alcaldía de Sayaz y todos los vecinos y moradores de ella sean y tengan por sí y sobre sí cabeza y concejo apartado, y puedan tener y tengan arca comun y sello ó sellos de concejo, que hagan fé y probanza en todo y cualquier tiempo y lugar, para lo cual les doy licencia y facultad. Y advocando á mí la dicha alcaldía y mero mixto imperio y jurisdiccion de ella, quiero y es mi merced que el dicho concejo de la dicha alcaldía y vecinos y moradores de él de aquí adelante para siempre jamás pongan y puedan poner en cada un año el día de San Miguel de setiembre ó otro día cual ellos quisieren alcalde ó alcaldes cadañeros, los cuales tengan mero mixto imperio, y jurisdiccion alta y baja civil y criminal, y que por ellos ó por cualquier de ellos sean todos los vecinos y moradores que ahora son ó serán de aquí adelante de la dicha alcaldía y sus bienes y

pleitos y causas cualesquiera librados y juzgados, y no por el dicho D. Francisco de Idiaquez, ni por otros alcaldes ni justicias ni otra persona alguna pública ni privada, salvo en grado de apelacion ó suplicacion, la cual apelacion ó suplicacion es nuestra voluntad se haga para ante nos ó ante el nuestro presidente y oidores de la nuestra audiencia y chancillería ó ante el nuestro coregidor ó juez de residencia de la dicha provincia y no ante otro lugar alguno ni persona. Otrosí es nuestra merced, y mando que el dicho concejo de la dicha alcaldía, homes hijosdalgo y vecinos de él puedan el dicho día en que así pusieren alcalde ó alcaldes, poner preboste, jurados, regidores y otros oficiales cualesquier cadañeros y en cada un año; por los cuales dichos prebostes y jurados que así eligieren, quiero y es nuestra voluntad que se hagan todos los emplazamientos, y por los dichos prebostes todas las entregas y ejecuciones que se oviesen de hacer y ejecutar por mandamientos de los dichos alcalde ó alcaldes en la dicha alcaldía y sus términos y no por otra persona alguna: y asimismo es nuestra voluntad que el dicho concejo y alcaldía y todos los vecinos y moradores de ella sean aforados y vivan y se rijan por el fuero de la villa de San Sebastian en la dicha provincia. Y por esta nuestra carta ó su traslado signado de escribano público encargamos al serenísimo príncipe D. Carlos nuestro muy caro y muy amado hijo, y mandamos á los infantes, prelados, duques, marqueses, condes

ricos homes, priores de las órdenes, comendadores y subcomendadores, alcaides de los castillos y casas fuertes y llanas y á los del nuestro consejo, presidentes y oidores de las nuestras audiencias, alcaldes y alguaciles de la nuestra casa y córte y chancillerías, y á todos los corregidores, asistente, gobernadores y otras justicias y jueces cualesquiera de los nuestros reinos y señoríos, así á los que agora son como á los que serán de aquí adelante, y á cada uno y cualesquier de ellos, que guarden y hagan guardar y cumplir esta nuestra carta y lo en ella contenido, y contra ella no vayan ni pasen, ni consientan ir ni pasar en tiempo alguno ni por alguna manera, so pena de la nuestra merced y de diez mil maravedís para la nuestra camara á cada uno que lo contrario hiciere, de lo cual mandamos dar y dimos esta nuestra carta firmada de nuestra mano y sellada con el nuestro sello, y que tome la razon de ella Antonio de Arriola nuestro criado. Dada en Monzon de Aragon á 23 dias de diciembre de 1563 años. -Yo el rey.- Yo Francisco Eraso, secretario de su magestad, la fice escribir por su mandado.- Hay un sello.- Registrada Antonio Arriola.- Por chanciller Antonio de Arriola.- El doctor Velasco.- El licenciado Hernando Menchaca.- Tomé la razon Antonio de Arriola."

Lege berezi honen indarrez, agizko alkateak ezarri zituzten bost Unibertsitateetan. Inoiz ez ziren hiribildu bilakatu, unibertsitateak zeritzen soil-soilik.

Acitzera eman dugun burujabetasuna gorabehera, Batzar Nagusietan Prokuradore edo Eskuordeko batenpean elkarturik edo bateginik jarraitu zuten Unibertsitateek.

Gipuzkoako herri guzietan, kontzejuak aukeraturiko Prokuradore bat zela bide, Batzarretara joateko eskubidea eta betebeharra zuten. Aberastasun urriko udalerrri txiki entzat astunegiak, gehiegizkoak ziren eguneko ordainak eta gastuak.

Egoera hau batipat 1615 urteaz gero gaizkitu zen, herri txiki anitzek eskukotasuna eta burujabetasuna iritsi zituztenean. Eta orduantxe erabaki zuten hainbat udalerririk bat egitea, elkartzea, eta denen artean ordezkari bakarra aukeratzea.

Bost Unibertsitateen bateratze-agiria 1651 ko urtarrilaren 23 an burutu zen Jeronimo Goyenetaren aurrean. Unibertsitate hauei Albiztur atxiki zitzaaien urte bereko apirilaren 11 n (3).

Bost Unibertsitateen eta Albizturren elkargoak jatorrizko "Saiazeko Alkatetza" izenari eutsi zion.

Erraz antzeman daitekeenez, zenbait herrialcek elkar harturik Gipuzkoako Batzar Nagusietan eta Berezieta beren ordezkari izan zedin ahalcun bakar bat izendatzea erabaki zutela besterik ez du adierazten bategite honek. Elkartu ezean, herri bakoitzak bere buruz bidali beharko zituzkeen egunsariak edo dietak gutxitzea zen beren helburu nagusia. Bestalde, bat eginagatik, beren eskumenak ez ziren inolaz ere gutxitu, aurrerago ikusiko dugun legez, Foru-biltzarretako erabakiak ez bait ziren

norbanakoen botuen arauera hartzen, Prokuradore bakoitzak ordezkutzen zuen foru kopuruaren arauera baizik.

Batzar Nagusietara joan behar zuen Prokuradore edo Eskuordekoa hautatu asmoz, Unibertsitateak Iturriotzeko Done Jon Bataiatzailearen baselizan biltzen ziren aurrez ezarritako egun batean.

Prokuradorearen aukeraketaz mintzatzeaz gain, era askotako beste gai batzuri ere arreta egiten zitzaien bilkura hauetan. Beizamako Agiri-Liburuan hauxe idatzia dago 1772. go maiatzaren 2 an: gotorlekuak zaintzeko Iturriotzen egin zen gudari-banaketarako zozketan, Beizamari egokitu zitzaiola Juan Otaegui kapitainari lau gudari ematea. Eta kartutxoak, polbora, balak eta baionetak eman ziezazkiela eta gudariak herrira itzultzean armak hondamen eta kalterik gabe bihur zitzatela agintzen da agiri berean.

Prokuradoreak derrigorrez joan behar zuen, Batzarretara joateke geratzen zenari bost mila maravediko isuna ezartzen zitzaiolarik eta ehun maravedikoa bidezko arrazoi barik bilkura huts egiten zuenari.

Bilerak Iturriotzeko Done Jon Bataiatzailearen baselizan egiten ziren. Honelako esapideez baliatzen ziren agiriak egitean: "Dentro de la ermita de San Juan Bautista de Iturriotz, jurisdicción común de la Alcaldía de Sayaz y villa de Albiztur por medio de sus diputados y regidores y jurados procuradores según tienen uso y costumbre de juntar de tiempo inmemorial a esta parte....".

Dirudienez, aginte-eremu eta nagusigoei zegokienean arras punttalakurloak ziren, adibide honek erakutsiko digun bezala: Jaunaren Zeruratzearen aurreko egunetan Gipuzkoako herri askotan prozesioa edo erregu-elizkizunak antolatzeke ohitura zegoen. Aipatu Unibertsitateetako apaiz-taldeak eta udal-batzordeetako partaideak elkartu ohi ziren Iturriotzen. Albiztur agintari-zartaz sartu zen baselizaren barruan. Jokabide honek elkarteko beste ordezkariak haserrerazi zituen eta liskarra sor erazi zuen, bertan Juan Atoño hilik eta Juan Gaiztarro bere herikidea behatza mozturik gertatu zirela. Eztabaidan luzaro ihardun ondoren, hitzarmen baten bidez elkar hartu zuten, berorren txataletako batek hauxe zioelarik: "Que cada alcalde tuviese jurisdicción sobre los vecinos de su respectivo pueblo, y no sobre los demás para conocer de los delitos que se cometiesen en dichos términos."

1817. urtean beste istilu bat jazo zen: Saiazeko elkartea osatzen zuten herrien arteko bakeak eta adiskidetasunak iraun zezaten, 1651 ko urtarrilaren 24 ean Itune-Agiri*a* izenpetu zuten; agiri honen bidez, Probintziako Batzar Nagusi edo Berezieta Alkatetza osoaren izenean herri bakoitzak bere Prokuradorea zein txandatan bidali behar zuen erabaki zen. Itunea zela eta, sei herriak Iturriotzeko Done Jon Bataiatzailearen baselizan bildu ziren 1817. go maiatzaren 26 an, Beizamari zegokion agiria izenpetu zelarik. Eta Beizamak Juan Martin Otaegui hautatu zuen Prokuradore uztailean Zestoan egin behar ziren

Batzar Nagusietarako. Alabaina, Beizamaren arerioek ziotenez, hark aukeratu zuen ordezkariak ez zituen beharrezko baldintzak betetzen eta ez zuen Batzarretan puntu garrantzitsuak ebatzeko adinako buru-argitasunik. Saiazeko Elkarateak uztailaren 7 an Batzar Berezia egiteko deia zabaldu zien sei herriei, Beizamako Kontzejuari beste eskuordeko bat hautatu eta bidali behar zuela oharterazi nahian. Deia jasorik ere, Beizama ez zen esandako egunean Batzarrean azaldu. Horren ondorioz, gainerako herriek, Itune-Agirian gordetako aginte-eskumenaz baliatuz, bere buruz eta Alkatetzaren gehiengoa osatzen zutenenez, Gracian Mario Urteaga jauna aukeratu zuten bigarren Prokuradore, Beizamari lehen emandako eskuak kenduz. Neurri honen birtartez ezer gutxi lortu zuten, Beizamako Kontzejuak aurkezturiko azalpen bati esker Zestoako Batzar Nagusiek Gracian jaunari berauetan esku hartzeko eskubidea ukatu bait zioten. Kalapitan aritu ondoren, arazoa Probintziako auzi-gizonen esku utzi zuten, hauek Beizamaren aurka egin zutelarik.

Gaur egun behar-beharrezkotzat daukagun herritarren hezkuntza edo gaikuntza, gure arbasoen garaian ez zuten ezinbestekotzat jotzen. 1682. urteko Hernaniko Batzar Nagusietan onartu zenez, ezin zitekeen irakurtzen eta idazten ez zekien inor Probintzia honetako udalerrietako agitzko alkate aukeratua izan, dekretu berean adierazitako zigorrenpean. Hurrengo biltzarretan Saiazeko ordezkari batzuek (Juan Alonso Estensorok, Alejandro Albizuk, e.a.-ek)

ohar-agiri bat aurkeztu zuten, dekretua beranduago jar zedin indarrean eskatuz eta herri askotan zuzenbidea eragiteko irakurtzen eta idazten zekien lagun gutxi zegoela adieraziz. Hauek eta beste arrazoi batzuk zirela bide, dekretua zuzen zezan eskatu eta erregutzen zioten Probintziari. Halere, Probintziak ez zituen aintzakotzat hartu haien eskariak eta guztiek bere osotasunean Hernaniko Batzar Nagusian erabaki bezala gorde eta bete zezatela agindu zuten.

Egun hori baino lehenago, Beizamako alkateek batzutan argi eta garbi jakin erazten zuten idazten ez zekitena.

1655 eko urtarrilaren 2 an, zenbait xecapenen azpian Martin Eceizak idazten ez jakiteagatik ez zuela sinatzen aitortu zuen "Auto de Buen Gobierno" batean. (4). Halaz guztiz, Saiazeko Elkarteko herri bakoitzak, Beizama barne zela, txandaka aukeratu behar zuen Prokuradorea izateko, derrigorrezko baldintza zen irakurtzen eta idazten jakitea. Izan ere, 1651. go apirilaren 11 ko Elkartearen itun-atalek hauxe zioten: "Hasta aquíha estilado, usado, costumbrado y guardado en esta Alcaldía de Sayaz....que se elegirá y nombrará al procurador Juntero entre sus vecinos, persona o personas que sepan leer y escribir." (5).

Batzar Nagusiak urtero uztailaren 2 an egiten ziren, sasoi horretako eguraldiari ziurragoa eta lehorragoa bait zeritzoten. Egun hori hautatu zuten 1745. urtean Ordizian bildu ziren Batzar Nagusietan bilkurak egiteko.

Lehen-lehenik Batzarrak hamazortzi lekutan egiten ziren;

hauexek dira tokiak, Foru-liburuan agertzen diren hurrenkeran: Segura, Azpeitia, Zarautz, Ordizia, Azkoitia, Zumaiia, Hondarribia, Bergara, Mutriku, Tolosa, Arrasate, Donostia, Hernani, Elgoibar, Deba, Errenteria, Getaria eta Zestoa. XIX. mende arte ez zen kopuru hau ugaritu, ezta Batzarrak egiteko ezarririko hurrenkera ere.

Dena den, noizean behin lehenbait lehen ebatzi beharreko arazoak sortzen ziren urtean zehar, ezinbestean Batzar Bereziak egin behar izaten zirelarik.

Batzar Berezieta hizpidea eta hautespidea zuten herrialde, alkatetza nahiz haran denei, salbuespenik gabe, egin behar zitzaien berauetara etortzeko deia, Batzar Nagusiak bailiren. Hala ere, Batzar Bereziak bereziki eta zehazki berehalako konponbidea behar zuten arazoak ebazteko egiten zirenez gero, hauetan ezin zitekeen aipatu arazoez landako beste gairik azter. Guztien onari zegozkion arazo guztiez iharduteko egiten ziren bilkurak eta Batzar Bereziak puntu horretan ziren bestelako.

Behiala Batzar Bereziak Usarraga eta Basarten biltzen ziren: biak bazter soilak ziren; lehenengoa Bidaniako Unibertsitatean zegoen, Saiazeko Alkatetza batzarreratzen zen ohizko lekutik, hots, Iturriotzeko Done Jon Bataiatzailearen ermitatik oso gertu; bigarrena, berriz, Azkoitiko aginte-barrutian. 1457 urteko Elkartearen Agintarauen koadernoko 36. atalburuak dioenez, garai hartako jadanik hautatuak zeuden Usarraga eta Basarte berorietan Batzar Bereziak egiteko, "por quanto algunos Concejos e

personas de la dicha provincia suelen facer llamamientos a la dicha provincia desordenadamente, e a ciertos lugares de la dicha provincia, de lo cual se sigue e seguiría en adelante gran daño a la dicha provincia, etc..."

Guztiek ez bide zitzaien hautaketa ongi iruditu, 1461. urtean Donostian bildu ziren Batzar Nagusietan edozein herritan elkar zitezkeela erabaki zuten eta.

Alabaina, erabaki honek oso epe laburrean eragin zuen, bi urtez bakarrik egon bait zen indarrean; 1463 an ontzat eman ziren Agintarauen edo Ordenantzen eragitez, antzina ko ohitura berreskuratu zuten eta Batzar Bereziak derri-gor beti Usarragan edo Basarten egin zitezela agindu zuten. Honela dio Agintarauak 63. atalburuan: "Item estos llamamientos se fagan para Usarraga o Basarte, e non para otro lugar alguno, e si los ficieren para otra parte, que sean ninguno".

Aztura honek aldaketarik gabe iraun zuen XVIII. mende bukaera arte, Bidaniako azken Batzar Berezia 1700. urteko otsailaren 9 an egin bait zen eta Claseko Dona Maria-ko azkena, ostera, 1700 eko urriaren 31 n.

1.4.3) Udalaren gobernua

Erromatarrek Erresumako beste toki guzietan sartu zuten kuriatan oinarrituriko beren gobernu modua, duunbir, dekurioi, edil, kuestore, e.a.-ez.

Herritarren biltzar nagusian alkateak egiten zuen buru,

bere aginduak bete erazten zituen Prebostearen laguntzaz. Ez zegoen erregidorerik, ez zergazain edo fielik, ez artadun edo sindikurik.

XV. mende arte ez zen herri-batzar itxirik izan. Beren herri-ordenantzak antolatu eta Erregeren onespeneren zai geratzen ziren.

Zinegotziak aberats edo milaristen artean hautatzen ziren iraileko Mikel Donearen egunean.

Herri-biltzar zabala izan zen, zalantzarik gabe, Beizama udal-bizitzaren lehen bereizgarrietako bat. "Unibertsitatea" deitu bide zitzaion, eta horren ondorioz, oraindik izen hori gorde dute Eidania, Errezil, Goiaz, Beizama, Aia eta Lezok.

Horri buruz hauxe dio Carmelo Echegaray-k (6): "Hemos identificado la Universidad con el Concejo abierto, porque en un libro que hemos citado antes de ahora, el de Castillo de Boradilla, intitulado Política para corregidores y señores de vasallos en tiempos de paz y de guerra, se lee que "en la Congregación y Universidad de todo el pueblo (que se llama Concejo Abierto) residía la mayoría y superioridad; pero ya por costumbre reside en los Ayuntamientos, los cuales solos pueden lo que todo el pueblo junto".

Biltzar zabala zer zen Espainiako Erret Akademiaren Autoritate-Hiztegiak azaltzen du: "la Junta que se hace en alguna villa o lugar a son de campana tañida para que entren todos los que quisieran del pueblo, por haberse

de tratar alguna cosa de importancia, u de que puede resultar algún gravamen que comprehenda a todos, lo cual se ejecuta a fin de que ninguno pueda reclamar después".

Horrela bada, biltzar zabal hauek herritarren antzina ko batzarrak ziren: behiala, herritarrak aire zabalean edo eliz-hilerrietan biltzen ziren, eta hortik dator "eliz aurre" edo "anteiglesia" izena.

Udal bakoitzak bere Ordenantzaren arauera ziharduen, bai bertako kideak hautatzerakoan, bai haien egitekoei zegokienean ere.

Alderdi honetatik begiratuta, Udalek askatasun handia zuten. Beren beharrak ezagututakoan, beraiek erabakitzen zuten nola ase, esperientziari esker.

Gipuzkoako beste herri anitzek ez bezala, Beizamak ez zuen Errege-zedulen bidez onarturiko Udal-Ordenantzarik. Egoera hau behin baino gehiagotan aditzera ematen du Beizamak agirietan. 1756. go otsailaren 4 ean Gipuzkoako Ko rregidoreak zenbait gairi buruzko galde-sorta egin zuen. Udal-Agintarau edo Ordenantzarik ba al zuen zioen galderari, Beizamak hauxe erantzun zion: ez zuela ekonomi eta politika mailetan eraentzeko edo gobernatzeko Udal-Ordenantzarik, eta zuhaitzak landatu, suztatu eta zaintzeari zegokionean, Gipuzkoako legeen arauera eta Errepublikaren mesedetan jokatzeko zuela.

Gipuzkoako legeetan eskribau aukeraketari buruzko agindu eta arauak bakarrik aurkitu ditugu. Hauteskunde-aktetan beizamarrek "según costumbre usada en esta

república de inmemorial tiempo a esta parte" dihardutela jakin erazten dute.

Kontzejua osatzeko beharrezkoak ziren agizko alkatea, alkateordea, bi zergazain edo erregidore, sindiko prokuradorea, bulda-biltzailea, mendi-ikuskaria eta hiru mendizain edo igurain. Ez da polizi "juradu"rik aipatzen.

Hauteskundeak Urteberri egunean izaten ziren. Hautesle eta hautagai izateko, baldintza bereziak zeuden. Hautagaiek aitorren semeak, euskal etxalarren batean sortuak eta "milare"dunak izan behar zuten. (7).

"Milare"ak zer ziren erabakitzerakoan, eritzi ezberdinak zituzten Gipuzkoako udalerriek. Lege mailan, "milare"aren barnean "casa de derrama entera" sartzen zela zioten Beizaman, hau da, herriko zerga-banaketan etxe baten jabe goari zegokion zerga ordain zezatela.

Era honetan egiten ziren hauteskundeak Beizaman: bertan zeuden hautagaiek paperak behar bezala beteak zeuzkatela ikuskatu ondoren, eskribauak beren boto-txartelak ematen zizkien. Hautesleek txartelak bete eta tolestatu ostean, pitxer batean sartzen zituzten. Hiru umek ateratzen zituzten. Diputadu hautatuak elizara joaten ziren eta han alkatea, alkateordea eta bulda-biltzailea aukeratzten zituzten. Eta hiru hauek, Kontzejura itzuliz, Udaleko beste kideak hautatzen zituzten: erregidoreak, ikuskaria, hiru igurainak eta sindiko prokuradorea. Jarraian, karguazten zuen alkateak Agintari-zarta ematen zion alkate berriari.

Euskaldunak oro, legez, aitorren semeak ziren, baina ohorezko karguak bete ahal izateko ezinbestekoak ziren "milare"ak, hots, ondasunak. Eta bi puntu hauetan oso zuhur jokatzeko zuten, anitz kasutan ikus daitekeenez. Hona hemen adibide bat: 1653. urtean Fermin Oruezabalek hautagai izan nahi zuen hauteskundeetan. Beasaingo Kontzejuak hala eskaturik, bertako Auzitegian buruturiko auzian Fermin jatorriz aitorren seme zela erabaki zen eta Probintziak erabakia egiaztatu zuen. Hortaz, odol garbikoa zela frogatu ahal izan zuen. María Pérez Leundarekin ezkondu zenean, honen gurasoek cotetzat Leunda etxea, auzotasun eta zaindari-eskubideez, eman ziotela esan zuen Oruezabalek; horren lekuko zen Andres Segura, ezkon-agiria idatzi zuen Saiazeko Alkatetzako eskribaua. Bada, Fermin Oruezabalek alkate, erregidore edo Beizamako Kontzejuko gainerako karguetarako hautagai onar zezaten eskatu zuen.

Fermin jatorriz aitorren seme zela ikusirik, Eceiza alkateak onartu egin zuen. Baina eragozpen bat sortu zen: Martin Leundak, María Pérez Leundaren aitak, suhiari eman zion etxea, eta horregatik, ez zuen "milare"rik. Ondorioz, alkateak hautesleen zerrendatik kendu eta bazter zezatela agindu zuen.

Martinek erabakiari aurka egin zion, etxea alabari eman ziola eta Beizaman zeukan "Elormizpinaga" izeneko beste etxean bizi zen bitartean auzotasun-eskubidea bereztzat gorde zuela adieraziz. Halaz guztiz alkateak ez zuten amore eman eta alabari emandako etxean ezin zuela

auzotasun-eskubidea beretzat gorde esan zuen. Eta eskribauari haren izena zerrendatik ken zezala agindu zion.

Horren antzeko zerbait gertatu zen 1724. urteko hauteskundeetan. Beizamako Udaletxean ordenatzeke eta erroldatzeke dauden balio handiko agiri ugariren artean, akta liburu bat aurkitu dugu. Hara zer dioen 1724 ko hauteskudeez:

"En la Universidad de Beizama y en la sala del aiuntamiento de ella aprimero de Henero del año demil setezientos yveinte y quatro por testimonio de mi Antonio del Goenaga escribano de numero de dicha Universidad, se juntaron en Concejo, Justicia, Regimiento y Vecinos Nobles Hijos dalgo de la dicha Universidad seguntienen de uso y costumbre de se juntar en dicho puesto para tratar conferenciar y determinar las cosas y materias tocantes al servicio de Dios nuestro Señor y de su Magestad y conservación y aumento de la Republica, esperamos del Señor Martin de Oruezabal Alcalde Ordinario de la dicha Universidad, Miguel de Barrena y Joan Ignacio de Leunda Dexidores y Francisco de Arregui sindico Personero general del Consejo de dicha Universidad, Marcos de Barrena, Miguel de Eceiza, Domingo Miguel de Eceiza Arreta, Pedro de Otaegui Elustondo, Pedro de Otaegui Garagarza, Francisco de Goenaga, Señor Ignacio de Vitoria, etc.... (sigue doc.) gozar durante su vida sin gravamen de vinculo y que despues quedase agregada al dicho vinculo y que los dichos Marcos y sumuger non diesen gravar con Censos ni otras

obligaciones y para ser admitido por elector y electo, de denotener casapropia que corresponda amillares que ay costumbre por hordenanza a que el dicho Marcos respondió que aunque heraverdad haver donado las dichas casas al dicho Miguel de Barrena su hijo podía ser elector y electo por haber reserva de la dicha Casa de Aguinagalde durante sus dias sin gravamen del () con el daño de Vecindad y demás () la qual era de millares correspondientes a diez y seis ducados según costumbre () de dicha Universidad y en el caso de no ser admitido por elector y electo protestaría y protesto la unidad de la elección de este día y pedía testimonia para acudir adonde le convenía, y sin embargo los dichos carteles de todos los dichos Vecinos el nombre del dicho Marcos de Barrena los revolvieron muy bien habiendo metido en dos xarras los nombres de los dichos vecinos en una y los en blancos y una electores en laotra y así echaron Pedro de Otaegui Joseph de Olazabal y por síndico Personero al dicho Miguel de Eceiza, Arreta por Colector de la Eula al dicho Francisco de Otaegui por veedor de montes al dicho Juan de Elustondo Beroaran, por maiordomo del Rosario al dicho Joan Ignacio de Vitoria, por Guardamontes a los dichos Miguel de Barrena y Joan Ignacio de Leunda a los quales huvieron por elexidos nombrados para los dichos cargos y oficios, menos al dicho Marcos de Barrena que estaba presente y protesto la nulidad de esta elección por haver sido sin admision suia. El dicho Alcalde nuevo y

Regidores juraron en forma debida de que dicho año administrarían Justicia directamente a todos los que ante ellos vinieran a pedirla. Sin pasión alguna y en todo guardarán el Servicio de Dios nuestro Señor y de su Magestad y bien comun de la Republica y alcavo de dicho año () en Residencia conforme a dicho y pagando Juzgado y Sentenciado. Y luego el dicho Señor Alcalde Martin de Oruezabal entregó en nombre de su Magestad la bara Le al que tenia en sus manos al dicho Eugenio de Iturriza Alcalde nuevo y el tomó posesión en forma de su oficio con la Contradición y protesta de la nulidad de esta nueva eleccion que hizo el dicho Marcos de Barrena pidiendo su traslado. La dicha elección de oficio y cargos dijeron harian por tiempo y espacio de un año cumplido...."

Agiri hauetan ikus dezakegunez, alkateak aginte osoa zuen eta bere erabakiak eztabaídaezinak ziren.

Garai ezberdinetako dokumentuak aztertuz gero, urteak joan ahala pixkanaka pixkanaka hautagarritasuna murriztuz zihoala antzeman daiteke. Horren adibide bat, Kontzeju zabalaren ordeiz Kontzeju itxia ezartzea litzateke.

Zenbat eta lagun gutxiago arduratu herriaren administrazio eta gobernuaz, orduan eta berme edo gaudimen handiagoak eskain ziezazkieketen beren auzokideei.

Kontzejuan erreldatuak zeuden, Udal-Ordenantzek agindu bezala "milare"dunak ziren eta Foruarekin bat zetozen herritarrek zuten hautatzeko eskubidea.

Aitorren seme izan gabe, ez zegoen hautatzaile izaterik;

horregatik, aitorren seme zirela frogatu nahi zutenen agiriek izugarrizko garrantzia zuten udal-batzorde guzietan.

Odol-garbitasunarekin zerikusirik zuten kontuei hain garrantzi handia emanaz, gure arbasoek endaren garbitasunari, jatorriari begiratzen zioten eta selekzio edo bereizkuntza egiten zuten.

Aitorren seme eta odolgarbiko izateak sasoi hartan zuen garrantzia kontutan hartzen badugu, ez gaitu harritu behar gipuzkoarrek gai horiei hain arreta handia eskaini izanak, nahiz gaur egun zenbaiti erdeinuzko irribarrea eragiten dion.

Odolgarbitasuna frogatua izatea, egun lege alorrean esan ohi den bezala, antezedente penalik edo zigorpideltzinik ez izatearen antzeko zerbait zen.

Aitorren semeak edonon ateak zabalik zituen eta kargurik goren eta garrantzitsuenak erdiets zitzakeen; nagusi goak oro eskuratzeko aukera zuen; ez zitzaion ohore eta izen onik ukatzen.

Beizamako Udaletxeko Agiritegian "Hidalguías de diferentes años. Escribano Segura. 1761" deritzan XVIII. mendeko orri-sorta bat aurkitu dugu (8), aurrez esandakoaren erakusgarri gisa. Bertan, Miguel Ottaegui eta Pedro Ottaegui anaiak aitorren seme direla aitortzen du Juan Joseph Irureta prokuradoreak, haien amaren eta aitaren aldetikako arbasoak aipatuz eta Ottaegui, Irisarri, Eceiza eta Urquizu etxalarretan sortuak direla jakin eraziz.

1.4.4.) Udaletxearen eraikitzea

Gorago esan dugun bezala, Beizaman kontzeju-biltzarrak urte askotan eliza inguratzen duen egurrezko arkupe zabalaren azpian egiten ziren seguraski.

Badirudi XVII. mende aurretik bilkurak egiteko beste leku bat zutela; 1628. urteko agiri batek dioenez, Elozondo etxeko areto nagusian biltzen ziren, artean udaletxea eraikitzeke bait zegoen (9).

Oñatiko Protokolo Agiritegian (10) aurkituriko datu fidagarri batzuk bakarrik ditugu eskuartean.

1673 ko uztailaren 23 an Beizamako Kontzejua osatzen zutenek herri-etxea erortzear zegoela eta ezin zitezkeela bertan egon acitzera eman zuten.

Eraikitze-lanak inguruko herrietan ipinitako manu-agirien bitartez iragarri zituzten. Enkantea 1673 ko uztailaren 23 an egin zen, 2982 dukatetan. Eraikitzaileek 1674 urteko irailaren 30 ean eskuratu zieten udaletxea eta ordain-agiria urte bereko azaroaren 16 an onartu zuten.

Garai hartako diru-urritasuna zela eta, udaletxe berria egiteak estualdian, premia gorrian utzi zuen Kontzejua.

1846 zenbakidun protokoloan aipatzen denez, idazkariak agintari eta herritarrak bildu zituen eta zenbait gauza adierazi zizkien: udaletxea eraiki zuten hargin eta zurginei diru asko zor zietela zilarretan; Batzar Nagusien dekretu eta aginduak betetzeagatik, obra ugari egin

behar izan zituztela; Azpeitian erreal anitz zituztenez gero, mailegu haiek ordaintzeko adina diru bazegoela, baina Azpeitiak ez zuela zilarretan zorraren erdia baino ordaindu nahi; horregatik zebilela Kontzejua Azpeitiaren aurka auzitan probintziako korrejidorearen aurrean; zor guziak kitatzeko ezinbestekoa zela Beizamaerrotatik Oyan zabalerainoko eta Olazarragako mendietako haritz-motxak saltzea eta salmenta enkante bidez egitea, enkantegileek ordainketa "urre-zuritan", eta ez beste cirutan, egin ze zatela eskatuz, Kontzejua zilarretan pagatu behar zuela ko.

Geroago berriztatze-lan gehiago egin bide zituzten, 1783 ko azaroaren 9 ko akta-liburuak udaletxea egoera txarrean zegoela eta lehenbait lehen konpondu behar zela zioen eta.

Dena den, gaur egungo Udaletxea 1674. urtean bukatu zutena da; beraz, ez dugu besteren berririk.

Herri-etxean eskola, batzar-tokia, taberna, e.a. zeuden, eta baita bertan bizi ziren bi familia ere.

Gainera, pisu eta neurri guzietako eredu edo patrioiak erabili eta gordetzeko "artxiboa" zegoen, hala nola, pisu erromatarrak ardoa eta beste hainbat gauza neurtzeko, 100, 50, 25, 12, 10, 4 eta 2 liberako neurriak eta burdinezko balantzak edo "gurutzeak". Aipaturiko gauzen zerrenda bat ematen zitzaion urtero errendatzaileari (11). Garai hartan hamarka-neurkera artean indarrean ez zegoen ez gero, udal-agintariek ereduazko neurri hauek erkatzen

zituzten.

Azaroaren 11 n, Done Martin egunean, hartu zuten alogeran Udaletxea. Alogeran hartu zuenak udaletxeaz, bere baratzeaz eta gaztainadiaz urtebetez goza zezakeen. Urte horretan ardoa ematera behartua zegoen: "vino navarro bueno y vendible, no haciendo falta alguna".

XVIII. mendeko idaz-agirieki esapide hau erabili ohi zuten: "vinos navarros que tengan buen color y buen picante y buen sabor y que sean de buena bondad".

Baserri, baso eta errotak ziren Beizamako Udalaren ogasun eta errenta guztiak.

Beizamako Udalaren baserriak Etxeberria, Aguinaga Aundia, Oyanzabal, Aguinondo, Beizama-erota eta Venta-berria ziren, beren errotak eta guzti; orobat, udalarenak ziren Olazarrako eta bere aginte-eremuan zeuden beste tokietako mendi, xaradi eta haritz-motxak.

Ez zuen zergarik, ez zizarik biltzen. Sei baserriak alogeran emanaz, bataz beste 5.000 erreal jasotzen zituen.

Errotekin ez zuen sos handirik irabaziko, haiek zaindu eta konpontzeak garesti jotzen zuen eta.

XX. mende haseran honako errota hauek zebiltzan Beizaman: Beizama-erota, Venta-berri, Igaratxo, Etxenagusia, Osinalde eta Sarasola. Egun isil-isilik daude bolu eder hauek, huntz eta sastrakaz josirik.

Irabazkin handienak seguraski basoetan ikatz egiteko mozten ziren zuhaitzen bidez eskuratuko zituen. Izan ere,

harizti, pagadi eta xaradi zabalak zituen.

Hala bada, Beizamako Udala inguruko udaletatik aberats enetakotzat zeukaten denek.

Udaletxeak aurrekaldean Beizamako armarria dauka. Armarriaren erdian zuhaitz hostotsu bat, alboetan izar bana eta gainean koroea dituela. Bertan hauxe irakur daiteke: "Be-" = "abajo"; "-iz-" = "cima"; "-ama" = "madre". Hala ere, herriaren izenaren etimologiak ez dugu uste hitz horiekin zerikusirik duenik, ezta hurrik eman ere. Dirudienez, Beizama, Ultzama eta Zegamak jatorri keltarra dute.

1.4.5) Herriko bizitza

Izenburu honen bidez, aztergai dugun garaian Beizamako herritarrak oro bat eginik, elkarri no la laguntzen zioten azaldu nahiko genuke.

Jaiotza, ezkontza, gaisotasun, heriotza, e.a.-etan ezezik, tartean diru-kontuak dauden arazoetan ere adibide ugari aurki genezake.

Ekintza horietako batzuk agirieta jasoak daude, cero xeago ikusiko dugun legez, baina nekez topatuko ditugu geure arbasoen ahotan entzun ditugun aspaldiko giza-ekin tza anitzi buruzko dokumentuak, bazirela badakigun arren.

Esate baterako, "marto-opila" zeritzana (12) aipa dezakegu: haur bat jaiotzean, Beizamako etxekoandreek oilo, txokolate eta beste jangai batzuk oparitzen zizkioten haurraren amari aurrez erabakitako egun batean.

Etxekoandreen bilera hauek festa giroan ospatzen omen ziren, euskal jaiak bailiren, eta emakumeek beren ume ederrak, etxeak, e.a. ezagutarazten omen zizkioten elkarri.

Ziur gaude agiri zaharretan ez dugula ekintza honen jatorri eta bilakaerari buruzko aztarnarik aurkituko, oso zaharra bait da. Gizabidezko beste sorospen-ekintza asko izan ziren, zalantzarik gabe, eta, agirien bidez frogatzerik ez badaukagu ere, gaur egun oraindik somatzen dugu haien eragina.

Hala da; jarraian aditzera emango dugun bezalako aztura miresgarriak zituzten beizamarrek.

Hainbat familiatan, zoritxarrez, etxeko jauna elbarri geratzen zen ala hil egiten zen istripu edo gaisotasunen baten ondorioz. Orduan, egoera hartan zegoen familiari beren auzotarrek laguntzen zioten, batez ere uzta erein eta biltzeko garaian. Hutsaren truke egiten zuten.

Norbait gaiso egon ondoren hiltzen bazen, Beizamako herritarrek gaitzigitzen zioten apaizari, hots, hildakoa-ren etxetik gertuen bizi zen auzotarrak gogo onez eramaten zuen apaiza haren etxera eta hildakoa jazten, gorpua eramaten, hileta prestatzen... laguntzen zuen.

Hilotza eramateko ere arau bereziak zituzten. Hildakoa aitorren seme milareduna baldin bazen, haren giza-maila berekoek eramanez ohiko bizkarrean. Maizterra izanez gero, gauza bera egiten zuten, hau da, beste maizter batzuek bizkarrean elizara eramaten zuten eta gero elizatik kanposantura.

Lan gogorrak izateagatik edo beste zerbaitegatik denen lankidetza eta partaidetza eskatzen zuten eginbeharrak burutzeko, herri-ekintzak antolatzen ziren. Adibidez, garia erein eta ebakitzeko. Garai hartan garia ereiteko lurra laiez prestatu behar zen eta lan hori ezin zitekeen egin zenbait gizon eta emakume indartsuren laguntzaz baizik. Gauza bera gertatzen zen garia biltzerakoan, ez bait zen lur zati guzietan berdin espaltzen. Iratze eta orbelak biltzeko eta artazuriketarako ere elkarren laguntza behar izaten zuten.

Orobat, lankidetasuna ezinbestekoa zen emakumeek egin ohi zituzten beste era bateko lanetan: linugintzan,...

Parrokuek ez zituzten gogoko neguan gau berandu arte luzatzen ziren bilera haiek.

Herritarrek elkarri lagunduz batean egiten zituzten ekintzak baino askoz garrantzitsuagotzat jotzen zituzten auzolanak ("auzo" = "barrio"; "lan" = "trabajo"). Sistema horretaz maiz baliatzen ziren beizamarrak beraiek erabiliko zituzten eraikuntzak eta herri-lanak egiteko: eliza, eskolak,.....

Ezkontzek bizitzen eta alaitzen zuten herrixketako eguneroko bizitza arrunt aspergarria eta ezkontzetan herri osoa elkartzen zen. Herri-agiri askok ezkongaien doteen eta beren ahaide eta lagunak egindako oparien berri ematen digute.

Hara hemen bitxikeria bat: arrio-egunean, arrioko jantzi eta gauza guzien zerrenda argitara ematen zen herritar

ororen aurrean (13). Gero egiten zen bazkarira ia beizamar guztiak joaten ziren.

Ezkontz-itune horietan ezkonberrien bizitzan zerikusirik izango zuten gauzak azaltzen dira: baserria, lurrak, gizonezkoek egiten zituzten lanetarako tresnak, e.a.

Emakumezkoen bizimoduari loturik zeuden lanabasak ere aipatzen dira: kutxatzarrak, kaizak, irule-ardatzak, gorruak, arradak, itxoroskiak.....

Felipe Agustin Otaeguik, azaletik bada ere, etxeke jaun eta etxeke andreen eguneroko hainbat zereginen berri ematen cigu bere sermoi batzutan.

Honela cio "Dominica in Albis. De la perseverancia" deritzanean: "Bostortzari escua ezartzen dionak soroan bearra eguiteco ez cu atzera beguira ibilli bear, baña bai equin bere lanari. Au bera equin bear da birtuteco lanean..." (14). Eta geroxeago: "Andre batec ariac zuri tu nai dituanean, matazac sartzen ditu lisiban sarritan, ta ez da aspertzen lisibatzeaz zuri zuri equin artean; ez gaitecen bada gu ere aspertu...." (15).

Zenbaitetan neska-mutilak gurasoen baimenik gabe ezkondu ohi ziren. Ondorioz, gurasoek Apezpikutegira jozten zuten beren seme-alabek ematen zizkieten buruhausteak konpontzearren.

Horrela, Sebastian Elustondo beizamarrak Joan Elustondo bere semea eta Magdalena Otaegui honen emaztegaia auziperatu zituen, bien odolkidetasuna zela eta. Semeak gertuko ahaide batekin ezkondu nahi zuen eta aitak ezkontza

galerazi nahi zuen. Auziaren dokumentua Iruñeko Elizbarrutiko Agiritegian dago eta 1676. urteko ekainaren 11-koa da.

Semeak Aita Sainduari ezkontzeko baimena eskatu zion, herrian bere giza-mailako neska gutxi zegoela eta bere lehengusina txikiarekin ezkontzera behartua zegoela adieraziz. Aitak, ordea, Beizaman ezkontzeko prest zeuden beste neska batzuk bazirela zioen eta hori frogatzeko le kukoak aurkeztu zituen. Alabaina, Aita Sainduak ezkontze ko baimena eman zien. Gure ustez izugarritzko garrantzia du agiri honek, garai hartako gizarte eta ekonomi egoera nolakoa zen agerian jartzen bait digu (16).

Ondoren ezkontz-hitzarmena gertatu zen. Ezkongaien guraso eta senideek eman zizkieten ondasunen zerrendak agertzen dira: baserria, lurraldeak, soroak, gaztainadiak, zaindari-eskubideak, sagardo upelak, garia gordetzeko kutxatzar bat, lanerako tresnak, sukaldeko trasteak, abereak... Hitzarmena garaiko ohituren arauera egin zen, legeak errespetatuz.

Urte batzuk beranduago, agiri osagabe batean ikus dezakegunez, Joan Elustondok auzitegira jo zuen berriro, ezkontz-itunean hitz emandako gauzak ez zirelako esan be zala bete (17).

Herritarrak xumeak eta apalak zirela kontutan harturik, ezkontz-hitzarmenak guztiz gogoangarriak eta hots handikoak zirela iruditzen zaigu. Ondasunak oinordekoari eskuratzerakoan zehaztasun handiz ziharduten.

Ez dakigu orduko emakumeek zein eskubide zituzten, ez eta "Las leyes del Belziano Senatus Consulto, Nueva y Vieja Constitucion de Leyes de Toro y Lapartida y las demas que son y hablan en favor de las mujeres" delako legeek zer dioten ere. Halere, agiriak irakurtzean antze man daitekeenez, emakumeek ez zuten norbait salatzen edo babesteko eskumenik, ez lekuko izateko eskubiderik ere, beren senarren baimenik gabe: "con la licencia pedida y auida de los dichos sus maridos".

Beraz, gizabidezko ohitura miresgarriekin batera, era horretako ekintzak eta auziak aurkitzen ditugu, nahiz ez ohizkoak izan. Hala bada, gure aburuz, gizarte zorrotza zen, bere azturak legetzat jotzen zituena eta ohituraren bat hausten zuen edonor berehala auziperatzen zuena, gura soek seme-alabak salatzen bait zituzten, hauek beren gura soak, eliztarrek parrokoa, e.a.

.....

- (1) GOROSABEL: Diccionario Histórico-Geográfico-Descriptivo de los Pueblos, Valles, Partidos, Alcaldías y Uniones de Guipúzcoa con un Apéndice de las Cartas Pueblas y otros Documentos Importantes. 1862. 103.orr.
- (2) IDEM, 717.orr.
- (3) Tolosako Probintzi-Agiritegia, 1 Atala, 18 saila, 39 paper-sorta.

- (4) Oñatiko Protokolo Agiritegia. 1482.zenb.
- (5) Tolosako Probintzi-Agiritegia. 1 Atala, 98 saila,
39 paper-sorta.
- (6) ECHEGARAY, Carmelo: Compendio de las Instituciones
de Guipúzcoa. 118.orr.
- (7) Ikus 20.eranskina. Hauteskundeak.
- (8) Ikus 21.eranskina.
- (9) Ikus 22.eranskina.
- (10) Oñatiko Protokolo Agiritegia. 1485.zenb.
- (11) IDEM, 1522.zenb. 72.orr.
- (12) MITXELENA, Koldo: Fonética Histórica Vasca. 269.orr.
- (13) Ikus 23.eranskina. Arrioa.
- (14) OTAEGUI, Felipe Agustin: "Dominica in Albis. De la
perseverancia". 196.orr.
- (15) IDEM, 199.orr.
- (16) Ikus 24.eranskina.
- (17) Ikus 25.eranskina.

1.5) BEIZAMA: BORROKA HERRIA

1.5.1) Otaequiren garaiko gerrateen oihartzuna Beizaman

Beizamako aurreneko biztanleak zein tzu izan ziren eta noiz kokatu ziren bertan ez badakigu ere, herritar dexente izango zirela iruditzen zaigu, men di eta larre ugariz inguratua bait zegoen.

Zenbait historialari (Zaldivia Batxilerra, Garibay, Baltasar Echave, Aita Mariana, Lope Martínez Isasti...) Kantauriko Gerrateez mintzo dira, haietako batzuk Beizaman gertatu zirela esanez.

Tuy-ko Apezpikutegiko Nigran-eko abate, Tolosa eta Ota duy Gotzainen etxeetako konfessore eta Lezoko itsas-untzi-tegiaren jabe zen Lope Martínez Isasti historialari lezoarrak Compendio Historial de Guipúzcoa liburu interesgarria idatzi zuen 1625 ean. Barojak argitaratu zuen 1850. urtean eta, nahiz erromantiko samarra izan, Gipuzkoako historia ezagutzeko funtsezkoa da. Honela azaltzen dizki gu Isastik gudu-gertakariak: "Siendo tan grande la ambición y potencia de los Emperadores romanos que querían ser señores del mundo, había tenido noticia Augusto César de esta Provincia que nunca había sido conquistada por nadie, y la gente de ella belicosa, fortísima, de sobrado alto y pertinaz ánimo, al tiempo que para corona de su gloria y remate de sus triunfos daba orden de empadronar..". Enperadorea Aldaba inguruetara iritsi omen zen, oso harro

eta handiputz. Bere indar izugarrian uste osoa zuelarik, Kantabria erabat menperatuko zuelakoan omen zegoen.

"Y entrando en la Provincia llegó hasta la jurisdicción de Beizama (llamada por los escritores "Bagasama"), a don de cercaron la montaña "Menduria" que significa lloviosa por los continuos aguaceros que se arman allí, o "Mendioria" por estar cubierta de argomales, cuya flor es perpétua y en todo tiempo amarilla, que es lo que quiere decir "oria". Muchos de nuestros cántabros y los demás estaban recogidos y hechos fuertes en esta montaña, donde resistieron a los romanos con todo ánimo y valor, que los hicieron perder mucho el brío y orgullo con que entraron. Y aunque estaba presente la persona del mismo Emperador, no fueron ponderosos para subir la montaña, juzgando ser imposible. Y así se ordenó un foso muy hondo de quince millas por las partes de su circunferencia, para que no les entrase socorro, ni bastimento, que hasta hoy permanece por la parte de Aldaba." (1).

1635. urtean Espainiako Erregeak Frantziari gudu egitea erabaki zuen. Gipuzkoako gudariak indarrez hartu zuten Lapurdi, Ziburu ingurua, aidanez. Gudari haien aintzindari Zaldun-Elkargoko eta Calatrava-ko Errege zen Diego Isasi izan zen (30 urteko Europako Erlijio-Gudua).

Ekintza hau benetan zorigaiztokoa izan zen, alde guzietatik begiratuta, Gipuzkoak ordurarte harreman onak izan bait zituen Lapurdirekin eta eraso ez bait zen inolaz ere egokia. Gainera, izurriteak harrapatu zituen gudariak, asko eta asko hil egin zirelarik.

Beizamarrek ez zuten garai hartako ezbeharretatik ihes egiterik izan. Herriko gazteek gerrate honetan parte hartu zuten.

Orduan Juan Arregi Obiaga zen Beizamako Udaletxeko sindiku edo diruzain, eta Kontzejuaren izenean mailegu bat eskatu zuen Frantziaren aurkako guduan esku hartzearen (2).

1719 an Bervick Dukeak Gipuzkoa indarrez hartu zuen. Gerra-laguntza gisa, Beizama zilarrezko 1.000 dukat emateko prest zegoen (3). Baina berehala bukatu zen gudua, 1721 eko abuztuaren 12 an pakea sinatu zutelarik.

1793. urteko urtarrilean Luis XVI.a erregetzatik bota zuten eta gilotinan lepoa moztu zioten frantsesek.

Europako Erresuma guziak Frantziako Errepublikaren kontra jarri ziren. Espainiak ere gerla egin zion.

Espainiako Errege Karlos IV.ak hiru gudaloste bidali zituen Nafarroa eta Gipuzkoa defendatzera Caro Ventura buruzagiaren agindupean.

Aldi berean Gipuzkoak eta Nafarroak hiru gudari talde igorri zituzten mugak babestera.

1794 ko abuztuaren lehen egunean Frantziako armada Gipuzkoan sartu zen. Euskal Herriak Espainiaren areriotzat hartu zituen, baina ez bere etsaitzat.

Donostiako alkateak pakea eskaini zien. Baldintza hauek ipini zizkien:

- Erljio Katolikoa errespetatzea.
- Gipuzkoan 1200 urte aurretik zegoen egoerara

itzultzea frantziarren laguntzaz.

- Gipuzkoa armak hartzera ez behartzea.

Akordio hauek Batzar Nagusiak onartu zituen. Diputazioa Donostiatik Getariara aldatu zen eta frantziar arma dari bake-unea eskatzea erabaki zuen bertan eginiko biltzarrean.

Korregidoreak aurka egin zion proposamenari, baina Foruan babesturik, Gipuzkoak bere eritzia nagusitzea lortu zuen, honako erabakiak hartuz:

- Frantziako aginte-batzordea onartzea.
- Frantziarrei bake-unea eskatzea.
- Espainiatik bereiz, Gipuzkoako Errepublika sortzeko laguntza eskatzea Frantziako batzordeari.

Frantsesek ez zuten bakea onartu eta euskaldunak oso gaizki hartu zituzten, herri zapaldua baiiitzen. Donostiako alkatea eta zinegotziak preso hartu zituzten. Ondoren frantsesei aurka egiteko batzorde bat hautatu eta diputazioa osatu zen Deba ibaiatz bestaldean.

1795 ean Madrilgo Gobernuak eta Frantziako Errepublikak hitzarmen bat sinatu zuten Basilean. Hauek ziren bakearen baldintzak:

- Karlos IV.ak bere aurka jaiki ziren euskaldunei zigorrik ez ipintzea.
- Espainiak Karibe itsasoan zuen Santo Domingo uhartea Frantziari ematea.
- Frantziak Penintsulan indarrez hartutako lurralde eta herriak Espainiari itzultzea.

Zergatik jokatu zuten horrela euskaldunek? Alde bate-tik, Karlos IV.ak ez zuen behar bezala eraendu Euskal Herria. Bere erruz galdu zen "Compañía Guipuzcoana de Caracas" zeritzana. Errege honen agintealdian Euskal Herriko ekonomiak izugarritzko beherakada izan zuen. 1793-1794 urteetan erabaki oker askotxo hartu zuen euskaldunen kaltetan, hala nola, merkatal bideak eragoztea eta ixtea.

Bestalde, "Azkoitiko Zalduntxoek" frantses ideiak za-baldu zituztenez gero, euskal jendeak ez zituen frantzi-arrak arbuiatzen.

Gainera, euskaldunek ez zuten gerrate hau beren gerratzat hartzen, Espainia eta Frantziaren arteko gudutzat baizik. Bi estaduak ziren euskaldunentzat foruen etsai eta aurkakoak.

Hala ere, Beizamak gerran parte hartu behar izan zuen. Garai hartan Felipe Agustin Otaegui Beizamako elizako eliz-otsein edo benefiziatu izango zen. 1791. urtean egin zuten apaiz, eta bere osaba Felipe Otaegui erretore zela, hari laguntzen egon zen aldi batean.

Frantziaren aurkako gudua hasi zenean 1793 an, Gipuzkoak Batzar Berezi bat ospatu zuen, bertan Espainiako flotari laguntzeko 4.600 gizon bidaltzea erabaki zelarik. Beizamak 40 gizon bidali behar zituen eta zozketa bidez aukeratu zituzten. Herriko zinegotzien erabakiz, 40 gizon hauei egunero hamar laurdeneko soldata eman zitzaien, erregeak ordaintzen zienaz gain.

Udaletxeko akta-liburuan argi eta garbi ikus daiteke

gudari beizamarrek gerran zenbat egun eman zituzten eta zenbat diru xahutu zuten.

Berehala sortu zen diru premia Herriko Etxean, Elizari hamar mila erreal eskatu behar izan zizkiolarik.

Espainiako Karlos IV.ak Aita Sainduari, Pio VI.ari, diru-laguntza eskatu zion frantziarren aurkako gerraterako gudariak prestatzearren.

Horrela bada, lehenbiziko aldiz Aita Sainduaren baimen arekin erregeak elizaren ondasunak saltzeko eskubidea izan zuen.

Gipuzkoako Artzapeztegi Nagusiak gutun bat bidali zion Beizamako Kabildoari, hauxe esanez: "Para subvenir a los crecidos gastos de la inevitable guerra con la Francia, y contener el furor con que persigue nuestra sagrada Religion, lexmas potestades, vidas y haciendas, acudio el Rey Nro Señor a la Santa Sede pidiendo a Su Santidad se sirviese otorgar los subsidios necesarios para emplearlos en tan justos fines. Penetrado N.M.S.P. Pio 6º de las justas con las que en nombre de S.M. se le expusieron, ha venido su B. en conceder y dar facultad a S.M. en virtud de un Breve para que pueda imponer sobre todos los bienes Eccos del Clero Secular y Regular, fundaciones y obras pias de estos Reynos, la cantidad de siete millones de R.^s y exigirlos todos los años hasta tanto que se verifique la entera extincion de los vales reales y por otro Breve le concede asi mismo la facultad de exigir por una vez de los mismos bñes Eccos la cantidad de

treinta y seis millones de R.^S con que cuenta S.M. para los gastos de dcha Guerra en el presente año." (4).

Ikus daitekeenez, garai hartan Elizari eskatu zitzaion laguntza "Cruzada" zeritzon gerlari aurre egin ahal izateko.

Beizamak eragozpen ugari izan zituen, diru-arazoak batez ere. 1816an Iruñeko Gotzainari gutun hau idatzi zion: "Beizama 9 de Agosto de 1816.

Beizama. Deficit de Capellanias.

Don Felipe Agustin de Otaegui Presbitero propio de la Iglesia Parroquial de esta universidad de Beizama.

Certifico, que por orden del gobierno se enagenaron las fincas de la Capellania denominada de la Escuela o enseñanza de doctrina que en cada año redituaban 898 reales vellon segun parece del Cupo de 1777 y para que conste firmo.

Beizama 9 de Agosto de 1816."

Dirudienez, Elizak larrialdi asko pairatu behar izan zituen Napoleonen garaian ere. Hauxe diosku Felipe Agustín Otaeguik: "Muy Ilustrisimo Señor. La Universidad de Beizama congregada en Ayuntamiento general de su justicia Capitulares y Vecindario Concejal a V.S.I. con la mas profunda veneracion expone: que con previo expreso consentimiento que presto a su instancia en el año de mil setecientos noventa y cuatro el Illmo Señor Don Esteban Antonio Aguado y Roxas predecesor en la silla que hoy dignamente ocupa V.S.I. se valia la exponente con

calidad de reintegro de la cantidad de once mil setecientos cuarenta y dos reales vellon y diez y siete maravedies vellon que varios remanentes de Primicias de su Parroquia estaban debiendo a esta para el desempeño de las ingencias que la rodeaban en aquella actualidad con el motivo de la Guerra entre nro Soberano y la Francia....

.... las turbaciones causadas en esta peninsula por el monstruo sin igual Napoleon con la invasion de sus ejércitos y las contribuciones que como a todas las Republicas de esta provincia se exigieron a la exponente con este motivo en los largos años de la duracion de una guerra tan injusta, le han arruinado hasta el extremo de haber enagenado todas sus cuantiosas propiedades y dejado en la deplorable situacion de no tener con que pagar a sus asalariados dependientes y mucho menos a los asentistas." (5).

Hortaz, estutasunean bizi ziren eta herritarrek nahiz Elizak zerga ikaragarriak ordaindu behar izan zituzten. Askotan ondasunak baino garrantzitsuagoak ziren semeak galtzen zituzten beizamarrek, gerrara joan beharrean aukitu ziren seme gazteak, alegia. Egoera errukarri honetan, arazoak gero eta larriagoak ziren.

Elizak, dirua ezezik, bere bitxiak ere eman zituen. Horrela, 1794 ean gudu-laguntzarako eman zuen zilarrezko kriseilu bat eskatu zuen Felipe Agustin Otaeguik Udaltxean 1797 an egindako bilera batean. Hala dio dokumentuak: "En la Universidad de Veizama a primero de octubre

1797 ante mi el Exmo Real y Numeral de la villa de Tolosa y testigos infraescritos fueron presentes los sres Don Felipe de Otaegui Presbitero Rector propio de la Parroquia.... en el año de 1794 con la correspondiente venia del Illmo Obispo de este Obispado de Pamplona se franqueo a esta M.N. y M.L. Provincia de Guipuzcoa la lampara de plata de la referida iglesia para recurrir con su valor a los exorbitantes gastos de la guerra contra los franceses... pide autorizacion al Obispado para hacerla executar de los mismos fondos presentando para este fin diseño.... del Sr. Lavayen artifice platero... dicha lampara para llevara 352 onzas de plata que a veinte reales vellon la onza importa 7040 reales vellon..."

Beste agiri batzuek ere eliz-ondasunekin zerikusirik cute: "Por mandato de los Sres Patronos de la Iglesia Parroquial de la Universidad de Beizama, yo Juan Ascensio Lavayen artifice platero vecino en la villa de Azpeitia e executado una cruz de plata.... cuyo valor es de 5.588 reales vellon." Dokumentua 1799-1800 bitartekoa da.

Jakina, erretore bakoitzak iagoletzari eta herriari elizako ondasunen berri eman behar zien. Erretore kargua hartzearekin batera egiten zuten beren ondasunen zerrenda eta kontuak zuzen eramaten saiatzen ziren. Otaeguik kontuak txukun eta garbi egiten zituen; elizako liburuak ere kontu handiz sailkatu zituen.

Elizak Gotzainaren baimenarekin zilarrezko kriseilu hura eman zuen arren, beti ez zituen bere ondasunak eman.

Batzutan lapurreten ondorioz galdu zituen balio handiko zenbait gauza. Urte haietan Beizamako elizatik gurutze bat eta kriseilu bat ebatsi zituzten. Artean Felipe Otaegui erretore bazen ere, Felipe Agustin haren ilobak hartu behar izan zuen bere gain erantzukizun osoa.

1819 an Iruñera bidali zuen eskutitz batean zera dio: "Obedece tambien con respeto los encargos que se le dan y en su cumplimiento dice, ha practicado las diligencias que se ordenaron por el digno predecesor de V.I. Don Gabriel Blasquez Prieto en carta siete de Enero de 1801 acerca de la Cruz y Lampara que fueron robadas y lo unico que se ha podido averiguar es que uno de los ladrones de claro al tiempo que le llevaban a Justicia en Oloron de Francia que las dichas alajas se hallaban sepultadas en un monte entre Navarra y Guipuzcoa..."

Baca, ia hogeitau urte beranduago oraindik ez zekiten gertatutakoaren berri zehatzik. Felipe Agustinek auzian esancakoa jakin erazi eta gero, Iruñetik zuzenean erantzun zioten, auzia bukatutzat emanaz (6). Antza denez, gurutzea eta kriseilua betiko galdutzat jo zituzten.

Era askotako salmentak egin ziren gerra-garaian. Batzutan Elizaren ondasun baliotsuak saldu ziren, hots, etxalceak, soroak, mendiak, e.a. Bestetan, aldiz, gauza hutsalagoak: adibidez, 1777. urtean kaperautza bat sortu zen doktrina irakasteko eta garai hartan deuseztatu zuten edo dirua kendu zieten. Honela dio 1816 ko abuztuaren 9an: "Deficit de Capellanias. Don Felipe Agustin de Otaegui

... por orden del gobierno se enagenaron las fincas de la Capellania.... que en cada año redituaban 898 reales vellon...".

Guk dakigunez, Euskal Herrian Pío VI. aren garaian hasi ziren desamortizazioak egiten, hau da, Karlos IV. aren agintaldian.

Beranduago, 1835-1837 bitartean, Juan Álvarez Méndez (Mendizabal)-ek inposatu zuen Espainian desamortizaziorik gogorrena. Honek eman zuen apaizgoak eta praileanaiak desegiteko eta haien ondasunak saltzeko agindua.

Beizamako Udaletxeko akta-liburuan agertzen dira horrelako salmentak "Acuerdos y Enajenacionez. Veizama 1800 a 18.... (irakurtezina)" izenburupean.

1.5.2) Napoleonen gerla eta lehen karlistada

1807. urteko urriaren 19 an sartu ziren Napoleonen gudalosteak Irunen barrena. Agidanean ez zetozen soil-soilik Gipuzkoa eta Euskal Herria menperatzera, Espainiaz jabetzera baizik.

Beren egiteko bakarra "Errege bidean" pasatzea zen, Oiartzun, Hernani, Andoain, Tolosa, Ordizia, Zumarraga, Bergara, Arrasate, Gasteiz eta Miranda zeharkatuz.

1808 an soldadu batzuk Donostian, Tolosan, Eibarren... geratzen hasi ziren. Hauxe izan zen Gipuzkoa indarrez hartzeko lehen pausoa.

Urte bereko apirilean Fernando VII.ak Baionan agintea utzi zuen eta Jose Bonaparte I.a egin zuten Espainiako errege.

Gertaera honen aurrean bi jokabide ezberdin zeuden: gehienek ez zuten Fernando VII.aren erregetza uztea onartu eta Napoleonen aurka asaldatu ziren, Jose I.a sasi-erregetzat bait zeukaten; beste batzuek, aldiz, aberats eta handikiek batez ere, beldurrak eraginca ontzat hartu zuten Jose I.a.

1808 an Napoleonek Konstituzio berri bat ezarri zuen, baina hala eta guztiz ere euskal diputazioek lanean jarraitzen zuten. Bi urte beranduago desegin zituen erakunde hauek, "Bizkaiko Gobernua" sortuz. Honek euskal

askatasunaren hondamendia ekarri zuen.

"Bizkaiko Gobernua"ren buru Gobernu-batzordea zen eta batzordean probintzia bakoitzeko diputatu batek esku hartzen zuen.

Hala ere, guztien gaineratik eta aginte osoa bere esku zuela, bai gizarte arloan, bai gerrate arloan, Thouvenot frantses buruzagia jarri zuen.

Beraz, euskal diputatuen aginte eta eskumenak zeharo murriztuta geratu ziren, frantziar agintariaren menpe zeuden eta.

Francisco Elías de Tejadak (7) oso zorrotz kritikatzeko garai hartako euskal politikoen jokaera, "entreguismo vasco" deritzolarik: "El primer acto de su constitución el 24 de septiembre de 1810 es ya la negación del estilo político de las Españas verdaderas: Diego Muñoz Torrero hizo leer a su amigo Manuel Luján sus proposiciones, por las cuales quedaba definida la nación española como un todo uniforme sin estima de las variedades históricas tradicionales..... ellos se declaraban representantes de la nación española y depositarios de la soberanía nacional". Honek euskaldunen eta Euskal Herriaren bereizgarri guziak apurtu zituen.

1811 ko irailaren 2 an honako erabaki hau hartu zuten politiko euskaldunen izenean: "se hará una división más conveniente del territorio español, a la que se oponen Cataluña y Valencia (Amer y Borrull) pero sin la menor protesta vasca, pese a que quedaba aniquilada la realidad

del cuerpo especial político que era el Señorío".

Hurrengo egunean Konstituzioaren 13. artikulua onartu zen: "la potestad de hacer las leyes reside en las Cortes con el Rey, destruyendo la entera maquinaria legal de las Juntas de Guernica".

Gezurra badirudi ere, hala gertatu zen. Euskal Herri-
an jaiotakoek, euskal semeek lagundu zieten Espainiako
Gorteei beren eskubideak deuseztatzen.

Horren aurka euskaldunek ezer gutxi egin zezaketen;
halere, gerrilari edo basagerlariak sortu ziren. Ospetsu
enak Espoz eta Mina izan ziren Nafarroan, Longa Eizkaian
eta Jauregi Artzaia Urretxun.

Gerrate honek bost urte inguru iraun zuen. Gasteiz
galdu zutenean, 1813ko urriaren 13 an hasi ziren amore
ematen frantziar gudariak.

Kontutan izan behar dugu ez zela Espainiako arazoa ba
karrik izan, Europan ere gorabeherak izan bait ziren na-
gusi.

Leipzig-en galera hanciak izan zituen Napoleonek eta
batipat horrek behartu zuen buruzagi frantziarra Espainia
tik bere gudaosteak ateratzera.

Aldi berean, Konstituzioak zioena beteko zuela zin
egin araziz, Espainiara bidali zuen Fernando VII.a.

Alabaina, iritsi bezain laster alde batera utzi zitu-
en Konstituzioa eta antzeko erabakiak, ejerzitoa, Eliza
eta Euskal Herria absolutismoaren alde jarri bait ziren.
Berriro foruak bereganatu zituzten; epe laburrerako, ordea.

Eta urte horietan zer gertatu zen Beizaman? Ez dugu, tamalez, argibiderik eman diezaguketen agiririk aurkitu. Horrek ez du esan nahi zuzenean ezer jazo ez zenik, alderantziz ere interpreta daitekeelako. Dena den, badira hainbat aztarna eta horietzaz mintzatuko gara jarraian.

Independentziako gerratea hasi eta berehala aukeratu zuten Beizamako erretore Felipe Agustin Otaegui, hau da, 1809ko azaroaren 8an. Gorago aipatu dugunez, ez zuen gotzainak izendatu, erbesteratua bait zegoen, baizik Miguel Marco Gobernadore eta Bikario Nagusiak.

Espania frantsesen eskuetan zegoenez gero, beraiek jartzen zituzten Iruñeko Apezpikuaren ordekoak. Hortaz, garai honetako eskutitzak guztiz interesgarriak dira.

Alde batetik, Frantziako brigadierrak, Thouvenot-ek, eta Gipuzkoako Intendenteak, Dubouzet-ek, bahituran hartzen zituzten garagar, gari, arto, e.a.-en berri ematen dituzten dokumentuak ditugu.

Agiri asko aurkitu ditugu garai hartako Elizako erretorearen egoera larria eta arriskutsua adierazten dituztenak.

Dirudienez, Felipe Agustin Otaeguik herrian gizon talde bat osatu zuen bertako biztanleak defendatzeko.

Beizamako kanposantu berrian ehortzi zuten lehen gorpua kanpotar batena zen, Euskal Herriaz haraindiko

hemeretzi urteko mutil gazte batena zen. 1810 eko urtar-
rrilaren 3 an lurperatu zuten. Antonio Gómez zeritzan
eta Trujillo-koa zen, ez Beizamakoa. Independentziako
gerrateko gudari bat izanik, garai hartan Beizaman zego-
elako susmoa daukagu.

Datu hauen arauera, Beizama ez zen hain herri paketsua
izan.

Felipe Agustinen osabaren helburu nagusia frantses
iraultzaileak menperatzea zen eta eginbehar horretan ez
zuen etsitzen. Beizamarrek diotenez, frantziar soldaduak
herrian zeudela, hauei jaramonik egin gabe elizan bere
errezoak egin eta prozesioan ateratzen zen Felipe Otaegui
erretorea hango benefiziatu, akolito eta herritarrekin
batera. Eta denek errezoak egin eta abestiak kantatu
ahala, soldaduek "Marsellesa" abesten zuten. Baña, benetako
adorearen zuen apaiz honek.

Felipe Agustin Otaegui erretore kargua bereganatu be-
zain sarri, Beizamako erretoregoak zituen ondasunen zerren-
da egin arazi zion eskribauari. 1809 an izendatu zuten
erretore eta hurrengo urtean onartu zuen izendapena. Hone
la dio ondasunen zerrenda horrek: "El infraescrito Ess^{mo}
R^o y Num.^o 1 de la villa de Tolosa he recibido de D.ⁿ Feli-
pe Agustin de Ottaegui Pro. Rector Yntterino de la Pa-
rroquial de esta Univ. de Beyzama quatrocientos sesenta
y ocho r^s de vⁿ por derechos de lo por mi ttravaxado en
los auttos de Ynventtario de los bienes que quedaron por
fallecimiento

de don Felipe de Ottaegui ttambien Pro ulttimo Rector de dicha Parroquia, a saver: ciento y veimte por la confeccion del dicho Ynventtario; sesentta por una copia su ya;...." (8). 1809 ko abenduaren 10 ean sinatua dago agiri hau.

Aldi berean tabernariaren gastuak ere agertzen dira.

Hau horrela izanik, Felipe Agustin urte hauetan Beizama egon zela egiazta dezakegu, nahiz artean arazo ugari izan bertan. Arazoak diogu, agirietan aurkituriko datuek horixe iradokitzen bait digute. Esate baterako, honela dio erreziho batek: "Maria Cathalina de Elustondo comfieso haver recibido tres cientos y trece r^s de vⁿ de manos de d.^ñ Felipe Agustin de Otaegui para final pago de los r^s q^e d.^ñ Felipe de Otaegui estaba deviendo a mi difunto Hijo d.^ñ Manuel Ign.^o de Aranguren por los servicios q^e le presto sirviendole de teniente y para q^e conste ami ruego firmo Juan de Echeverria en Beizama a 25 de Maio de 1809. Juan de Echeverria. Son 313 r^s vⁿ". (9).

Bestalde, urte hauetan Arrasateko kuarteletik zenbait gutun bicaltzen zituzten, bahiturak egiteko aginduz.

1813. urteko martxoaren 13 an A. Dubouzet-ek zerga gehigarria ezarri zien Gipuzkoa, Eizkaia eta Arabari: 17.000 anega gari, 20.600 anega arto eta 25.750 anega caragar(10). Jakina, zerga honek erabat gutxituko zituen Beizamako aberastasun urriak.

Urte berean Felipe Agustin Otaeguik Gobernuari adierazpen-agiri bat bidali zion, baserri bakoitzean zenbat

arto egon zitekeen jakin eraziz. Baserririk aberatsenak 130 anega euki zitzakeen eta txiroenak, berriz, 9 anega. Tarte horretan zebiltzan beste baserri guziak (11).

1812 eta 1813. urteetan Beizaman zegoen biztanle kopuruaren taula konparatzaileak ere agertzen zaizkigu beste dokumentu batean: 1812 an 683 lagun bizi ziren bertan eta hurrengo urtean 678. (12).

1812 an 17 pertsona heldu eta 12 haur hil ziren eta 1813 an, aldiz, 11 pertsona heldu eta 11 haur; baiiteke 1812 an hilcako 17 pertsona horietatik batzuk mutil gazteak izatea, gerratean hildako gazteak, alegia.

Garai hartan zer nolako harremanak izan ote zituen "Corriedo de la Sierra" delakoak orduko agintariekin?

"Instruccion para contestar al segundo alegato de Azpeitia" izenburupean Otaeguik idatzitako agiri batean, Beizama inguruan 1810 eta 1815 urteen bitartean izandako arazorik garrantzitsuenak aditzera ematen dizkigu (13).

1813 ko ekainaren 23 an Independentziako gerratean gudaoste aliatuek Beizamako eta inguruko herrietako garia ebaki zutela eta zuhaitzak bota zituztela cudariei laguntzarren eta Bidania bakarrik utzi zutela zegoen bezala diosku Otaeguik. Horrela lortu zituzten behar zituzten janariak. Datu hauei esker dakigu Beizaman ere zer-bait gertatu zela gerra garaian eta seguraski inoiz jaikingo ez ditugun beste hainbat gauza gertatuko ziren.

1813. urtean Asteasuko Aguirrek diputadu kargua uzteko nahia adierazi zien gutun baten bidez parroku guziei.

Kargua adinagatik eta beste zenbait arrazoirengatik utzi nahi zuela zioen, baina "Corriedo de la Sierra" osatzen zutenek ez zuten inola ere onartu nahi Aguirreren erabakia. Azkenean, Donostiako Dona Maria Elizako Bikarioa, Jose Bernardo Echague, aukeratu zuten aldi baterako haren ordeko. Juan Bautista Aguirrek 1813ko maiatzaren 4ean utzi zion diputadu izateari (14).

Gobernuak "Behin-behingo egitamu" sortu zuen, Felipe Agustinek "Gobierno intruso"tzat zeukana.

Egitamu horretan zerga-bilketan egingo ziren aldaketa eta berrikuntzak adierazten ziren. Diputadu nagusiak bere zerecinak jakin erazi zituen, Donostian bizitzeko asmoa zuela esanez. Gainera, zortzi diputadu gehiago izendatu zituen: Donostiakoa, Hernanikoa, Tolosakoa, Getaria^akoa, Ordiziakoa, Villa Real-ekoa, Irungoa eta Arrasate^akoa (15).

"Corriedo de la Sierra" Tolosako barrutian kokaturik geratu zen eta Jose Francisco Saralegui zen bertako arduradun. Honekin harremanak izan zituen Felipe Agustin Otaegui^k, eta gutunetan ikus daitekeenez, behin baino gehiagotan haserretu ziren bata bestearekin.

Plangintza horren barruan, Agustin Iturriaga zen Hernaniko arduraduna. Agian elkar ezagutu zuten Otaegui^k eta Iturriagak (15).

"Behin-behingo egitamu"ari Felipe Agustinek bere eskuez idatziriko agiri bat eransten dio, "Corriedo"ek eta barruti berriek zenbateko zergak ordaindu behar zituzten

aditzera emanaz.

Napoleonen gerlari eta honek Euskal Herrian eta zehazki Beizaman sortu zituen buruhausteei leku egin ondoren, jarraian lehen karlistadaz zer edo zer esan nahi dugu.

Jakin badakigu gerla hauek anaiartekoak izanik, izugarriko kalteak ekarri zizkiotela Euskal Herriari. Orohar, euskaldunen ondasunak zeharo murriztu, txirotu eta beren haziendak suntsitu zituzten.

"Sendoa" argitaletxeak atera berri duen "Eailarak" bilduman hauxe aipatzen da : "Las guerras civiles de finales de los siglos XVIII y XIX afectaron sobre todo a las haciendas de la Universidad. Así durante las llamacas de las Convencionales y las Carlistas" (16).

Hala gertatu zela egiaztatzeko, Udaletxeko liburu eta aktak irakurri besterik ez dago.

Hamarrenez gain, gudaosteak mantendu ahal izateko beste zerga batzuk ordaindu behar ziren. Honela dio Felipe Agustín Otaegui 1837 urteko eskutitz batean: "Muy Señor mío: Acompañan los mil cuatrocientos diez y nueve reales y dos mrs vellon que a esta Iglesia han correspondido en la contribucion pedida por el Exmo Señor Capitan general de esta provincia para atender a la subsistencia de las tropas de su mando en las monedas siguientes..." (17).

Baserritarrek ordaintzen zituzten zergak, eta gari, arto edo garagarrik ez bazuten, Elizak baserria bahitzen zien (18).

Orain burura datorkigu Fernando Amezketarrari (1764-1823) herriko erretoreak bere "Ixpille-saletxe" baserriari ezarritako zentso edo hipotekak gogora arazi zizkione ko hura.

Hamaika Fernando Amezketar izango zen Beizaman urte horietan!

Orduan Felipe Agustin Otaegui "Corriedo de la Sierra" elkartearen buru zen eta berak eraman behar zituen zerga horien kontuak. Argi eta garbi jasotzen zituen baserri-tar bakoitzak ordaindu behar zituen hamarrenak. Kontuak erdaraz egiten zituen, baita bere gutun guziak ere.

Lehen karlistada baino lehenagotik ere euskaldunak biziki haserre zebiltzan Cádiz-en 1812. urtean hartu ziren erabakiengatik. Haserreak 1875 urte arte iraun zuen.

Hauexek izan ziren Cádiz-eko Konstituzio berrian hartu zituzten erabaki nagusiak:

Erregearekin batera, Gorteak ziren aurrerantzean legeak egingo zituen erakunde bakarra. Erabaki honek Batzar Nagusien egitekorik garrantzitsuena, hots, legegintza, deuseztatu zuen.

Aduanak itsas-bazterrera eta Pirineoetara aldatu ziren. Beraz, Ebroko aduanak kendu egin zituzten, euskaldunek ekonomi mailan zuten burujabetasuna deseginez.

Zerga mota berdinak jarri zituzten Espainia eta Euskal Herrirako, hau da, Erresuma osorako, eta handik aurrera Gorteek ezarriko zituzten bai zergak, bai petxak. Honekin Euskal Herriko zerga-sistema porrokatu zen.

Denentzat justizi lege berak ezarri zituzten, Euskal Herriko zuzengintza edo zuzenzaingoa pikutara bidaliz.

Udal-jaurpidetza ezereztatu zuten; euskal foruen oinarria udala izanik, erabaki honen bidez foruak sustrai-sustraitik erasotu zituzten.

Diputazio Probintzialak ipiniz, buruzagi politiko bat jarri zuten diputazio bakoitzean. Lege honen ondorioz, Foru-diputazioaren jatortasuna eta bere eraentzeko modua galdu ziren.

1814 ean etorri zen Fernando VII.a Frantziatik. Absolutista porrokatua zen eta ez zituen bereak ez Konstituzioa, ez Lege Zaharra.

1820. urtean Riego matxinatu zen eta Euskal Herrian hiru urteko gerratea izan zen. Konstituzio-hirurtealdia igaro ondoren, absolutismoa nagusituko da hurrengo hamar urteetan. Guda honetaz hurrengo atalean mintzatuko gara.

1833 an, Fernando VII.a hil eta gero, piztuko da berriaz gerra Euskal Herrian.

Beizamatik gertu indarrez sortu zen gucua, antza. Hone la dio "Bailarak" bildumak (19): "La primera guerra carlista se inició casualmente con un tiroteo acaecido en la villa el 22 de octubre de 1833".

Herri hori, Tolosa, betikanik "puerto seco" izan da, Donostiako portuaren babesekoa, alegia.

1442. urtetik 1841 urte arte aduana lanak egiten zitu en. Hamarren zaharra, erregearen zergak, e.a. Tolosatik igaro eta ordaintzen ziren. Horrela bada, inguruko

herrixkek bazuten zeresanik aldakuntza hauen aurrean.

Euskaldunak egoera larrian bizi ziren garai hartan, batez ere nekazari, artzain eta herritar behartsuak. Zama guziei herri xeheak egin behar zien aurre, burgesia bere irabazpideez bakarrik arduratzen zen bitartean.

Guduak 1833 ko urritik 1839 ko abuztu arte iraun zuen; "Zazpi urteko gerratea" deritzo. Katalunian urtebete gehiago iraun zuen.

Fernando VII.a hil zenean, Gorteek Isabel II.a hautatu zuten erregin, baina Zegamako Santos Ladron buruzagi ospetsua Nafarroaz jabetu zen eta bertan Euskal Herri osorako gucaletxea eraiki zuen. Nafarroako erregeordearen aginduz, Santos Ladron karlista atxilotu eta tiroz hil zuten.

Gipuzkoan Diputazio, Udal eta hiri handietako alkateek Isabel II.a ontzat hartu zuten; aitzitik, buruzagi batzuek eta herri xehearen gehiengoak hura gaitzetsi eta Karlosen alde asaldatu ziren. Bada agintari gehienak Isabelen aldekoak ziren eta jende xehea Carlosen aldeko.

Euskal Herriak bazituen arrazoi ekonomiko, ideologiko eta erlijiozkoak liberalismoaren aurka egoteko.

Alde batetik, kanpoko produktuei zerga ezartzea ez zuten atsegin, ezta errentak altxatzea edo herrilurrak saltzea ere.

Bestalde, herritarrak kontserbatzaileak ziren, ez zuten liberalismorik, ez zentralismorik onartzen, eta guzien gainetik, foruzale sutsuak ziren. Foruzale izanik, bai

erregezale ere, erregea foruen defendatzailetzat bait zeukaten.

Arrazoi erlijiosoek zerikusi handia izan zuten. Azkoi tiko Zalduntxoen garaia amaitu ostean, haien ideiak zire la eta, erlijioa larrialdian zegoen, krisi gogorrean. Li beralek frantses ideiak bereganatu zituzten eta erlijioa ez zuten apaiz askok bezala ulertzen. Erlijio gaietan ere liberalismoz kutsatuak zeuden.

Apaizek, berriz, oso irizpide eta jokabide estuak, al dakaitzak zituzten.

Estutasun morala politika arlora aldatu zen eta "inte grismoa" sortu zen.

Apaizak, apaiz arruntak behintzat, integrista eta tra diziozale porrokatuak ziren. Agintariak eta haien pentsa kera ezin eraman zituztelarik, apaizek herri xehea beren alde jartzea lortu zuten eta herritarrekin lanean hasi ziren. Herriaren buruzagi bilakatu ziren apaizak.

Euskal Herriak erlijio sen eta fede izugarria zuenez gero, erlijiozko istiluak sortu ziren karlisten eta libe ralen artean.

Gerrate luze honek iraun zuen bitartean, Felipe Agus tin Otaegui Beizamako erretore zen eta bere eliz-lanetan aritu zen. Dirudienez, bere bizitzako azken urteetan gaitzen batek jo zuen, apaiz lagun bati urak hartzen ari zela idatzi zion eta. Ez dakigu, ordea, zein gaitz zuen. 1839 ko ekainean sinatu zuen agiri bat azken aldiz.

Azken urte hauetan eraiki bide zuen erretoretxe berria.

Dokumentuen bitartez egiaztatu dugunez, erretoretxe berriaren idatz-agiri edo eskritura 1936. urtean egin zuen eta testamentua ere bai.

Bere kontu-liburuan xehetasun garrantzitsuak agertzen direnez gero, berau erabiliko dugu gerra-garaian Otaegui nola bizi zen eta zer egin zuen argitzeko. Liburuak hone la dio sarreran: "Libro de Caja de Don Felipe Agustin de Otaegui. Este Libro de Caja de mi Don Felipe Agustin de Otaegui, Rector de Beizama tiene 276 hojas con exclusión del Abecedario y firmo" (20).

Antzaenez, garai hartan Beizamako guraso batek norbaiti bere semearen orde z gerrara joan zedin ordaindu nahi izan zion, Otaegui bien bitarteko izan zelarik: "El día diez y nueve de Febrero de mil ochocientos treinta y cinco Tiburcio de Azpeitia se obligó a ir por sustituto de Juan Francisco de Eceiza y Querejeta entregándole de presente ciento y veinte reales vellón, otros seiscientos reales vellón y dos camisas a la conclusión de la Guerra presente; Martín de Eceiza padre de dicho Juan Francisco y Juan Ignacio de Querejeta tío de dicho Juan Francisco se obligaron a pagar todo lo relacionado y en su falta obligan al citado Juan Francisco y que la paga realizarán por mis manos. Este convenio no tuvo efecto por no haver sido admitido Tiburcio para sustituto".

Saralegui jaunari bidaltzen zizkion eskutitz luze eta zehatzak ere jaso ditugu. Lehen esan bezala, Independentziako guduan erabaki zen "Corriedo de la Sierra" barrutiko

erretoreek Tolosako Diputadu edo haren ordeko zen Saralegui jaunari kontu eman behar ziotena. Beraz, 1835. urteko kaperautzek eta zentsoek ematen zituzten errentak hartu ditugu eredutzat, horien berri zehatza ematen bait dugu Beizamako erretoreak. Hala dio agiriak: "Capitales y reditos de la Capellania de Don Martin, Juan y Iñigo de Otaegui y agregaciones para el año de 1835 y siguientes. Capital 1.210 cucados. Reditos 378 reales vellon. Misas que se deben celebrar en cada año" (21).

Kaperautzak XIV. mendean sortu ziren Gaztelan, baina arrakastarik handiena XV. mendetik XVIII. mende arte izan zuten.

Beizaman XVI. mendean sortu zen lehenbiziko kaperautza. Ynigo eta Joan Otaegui anaiek 300 dukat eman zituzten beren alde mezak eman zitzaten Beizamako Done Pedro elizan eta Done Laurenti baselizan. Gero, ugarituz joan ziren kaperautzak. Batzutan, cirurik ezean, baserritarrek bahiturapean jartzen zuten baserria, beren animen alde mezak eta errezoak egin zitzaten. Honi eliz-errolca eco zentsoa zeritzon. Hortaz, hauxe zen kaperautza: diru kopuru bat kapital modura elizari ematea eta horren errentak bere animaren alde errezatzeko izatea.

Kontutan izan behar dugu XVI, XVII eta XVIII. mendeetan erroldak batik bat gari, arto eta garagarretan ordaintzen zirela, baina XIX. mendean lehen karlistadan hiru txanpon mota ezberdin agertu ziren zergak ordaintzeko.

Felipe Agustin Otaegui gutun batean aipatzen duenez,

Baionan izan zen dirua eskuratzen edo produktuen truke txanponak aldatzen. Bada, arazoak zituzten dirua lortzerakoan. Hiru diru edo txanpon motak, maravediak, dukatak eta errealak ziren. Baina geroago, beste txanpon mota ugari iritsi zitzaizkigun atzerritik: libera esterlina, frankoa, Espainiako zilarrezko pisua, dōbloia, urrezko duro zaharra, urrezko duro berria, ezkutua, zilar-dukak portugesa, taia, lauzurikoa, ontzako urrea, e.a.

Herritarrek eliz-errola, zentso eta hamarrenekin nahikoa eta gehiegi baldin bazuten ere, "subsidio guerrillero" zeritzana ere ordaindu behar izaten zuten basagerlariei laguntzeko. Hona adibide gisa gerrilariei emandako diru-laguntza baten agiria: "Comision de la Muy Noble y Muy Leal Diputacion de Guipuzcoa.

Hemos recibido del Il. Cavildo de la Universidad de Beizama 772 reales vellon pertenecientes a los ramos del subsidio guerrillero y primer plazo de la contribucion de (reintegro) que se cumplio el treinta de Noviembre ultimo con rebaja de lo que toca al Sr. Don Juan Manuel Ezama Beneficiado de la misma y se halla en el Real Servicio.

Cuerpo de Honor a 26 de Diciembre de 1834.

Juan Francisco de Iriarte.

Jose Antonio Urrozola.

Otro recibo en Azpeitia el día 21 de Febrero de 1834. Son 665 reales vellon."

XVIII eta XIX. mendeetan baserritarrek tazmiak edo hamarrenak ordaintzen zituzten. Gainera, gerrateak piztu

ahala gudu-bahikuntza edo zerga berriak ipini zituzten (22). Gorago esan dugun legez, zergak ordaintzeko adina diru ez zutenei, baserria bahiturapean jartzen zien elizak. Horrela, jabeak lehen zituen eskubide batzuk galtzen zituen: adibidez, ezin zuen baserria salcu elizaren baitatik gabe.

Akura guzti hauen ordainketak zehatz-mehatz bildu zituen urte hauetan Felipe Agustín Otaegui agiri ofiziale tan.

Beste errolda batzuk ere egin behar izan zituen: Cá-ciz-eko Konstituzioan hartu zen erabaki baten ondorioz, Gobernu berriak zerga bakarra ezarri nahi izan zuen, pro bintzia bakoitzari bere kupoá ipiniz. Horretarako, 1813. urtean onartu zen legearen arauera, Otaegui behin eta berriz egin zituen prebisióak.

1.5.3) "Konstituzioaren arauzko jaurpide" delakoaren kontrako gerra

Badirudi Independentziako gerrateak ez zuela Beizaman eragin handirik izan, baina Konstituzioaren arauzko jaurpideak iraun zuen bitartean, jende guziak Beizaman ipini zituen buru-belarriak.

Gudian Francisco Eceiza Pagadi Beizamako eliz-otseina eta Francisco Ignacio Gorostegui bertako zirujaua nabarmendu ziren.

Elkar hartutako liberal eta masoiek 1820 ko urtarrila ren 1 a aukeratu zuten Quiroga koronelak zuzenduriko matxinada hasteko, eta egun horretan Asturias-eko batailoiaren gudaiburu edo komandante zen Rafael del Riego-k 1812 ko Konstituzioa alcarrikatu zuen Cabezas de San Juan herrian. Mugimendua beste herri batzutara hedatu zen eta erregeak zin eginez arau-bilduma onartu behar izan zuen 1820 ko martxoaren 9 an.

1820 ko urriaren 1 eko Gorteetan praile-anaidiak deuseztatzea erabaki zen. Erregeak ez zuen deuseztatze-agincua sinatu nahi izan.

Istiluak areagotuz joan ziren eta Frantziako Luis XVIII. arekin harremanetan zeuden absolutistek bere gain hartu zuten Espainiaren gobernu: "Regencia Suprema de España durante la cautividad de Fernando VII".

Euskal Herrian, bakina, euskaldunen minberatasuna sustatu zuten.

Naparroan oldarrez piztu ziren mugimendu absolutistak, liberalen eta absolutisten arteko borrokak hasi zirelarik. Absolutista ertzekoen edo porrokatuenen ustez, Fernando VII.ak jadanik ez zuen behar bezala iharduteko askatasunik eta Behin-behineko Gobernu bat ezarri zuten Seo de Urgel-en.

1820 eta 1823 urteen arteko etenaldia, "Los Cien Mil Hijos de San Luis" zeritzenak iristean eta Fernando VII.ak erregetza berreskuratzean amaitu zen.

Baina zer gertatu zen hemen 1823 an Riego urkatzean

bukatu zen hirurtealdi liberalean?

Garai hartako idatz-agiri batean, Gorostidik matxina-
da egiteko hiru arrazoi ematen ditu, hurrenez-hurren, ga-
rrantziaren arauera: "defender la Religión católica, con-
seguir la plena libertad del Rey y conservar los Fueros
y privilegios de esta Provincia".

Tolosako Agiritegian, Serapio Mujikaren Bilcumaren
48-49 kutxan, egunkarian argitara emandako hemeretzi ar-
tikulu daude, norik eta noiz eginak diren adierazten ez
delarik. "Relación histórica de las operaciones milita-
res del cuerpo de guipuzcoanos realistas, acaudillados
por el Presbítero Don Francisco María de Gorostiá, des-
de su formación en defensa de su Religión y de su Rey,
hasta la suspirada libertad de S.M. y su Real familia;
escrita por una comisión del primer Batallón de Guipúz-
coa" izenburupean agertzen den liburuxkan cinarriturik,
Gorostidiren gerrate-egitsariak kondatzen dira artikulu
horietan.

Honela dio liburuxkak:

"Desde principios de 1821 se empezó en Guipúzcoa a
obrar contra el sistema constitucional. D. Juan Ignacio
Aizcuibel, teniente capitán retirado, natural de Villa-
rreal de Guipúzcoa, intentó levantar una partida en esta
Provincia y la de Álava, en cuyo pueblo de Manurga formó
su plan; pero la noche del 24 de Febrero de dicho año
fue preso de Marulanda con algunos otros compañeros des-
baratándose de esta manera su plan; mas no por eso se

sosegaron los ánimos, y a poco tiempo, en 19 de Abril del mismo año, se verificó en Salvatierra un levantamiento numeroso y de grandes ramificaciones, con el cual estaba combinado el de esta Provincia. Desde muy a los principios, D. Francisco José de ECEIZA Y PAGADI, Presbítero Bfdo. de San Pedro de Beizama, y D. Francisco Ignacio Gorostegui, cirujano titular del mismo pueblo, comenzaron a principios de Mayo de 1822 a llevar a cabo sus planes, conociendo que se acercaba ya el tiempo de poder sostener un levantamiento en Guipúzcoa, y al efecto conferenciaron entre sí varias veces.

Como caudillo de esta empresa nadie les pareció más idóneo que D. Francisco María de GOROSTIDI, hijo de la casa noble de Igarán, sita en la villa de Albístur, primo del mismo ECEIZA, y a la sazón Bfdo. de ANOETA.

... Dotado de una suma robustez, era sobrio y frugal, al mismo tiempo capaz de soportar las mayores fatigas; su trato franco e igual con todos le conciliaron mucha popularidad en toda la comarca. Había servido en toda la guerra de la Independencia, desde el principio hasta el fin, en la división de Navarra y en la sección guipuzcoana, con lo que había adquirido un conocimiento práctico de la topografía de las tres provincias bascongadas y Navarra. Un valor indómito, y sosegado en medio de los mayores riesgos; una imaginación fecunda en recursos, un ingenio que parecía cobrar nueva fuerza a cada revés, el talento de sojuzgar los corazones y conservar su

ascendiente sobre ellos, aun en las circunstancias más delicadas y tristes, eran propiedades que sobresalían en GOROSTIDI. Hubo una entrevista entre Eceiza y Gorostegui y Juan José Iriarte con el dicho Gorostidi, en el punto denominado BERONDIAGA a donde le habían citado para una conferencia. Gorostidi afirmó en ella, que hacía muchos días revolvía en su imaginación el mismo proyecto.

Se concertó el modo de arrestar el mismo día (del levantamiento) al Jefe Político y demás empleados del sistema constitucional, y conducirlos a un monte con seguridad, pero sin vejar sus personas, siendo el fin de esta operación el dejar sin guía ni dirección al gobierno constitucional en esta Provincia por algunos días, para que, aprovechándose de la confusión, se pudiera ejecutar nuestro plan en todas sus partes, con toda celeridad y sin estorbo.

El arresto del Jefe político y demás era muy fácil de ejecución, puesto que todas las tardes solían pasearse juntos, a bastante distancia de Tolosa, sin ningún recelo.

Pero uno de los principales agentes de la ejecución de este arresto.... reveló al Jefe Político cuanto sabía, bien que ignoraba aún los jefes principales de este levantamiento.

Se efectuó una conexión estrecha con el general Eguía, residente a la sazón en Bayona y conspirador contra el régimen desde el extranjero. Surge en estos momentos un

incidente que no se había previsto. Llegaron a saber los de Gorostidi, que en la villa de Azpeitia se intentaba formar otra partida por el Presbítero ZULAICA y el teniente coronel retirado Jerónimo Aguirre; y se creyó muy del caso, ponerse en comunicación con ellos.

A este fin, se tuvo una conferencia en el caserío de ORZELAYETA, en que GOROSTIDI pidió la espera de diez días para presentarse en persona al General Eguía y proporcionarse armas y municiones; pero antes que esto pudiera ponerse en práctica, precipitó ZULAICA su salida, no pudiendo ya tener en oculto su proyecto, y así la noche del 16 al 17 de Junio de 1822, se puso a la cabeza de unos sesenta jóvenes del mismo pueblo y otros de la comarca, e hizo su alzamiento en la villa de Azpeitia al amanecer del 17, dirigiéndose por Cestona a Iciar. Gorostidi por su parte, sin calcular en esta repentina salida de Zulaica, había dispuesto que sus jóvenes que pasaban de cuatrocientos se reuniesen el 19 en el punto de MURUMENDI, jurisdicción de Beizama. Este mismo día y al propio tiempo, se había de verificar la prisión del Jefe Político; y aunque no recelaban en lo más mínimo, que las autoridades constitucionales fuesen sabedoras del negocio, ellos por una precaución natural, pernoctaban fuera de sus casas.

La misma noche del 17 de Junio se pusieron en movimiento tres columnas constitucionales; dos de ellas, las que salieron de San Sebastián y Tolosa, se dirigieron

por diferentes puntos a Azpeitia; la tercera que se reunió en Villafranca, marchó la misma noche por sitios y caminos desusados sobre Beizama y Albístur, donde rodearon las casas de Gorostidi, de Eceiza, y Gorostegui, que hacía poco las habían abandonado, y que no tardaron los tres en reunirse a la mañana siguiente en Murumendi, avisando desde allí que concurrieran los alistados; pero era tal la consternación que se había difundido entre la gente, que sólo seis individuos de entre tantos, tuvieron la intrepidez de concurrir a dicho sitio de Murumendi. De este modo se vieron aislados y solos nueve individuos, perseguidos y acosados por todas partes.

Zulaica, por su parte, la mañana del 18 de Junio, se había dirigido desde Iciar hacia Vizcaya, queriendo tomar de paso algún armamento que había en Deva; y al bajar con este fin el camino real, tropezó casualmente con un convoy de armas, que desde Plasencia iba a este puerto, con escolta de algunos soldados, quienes al avistar a Zulaica empezaron a hacer fuego a su gente, que nueva aún y no bien armada, se dispersó, retirándose hacia Cestona, a donde a poco llegó la columna enemiga que había salido de San Sebastián, y que no la dejó de perseguir durante dos días por los montes de Etumeta, Urrestilla; con lo que Zulaica, perdidas todas las esperanzas de poder sostenerse, se embarcó en Zumaya para Francia, con unos quince compañeros, habiéndose el resto acogido a la amnistía o agregándose a Gorostidi.

En plena campaña el 20 de Junio tenía Gorostidi 18 compañeros y con ellos se batió en el punto de Anzosil, del lugar de Urrestilla, contra una columna enemiga de más de cien hombres al mando del capitán Llorente de Valencey, retirándose sin bajas al Murumendi. Al día siguiente pasa al monte Descarga, ataca a un correo. Es alcanzado por Llorente cerca de Mallorca, donde tenía Gorostidi doscientos treinta hombres, y con ellos hizo fuego tan sostenido, que Llorente se vio obligado a retirarse a Azpeitia con la pérdida de dos muertos, y cinco heridos. El 25, Gorostidi es atacado en el barrio de Erraztibaso de Urrestilla, y en las inmediaciones de Régil, por cuatro columnas que se proponían envolverlo, frustrando Gorostidi la intentona y retirándose sin municiones al barrio de Otós en Beasain.

Tras algunos días de descanso en los montes de Cegama, Gorostidi aprovecha estos días para procurarse por la fuerza armas y municiones; y al efecto la noche del 2 de Julio destacó una partida de 16 hombres, que con gran sigilo se presentaron en los pueblos de Ataun y Abalcisqueta, donde se apoderaron de 26 fusiles y municiones. Cuando se les hostigó se refugiaron en Aralar, donde fueron atacados por el coronel Jaúregui, huyendo por los picos de Pikoeta hacia Olazagoitia e Iturmendi en la Burunda, donde se reúnen con el General Quesada, quien, a su vez perseguido por López Baños, vino también a refugiarse en estos lugares. Pasan luego a la venta de Urbasa, y de

allí a las inmediaciones de Estella.

El 17 de Julio llegan a Oñate, efectuando en este pueblo la conjunción con el coronel Uranga, comandante de una partida de alaveses.

Formación de la Junta, el 24 de Agosto de 1822, se celebró una JUNTA GENERAL entre los tres guerrilleros realistas, URANGA, por Álava, ZABALA por Vizcaya, y GOROSTIDI por Guipúzcoa. Acordaron la unificación de fuerzas reconociendo por General en Jefe de este Ejército Real de las tres Provincias vascas al Excmo. Sr. D. Vicente de Quesada, y por segundo suyo a D. Fernando ZABALA. Se nombraron tres vocales, en nombre de las tres Provincias. Por la de Vizcaya, al Presbítero D. Juan Miguel Echevarría, por la de Guipúzcoa, a D. Francisco de Gorostidi, y por la de Álava al Presbítero D. Miguel Basabe, cura de Oyardo, y teniente vicario castrense para la dirección y asistencia espiritual de estas tropas, a D. Francisco José de Eceiza. Todo ello en mejor servicio de Dios y del Rey.

Esta Junta se tuvo en VILLANUEVA de Navarra. El día 26 de Agosto."

Egunkariaren VII. atalak honela laburtzen du Batzar horretan erabakitakoa:

"Primero. Unión de las tres Provincias (Álava, Guipúzcoa y Vizcaya) en un mismo cuerpo de defensa, de la causa de su Rey y Religión.

Segundo. Creación de una Junta Gubernativa superior,

para el gobierno de las mismas Provincias, en todo lo militar, civil y gubernativo, político, administrativo y económico.

Tercero. Que se levantasen hasta nueve batallones a razón de tres por cada Provincia."

Idazki honetan Eceiza "el primer promovedor de todo el movimiento" zela adierazten da.

Beste zenbait gertakari ere aipatzen dira. Esate bate rako, Naparroara, Deikaztelura, iritsi, eta Fernández konstituziozalea eliz barruan atxilotu zuela, elizari su eman eta hari amore eman eraziz.

Gertakari garrantzitsu hau modu askotan kondatu izan da.

Dena den, Pio Montoya-k bere La intervención del clero vasco en las contiendas civiles liburuan gogor salatzen du Gorostidi, honek, fede katolikoaren alde borrokatzen zela esan arren, Durangoko Dona Ana elizari su eman ziezaioten agindu bait zuen.

Miresgarria da Gorosticiren gerlari-taldearen mugikor tasuna: Nafarroako mendi eta ibarrak zeharkatu, eta Frai Antonio Marañón-ekin harremanetan egon ondoren, Bilbora itzuli zen. Araban eta Gipuzkoan tai gabe borrokan ibili zen Donostiara iritsi eta sei hilabetez hiriburu hau hesiturik edo inguraturik eduki zuen arte.

Gerra amaitu zenean, Probintziako Agintari Gorenak Gorostidi apaiz koronela bertako gudalosteen buruzagi nagusi izendatzea erabaki zuen Eatzar Nagusian.

Geroago Santiago Elizako Kalonigu aukeratu zuten:
 "Habiéndome el rey N.S.Q.D.G. agraciado, con una de las
 Canonjías Cardenalicias de la Sta. Iglesia de Santiago,
 tengo la satisfacción de ponerla, con mi persona y demás
 facultades, a la disposición de V.S., a cuyo esfuerzo y
 buenas recomendaciones se debe, como lo conozco, en ma-
 yor parte esta gracia, y al mismo tiempo que rindo el
 más profundo reconocimiento por tan singulares favores
 de V.S. recibidos, no puedo por menos recordarle, se ciq
 ne igualmente hacer presente esto, a la Oficialidad y de
 más Clases, que he tenido el honor de mancar, en defensa
 de los imprescriptibles derechos del Altar y del Trono y
 de V.S.

Dios guarde a V.S. Es de Madrid y Mayo 31 de 1824.

Francisco de Gorostidi.

M.N. y M.L. Provincia de
 Guipúzcoa."

Aldi berean, Beizamako eliz-otsein edo benefiziatu
 eta Felipe Agustin Otaeguiaren garaikide zen Francisco Jo
 se Eceiza Pagadi Burgoseko Katedraleko kalonje egin zu-
 ten (23).

Alabaina, beren ideien alde hainbeste urtez borroka
 egin ondoren, Beizama eta Albizturreko bi heroi hauek
 odol-heriotza izan zuten. Halaxe dio Pirala kazetariak:
 "El canónigo de Burgos, D. Francisco de Eceiza, murió la
 noche del 30 de mayo de 1834 en Orozco (Vizcaya) en de-
 fensa de Don Carlos, como su primo Gorostidi en Galicia

el día 16 de Mayo de 1835, que fue fusilado por los isabelinos en la plaza de Santiago a los 48 años de edad".

Felipe Agustin Otaeguien kontu-liburuan Francisco Jose Eceiza eta Francisco Ignacio Gorostegui buruzko oharrak aurkitu ditugu. Diru-kontuekin zerikusirik duten oharrak dira, "Libro de Caja" delakoa kontabilitate liburu bait da. Dena den, bi gerrilari hauen biografia osatzeko baliagarriak gerta dakizkiguke. Hauxe dio lehen idatz-oharrak: "Francisco Ignacio de Gorostegui Maestro Cirujano de ésta. 1822. Don Francisco Jose de Eceiza Beneficiado de esta Iglesia. 31 de Julio de 1815.

El día 16 de Julio de 1824 Don Francisco Jose de Eceiza tomó posesión del Canoncato de Burgos. El día 16 de Julio de este año de 1824 dicho Don Francisco Jose de Eceiza tomó posesión de la Canonjía de Burgos y quedó vacante el Beneficio que obtiene en ésta. Le toca cuatrimestre en el Beneficio por haver pagado a su entrada."

"Corriedo de la Sierra" delakoaren kontu-liburuaz Felipe Agustin Otaegui arduratzen zen. Bertan, 235 errealean gordairuzain dela eta Elkarte hori 21 apaizek, besteak beste, Francisco Ma Gorostidik eta Francisco Jose Eceizak osatzen dutela dio.

Liburu berean irakur daitekeenez, Eceiza Burgoseko Kanonigua 1834 ko maiatzaren 30 ean hil zen eta bere hileta gastuak urte bereko uztailaren 10 ean ordaindu zituzten.

Beizamako mendi-haranetan (Murumendin, Berondiagan)

eta inguruko herrietan (Albizturren, Urrestillan, Azpeiti an...) jazo ziren gertakari guzi hauek oso jakingarriak direlakoan gaude.

Harrigarria da Konstituzio-hirurtealdi honetan hain gora handikoak izan ziren eta Sorterriaren nahiz Elizaren alde hain sutsuki borrokatu ziren apaizak beizamarrak izatea.

Beizamako eta Anoetako eliz-otseinak ziren, lehengusurak biak. Pio Montoya seguraski oker dabil apaiz txartzat jotzen dituenean; aberasteagatik edo beren egoera hobetzeagatik bakarrik borrokan egin zutela nekez onar dezakegu, haien zoritxarrezko heriotzak ez bait catoz bat eritzi horrekin.

Karlistadetan ere aurreko guduan zituzten ideia berberen edo antzekoen alde aritu ziren borrokan. Gutxienez, beren pentsaerari atxikitzen eta jarraitzen zitzaizkiola eta ez zirela egoeraz baliatuz onura atera nahi zuten gerrilari ziztrinak aitortu beharko dugu.

Gure ustez, beren ideiak defendatzearen bizia emateko gertu zeuden eta eliztarren ona bilatzen zuten apaiz bikainak ziren.

Lehen karlistada 1833-1839 urteen bitartean gertatu zen, bi apaizak hil ziren garaian.

Vicente Garmendiak (24) Pio Montoyak baino zehazkiago adierazten du garai hartako herri-erretoreak nolakoak ziren.

Herriko eliza jadanik herri-batzarrak egiteko erabiltzen

ez bazen ere, era guzietako ekintza eta jokuak burutzeko toki nagusia zen; esate baterako, elizaren gerizpean ibiltzen ziren bola-jokuan.

Baserrian bakar-bakarrik bizi zen baserritarrek eliza zuen beste herritarrekin elkartzeko toki bakarra, bertan ospatzen ziren meza edo elizkizunak zirela bide. Beraz, Emmanuel Le Roy Ladurie-ren esapide batez baliatuz, eliza baserritarren mundu txikiaren "zilbor-hestea" zela esan dezakegu.

Mundutxo horretan apaiza eta eliztarrak elkarrengandik oso hurbil zeuden, harreman estuan bizi ziren.

Alde batetik, erretorea gehienetan herritarrek hautatzen zuten; bestetik, apaiza eta herritarrek euskaldunak izanik, hizkuntzak ere elkartzen zituen eta euskaraz aitor zitezkeen.

Gainera, euskal diputazioentzat ezinbesteko baldintza zen euskaraz jakitea probintzia horietan hautatua izateko.

Azkenik, apaiz euskaldunak bertan sortuak ziren, Euskal Herrian jaioak, eskuarki apaiz zeuden herrialdekoak. Apaiza gaztea baldin bazen, Gasteizeko elizbarrutira ikasketak egitera joateko bakarrik uzten zuen jaioterria eta haiek bukatzean itzultzen zen.

Rodney Gallop-ek deskribatzen duen apaiza lehen karlistadaren garaikoaren oso antzekoa izan daiteke, egiaz. Hauxe idazten du 1848 an: "Aún desempeña el sacerdote un papel de gran intimidación en la vida de su rebaño, ya que

es su verdadero amigo y consejero. Siendo a su vez del mismo linaje campesino vasco y habiendo adquirido la visión más amplia que proporciona la educación, se encuentra ileno de simpatía y comprensión hacia todas las aflicciones y dificultades, y puede darles aun más sabios consejos que puedan ellos encontrar en sus corazones. Se preocupa sobre todo de que no haya ningún abismo entre ellos y él. Aunque tranquilo y natural en sus maneras, siempre está dispuesto, en cualquier momento, para ir de caza, o para, ciñéndose la sotana, tomar parte en algún partido de pelota."

Dokumentazio aldetik balio hancikoa den Paz en la Guerra eleberri bikainean, Unamunok nekazal giroko apaiz euskalcunaren laburpenik osoen eta zehatzena egiten du lerro hauetan: "Todos los aldeanos pensaban lo mismo, oyéndolo de boca del cura. Empezaban éstos a atizar el fuego. El cura de aldea, aldeano letrado, segundón de ca sería pasado de la laya al libro, recibe en su cabeza el depósito del dogma, y se encuentra, al volver al pueblo, saludado con respeto por sus antiguos compañeros de bolos. Es un hermano y a la par el ministro de su Dios, hi jo del pueblo y padre de las almas; ha salido de entre ellos, de aquella casería del valle o de la montaña, y les trae la verdad eterna. Es el nudo del árbol aldeano, donde se concentra la savia de éste, el órgano de la con ciencia común, que no impone la idea, sino que despierta la dormida en todos. Cuando les hablaba, bajaba del

pulpito la palabra divina como una ducha de chorro fuerte sobre aquellas cabezas recias y consolidadas, recitábales en su lengua archiseular el dogma secular, y aquellas exhortaciones en el silencio de la concurrencia, eco vivo que las redoblaba, eran de efecto formidable."

Igandetako sermoiei esker, apaiza baserritar euskaldunen informazio-iturri bakarra izan ohi zen gehienetan, haiek baserrietan isolaturik bizi zirelako, Frantziako mendebaleko oihanetan nekazariak beren bordetan bizi ziren bezalaxe. Frantziar laborari hauei buruz Paul Bois-ek dioena bera esan genezake euskal nekazariez ere:

"(el cura) constituía para los campesinos confinados en grupos minúsculos, absorbidos toda la semana en tareas materiales, el único centro, el único medio de vida espiritual. Era irremplazable. Sin él, la población hubiera derivado hacia la barbarie. Poco importa que la fe fuera ardiente o no, se trataba de una necesidad social que por el momento el sacerdote era el único que podía satisfacer. Es probable que su papel desbordara el ámbito religioso y que el cura haya constituido un elemento indispensable y primordial en la toma de conciencia social del campesinado."

Batean eta bestean funtsezkoa da nekazaria bakartasunetik ateratzen duen apaiza. Paul Bois-ek erakutsi duenez, basoetan bizi ziren nekazariak ez zuten Erreboluzioan esku hartu; bai, ordea, basoa inguratzen zuten hesiez kanpo, Ekialde eta Hegoaldeko ordeka zabaletan sortu ziren

burguetako jendeak. Badakigu Euskal Herriko hiriak eta Nafarroako Erribera bezalako eskualdeak ez zirela karlistak izan. Lurralde mugatuan bizi zen nekazal gizarte honen psikologia aztertu eta gero, Bois-en iritziz, burujabetasuna eta bakartasuna ziren berorren bereizgarririk nabarmenenak.

Valentín Almirral-ek Kataluniako Iparraldeko nekazari karlistei buruz dioena bera esan genezake guk euskal baserritarrez. Hara nola mintzo den "aristocracia de alpargata" deituriko gizarteaz: "Esos pequeños autócratas en su casa que no han tenido necesidad de separarse de ella ni diez leguas, que por lo mismo nada han visto, que por su falta de ilustración y sus hábitos tradicionales no respetan más autoridad que la de una religión que practican automáticamente ni acatan otros mandatos que los del cura, en cuanto no se opongan a su autoridad familiar..".

Hau horrela izanik, Konstituzio-hirurtealdian (1820-1823) Felipe Agustin Otaegui zen Beizamako parroku. Gudu an parte hartu zuten apaizak garaikideak zituen eta, gainera, Francisco Eceiza, lehen esan bezala, Beizamako Done Pedro elizako eliz-otsein zen. Francisco Ignacio Gorostegui, berriz, bertako zirujau.

Ez dakigu Otaeguik gerratean esku hartu zuen ala ez; bere idazkietan ere ez dugu parroku izendatu zutenetik, 1810-etik, 1840 arte bere inguruan jazotako gertakarien berririk aurkitu.

Bere erretore-aldian Independentziako Gerratea (1808-1814) ezezik, Lehen Karlistada (1833-1839) eta Mendizabalaren desamortizazioa (1835-1837) ere gertatu ziren.

Hortaz, Felipe Agustín Otaegui eta Francisco Eceiza eliz-otseinak era ezbercinean bizi izan zituzten gertakari historiko haiek.

Lan honetan behin baino gehiagotan adierazi dugu Otaegui erretoreak ez zuela bere garaiko gerrateetan parte hartu.

Egia esan, tesi-lanari ekin nionean eta datu bilketan hasi nintzenean, orduko apaiz gerrilarietako bat zelakotan nengoen. Baina gero, piskanaka nire iritzia aldatuz joan zen.

Oñatiko Protokolo Agiritegian aurkituriko agiri batek dioskunez, Felipe Agustinek testamentua edo hilburukoa egin zuen 1836. urteko ekainaren 7 an, Bidaniako Martín Nicolás Unsain eskribauaren aurrean. Halaber, eskuz idatzitako testamentu bat ere utzi zuen. Bertan, bere ondasunekin zer egin aditzera ematen du. Haseran, ondasunen artean armak egoteak zur eta lur utzi gintuen. Hala dio: "realizará las cobranzas, venderá en pública almoneda o fuera de ella todo lo que hallare vendible, reservando para sí la escopeta, fusil, pistolas, la escribanía de latón,..." (25).

Nekez sinets dezakegu Otaegui armak erabili zituenik; beharbada, bere burua eta herritarrak babesteko zituen eskuartean.

1809 ean Beizamako erretore aukeratu zuten geroztik, inoiz ez zituen beizamarrak babesgabe utzi. Unerik latzenetan ere eliztarren ondoan egon zen, bataioen, beilatuen eta hildakoen liburuek egiazta dezaketen legez.

Haatik, apaizek agian oldarkeria eta erasoak jasan behar izan zituzten, Cádiz-eko Konstituzioaren ondoren eta apaizeria sekulartzan edo herritartzan saiatu ostean, apaizek izen txarra bait zuten.

Otaeguiaren gutunen artean Juan Antonio Gilisagasti Apezpikuaren ordezkoiari bidali zion eskutitzaren zirriborroa aurkitu dugu. 1837ko ekainaren 24koa da eta hauxe dio: "El Patronato de Fábrica de la Iglesia Parroquial de esta universidad de Beizama acude a V.S. con respeto y expone, que la casa habitación del Señor Rector es acaso la más infeliz y desdichada de todas las del País. Es pequeña, vieja y desplomada en sus paredes, y está apuntalada por necesidad; además está distante de la Iglesia, en paraje solitario sin amparo de vecinos y expuesta a ser asaltada por ladrones como sucedió en el año 1809 y últimamente en Junio del próximo pasado" (26).

Beraz, erretoretxe zaharrak lehen-lehenik Independentziako Gerrateko gudarien erasoak pairatu zituen eta gero Lehen Karlistadako liberalenak.

Agiriak bildu ahala, argiago eta hobeto ezagutu ahal izan dugu egilea. Bizi zen garaiko gertakariak zirela eta, beste beregin batzutan ziharduen arren, Felipe Agustín Otaegui batik bat arimazain zen. Halere, ezin esan

dezakegu gerra-girotik at bizi zenik, guduagatik estutasunean bizi ziren eliztarrei askotan lagundu bait zien.

Horren erakusgarri dugu "Libro de Caja" delakoa; bertan zehatz-mehatz idatziak daude bere ondasunak, zenbait lagunen kontuak, erretoretxearen gastuak, e.a. Baina baita larrialdietan eliztarrei laguntzeko egiten zizkien maileguak ere. Adibide ugari dagoela ere, Konstituzio-hirurtealdiko gerratearekin zerikusirik duen bat hautatu dugu: "Bartolomé Francisco de Otaegui dueño de Leunda Berria me debe doscientos reales vellón por otros tantos que acabo de darle hoy día veinte y cuatro de Septiembre de mil ochocientos veinte y dos para redimir la vejación de doce ladrones que bajo la capa de realistas han exigido a él, José Martín Otaegui y Manuel Ignacio de Olazabal doscientos ducados de vellón.

Devolvió los doscientos reales vellón y quedamos solventes.

24 de Septiembre de 1822."

Aldi honetan bezala, gudariek edo lapurrek eliztarrei sor erazi zizkieten anitz arazo eta buruhauste konpondu zituelako ustean gaude, 1793 eta 1840 urteen bitartean, Otaegui erretore zela, ezbehar asko eta asko gertatu bait ziren Beizaman eta inguruko herrialdeetan.

Otaegui fedeko gizona zen, elizaren alde lan egiteko Jainkoari bere bizia eskaini ziona, arimazaina, eta, bere gutunetan antzeman daitekeenez, sinisbetea, apaiz duina eta bidegabekeriei gogor aurka egiten zekiena.

Hortaz, Beizamako erretorea aldi berean "Corriedo de la Sierra" delakoaren diruzaina zen, eta bi karguek berekin zituzten erantzukizunak ezagutuz, badirudi guzien gaineratik eliztarrak bertan behera zapuzturik ez uzten eta apaiz-duintasuna gordetzen saiatu zela.

Hitz horien bidez zera adierazi nahi nuke: haren aurka egiteko, jazartzeko era benetakoa, sendoa, kementsua dela, baina horregatik ez dituela bere zereginak alde batera uzten.

1821 eko Gorteetan ontzat eman zen hamarren ercia ordaintzea; hori zela eta, Otaegui Iruñeko Elizbarrutiko Batzordeari igorri zion gaitzespen-gutuna ausarta bezain zuhurra da.

Jakin bazekien urte latzak bizi zituztela, bertako herritarrak babestu eta haiei laguntzeko erantzukizuna bere gain hartu zuela, arerioak mendi artean babesgabe zeudenen aurka erasoka hasi zirenean.

Felipe Agustin Otaegui apaizen nahiz herritarren kontrako gehiegikeria eta bidegabekeria guziei jarki zitzaie la azpimarratu nahi dugu gure lanean. Neurrigabekeriak Konbentzioko Gerratean (1793-1795), Independentziakoan (1808-1813) eta Lehen Karlistadan (1833-1839) jazo ziren. Guduak oro garrantzi handikoak ziren, herria bere euskal nortasuna eta foruak galtzeko arriskuan zegoen eta.

Otaegui Konstituzio-hirurtealdian bidalitako gutunetatik, Iruñeko Elizbarrutiko Batzordeari igorri asmoz idatzi zuenaren zirriborroa hautatu dugu. Ez dakigu

Batzordeak eskutitza jaso zuenentz, baina beronek agerian uzten du erretoreak Gorteen eta Elizbarrutiko Batzordearen eskakizunen aurrean zuen jarrera.

1821 eko maiatzaren 28 an Gorteen erdira gutxitu zuten ale eta zituen hamarrena. Hurrengo egunean dekretu hori bete arazteko premia aditzera eman zuten Errege-Agindu baten bidez.

Elizbarruti bakoitzean apaiz-buruaz, bi kalloniguz eta sei parrokoz osaturiko batzorde bat eratuko zen, apaizen errenten egitamu berri bat egituratzearen.

Apaizek zitutan nahiz dirutan jasotzen zituzten ondasunen hamarren bat Elizbarrutiko Batzordeari eman ziezaio ten erabaki zuen Gobernuak urte bereko abuztuaren 12 an.

Herri-kredituaren Batzorde Nazionalaren aginduz, Victoriano Ensain bere ordezkariak herriko eta hiriko elizondasun guzien zerrenda eskatu zion Iruñeko apaiz-biltzarrari. Elizbarrutiko batzordeak parroku guztiei agindua jakin erazi zien idatz-agiri baten bidez. Aginduari erantzunez, Felipe Agustin Otaeguik honako eskutitz hau bidali zuen:

"Iglesia de Beizama en el Arciprestazgo mayor de Guipuzcoa.

Los unicos individuos del cabildo Ecco de la expresada Iglesia de San Pedro Apostol son el infraescrito Rector, y D.^ñ Fran.^{co} Jose de Eceiza y D. Juan Jose de Iriarte, Beneficiados con residencia, asistencia al confesionario, y enfermos que los llamaren.

Los frutos decimales de dicha Iglesia se distribuyen en cuatro porciones, de los cuales el Rector lleva la mi tad, y la otra mitad la reparten los dos Beneficiados en iguales partes.

Dichos frutos decimales en el ultimo año de mil ochocientos veinte y uno han sido los siguientes.

Trigo ochenta y ocho fanegas.

Maiz ochenta fanegas.

Hava tres fanegas.

Avena dos y media fanegas.

Castaña veinte y cuatro fanegas.

Diezmo menos cuatrocientos cuarenta y cuatro r^s y quince mrs v.ⁿ.

Lino cuatrocientos setenta y dos manojos de a ocho mrs v.ⁿ cada uno.

El noveno ha tenido once fanegas de trigo.

It. Diez de maiz.

It. seis celemines de Hava.

It. cinco celemines de Avena.

It. tres fanegas de castaña.

It. cincuenta y cinco reales y diez y nueve mrs v.ⁿ en metalico.

It. cincuenta y nueve manojos o haces de lino.

La casa Dezmera ha tenido tres fanegas de trigo, tres de maiz, y dos fanegas de castaña.

Por la seca continua que ha reinado el verano ultimo ha sido fatal la cosecha de maiz, y el labrador ha dezclado

mal todos los articulos, diciendo que si ahora no deben sino el medio diezmo, tampoco han debido en los anteriores, y que es preciso recompensarse de lo que antes ha satisfecho de mas.

Los Beneficiados de esta Iglesia se eximieron del pago del Noveno decimal el año de 1804, aunque esta esencion no tubo efecto por aquella fatal resolucion Real de 6 de Noviembre de dicho año de 1804, por la facilidad con que fue admitida en el tribunal de Pamplona, y por que dichos Beneficiados no quisieren exponer mas su dinero en un tribunal que sus decretos y declaraciones no sostubo, pero teniendo por legitima la citada esencion no se les debe molestar con nuevas pretensiones de Noveno.

La renta del Parroco no solo ha de ser lo suficiente al preciso alimento de este, sino tambien para una dotacion competente que sea remuneracion de la magestad de su ministerio, y en que puedan tener algun recurso en sus indigencias los Parroquianos pobres. Segun el decreto de la Junta Diocesana de 15 de Septiembre ultimo, la del Rector de Beizama se halla reducida a dosmil ochocientos cincuenta y cinco reales y veinte y cinco y medio rs vellon dando a los granos el precio supremo a que corren en el dia que son, treinta y dos reales vellon la fanega de trigo, veinte y cuatro reales vellon la fanega de maiz, treinta y dos reales vellon la fanega de Hava, doce reales vellon la fanega de Avena, otros doce cada

fanega de castaña y ocho mrs vellon a cada haz o manajo de lino. Todo ello sin descuento del diez por ciento de los gastos de colectacion, beneficio, y venta.

Vease ahora si hay motivo fundado para exigir al Rector el Noveno y casa dezmera, y mucho mas si ha habido motivo para enviarle un Ministro Executor sin haver antes acudido nadie a levantar los frutos, y sin haverle siquiera dado aviso de que los tenga a la orden de Zutano, o vengano.

Como Farroco de una de las Feligresias mas esparramadas, montuosas y escabrosas del Obispado, constituido en la edad de cincuenta y cinco años, despues de haver trabajado veinte y cuatro años largos en el sagrado ministerio, por la reducion del Diezmo a su mitad, se ve el Rector sin auxilio de caballeria, sin medios para socorrer a los pobres, encomendados por los sagrados canones a su cuidado paternal, y ¿no es una Crueldad la que se quiere exercitar arrancandole una porcion de la miserable renta, que acaba de percibir con la que no podia existir sin recurrir a una mendicidad publica?

¿Que necesidad ha tenido la Junta Diocesana para permanecer en la capital; de erigir oficinas; de nombrar comisionados; de despachar execuciones; de moler con circulares, y de agravar por estos medios la miseria, y amarguras del clero? ¿Un solo individuo, si tiene capacidad, no era suficiente para representar, que el clero pereciera sino se le provee luego luego del preciso alimento?

No pudiendo el clero del Obispado de Pamplona pagar la contribucion de millones, no vastava repartir al clero las dietas del que se ocupava en defenderle? Las Cortes han tratado de deprimir al clero, y la malhadada Junta Diocesana de Pamplona le ha reducido a la ultima miseria.

Por las consideraciones antecedentes se vendra en conocimiento de cuan angustiado se halla el corazon del Rector, y si ellas no tienen la eficacia necesaria para que la Junta Diocesana le dexa en paz, digasele con anticipacion que cantidad de frutos ha de entregar, a quien, y que dia, y lo verificara en su propia casa, sin exemplar para lo succesivo, redimiendo asi la vejacion que se le hace, y dexando, como debe, al cargo de la Junta los recursos necesarios a la superioridad." (27).

1821 ean, bada, Beizamako etxe guziek hamarren erdia eta primizia erdia ordaindu behar zituzten. Adibide gisa, baserri bakoitzeko herritarrek ordaintzen zituztenen agiriak eskuratzea komenigarria iruditu zaigu (28).

Hamarren erdia zela eta, 1822. urtean Felipe Agustin Otaeguiri mehatxu erako hainbat gutun bidali zizkioten. Iruñeko Elizbarrutiko Batzordeak (Victoriano Esain eta Francisco Maria Arangurenak osatzen zuten) igorritako eskutitzei berehala erantzun zien Beizamako apaiz-biltzarrak, hots, Francisco Jose Eceiza, Juan Iriarte eta Felipe Agustin Otaeguiak. Eskatzen zituzten zituak ziren eztabaidagai apaizen eta Iruñeko Elizbarrutiko Batzordearen gutun hauetan (29).

- (1) MARTÍNEZ ISASTI, Lope: Compendio Historial de Guipúzcoa, 1625.
- (2) Oñatiko Protokolo Agiritegia. 1481. 9.orr.
- (3) IDEM. 1493. 65.orr.
- (4) Ikus 42. eranskina.
- (5) Ikus 43. eranskina.
- (6) Ikus 44. eranskina.
- (7) TEJADA, Francisco Elías: La provincia de Guipúzcoa. Editorial Minotauro, Madrid, 1965. 236-237.orr.
- (8) Ikus 26. eranskina.
- (9) Ikus 27. eranskina.
- (10) Ikus 28. eranskina.
- (11) Ikus 29. eranskina.
- (12) Ikus 30. eranskina.
- (13) Ikus 31. eranskina.
- (14) Ikus 32. eranskina.
- (15) Ikus 33. eranskina.
- (16) SENDOA: "Bailarak", 5. alea, 296.orr.
- (17) Ikus 34. eranskina.
- (18) Ikus 35. eranskina.
- (19) SENDOA: "Bailarak", 5. alea, 277.orr.
- (20) OTAEGUI, Felipe Agustin: "Libro de Caja", 125.orr.
- (21) Ikus 36. eranskina.
- (22) Ikus 37. eranskina.
- (23) Ikus 38. eranskina.
- (24) GARMENDIA, Vicente: La ideología carlista, "El clero vasco y el carlismo" atalburua.
- (25) Oñatiko Protokolo Agiritegia, Sig. II, 2977, 489-493.orr. Ikus 47. eranskina.
- (26) Fabrika kontuak. 1837. Ikus 45. eranskina.
- (27) Ikus 39. eranskina.
- (28) Ikus 40. eranskina.
- (29) Ikus 41. eranskina.

2. IDAZLEA

2.1) IDAZLEA BERA NOR DEN

Zoritxarrez ez da asko Felipe Agustin Otaeguibiz dakiguna, argitaragabeko idazlea izanik, ez bait dago abiapuntutzat har genezakeen berari buruzko ikerlanik.

Beizamarrek ez zekiten XVIII. mende bukaeran eta XIX. aren haseran bizi izan zen erretore batek, hots, Felipe Agustin Otaeguibiz literatur mailan kontutan har zitekeen lanik idatzi zuenik. Herriko zaharrek badute erretoretxe berria egin zuen apaiz ospetsu baten aditzea, baina gazteek ez dute ezagutzen.

Obra idatzi zuen garaian ingurukoek ezaguna zuten haren lana, eta, Villasantek dioenez, hura argitara zedin saiatu zen, baina nonbait ez zuen Gotzainaren baimenik lortu edo ez zuen inprentara eramateko dirurik. Ez dakigu zergatik geratu zen argitara eman gabe. Tamalez ez dugu hori argi liezagukeen dokumenturik topatu. Beharbada Iruñeko Artzapeztegiko Agiritegian ager daiteke gauza interesgarri ugari oraindikan sailkatu gabe dauden agirien artean. Artxibategi honetan izugarrizko lana burutzen ari dira dokumentu historiko guziak taxutzen, txukuntzen eta interpretatzen, historialari, paleografo eta espezialista iaioen laguntzaz; halere, nik dakidanez, oraindik ez dira XVIII. mendera iritsi.

Horregatik, hemendik urte batzutara norbaitek nik bai no agiri eta datu gehiagorekin lantxo hau hobetuko duela ko itxaropena daukat, Felipe Agustin Otaeguiaren obra zehazkiago eta sakonago ezagut dezan jendeak.

Egilearen biografia egiteko agiri gutxi erabili ditugu eskuartean, ez bait da batere erraza XVIII. mendeko apaiz baten aztarnak ikertzea.

Herri txikietako agiritegiak sakabanatuak eta sailkatu gabe egon ohi dira; Beizamakoa ez da salbuespena.

Dokumenturik garrantzitsuenak Donostiako Elizbarrutiko Artxiboan aurkitu ditugu, hango zuzendariaren borondate onari esker; bestela ez genukeen ezer asko jakingo.

Felipe Agustinek idatziriko lan osoa irakurri eta bere ingurunea ezagutu ondoren, maisulana egin zuela esan dezakegu.

Beizamako elizako agiriak eskuetan hartzeak sekulako bihotz-zirrara eragin zidan, eskuak kardarka nituen, hainbeste urtetako historia jasotzen zuten dokumentuak miresgarriak bait ziren niretzat. Seguraski gauza bera sentituko zuketene beizamar guziek, nire tokian egon izan balira. Agiri asko eta asko xortatan bilduak zeuden, gehienak Felipe Agustinek berak taxutuak, eskuarki agertzen bait zen bere idazkera garbia, xorta bakoitzean zegoena adieraziz. Hortaz, obra literarioaz gain zer idatzi zuen ikusi ahal izan genuen.

Dirudienez, erretoretxe zaharrean ordu asko igarotzen zituen idazten. Lanaren kalitatea ikusirik, idazkera

aski dotorea zuela esan dezakegu. Bere xedea, lehen esan bezala, obra argitaratzea zen, hori erdiesten biziki ahalegindu zelarik.

Beizamako elizako beste erretoreek utzitako dokumenta zioa oso urria da. Behar-beharrezkoak ziren idaztiak bakarrik izkiriatu zituzten, antza, Gotzainaren aginduak beteaz edo.

Felipe Agustin Otaegui Beizamako elizako erretore izan zen 1809. urtetik 1840 arte. Bada, 31 urtez egon zen erretoregoan eta zortzi egin zituen eliz-otsein. Bizitza osoa Beizamako herritar eta eliztarrei eskaini zien.

Urte luze horietan eliza berritu zuen, gaur egun ezagutzen ditugun aldarea eta giza-irudi nahiz apaingarri gehienak garai hartakoak direlarik.

Beizamako erretorerik bikainena izan zen, bere ardura pean izan bait zuen bertako elizak loraldirik nabarmenena, nahiz politika arazo ugari zegoen (1).

Eliz-barruan berriztatze-lanak egiteaz gain, kanposantutua berria egin arazi zuen 1809 an. Hilerria lehen-lehenik elizaren barnean zegoen; familia bakoitzak bere hilobia zuen. Gero elizatik atera eta eliz-arkupeetan jarri zuten kanposantua. Azkenik, elizatik kilometro batera eraiki zen.

Eliz-barruan eta hilobietan berriztatze-lanak egin behar izan ziren, 1802 an euri jasa izugarri batzuren ostean eliza hondatu egin zelako.

Erretoretxe berria ere eraiki arazi zuen. Lehengoa

zeharo zaharkitua zegoen, goitik behera erortzen zela.

Felipe Agustinek berak dioenez, 1809. urtean, Indep^{en} dentziako guduan frantziar gudariek eraso egin zuten. Le^{hen} Karlistadan ere ezustean sartu ziren kanpotarrak eta lapurrak. Horregatik, Felipe Agustinek eskutitz bat idatzi zion Iruñeko Apezpikuaren ordekoari, erretoretxe berri bat eraikitzeko baimena eskatuz (2).

1836 ko azaroaren 14 ean egin zuten erretoretxearen eskritura: "En esta villa de Tolosa a 14 de Noviembre de 1836, ante mi el Essmo. Real y del Numero de ella y testigos fueron presentes por la una parte los señores D. Francisco Antonio de Oruezabal Alcalde, D. Felipe Agustín de Otaegui Presv. Rector y D. Francisco Ignacio de Abarizcueta Mayordomo de fabrica, y como tales unicos Pa tronos de la Iglesia Parroquial de la Universidad de Beizama en su voz nombre y representacion, y por la otra D. Martin de Arrillaga, y D. Manuel de Ilardia vecinos de esta villa, y de la de Asteasu. Digeron, que haviendo ido ado los primeros la construccion de una nueva casa Recto^{ral}, deshaciendo la antigua existente, con su huerta, en otro terreno equivalente frente la casa de Torrea..." (3).

Beraz, Jose Ignacio Lasak (4) Beizamako erretoretxe berria 1828 an eraiki zutela dioenean deskuicoren bat izango zuen.

1836 an Felipe Agustin Otaeguik testamentua edo hilburukoa egin zuen. Lau urte beranduago, berriz, testamentu

olografoa, bere eskuzkoa.

Lehen testamentuan, Martin Nicolas Unsainen aurrean egindakoan, hauxe dio: "...instituyo y nombro por mi unibersal heredera a mi alma, en cuyo sufragio quiero y ordeno se imbiertan todos ellos a discrecion de mi albacea, a quien confiero ilimitadas facultades...." (5).

Bigarreanean, bere eskuz idatzitakoan, honela mintzo zaigu apaiz beizamarra: "... y les encargo encarecidamente tengan a bien de imponer a censo sucesivamente cuantas cantidades llegasen a cobrar sobre fincas seguras hasta completar veinte mil reales vellon de capital que ha de servir para que el mismo cabildo y sus individuos existentes a la sazón y sus inmediatos sucesores celebren en cada año en sufragio de mi alma, de las de mi cargo, de las de mis feligreses y demas del purgatorio con su redito misas rezadas con el estipendio de seis reales vellon por cada una." (6).

Horrek Felipe Agustin fede handiko gizona zela erakusten digu, ondasun guziak bere animaren alde mezak emateko utzi zituen eta.

Ondasunak hogeit mila errealetik gorakoak baldin baziren, kantitate horretatik gorako errealak behartsuen artean banatzeko agindua eman zuen: "Si ademas de los veinte mil reales relacionados resultasen algunos reales a mi favor, distribuira entre mis sobrinos y sobrinas verdaderamente pobres, y otros pobres de la feligresia."

Eta bere nahia bete zuten ondorengo apaizek.

Otaeguiaren testamentuan aipatzen diren diruekin zer gertatu zen jakin ahal izan dugu.

Donostiako Elizbarrutiko Agiritegian aurkitu dugun liburu batek hala dio: "Libro de Memorias piadosas. Cláusulas del Testamento y del Memorial de Don Felipe Agustin de Otaegui. Prólogo; Libro nuevo en virtud del mandamiento del Ecmo. Señor Don Estevan Antonio de Aguado y Roxas Obispo de esta Diocesis en la Visita a Azpeitia, 4 de Septiembre de 1786, para asentar con distinción las mandas piadosas que se hicieron en testamento o de qualquiera otra manera".

Liburu horretan ez da argibide jakingarririk aditzera ematen, Felipe Agustinen testamentua alde batera utziz gero.

Hasteko, Beizamako Pedro Ignacio Elustondok Elizari Artsuaga-erreka zeritzan gaztainadi bat utzi ziola dio, bere animaren alde mezak esan zitzaten.

Ondoren Felipe Agustin Otaeguiaren testamentuko klausula agertzen da: "Cláusula del Testamento del Memorial de Don Felipe Agustin de Otaegui, protocolizada en Beizama en 15 de Junio de 1840 ante Don Martin Nicolas Unsain, Escribano de S.M. Real y Numeral de Vitoria y sus anejas".

1883. urtean Manuel Ignacio Odria jaunak, Beizamako erretoreak, ematen digu F.A. Otaeguiaren berri azkeneko aldiz. Odria 1853 an egin zuten erretore, eta handik aurrera Otaeguiaren diruarekin zer egin zuten argi eta garbi adierazten du. Alde batetik, Tituloak erosi omen

zituzten; bestetik, diru kopuru bat txirren artean banatu omen zuten. Beraz, Beizaman bere ondoren erretore izan ziren apaizak saiatu ziren idazlearen azkeneko borondatea betetzen (7).

.....

- (1) Oñatiko Protokolo Agiritegia, 630, 206.orr. eta 730, 306.orr.
- (2) Ikus 45. eranskina.
- (3) Ikus 46. eranskina.
- (4) LASA, José Ignacio: La comarca de Ibai-Eder, Donostia, 1975, 154.orr.
- (5) Oñatiko Protokolo Agiritegia, Sig. II, 2.977, 489-493.orr. Ikus 47. eranskina.
- (6) IDEM.
- (7) Ikus 48. eranskina.

2.2) HAREN GURASO, SENIDE ETA ASABAK

Luzaroan ibili gara gure idazlearen arbasoak eta ondorengoak zeintzu ziren jakin nahian.

Elizako liburuetan irakur eta azter genitzakeen agiri guziak aztertu ditugulakoan gaude, baina hala eta guztiz ere ustekabean Felipe Agustin Otaeguiaren familiako norbait aipatzeke utzi badugu, barkamena eskatzen dugu aldeez aurretik.

Beizamako liburuen artean zaharrena aspaldiko kuadernotxo bat da, arras hondatua eta irakurgaitza. Honela dio lehenbiziko bataiatuaren oharra: "a 12 de Junio de 1585 se bautizo Pedro de Otaegui hijo de Ynigo de Otaegui y Mariainaci de Arregui siendo padrino el bachiller Juan Ygnacio de Garagarza".

Liburutxo berean 1600. urtean agertzen da lehen aldiz konfirmatu zirenen zerrenda. Antonio Zapata Apezpikua Tolosara joan omen zen eta Beizamatik bertara heldu zirenei sendotza eman omen zien. Pedro Otaegui 14 urtekoa, Fernando Otaegui 2 urtekoa eta Pedro Otaegui Garagarza hamazazpi hilabetekoa konfirmatu ziren. Hortaz, Otaeguitarrek goiz hartu zuten sendotze-sakramentua. Beizaman kristautasuna lehenago sartu zela pentsa genezake, baina ezin dezakegu frogatu.

Eliz-liburuetan izenpetzen duen lehena Martin Otaegui "Maior" da (1584-1608) eta bigarrena, Martin Otaegui "Minor", haren iloba (1608-1621).

Hala ere, auziek erakusten diguten bezala, badakigu haien aurretik Pedro Legarregui erretorea zela Beizamako erretoregoaren arduradun. Horrela bada, XVI. mendean hasten da Beizamako benetako historia.

Bertako erretore eta batxiler izan zen Eugenio Garagarzak hauxe idatzi zuen 1701 ean: "Capellania fundada por Don Martin Otaegui el mas anuario que fue de dicha parroquia el año de 1585".

Otaeguitarrak "Otaegui" baserrian bizi zirelako susmoa daukagu, beizamarren abizen gehienak baserri izenak bait dira, hau da, baserrien izenetatik sortu dira pertsonen deiturak. Esate baterako, hortxe ditugu Oyartzabal edo Oihan-zabal, Iturriza, Oyarbide edo Oihan-bide, Olazabal, Urquia, Leunda, Legarregui, Elustondo, Garagarza, Arregui, Belamencia, Oruezabala, Urkitza, e.a.

Felipe Agustinen garaian artean bizirik zirauen Otaegui abizenak baserrian, gero galdu egin bazen ere.

Otaeguiaren lehen arrastoa, bataiatuen liburuxkan ezezik, beste liburu batean ere aurkitu dugu, "Fundaciones de Capellanias de esta Parroquia y sus hermitas. Don Juan Francisco Hormaechea y Olozaga Rector" izenburupean. Bertan Kaperautzak sortzen zituzten familien deiturak agertzen dira; horien artean daude Juan eta Iñigo Otaegui anaiak: "Juan de Otaegui su hermano legitimo vecino de Palomeras aldea de Cuenca y natural de esta (Beizama) mando crear una Capellania por su hermano Yñigo de Otaegui. 100 ducados. 17 de Septiembre de 1626."

Horixe dugu apaizgoa ez den lehen Kaperautza.

Lehen Kaperautza, ordea, Martin Otaegui erretoreak sortu zuen: "Fundacion de Capellanias. Creacion en Capellania de 500 ducados que al presente son 600 que Martin de Otaegui maior Rector que fue de la Iglesia Parroquial de Beizama dijo para memoria y otro de Martin de Otaegui sobrino de aquel y tambien Rector de dicha Iglesia hizo la dicha execucion. Beizama 12 de Henero de 1613." (1).

Horren ondoren erreskadan sortu ziren Kaperautzak, adibidez, hauxe: "Pedro Otaegui Garagarza en 1652 y Eugenio Garagarza Rector y Bachiller de Beizama en el año 1701. 840 ducados. 14 de Febrero de 1717."

Felipe Agustin Otaegui antolaturiko eliz-liburu batek haren ahaideak ezagutzen lagun diezaguke; horregatik jasoko ditugu "Beizama. Capellanias. Otaegui. Contiene papeles curiosos y muy necesarios para los parrocos, rectores de Beizama y su Cabildo Ecmo." deritzan liburu horretako aipamen batzuk: "Domingo de Otaegui dueño de la casa de Urquiza Aundia 1º de Mayo de 1679. Testamento ante Juan Fernandez de Olazabal. Fundo una memoria."

Beste orrialde batean ere izen berbera agertzen da al kate bezala, sinadura ipiniz; gure iritziz, Domingo Otaegui idazlearen birraitona zen.

Garai berean, beste izen batzuk agertzen dira, Felipe Agustinen familiakoak, adanez: "Agregaciones a la Capellania de Otaegui; Domingo de Otaegui, Geronimo de Otaegui, Pedro Otaegui de Garagarza, Don Martin de Otaegui,

Marina de Otaegui, Francisca de Otaegui, Martin de Oruezabala, Maria Ignacia de Oruezabala, Magdalena de Oruezabala,..."

Pedro Otaegui Garagarza alkate zeneko garaia dugu; honen emaztea Maria Ignacia Oruezabala zen.

Xeronimo Otaegui "Garagartza" baserriaren jabea, "Oruezabala" baserrira aldatu zen Marina Oruezabalarekin ezkondu zenean, 300 dukateko dotea zeramala.

Martin Otaegui, Xeronimo Otaeguiaren semea, "Leunda-berri" baserriko jabea zen, agiriek egiaztatzen dutenez.

Felipe Otaegui honela dio eliz-liburu batean: "Felipe Otaegui, Rector que fue de la misma Iglesia Parroquial nacio el 5 de noviembre de 1742. Sus padres son Domingo de Otaegui Urquiza y Josefa Antonia de Uranga. Sus abuelos paternos son Tomas de Otaegui Urquiza y Maria de Artola de Mendaro..."

Felipe Otaegui, Felipe Agustinen osaba zen, honen aitaren anaia.

Geroxeago beste Felipe Otaegui bat ere izan zen: "Felipe de Otaegui nacio el 1º de Mayo de 1768. Sus padres son Martin de Otaegui y Maria Magdalena de Mendizabal (dueños de Leunda-Berri); sus padrinos, Felipe de Otaegui (presbitero) y Mariana de Leunda. Sus abuelos paternos, Xeronimo de Otaegui y Marina de Oruezabala..."

Hortaz, argi dago Domingo Otaegui Urquiza "Urkitza"ko nagusia eta Xeronimo Otaegui Urquiza "Oruezabal"ekoa anaiak zirena.

Lehen aipatu liburuan (2), idazle beizamarraren fami-
liako beste batzuk ere agertzen dira: "Don Fernando Otae-
gui Presbítero hijo de la casa de Garagarza cuyo cuerpo
esta enterrado en la Sepultura de los Sacerdotes fundo..."

Iruñeko Artzapeztegi Agiritegian dauden agirietan Ota-
eguitarrak patroï edo zaindari bezala agertzen dira 1807
urtean: "...por los mencionados Rector y Alcalde de Bei-
zama y Dueño de la Casa de Otaegui sita en ella Patronos
unicos y legitimos..." (3).

Otaeguitarren sorburura jotzeko, orain arte elizako
bataiatuen liburuak, Kaperautzak eta elizako eraikuntzen
kontabilidade-liburuak erabili ditugu.

Horietaz gain, Oñatiko Protokolo Agiritegian eta Udale
txeko batzar-agirietan datu interesgarriak aurkitzeko
aukera izan dugu.

XVIII. mendeko batzar-agiri batek dioenez, Kontzejua
diru premian zegoen eta herriko baserri-jabeei izenpea
eskatu zien diru-mailegu bat eskatzearren. Hala jakin di-
tugu baserri-jabeen abizenak: Domingo Otaegui Urquiza,
"Urkitza" baserriaren jabea, Xeronimo Otaegui Urquiza,
"Oruezabal" baserrikoa,....

Baserri izenak eta jabeenak batera azaltzen cira XVIII.
mendeko dokumentuetan: "Miguel de Barrena dueño de la ca-
seria de Echenagusia, Goicoa y la de Aguinagalde; Fran-
cisco de Otaegui la de Puzuaga Goicoa; Jose de Oyarzabal
la de Oyarbide y su borda; Eugenio de Iturriza la de Itu-
rriza y Urquiegui; Martin de Oruezabal la de Leunda;

Andres de Leunda la de Arriaran e Iturburu; Juan de Elugondo Beroaran la de Beroaran; Domingo de Otaegui la de Urquiza Aundia; Pedro de Otaegui, Elustondo; Juan Ignacio de Vitoria la de Sarasola con su molino; Pedro de Eceiza la de Arreta; Francisco de Arregui la de Ayerza y otra nueva casa fabricada en su jurisdiccion; Diego de Abarizketa la de Ansosoro; Juan Ignacio de Leunda la de Elormizpiraga; Eugenio de Belamendia la de Eleizalde y Xeronimo de Otaegui poseia trescientos ducados de plata que llevo en dote a la casa de Oruezabal a tiempo que casaba con Mariana de Oruezabal".

Orain arte aztertu ditugun datuen arauera, Otaegui idazlea senitartekoa dugula baieztatu dezakegu. Baina garai hartan baziren beste baserrietan ere deitura bera zeramatanak.

Badaiteke denek iturburu beretik sortutakoak izatea eta denen artean ahaidetasun bat egotea.

Horrela bada, Donostiako Artxibategian aurkitu dugun dokumentu batean jaso ditugu Otaegui idazlearen garaian, hau da, 1821. urtean, abizen hau zeramatan baserrien izenak (4).

Dokumentuaren izenburua hau da: "Razón del medio diezmo y primicia de la Parroquial de Beizama en este año de 1821....". Agiri honetan agertzen dira Leundaberri, Donperu Echeverria, Aaiertzabajo, Orue, Ohapartegui, Iturburu, Elustondo eta Urquiza.

Kontabilitate liburuetan aipatzen dira Otaeguitar batzuren izenak: "Comision del Senor Visitador para Licenciado Celayaran. Para hacer Larevista y Verificacion de las

Cuentas de este libro.

Presbitero Comissario del Santo Oficio.

Beneficiado de La Parroquial de San Sebastian de Sore
asu de la villa de Azpeitia.

Primera visita. 1618. Folio 62.

Segunda visita. 1647. Folio 170." (5).

Ordezkarriak urte guzietako kontuak ikuskatzen zituen
eta urte horietan (1628 inguruan) Xeronimo Otaeguik sina
tzen zuen alkate gisa.

Aurrerago zera irakur daiteke: "Cuentas del año 1662
siendo Mayordomo Miguel de Otaegui hijo de Xeronimo de
Otaegui (1662-1663). Cuenta de los frutos primiciales...

Cuentas de Iñigo de Otaegui Mayordomo del año 1666.
Arreglos de la Casa Rectoral; tres puertas y cinco venta
nas, una celosia, bisagras y picaporte. Bajo pena de ex-
comunion pagar."

Jakina, Beizamako biztanleen eta beraien guraso eta fa
milien berri eman diezaguketen liburuak, XVI, XVII eta
XVIII. mendeetan batez ere, elizako liburuak dira.

Beraz, ezkonduen, jaioberrien, bataiatuen, hilcakoen
liburuak arakatu ostean, hainbat xehetasun jakin ahal
izan ditugu.

Geronimo Otaegui Urquizaren ezkontz-ziurtagiriak hone
la dio: "Año de 1718. En 24 de Septiembre del año de
1718 se casaron con palabras y de presente Geronimo de
Otaegui Urquiza y Marina de Oruezabala Leunda en mi pre-
sencia y se velaron el mismo día. Y en fe de lo dicho
firmo dicho día mes y año habiendo hecho las proclamas

Como manda el Santo Concilio.

Rector Felipe de Belamendia." (6).

Gorago esan dugun bezala, Felipe Agustin Otaegui hogei mila erreal utzi zituen bere alde mezak eman zitzaten diru horrek ematen zituen errentekin.

Bera hil ondoren, jarraian etorri ziren erretoreak arduratu ziren idazlearen nahia betetzen. "Capellanas de los Otaegui. Estado de Cuentas 1864. Manuel Ignacio de Odria" dioen agirian izen hauek agertzen dira: "Don Martin Otaegui, Juan e Yñigo Otaegui. Capellania de Don Eugenio de Garagarza y cinco Capellanas mas que van recogidas en una; Urdapilleta Abajo, Urdapilleta Arriba, Aguiñondo, Iturburu, Echenagusia." (7).

"Libro de Primicias. Cuentas de Fabrica. 1598-1683" izenburua duen liburuan, berriz, elizako eraikuntzei buruz erabakiak hartu ondoren, sinadura hauek azaltzen dira: Domingo de Eceiza. Yñigo de Otaegui. Pedro Fernandez de Olazabal.

Yñigo Otaegui askotan agertzen denez gero, kontutan hartzekoa da. Fernandez Olazabal lizentziatua eta Beizamako eskribaua zen; urte askotan sinatu zituen garai hartako agiriak. Nuarbeko errotaren jabea zen. 1640. urtean alkate gisa Juan Fernandez de Olazabal zegoen, Martin Otaegui erretorearekin batera. Inkisizioaren bisitaldiak ere izan zituzten, zenbait erretore auzitara eramanez zituztelarik.

Otaegui abizena "Otaegui" baserritik hartua da. Gaur egun ote landarez inguraturik dago, eta, ikus daitekeenez, izenak badu zerikusirik ingurunearekin: mandi-hegian dago eta bertan otea ugari izaten da. Alde batetik Garrintza mendi harkaitsua dauka eta bestetik, Ilaun mendi gailurra.

Aguinagalde bailaran dago baserria; dirudienez, garai hartan hagin asko zegoelako hartu zuen ibarrak izen hori, nahiz gaur egun honelako zuhaitz mota bakan aurkitzen oen.

Otaeguitarrak ugalduz joan ziren toki ezberdinetara aldatzen ziren heinean: XVII. mendean "Urkitza" eta "Urkitza-Aunci" baserrietan zeuden; baserri hauen jabe eta oinordeko Juannes Otaegui Urkitza eta Domingo Otaegui Urkitza ziren, agirietan ikus daitekeen legez. Hemendik "Etxeberri-Eleizazpiko" baserrira joan zen seme bat (bertan jaio zen Felipe Agustin Otaegui) eta bestea, Geronimo, "Orue-zabal" baserrira ezkondu zen. Honen ondorengoak gara gu. Horietaz gainera, beste seme bat "Garagartza" baserrian aurkitzen dugu; Otaegui Garagarza deiturari ospe handia eman zion Eugenio Otaegui Garagarza bertan jaioetako batxilerrak.

Datu horiek bataio-liburuetan egiazta daitezke (8).

.....

- (1) Libro de Capellanías que fundó Urrutia (viejo).
Enero de 1721. Libro de Capellanías de 1864. Odria
(añadido).
- (2) IDEM.
- (3) Ikus 49. eranskina.
- (4) Ikus 40. eranskina.
- (5) "Libro de Primicias", 1647.
- (6) "Libro de casados" 1614-1718.
Velados 1640-1726.
- (7) Ikus 48. eranskina.
- (8) Ikus 50. eranskina.

2.3) HAREN BIZITZA

Beizaman aspaldidanik ezaguna da Otaegui abizena. Elizako liburuak ikuskatu bezain laster konturatu gara hedadura handiko deitura dena. Beizamako erreto-re bat baino gehiago, horietan batzuk antzinakoak, Otaeguitarrak ziren.

Begiratu batean badirudi familia honetako kideak apaiz edo batxiler izateko ohitura edo tradizioa zegoela herrian. Otaegui familiakoek Kaperautzak ere sortu zituzten.

Otaegui deritzan baserri etxaldeak babestu zituen deitura hau zeramaten Felipe Agustin Otaeguiaren arbasoak. Baina bera jaio zenerako abizen hau galdua zen etxe honetan eta beste baserri batzuetara hedatua zegoen.

Donostiako Elizbarrutiko Agiritegian aurkitu dugun bataiatuen 3º liburuak hauxe dio:

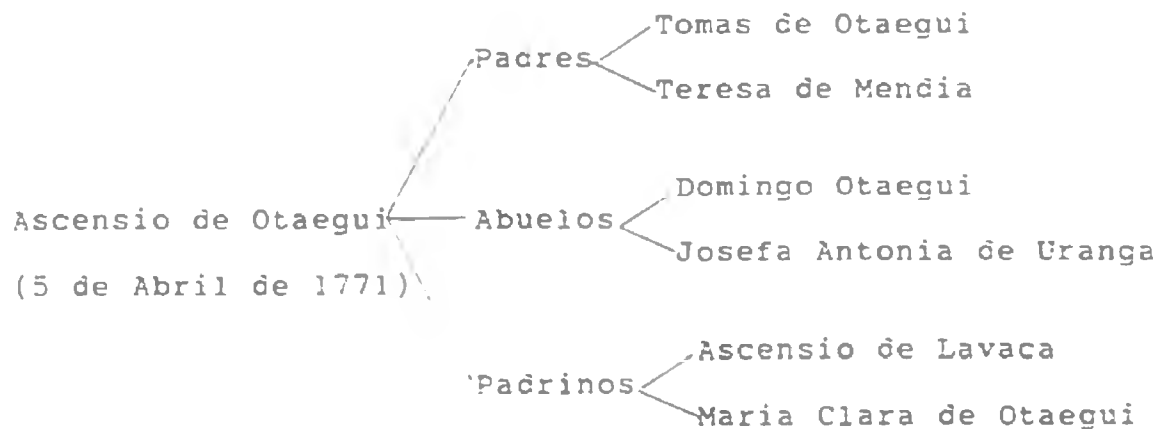
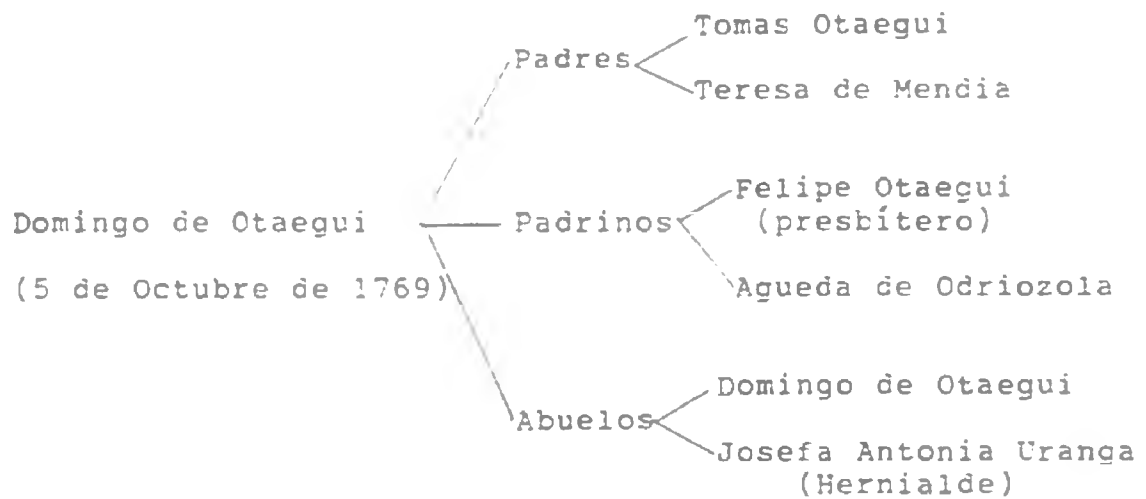
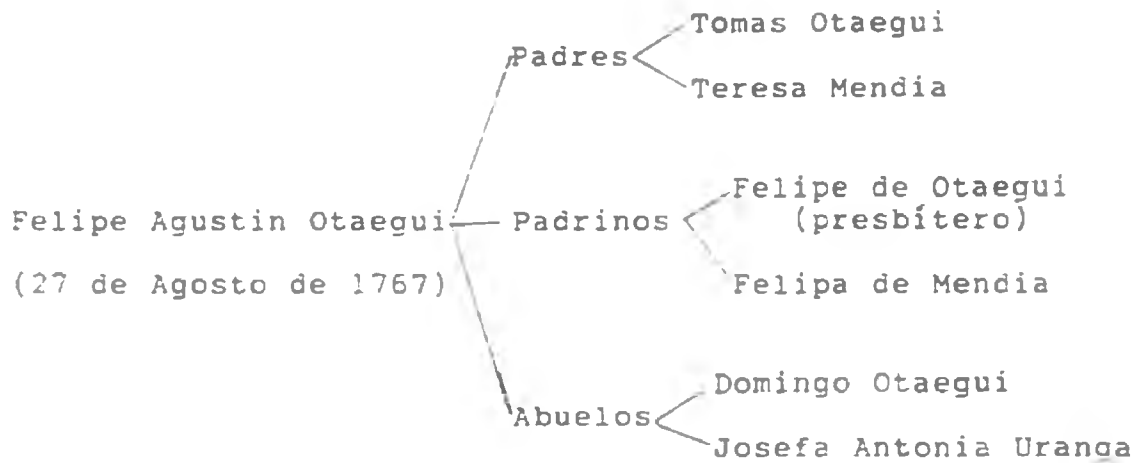
"A veinte y siete del mes de Agosto del Año de mil settecientos y sessenta y siete, a las seis horas de la tarde nacio y el dia primero siguiente le bautpice yo Don Manuel de Larraar Rector de la Iglesia Parrochial de estta Universidad de Beizama a Fhelipe Agusttin hijo legitimo de Thomas de Ottaegui y Theresa de Mendia siendo Padrinos Fhelipe de Ottaegui y Fhelipa de Mendia ttia del dicho Bautpizado a quienes adverti el Parentesco Espiritual que contrageron y la obligacion de instruirle en la Doctrina Christiana y para mas expresion declaro

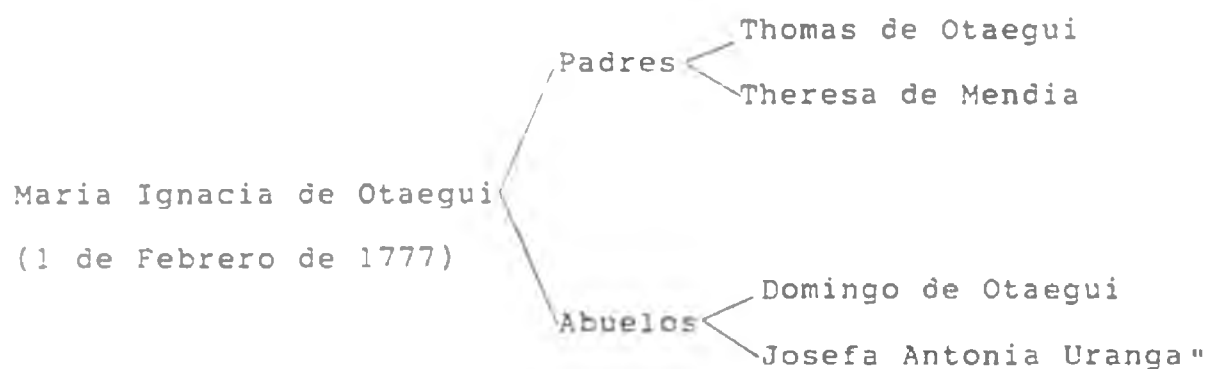
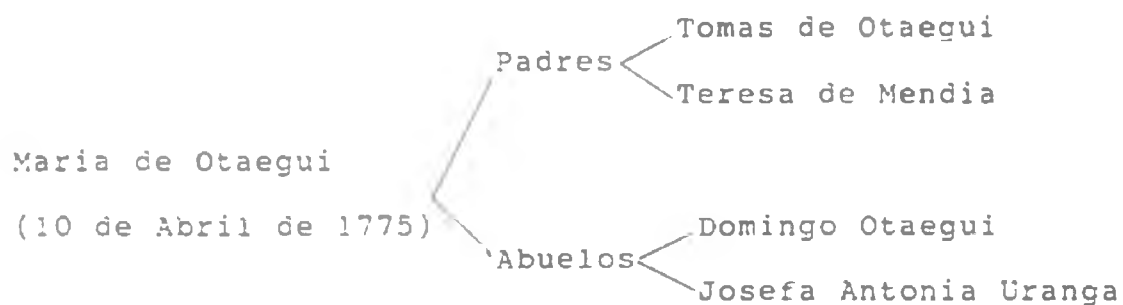
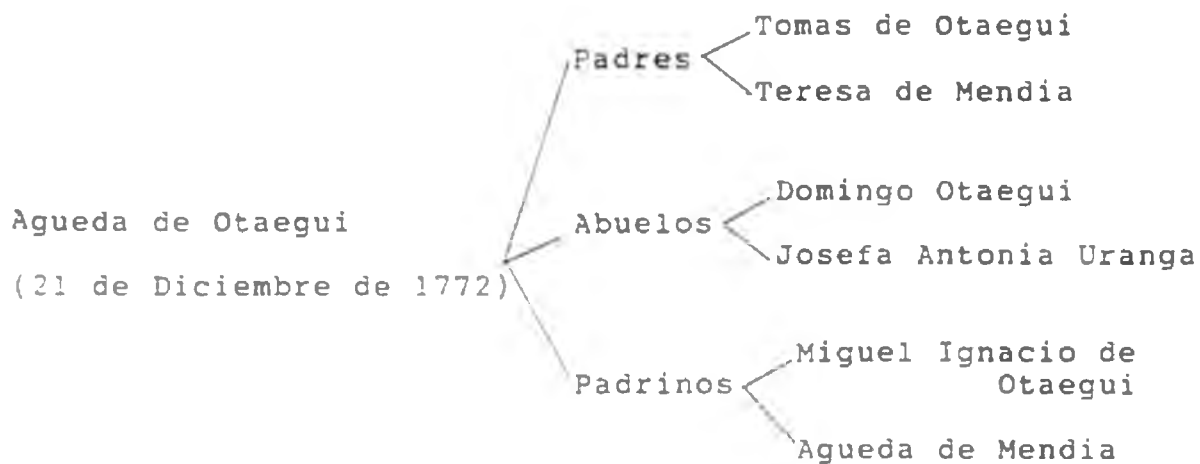
que los abuelos Paternos del dicho Baupuzizado son Domingo de Ottaegui Urquiza ya difuntto y Yossepha Ana de Uranga su legitima muger estta natural del lugar de Hernialde y vecinos de estta dicha Universidad; los matternos Domingo de Mendia y Maria Juana de Odriozola su legitima muger vecinos de la villa de Ezquioga. En cuya certificacion firmo yo el sobredicho Rector Don Manuel de Larraar." (1).

Hortaz, abuztuaren 28 an bataiatu zuten, Agustin Donearen egunean, Felipe Agustin izena ipini ziotelarik. Agiri eta icazlan orotan izen osoaz sinatu zuen beti, seguraski Beizamako erretore izan zen bere osaba Feliperekin ez nahasteko.

Senideetan bigarrena zen, bere anaia Pedro baino hiru urte gazteago, eta Domingo, Ascensio, Agueda, Maria eta Maria Ignacia baino bi, lau, bost, zortzi eta hamar urte zaharrago, hurrenez hurren. Honela dio bataio liburuak: "3º Libro de Bautizados. 16 de Diciembre 1752 hasta 9 de Septiembre de 1790.

Felipe Agustinen testamentuan agertzen dira bere anai arreba batzuren izenak, baina beste batzurenak ez; bali-teke ordurako hilak izatea:

"Yt. Se daran de mis bienes a cada mil y cien reales vellon en metalico a Pascuala, y Lorenza de Muñoa y Otaegui mis sobrinas, pero si se casasen o tomasen su estado viviendo yo se vera mi libro de caja y se hara lo que alli dijese.

Yt. Juan Jose de Muñoa y Maria Ignacia de Otaegui su muger, y mi hermana me deben cuatromil ciento y tres reales que constan del folio treinta y seis de mi libro de caja; Pedro de Otaegui mi hermano y su hijo Jose Domingo los dos mil novecientos y ocho reales segun aparece del folio cincuenta y uno de dicho libro; mi hermana Agueda, y algunos de mis sobrinos me deben varios reales, y no se cobraran, pues ce los lego a los deudores." (2).

Ez ditu Domingo, Ascensio eta Maria aipatzen, ez eta bere gurasoak ere. Bai, ordea, iloba batzuren izenak. Maria Tomasa zeritzanari arrea oparitu eta ezkontzeko baimena lortu zion, kontu-liburuan agertzen denez:

"El día 13 de Mayo de mil ochocientos veinte entregue a Don Benito de Echeverria ochocientos y diez reales vellon entregandolos al Licenciado Saralegui por la dispensa matrimonial de mi sobrina Maria Tomasa de Otaegui con Manuel Ignacio de Arregui su segundo primo.....0810
 Item Partes de costas y propios de Tolosa doce reales vellon.....0012
 Item la informacion de preces.....30

Item En tres de octubre de mil ochocientos y veinte dicha Maria Tomasa caso con el dicho Manuel Ignacio y les entregue en dinero efectivo cuatromil y cuatrocientos reales vellon, en una cama y arca nuevas novecientos y sesenta reales de vellon y otros doscientos y ochenta reales en catorce fanegas de maiz que el año de mil ochocientos diez y nueve entregue a dicho Manuel Ignacio, suman todas estas partidas cinco mil seiscientos cuarenta reales vellon.....5.640

Con los seismil cuatrocientos noventa y dos reales vellon escluio a dicha Maria Tomasa de Otaegui de todo derecho a mis bienes y para que conste firmo de a tres de octubre de mil ochocientos y veinte.

Felipe Agustín Otaegui." (3).

Hil ondoren jasotako diruaren berri ematean ere azaltzen dira beste iloba batzuren izenak: Juan Jose Otaegui, Juan Domingo Ezama, Juan Miguel Vitoria, Juan Francisco Maria Ugarte, Juan Francisco Maria Barrena. Gaur egun haietako zenbait eta beraien ondorengoak ezagunak dira Beizaman. Alabaina, jo dezagun atzera.

Felipe Agustinen aitona Domingo Otaegui Urquiza zen, "Urkitza Aundi"ko nagusia; beraz, Tomas Otaegui, Felipe Agustinen aita, "Urkitza" baserrian sortu zen "Etxeberri" baserrian bizi zen maizter bezala. Azken hau Udalarena zen, baina gero Felipe Agustinen ondorengoek erosi zuten eta baserriaren jabe bihurtu ziren.

Beizamako Udalak gutxi gora behera 5.000 erreal jasotzen zituen errentan zituen baserrietatik, hots, Echeverria, Aguinaga Aundia, Oyanzabal, Aguinando, Beizamaerrota eta Venta-berri-tik (4).

Felipe Agustinek hamabi urte zituelarik Beizaman zeuden baserriei buruzko argibideak eman diezazkigukete "El Arca de Piedad de las cien fanegas de trigo" delako erakundearen agiriek. Eskribau baten aurrean, elizainak zenbat ipin edo "quartal" gari ematen zituen bakoitzak adierazten zien alkateari, herriari eta erretoreari:

"En la Universidad de Veyzama a seis de Henero de mil settecientos settenta y nueve ante mi el infraescrito escribano Real y del numero de la Villa de Tolosa y testigo que de los mesarau Felipe de Oruezabala vecino y Altmo del arca de la Piedad de la Universidad dijo que los sres Don Manuel Larraar Rector de la Parroquia cella, Miguel de Otaegui Alcalde y Juez ordinario y Bartolome Francisco de Eceiza ultimo mayordomo de la dicha Arca, le tiene hecho entrega formal de los granos de ella como a tal actual Mayordomo en la forma y sugetos siguientes:

- En trigo; Pedro de Otaegui de Aguirre quarto y quartales...0004
- En trigo; Pedro de Abarizqueta de Ansosoro.....0004
- " " Juan Bautista de Oyarzabal digo Olazabal..0006
- " " Juan de Cincunegui de Ansosoro berri.....0004
- " " Francisco Altuna de Zabala.....0004
- " " Ignacio Sarasua de Igaran.....0004

En trigo;	Miguel Ignacio de Mendia de Zumiztain.....	0003
"	" Miguel de Otaegui de Elustondo.....	0008
"	" Martin de Olaso de Arizaldea.....	0010
"	" Thomas de Otaegui de Echeverria-eleizazpicoa..	
	0006
"	" Juan de Altuna de Jorachiqui.....	0004
"	" Juan Martin de Arregui de Aierza-abajo....	0003
"	" Juan Ignacio de Belamencia de Eleizaldea..	0005
"	" Batista de Labaca de Urdapilleta avajo....	0007
"	" Eugenio de Otaegui Mesonero.....	0008
"	" Pedro de Labaca de Urdapilleta arriba.....	0005
		0085
"	" Felipe de Otaegui de Urquizazarra.....	0005
"	" Thomas de Urdapilleta de Otaegui.....	0004
"	" Miguel Tiburcio de Barrera Echenagusia de	
	arriba.....	0005
"	" Bata de Olazabal de Oyarbide.....	0006
"	" Juan Ignacio de Eloqui de Aguinagachoa...	0003
"	" Josefa Antonia de Iriarte de Muñochoa.....	0001
"	" Antonio de Orbegozo de Arbelci.....	0002
"	" Andres de Mendarte de Inshausti arriba....	0004
"	" Maria Josefa de Pontesta de Meson.....	0002
"	" Jose de Ugarte de Arbeldi.....	0008
"	" Felipe de Oruezabala de Leunda avajo.....	0007
"	" Jose Ignacio Balzusqueta de Torrea.....	0005

En trigo; Jose de Olazabal de Arizaga.....0005
 " " Manuel de Mendia de Zumiztain.....0002
 " " Domingo de Zuloaga jurado.....0008
 " " Los inquilinos de Echeverria de Nuarbe...0006
 " " Francisco de Mugica de Osinalde (Eidaurre)...
0006
 " " Inquilinos de Echeverria de Nuarbe.....0005
 " " Martin de Labaca de Verdillieza.....0006
 " " Juan Ignacio de Iturralde de Olaechea....0004
 " " Anastasia de Otaegui de Puxuaga avajo...0002
 " " Juan Bautista de Elustondo de Aguinondo..0007
 " " Ignacio de Iturriza de Urquiegui.....0005
 " " Pedro de Orbegozo de Beruamberri.....0006
 " " Felipe de Otaegui de Aierza arriba.....0004
 " " Maria Ignacia de Otaegui de Guirbiztain..0004

 0301?

" " Bartolome Francisco de Vitoria de Igarachi...
0003
 " " Martin de Otaegui de Leundaberri.....0005
 " " Jose de Olazabal de Oiarbiceborda.....0005
 " " Juan de Leunda de Elormizpillaga.....0004
 " " Juan de Odriozola de Beizama errota.....0004
 " " Bernardo de Otaegui o digo de Garagarzaborda.
0004
 " " Juan Francisco de Otaegui de Garagarza...0004

En trigo;	Ignacio de Otaegui de Letechea.....	0003
" "	Juan Francisco de Leunda de Arriaran.....	0006
" "	Fermina y Catalina de la Casa Cale Goian..	0003
" "	Eugenio de Otaegui de Orue.....	0005
" "	Miguel de Otaegui de Echeverrichoa.....	0004
" "	Maria Ignacia de Urdapilleta de Idoyaga...	0003
" "	Maria Josefa de Barrena de Seroraseapelatur..	0004
" "	Martin de Beloqui de Amenabar arriba.....	0003
" "	Maria de Querejeta de Pozuaga avajo.....	0001
" "	Maria Josefa de Urcola de Muñochoa.....	0002
" "	Juan de Cincunegui de Ansosoro berri.....	0004
" "	Francisco de Pagadizabal de Belamendia....	0004
" "	Marcos de Ezama de Echenagusia avajo.....	0006
" "	Miguel de Eceiza de Arreta.....	0004
" "	Ignacio de Aroztegui de Legarregui.....	0004
" "	Miguel de Otaegui de Urquiza maior.....	0003
" "	Miguel de Iturriza de Aguinaga.....	0006
		0179
" "	Maria y Ana Maria de Segura.....	0002
" "	Juan Miguel de Altuna de Bentaberri.....	0004
" "	Martin de Mendia de Irusaga.....	0006
" "	Martin de Eceiza de Chapartegui.....	0006
" "	El sacristan Jose de Iriarte.....	0003
" "	Ramon de Rezola de Larrañagachoa.....	0004
" "	Ursula de Otaegui de Inchaustiabajo.....	0006

En trigo;	Eugenio de Urbiztondo de Goicoecheberria..	0005
"	" Juan Jose de Goenaga de Lete.....	0004
"	" Ignacio de Elustondo de Beruaran.....	0004
"	" Don Jose Antonio de Aranguren.....	0004
"	" Rodrigo Juan de Aranguren.....	0004
"	" Juan Antonio de Otaegui de Urquiza andia..	0003
"	" Maria Magdalena de Haranburu de Leunda?...	0001
"	" Idoiaga ().....	0005
"	" Marina de Oruezabala.....	0001
"	" Jacinto (de borta?) de Olasgarrieta.....	0006
"	" Juan de Mendizabal de Amenabar arriba.....	0009
"	" Juan Martin de Ansonaegui de Aierza avajo.	0006
"	" Ignacio de Mendizabal de Lete.....	0005
"	" Juan Antonio de Otaegui de Otaegui.....	0005
"	" Jose de Letemenundia de Iturburu.....	0004
"	" Felipe de Ugarte de Puzuaga arriba.....	0004
"	" Bartolome Francisco de Eceyza.....	0003

 0400

Fhelipe Oruezabala

Las cuales otras partidas suman en una quatro cientos quatro las que hacen cien fanegas de trigo juntas: Y por si quanto por falta de eso no pueda formalizarse la seguridad correspondiente de otra entrega confesandola como confiesa por cierta con Renunciacion de las leyes de la

entrega que va de Recivo cosa no vista y demas con ellas concordante otorga dicho Oruezabala que conformando se da por entregado de las cien mencionadas fanegas de trigo en la Arca de la piedad y sugetos que van expresados en forma y conforme dicho. Y firmo siendo testigo del Jose de Leunda Alcalde y Juez ordinario a esta Universidad y Domingo de Iturriza sindico de ella y el mayordomo Felipe de Oruezabala."

1791. urtean Felipe Agustin Otaegui Beizamako elizako benefiziatu edo eliz-otsein zen, bere osaba Felipe erre-tore zela. Hau hiltzean Felipe Agustinek bereganatu zuen kargua, 1809 ko azaroaren 8 an. Titulua Miguel Marco Bi-kario Nagusiak eman zion, Fray Veremundo Arias Teigeiro Gotzaina erbestean bait zegoen Napoleonen gudalosteetatik ihes egin ostean (5).

.....

- (1) Donostiako Elizbarrutiko Agiritegia. Libro 3° de Bautizados (1752-1790), 78.orr.
- (2) Ikus 47. eranskina.
- (3) Libro de Caja, 54.orr. Ikus 51. eranskina.
- (4) Ikus 52. eranskina.
- (5) Ikus 53. eranskina.

2.4) OTAEGUI OSABA-ILOBAK

Aztergai dugun autorea zein ingurugirotan hezi zen eta Beizamako elizako eliz-otsein eta erretore izan zen urteetan nola bizi izan zen hobeto ulertzearren, haren famili-aztarnak arakatu ditugu.

Felipe Otaegui Uranga "maior" eta Felipe Agustin Otaegui Mendia "minor" agertzen dira agirietan. "Maior" eta "minor" deiturak bi pertsonaren artean ahaidetasun erlaziorik zegoenean erabiltzen ziren; kasu honetan, "osaba" eta "iloba"ren arteko erlazioa adierazten zuten.

XVI. mendean horren antzeko adibide bat ikus dezakegu: Martin Otaegui "maior" eta Martin Otaegui Garagarza "minor" osaba-ilobak ziren, biak apaizak eta erretoregoan bata bestearen ondotik egonak.

Bataiatu eta hildakoei buruzko oharren azpian jartzen ziren deitura horiek izen-abizenekin batera.

Felipe Otaegui Beizamako erretore izan zenaren bataio oharrean 1742 ko azaroaren 5 ean bataiatu zutela irakur daiteke. Gurasoak Domingo Otaegui Urquiza eta Josefa Antonia Uranga zituen, eta aiton-amonak aitaren aldetik, Tomas Otaegui Urquiza eta Mariana Artola.

Beizamako elizan Manuel Larraar baino lehen apaiz izan zen Juan Francisco Hormaetxea Olozaga jaunak bataiatu zuen.

Apaiz honek 1733. urtean txosten bat igorri zion Melchor Angel Gutiérrez Vallejo Apezpikuari eliza eta

ermita zein egoeratan zeuden eta beste hainbat gauza adieraziz (1).

Eliz-liburuek diotenez, Felipe Otaegui 1783 ko otsailaren 29 tik 1809 urte arte izan zen Beizamako erretore.

Agustin Leroy Palomeque Iruñeko Gotzainak izendatu zuen erretore, Manuel Larraar hil zenean (2).

Luzaroan izan zuen erretore kargua, 27 urtez, hain zuen ere. Urte horietan berriztatze-lan ugari burutu zuen elizan eta biziro babestu zituen eliztarrak.

Behin baino gehiagotan lagundu zien gerra-garaian, ez aholkuak emanek bakarrik, baita dirua aurreratuz ere, Udaletxeko akta-liburuek agerian uzten duten legez.

1793 ko martxoaren 7 an Frantziako Konbentzioak Espainiari gerra egitea erabaki zuen. Urte bereko otsailaren 12an Probintziak Batzar Berezi bat antolatu zuen, erregeak mugaba babes zezan eman zizkion ixilpeko aginduak jakin eraztearren. Batzarra otsailean egin zen Azkoitian; bertan, Probintziak eta herrialdeek erdi bana 200.000 pisu ematea erabaki zuten.

Gerrara joan zitezkeen 18 eta 60 urte bitarteko gizon guztien zerrenda egin zezaten agindu zuten, Probintziak 4.600 gizon bidal zitzaizkien. 1793 ko apirilaren 19 ko Beizamako akta-liburuak dioenez, Diputazioak igorritako bi ofizio irakurri zituzten, juxtu-juxtu apirilaren 3 eta 16 koak.

Gudu-arazoei buruzko ofizioak ziren; muga babesteko zuten 4.600 gizonak hautatzeko zozketan, Gipuzkoako

herrialde orok bete behar zituen arauak aditzera eman zitu^zten. Beizamak berrogei gizon gerraratu behar zituenez gero, zozketa egin zuten eta Udaletxeak berehala aldarrikatu zituen hautatuen izen-abizenak.

Beizamako Udala eskuzabala izan zen soldaduekin. Zinegotziek gudari bakoitzari egunero hamar lauzuriko ematea erabaki zuten; esku-sari honetaz gain, gudariek "prest del rey" zeritzana jasotzen zuten (erregeak ematen zien eguneroko diru kopurua) eta Diputazioak ere ordaindu egiten zien bere alde borrokatzen ziren soldaduei, baina geran zuzen-zuzenean ziharduten bitartean soil-soilik.

Udala ezezik, Beizamako mutil gazte ezkongabeak ere oso eskuzabalak izan ziren: zozketan sartu ziren beizamar ezkongabeek "motu proprio" erabaki zuten bakoitzak 24 erreal ematea, gerlara joateke geratzen baziren.

Akta-liburuan adierazten da zenbat egunez egon ziren muga defendatzen eta Udalak zenbat esku-sari ordaindu zizkien herri-diruez baliatuz. Lehen tertzioan alferitz izandakoari eguneko hogeireal eskura eman zizkioten, sarjentuari sei, kabuari lau eta alkateari hogeitamar, gerlari zegozkion arazoak konpontzen harat-honat ibilizten egun bakoitzeko (guztira, hogeitamabi egun).

Laster nabaritu ziren herri-kutxan guduaren ondorioak. 1794 ko ekainaren 10 ean Beizamako batzarkideek gerlak eraginiko diru-eralketa izugarriari aurre egiteko gai ez zirela jakin erazi zuten. Diru premia ia ia konpontzeko elizari 10.000 erreal eskatzea erabaki zuten.

Elizak primiziei esker erdietsi zuen gaineratiko irabazi hori eta dirua birreskuratzeke aukera izango zuen.

Diru horretaz eta elizak handik aurrera primizien birtartez lor zitzan diru kopuruez jabetzeko baimena eskatu zioten Iruñeko Gotzainari. Beren xedea lortu asmoz, eske idazki hau helarazi zioten Apezpikuari: "Informada de que esta mi iglesia parroquial tiene a su favor hasta diez mil reales sobrantes del producto de sus efectos primiciales; de que por ahora no se halla necesitada de valerse de esta cantidad para obras de ninguna de sus subsistencias y culto divino; y de que mi rector en ella, el señor don Felipe de Otaegui, deseando con su notoria generosidad aliviarme en mis actuales ahogos, originados de los extraordinarios gastos que me ocasiona la actual guerra contra los franceses, se ofrece a suplir de su propio bolsillo los alimentos precisos anuales de la "obreria" de dicha parroquia, sin que se toque en el expuesto sobrante ni en lo que rindan las primicias sucesivas, interin duren las calamidades de tan justa guerra, recurro a la piedad de V.S.I. con la suplica mas atenta de que se digne prestar su consentimiento, para que pueda valerse de los insinuados diez mil reales, y de los valores de Almoneda de las Primicias, a fin de ocurrir a los referidos gastos."

Gotzainak 1794 ko uztailaren 2 an erantzun zuen, baimena emanaz. Eskakizun hartan parrokuaren eskuzabaltasunak atentzioa ematen zuen, soldadu eliztarren mantenu-gastuak

bere poltsikutik ordaintzeko hitza eman bait zion Apezpi kuari. Erretoreak gogor egin bide zuen borrokan frantziar erreboluziozaleen aurka. Herritarrek diotenez, gorago esan bezala, soinean apaiz jantziak zituela eliz-kantak abestuz prozesioan ibili ohi zen eliztarrekin batera, frantziarrek "Marsellesa" kantatuz erantzuten zietelarik.

Udalak ez zuen dirua bakarrik eskatu; baliozko gauzak ere eskuratu nahi zituen: kriseilua eta gurutze urrezta-tua (393 ontza eta zilarrezko lau lauzuriko balio zituzten), esate baterako. Objektuak birreskuratzeko baldintzapean eta Elizbarrutiko Gotzainaren baimenaz eman zigkion elizak eskatutako kriseilu-gurutzeak Udalari.

Urte batzuk beranduago, Apezpikuak bisitaldian Beizamarara joaten zirenean, Udalak ez zuela objektuen balioa itzuli eta kontu hori garbitzeke zegoela esaten zuten.

Felipe Otaegui berbera arduratu zen eliztarren hezketaz eta haiei irakasteaz, Udaletxeko agiriek erakusten digutenez (3).

1784 ko otsailaren 1 ean Udaletxean egin zen biltzarrean, Felipe Otaegui erretoreak hauxe adierazi zuen: irakaste-lanari utzi egin ziola; ez zela irakasle izan urtero, herri-diruez baliatuz, ordaintzen zioten 60 dukateko errentagatik, haurren hobe-beharrez baizik; umeen hezketara oso garrantzitsua zela, baina inor ez zegoela lan hura burutzeko gertu; bere ordezeko izan behar zuenak atzera egin zuela, irakasle-soldatak bizitzeko adina diru ematen ez zuela esanez.

Herritarrentzat hain arreta handikoa zen arazoari ir-
tenbidea aurkitu behar zitzaiola eta haien seme-alabei
oinarrizko ikasketak eta kristau doktrina irakatsiko zi-
en maisu on bat behar zutela erabaki zuen Kontzejuak.

Horretarako, irakaslearen urteko soldata 60 tik 100
dukatetara igotzeko baimena eskatu zioten Gaztelako Erret
Kontseilu Gorenari. Gainera, Kontzejuak Unibertsitatea-
rena zen Torrea etxean logela bat eskaini zion maisuari;
baita umeentzat ikasgela ere Udaletxeko aretoetako bate-
an.

Diru-laguntza lortzeko ahaleginak egin zituzten, bai
eta lortu ere. 1784 ko apirilaren 10 ean jakin zuten bei-
zamarrek berri ona. Maisuak 1771 ko uztailaren 11 ko
Erret-Aginduak eskatzen zituen baldintzak bete behar zi-
tuen. Dohain irakatsiko zien herritar behartsuen seme-
alabei.

Urte batzuk lehenago irakasle izan zirenen artean,
Juan Antonio Aizpeurrutia nabarmendu zen; berau ile motze-
ko apaiza zen, Gaztelako Erret Kontseilu Gorenak onartu-
riko eskol-emailea. Maisu trebea zela frogatzearren,
berak egindako hizki-ereduak aurkeztu zituen, gero ikas-
leei irakasteko asmotan. Behiala, idazmakinak agertu bai-
no lehen, kaligrafi-eredu onak oso garrantzitsuak ziren,
irakaslearen alde egiteko baldintza nagusia ziren eta.

Maisu izan zen garaian, Aizpeurrutiak hainbat oharpi-
de aditzera eman zizkion Udalari. Haurrei gaztelera ikas-
zezaten zenbait alditan "anillo" a jarri ziela dioen oharra

da azpimarragarriena. Ikasle batzuren gurasoek, umeak gaztetxoegiak zirela eta ez ziezaiela eraztunik jar eskatu omen zioten maisuari, eraztun-emailea zigortu egiten bait zuten. Kontua da ez ziotela irakasleari eraztunik bihurtzen, galdu egiten zituztelako edo gurasoek kentzen zizkietelako. Luzaroan hitzegin genezake "anillo" horretaz, baina gure aztergaiaz landa dagoenez gero, ez gara gehiago luzatuko.

Aizpeurrutiak Beizamako maisu postua utzi zuen Ormaiztegira aldatzeko, han diru gehiago ordaintzen zioten eta. Francisco Iturriza beizamarrak ordezkatu zuen, soldata berbera jasoaz. Irailaren 24 ean Iturriza kexu zen, Kontzejuak soldataren zati bezala eman zion gaztainadian pagoak landatu zituztelako, gaztainondoentzat lekurik utzi gabe. Beste lur-zati bat eskatu zuen eta eman egin zioten.

Lansari urria zuenez gero, maisuak aldi berean irakasgkuntzaz kanpoko beste hainbat lan egin behar izaten zitu en. 1744 an 50 dukat ordaintzen zizkioten irakasleari bere lanagatik, eta 30 eskribauari laguntzeagatik (hauteskundeetara joanez, kontuak ordenatuz, esku-emateak burutuz...).

1838 ko abuztuaren 15 ean Juan Jose Iriartek zioenez, Joaquin Samperena maisuak Udalarentzat lan egin nahi zuen "Fiel de Pechos" eta eskolako irakasle gisa; 80 dukat, Torrea etxeko bigarren logela eta ikasle bakoitzak ordaintzen zizkion egur-gurdi bat edo 6 errealen orde, auzo

bakoitzak zortzi egur-gurdi ordain ziezazkion eskatzen zuen, Garizuman baserri guzietako haurrak joaten bait ziren eskolara. Zergatik Garizuman denak? Zalantzarik gabe, "txartela" zeritzana lortzeko egin behar zen azterketa prestatzeko. Beraz, garrantzi handia ematen zitzaaien erlijio-ikasketei. Udalak onartu egin zituen Joaquin Sampere naren eskakizunak.

Felipe Otaegui erretore zela, irakaskuntza herritartu edo sekulartu egin zuten.

Felipe jaunak hauxe eskatu zion Kontzejuari ohar-idazki batean: "En la Sala Concejil de la Universidad de Beizama a veinte y dos de Junio de mil y ochocientos por fe y testimonio de mi el infraescrito...."

Don Felipe de Otaegui con el debido respeto expone a V.S. que aunque es cierto, que en su nombre se pidio en el Plan Beneficial pendiente de la Capp.^a del Maestro de Escuela fundada por V.S. aplicar en propiedad al Maestro de escuela que desea nombrar sesenta ducados con que le contribuye de sus propios y los salarios que deven pagar los que acuden a la escuela por estar expresamente espiritualizados.

Al mismo tiempo expone que la dicha otra Capp.^a esta cargada con una Misa rezada celebradera el dia de la Octava de Corpus de cada año y deve tambien diez y seis y dos mil a los siete millones con que el clero y Capellanias contribuyen a S.M...." (4).

Iruñeko Apezpikuak bidalitako agiri bat ere irakurri

zuten batzar berean; agiriak Santa Agueda baseliza profa-
 natu edo narriotu zutela zioen: "Se leyo tambien un des-
 pacho librado por el Obispado de Pamplona a instancia de
 la Universidad dado en dos Abril proximo pasado, decla-
 rando por profanada la Ermita de Santa Agueda. De eila y
 aplicando ala Parroquia las efigies delos Santos, los Or-
 namentos y efectos semejantes que huviese en dicha Ermi-
 ta, formalizando inventario de ellos, como de qualesquie-
 ra fincas Capitales y hacienda que perteneciesen ala in-
 sinuada Ermita; todo lo qual se aplica ala dicha Parro-
 quia, manda que se anote en el Libro de su fabrica y de-
 mas que fuese conveniente y concede finalmente licencia
 para que se destinen los Materiales de la Fabrica de la
 Ermita a la disposicion de la Universidad segun se soli-
 cita por ella al qual se encarga, que no haviendose de
 construir nuevo edificio en el sitio que ocupa la Ermita
 y no resultando otro inconveniente, haga colocarse en el
 una Cruz para memoria. Y en su vista acordaron a si bien
 que conste por mi el infraescrito

Es.s.mo R L y Num.¹ de la V. de Tolosa

Alcalde:

Juan Josef de Beloqui."

Geroago, Felipe Agustin Otaegui Beizamako elizako
 behin-behineko erretore zela, Felipe jaunak 1808 eta 1809
 urteetan frantziar gudalosteak mantentzeko Kontzejuari
 mailegatu zion dirua itzul zezan eskatu zion Udalari.

Beizamako Udaletxeko agiriek gertakari hori egiaztatzen

dute:

"En la sala concejil de la Universidad de Beizama a 18 de Junio de 1809 por fe y testimonio de mi el infraes crito Exmo. Señor Num. Escribano de Tolosa se juntaron y congregaron en Ayuntamiento General segun tienen costum- bre a tratar conferir y resolver cosas tocantes al servi- cio de Dios Nuestro Señor para el bien y vitalidad de di- cha Universidad especial y nombradamente los Sr. Alcalde Iñigo de Belamendia, Juez Juan Martin de Otaegui Conce- jal Ignacio de Arregui Regidores Juan Francisco de Elus- tondo Manuel Maria de Iriarte. Diputados del.... Juan Francisco de Vitoria, Sindico Provincial General, Jose Ignacio de Iturriza, Juan Jose de Beloqui, Jose de Leun- da, Miguel Ascensio de Olazabal, Miguel Antonio de Leun- da, Miguel de Eceiza, Bartolome de Oruezabala, Juan de Arregui, Miguel Antonio de Ottaegui, Andres Ezama y Mi- guel de Ottaegui, vecinos concejantes de la misma Univer- sidad mayor y mas sana parte de los que componen su actu- al vecindario concejal, prestando voz y cancion de... en forma... los no asistentes. Y estando asi juntos procedie- ron al nombramiento del Mayordomo obrero de la Parroquia de dicha Universidad para un año contado desde el dia 24 del corriente mes entrando en quarta suerte todos los concurrentes menos los otros Juan Bautista de Beloqui, Josephe de Leunda y Bartolome de Oruezabala por haber pa- sado todos tres la suya respectiva y otro empleo en los años en que les toco. Y salio en dicha suerte el Señor

Alcalde Belamendia. Y se escuso de hacer el sorteo para Mayordomo de la Arca de la Misericordia a causa de haberse empleado las cien fanegas de trigo para la Universidad en ocurrir el pagamento de las requisiciones de dicha especie que se le han exigido para subsistencia de las tropas francesas y no haberse todavia reintegrado a la Arca el referido trigo.

Leyose como consecuencia un memorial dado por Don Jose Joaquin de Etxenagusí cuyo tenor a la letra es el siguiente.

Noble y Leal Universidad de Beizama Bautista Joaquin de Echaiz vecino de la villa de Tolosa y administrador de los bienes que.... de Aranguren reside en la ciudad de Barcelona posee en esta M.N. y M.L. Provincia de Guipuzcoa con la debida atencion expone a uste que entre los referidos bienes es comprendida la casa llamada Zavala sita en jurisdiccion...

Leyose tambien otro memorial presentado por Don Felipe Agustin de Otaegui Pro. Rector Interino de la Parroquia de esta Universidad del que por copia se inserta aqui y en memorial letra es el siguiente:

Noble y Leal Universidad de Beizama Don Felipe Agustin de Otaegui Pro. Rector Interino de la Parroquia de Beizama y encargado del expediente a los negocios pendientes del Inventario judicial de los bienes y herencia por fallecimiento de Don Felipe de Otaegui ultimo rector que ha sido de esta parroquia es por lo que con la debida

atencion: Que en el verificado Inventario se halla una partida de creditos activos del indicado Don Felipe cuyo tenor es el siguiente.

En esta dicha Universidad y sus propios dos mil noventa y dos reales, imponente de veinte fanegas de trigo de precio de mil cincuenta y tres cada fanega y cuarenta fanegas de maiz y cuatrocientos de Avena de precio de cuarenta y dos reales cada una de dicho Maiz y abena franqueado todo por el dicho Prbo. Don Felipe a la Universidad para atender y pagar las requisas de otras especies que se han exigido por la Provincia para ocurrir al servicio de las tropas francesas.

El exponente y los demas coherederos de Don Felipe para dar cumplimiento a una de las declaraciones manifestadas en un papel escrito de su puño y letra tienen que fundar a censo redimible mil quinientos y diez reales y veinte tres.... al tres por ciento anual de redito; y si Ustedes se conformasen con ello pudieran fundarlos en efectivo contra sus propios y rentas a favor de otros herederos confesando haverlos recibido de Don Felipe en el trigo, Maiz y Abena que franqueo para los fines que expresa la inserta partida pues de ese modo los insinuados herederos cederian la Ecma gl. asi se otorgare al interesado de la indicada Universidad de los mil quinientos diez reales y veinte y tres.... y cumplirian con la voluntad declarada del finado Don Felipe y tendrian el beneficio de no tener que pagar esa Corriente en metalico

a lo menos por ahora. Y para que este asunto quede claro pudieran acordar Ustedes que su Tesorero de un recibo de dos mil trescientas noventa y un real y once.... resto de los dos mil novecientos y dos reales de su deuda para resguardo de los mencionados herederos, sobre el que expresa el esponente la resolucion de los Ustedes para su gobierno.

Entre los papeles del insinuado Don Felipe se halla una partida de lo siguiente.

Declaro que existen en mi poder trescientos reales pertenecientes a la Ermita ce Santa Agueda los que Don Manuel de Larrar declaro que existian en su poder y quanto no consta si el significado Don Felipe dio o no el destino debido a los trescientos reales que constan de su, desean tratamiento los interesados en esta su herencia que Ustedes se sirva manifestarles la inversion que quiera dar a esa cantidad sobre que tratamiento espera el exponente su resolucion. Con las... que sean de su mayor agrado para emplearse en su obsequio como su mas afectuoso hijo y Capellan que besa sus manos.

Beizama 18 de junio de 1809 Felipe Agustin de Ottaegui.

Y hecha la lectura del referido memorial enterados de su contenido los expresados Señores acordaron que mediante es cierto su contenido enquanto al credito y haver de los herederos de Don Felipe de Ottaegui Prbo. ultimo y rector de la Parroquia de esta Universidad ya que el usufructo ponente, el imponente y montante de las veinte

fanegas de trigo de las quarenta de Maiz y de las quatro de Abena y a los precios que se insinuan en el otro memorial franqueo a esta Universidad el nominado Rector Don Felipe para poder ocurrir a la paga de las requisiciones que en mayor celeridad se la exigieron en el año proximo pasado y aun en el corriente para esta Noble y Leal Provincia de Guipuzcoa para la manutencion de las tropas francesas que han tramitado para su territorio se considera censo redimible y al quitar... propios de la Universidad y a favor de otros herederos del ya difunto Don Felipe al correspondiente tanto por ciento anual y dos mil quinientos y diez reales y veinte y tres maravedies de % parte dos mil novecientos y dos reales de la total, importancia de otras fanegas de trigo, maiz y Abena hipotecando para la devida seguridad gradualmente todos los propios haver y ventas de la misma Universidad y especial y expresamente las Casas de Aguinaga, Aguinondo, Ventaberria y su molino, Beizamaerota y el suvo Echeberria y la Concejil sin perjuicio de la general hipoteca. Y para poder formalizar la correspondiente Extraccion de imposicion de la indicada cantidad indicando su naturaleza, confesando en ella el recivo de las explicadas fanegas de trigo, maiz y abena a los precios puntualizados confirieron los mismos señores su expresa comunion en terminos de que en caso necesario valga de especial poder a los sobre otros Señores Alcaldes y dos Regidores, o a la mayor parte de sus moradores usando el congreso

para el fin de otra imposición de la habilitación y facultades que están concedidas por la Provincia a sus repúblicas para valerse de los medios de enagenación de sus propios y cargos dineros a interés contra ellos para facilitar para el desempeño de las significadas requisiciones y otros servicios que se han escogido por la imposibilidad de poderlos verificar de otro modo. Acordaron así bien que los enunciados herederos del sobre otro último Rector retengan para parte de pagamiento de los dos mil novecientos y dos reales del total imponentes de otras fanegas de trigo, maíz y abena los trescientos reales que el mismo último Rector declaró existían en su poder pertenecientes a la Hermita de Santa Agueda de esta Universidad que hace años que se profano y de la cual era Patrona única la misma Universidad. Y que el tesoro actual de los propios haber y ventas de ella entregue a los herederos del propio último Rector el competente recibo o resguardo de mil noventa y un reales y once maravedíes que queda averseles para final parte de los dos mil novecientos y dos reales su total haber el descuento o revaja de los mil quinientos diez reales y ciento y tres maravedíes de la imposición censal y de los trescientos reales consignados para parte de dicha satisfacción.

Y con tanto dieron final al Ayuntamiento proponiendo firmarlo dicho Alcalde por sí y por todos los demás concurrentes para evitar proligidad conforme a la práctica que hay de ello, de que doy fe yo el Excmo. Escribano.

Francisco Ygnacio de Belamendia.

Antemi

Juan Antonio de Soroeta." (5).

Ikus daitekeenez, Felipe jaunak dirua ezezik, arto, olo...anegak ere mailegatu zituen eta ez zizkioten itzuli.

Dena den, gure hitzak baino adierazgarriagoa da Felipe Agustin Otaegui Beizamako Kontzejuari bidali zion txostena, osabaren herentzi-ondarea beretzat eta gainera ko oinordekoentzat eskatuz.

Guzti horregatik, apaiz hau gizon eskuzabala eta onbe ra zelakoan gaude. Euskal Herriak urte latzak bizi zitu en garaian, beti gogotik arduratu zen herritarren be harrez, gogozkoez zein materialazkoez.

Otaegui osaba-ilobak eliza berriztatzen eta erretore tx e berria nahiz hilerria eraikitzen bizi lagundu zu ten.

1807. urtean, Felipe Otaegui parroku zela, Beizamako elizako Zaingo-batzordeak elizan hainbat berrikuntza egi tea erabaki zuen, besteak beste, presbiterio edo aldare aurrea eta aldare nagusiko erretaula berria eraikitzea. Lan horietan aditua zen San Fernandoko Erret-Akademiko arkitektoari, Pedro Ugartemendia tolosarrari, presupos tua egin zezan eskatu zion. Ugartemendiak aurrekontu hau egin zuen: aldare-aurreak, 3.078 erreal; erretaulak, 19.419 erreal; erretaulako eskulturek, 3.600 erreal.

Guztira: 26.098 erreal. Gainera, arkitekto ospetsuak al-
boetako bi ateak lekuz aldatzea proposatu zuen eta beste
leiho bat egitea, lehengoan berdin-berdina, elizaren es-
kubialdean, kanpotik argi gehiago sar zedin; 5.077 erre-
aleko kostua izango zuen. Erretaulak, zaindariaren irudi
az gain, bi aingeru izango zituen errematean eta irudi
bat alde bakoitzean. Done Pedro bertako zaindariaren es-
tatuaz beste guziak berriz egingo zituzten.

Erretaularen baldintza-eskritura 1807 ko ekainaren
21 ean eman zen Tolosako Juan Antonio Soroa eskribauaren
aurrean (6).

Lana Andres Landak (Urrestilakoa) eta Ignacio Inchaur
aundiagak (Zumarragakoa) egin zuten erdibana.

Hurrengo urtean Independentziako Gerratea piztu zenez
gero, ez zituzten obrak aurrez esandako egunerako bukatu.
1815 ean, Felipe Agustin Otaegui parroku zela, Andres
Landa hil egin zen; arazoari irtenbideren bat aurkitzeko
eta aurrerantzean antzeko egoerak itzurtzeko, Landaren
iloba zen Jose Luis Larragoyenek baldintza-eskritura be-
rri bat egin zuen Ignacio Maria Inchauraundiagarekin
batera: erretaula egin eta jartzeari zegokionean, hilca-
koaren iloba eta oinordekoak, Jose Luisek, Inchauraundia
garen esku utzi zituen eskubide eta egiteko guztiak. Haa-
tik, agiri berean beste baldintza bat jartzen zuen Jose
Luisek: berak osabarekin batean lan egin, eta artean so-
sik pagatu ez ziotenez gero, Inchauraundiagak eskatutakoa
ordain ziezaiola irabaziak eskura zitzanean (7).

Erretaula neoklasikoa da, moduzkoa eta dotorea. Alboe tako aldareak zaharragoak dira eta estilo berekoak, zenbait elementu barroko dituzten arren.

Organu berria egiteagatik Pedro Roques-ek 35.375 erre al kendu zizkion elizari, 1872 ko urriaren 26 an Errexil eko Eizmendi eskribauaren aurrean sinaturiko ordain-agirian ikus daitekeenez.

Felipe Agustinek erretoretxe berria eraikitzeko agindua eman zuen 1836 an.

Kanposantu berria, aldiz, 1809 an egin zuten, Felipe Agustín Otaegui parroku zen garaian. Elizako hilobietan ehortzi zuten azkena Antonia Odriozola izan zen 1809 ko uztailaren 4 ean. Hilerrri berrian, berriz, Trujillo-ko (Extremaduran) Antonio Gómez 19 urteko gaztea izan zen lehen lurperatu zuten gizona. Seguraski Independentziako Gerratean esku hartu zuen eta aldi baterako zegoen Beizaman. 1810 eko urtarrilaren 3 an ehortzi zuten.

.....

- (1) Ikus 54. eranskina.
- (2) Ikus 55. eranskina.
- (3) Ikus 56. eranskina.
- (4) IDEM.
- (5) Ikus 57. eranskina.

(6) Oñatiko Protokolo Agiritegia, 630, 206.orr.

(7) IDEM, 730, 306.orr.

2.5) LAGUNTZAILEAK ETA IBERO ETXEGILEAK

Ignacio Ibero etxegilea Azpeitian jaio zen 1684 an eta 1766 an hil zen. Francisco bere semea ere arkitektoa zen, biek zerikusi handia izan zutelarik Beizamako eraikuntzetan.

Hori hala izanik, aipamen berezia merezi dutela iruditu zaigu. XVII eta XVIII. mendeetan aita-semeek eraikuntza asko eta asko egin zituzten Gipuzkoan: Elgoibarreko elizako dorrea, Donostiako Dona Maria elizako fatxada, Azpeitiko parrokiako ataria; Loiolako eliza eta kolegioa ere jaso zituzten Italiako Fontana etxegilearen gidaritzapean (aitari "Loiolako maisua" deitzen zioten, hango eraikuntzak hirurogei urtean iraun bait zuen).

1791. urtean Beizamako elizako zorua harlauz berriez lauzatu zuten, Donostiako Elizbarrutiko Agiritegiko dokumentu honek egiaztatzen duen legez: "Por encargo de los Patronos de la Iglesia Parroquial de la Universidad de Beizama por una parte y de la otra de Jose Juaquin de Urquia rematante de las obras de enlosados de dicha Iglesia Parroquial hevisto y reconocido las obras de enlosados y demas que ha executado dicho asentista rematante en esta Iglesia yen parages aderentes a ella teniendo presente la Escritura otorgada en su razon el dia diez ynueve del mes de Junio del ano pasado de mil setecientos noventa y uno; Y declaro que dicho Jose Juaquin de Urquia obligado ha executado vien y perfectamente todos los enlosados de

su obligacion con arreglo a las condiciones de su razon como tambien todos los anadimientos o mejoras que ha executado con consentimiento de los referidos Patronos y por consiguiente se allan en estado de entrega y recivo unas y otras y las mexoras asi executadas son las siguientes partidas con regulacion de su coste.

Primeramente por ttrescientas trece varas y tercio de losadura de piedra arenisca del suelo de la Sacristia y otras partes correspondientes a dicha Parroquia..... importan ttres mil ciento y veinta y tres rreales y tercio.....3.123 rv

It. Por haverse executado los marcos de las tres sepulturas de sacerdotes en lugar de piedra arenisca que hera la obligacion del rematante de piedra Jaspe negra de las canteras de Amasavillabona raspadas por la superficie regulo por esta mejora seiscientos veinte y siete reales.....627 rv

It. Por haver igualado cosa de quatro varas de losas de piedra calera de la puerta y una ventana..... importan ambas partidas onze mil trescientos treinta y quatro rreales y onze maravedies de vellon.

Y declarando como declaro haverme haviendo fielmente en este encargo sin pasion alguna a ninguna de las partes firmo en esta Villa de Azpeitia a quatro dias del mes de septiembre del año de mil setecientos noventa y dos.

Francisco de Ibero." (1).

Urte hartako obrak Francisco Iberok egin bazituen ere, beizamarrek lehenagotik ezagutzen zuten haren aita Ignacio, berak egin bait zituen plaza eta plazatik elizara bitarteko eskailerak eta eliz inguruko zimitaioa.

Kontutan izanik elizan askotan ura sartzen zela euri-jasa handien ondoren, arkitektoak aldapan behera zihoa-zen urak erretenetan bildu behar zirela erabaki zuen elizan sar ez zitezten.

1751 ko apirilaren 13 an Udaletxearen atarian bildu ziren alkatea, sindikoa edo diruzaina eta eskribaua. Oraindik bertan ikus daitezke harrizko maha: handi bat eta harrizko aulkiak haren inguruan. Han egiten ote ziren bilerak? Agian bai. Hala dio agiriak: "El día 13 de Abril de 1751 se reunieron debajo de los portales de la Casa Concejil el alcalde ordinario Ignacio de Elustondo, el síndico tesorero y el escribano Miguel Segura y otros vecinos y dijeron que la plaza pública de Beizama tenía mucha necesidad de componer y nivelar por hallarse muy empujada; que por causa de ello se introducir las aguas en el cementerio de la Iglesia Parroquial cuando llovía. Para su asesoramiento llamaron al "Maestro de las Obras de Loyola" Ignacio de Ibero...." (2).

Aipaturiko etxegileek euriteei aurre egiteko obrak burutu bazituzten ere, 1802 ko ekainaren 19 an beizamarrek gaur egun oraindik gogoan duten euri-zapar izugarria egin zuen. Euri-jasak kalte ugari eragin zuen. Horren berri ematen digu Donostiako Elizbarrutiko Artxiboan, fabrika

liburuan jasotako agiri batek. Dirucienez, eliza eta kanposantua, zorua eta sapaia konpontzeko eta berriztatzeko baimena lortu zuten Felipe Otaegui erretoreak, Jose Ignacio Iturriza alkateak eta Beizamako zaindari edo patronoek: "dicen que el día diez y nueve de Junio de ultimo del presente año fue tan copiosa y extraordinaria la lluvia que causo crecidos daños y perjuicios y tanto que la cosecha de trigo se ha reducido a la tercera parte y la de maiz a una mitad entre las cuales fue la que padecio el cimiterio de su Iglesia que al no haberse desahogado el agua por el mismo se hubiera llebado lo material de toda ella.

Nos el Don Gabriel Rafael Blazquez Prieto Presvitero Abogado de los Reales Concejos Provisor y Vicario General de este Obispado por el Illmo Señor Don Lorenzo Ygual de Jaria obispo de el consejo de S.M.

28 de septiembre de 1802."

Eliza agintarien eta eliztarren laguntzaz berriztatu eta gero, elizaren ondasunak, baliozko gauzak, bitxiak konpontzeko baimena eskatu zuten. 1792. urteko agiri batean ondasun guzti hoeriek zehatz-mehatz agertzen dira. Ordurako Felipe Agustin Otaegui Beizamako elizako elizotsein zen eta seguraski erabiliko zituen bitxi haietako batzuk. Hauxe dio agiriak: "En la sacristia de la Iglesia Parroquial San Pedro Apostol de esta Universidad de Beizama a veinte y tres de Julio de mil setecientos noventa y dos. Ante mi el Essmo. Real y vecino de la Villa

de Azpeitia mediante ano haver Issmo. Numerario en esta dicha Universidad, y testigos infraescriptos parecieron presentes.....

Primeramente un terno de terciopelo carmesi bordado de oro de color rojo.

Itt. otro terno blanco de seda con galon de oro con frontal y sobrepulpito.

Itt. otro terno negro de Damasco con frontal de lo mismo.

Itt. dos casullas negras de Barragan y paño de Segobia.

Itt. otra casulla berde de Damasco.

Itt. otras dos moradas de Damasco.....

Itt. dos cruces de plata, la mayor sobredorada.....

Itt. un Insensario de plata con naveta de metal.....

Itt. quatro calices de plata con sus patenas y cucharas....." (3).

Objektuen zerrenda amaitzean, Felipe Agustin Otaeguirren izena agertzen da, besteren artean, lekuko gisa: "Y asi lo otorgaron ante el presente Ilmo. siendo testigos Don Felipe Agustin de Otaegui, Jose Ignacio de Balzuzqueta y Manuel Maria de Iriarte vecinos de esta dicha Universidad de Beizama. Dichos otorgantes a quienes doy fe conozco y firmaron y doy fe de ello yo el Escribano...".

Beste dokumentu batek 1796 an Beizamako elizaren bitxiak ego ondasunak zein egoeratan zeuden jakin erasten ditu. Garai hartan egor salatu behar izango zuten

dokumentuan aipatzen diren 4.400 errealak lortzeko, onda sunak zaindu eta berritzearren. Agiria luze samarra denez cero, eranskin bezala ipintzea erabaki dugu (4).

Ascensio Labayen zilarginak ikuskatu zituen kalizak, ontziak, goilareak, e.a. Gaur egun ere ezaguna da Beizaman gizon ospetsu hau.

Horretaz gainera, ez cugu ahaztu behar Konbentzioko Gerran objektu horietako batzuk saldu egin zituztela gu-cu-gastuak ordaintzeko, eta beste oncasun batzuk lapurtu ecin zituztela.

.....

(1) Ikus 58. eranskina.

(2) Registro de Miguel ce Segura, 81.orr.

(3) Ikus 59. eranskina.

(4) Ikus 60. eranskina.

3. IDAZLANAK

3.1) EUSKAL LITERATURAN DAGOKION LEKUA

Felipe Agustin Otaeguiaren idazlanak literatur jeneroen arauera sailkatzekotan, Katekesi eta Erlijio sailean sartuko genituzke. Kronologiari begiratuz, berriz, XIX. mende haserako hainbat idazleren artean koka dezakegulakoan gaude.

Gure eritziz, Otaeguiak merezi du leku bat Larramendiren ondorengo idazleen artean. Doktrina eta Morala homilia edo sermoietan erabili dituzten autoreen zerrenda luzean Felipe Agustinek badu zeresanik eta garrantzirik.

Garai hartako idazle askok Mendiburu izan zuten maisu, idazle nahiz sermolari bezala ospe handia lortu bait zuten. Otaeguiak aitortzen duenez, Mendibururen Meditacioneac hiru tomotan ondo irakurriak eta hausnartuak zituen.

Jesuitak 1767. urtean erbesteratu zituzten. Urte berean jaio zen Felipe Agustin Otaegui; beraz, ez zuen Mendiburu ezagutzerik izango. Jesuitak 1815 aldera itzultzen hasi ziren Euskal Herrira, baina Aita Mendiburu Bolonian hil zen 1782. urtean.

Beizamarren siniste eta erlijio zaletasunak ezagutuaz, jesuitek hutsune nabarmena utziko zutela iruditzen zaigu. Aldi berean, Beizama inguruan herritarrek betidanik itzal eta begirure handia erakutsi diete franziskotarrei.

Aita Larramendik bere Corografía-n esaten zuenez,

Zarauzko Konbentuko sermolari edo eliz-hizlariak ziren euskara onargarria zerabilten bakarrak.

Jesuitek alde egin zutenean frantziskotarrak bertan geratu zirenez gero, Otaeguik haien babesa izango zuen seguraski.

Garai hartan Añibarrok, Frai Juan Mateo Zabalak eta Frai Jose Cruz Echeverriak jasan zituzten eragozpenak pairatu behar izango zituen Felipe Agustin Otaeguik bere elizan.

Konbentzioko Guduan, Independentziakoan eta Karlistadetan, bai Arantzazuko Konbentuak, bai Zarauzkoak tinko defendatu zuten Erregea. Baina Cádiz-eko Riegoren matxinadan, 1820. urtean, Konstituzioa onartu zenean, anaidi edo ordena guziak cesegin zituzten eta frantziskotarrak sakabanatuak geratu ziren. Gorabehera hauek denek bat eginda eraman behar izan zituzten.

Hortaz, gure idazlearen aintzindariak Menciburu, Mogel eta Asteasuko Agirre badira ere, Zarauzko frantziskotarrak ere kontutan hartu beharko ditugu Otaegui aztertzerakoan.

Frai Pedro Astarloa ere ezin ahaz dezakegu, beizamarrak ezagutzen bait zituen haren Doktrinak eta behin baino gehiagotan aipatzen bait du eskuzkribuetan. Astarloaren obra 1816 an argitaratu zen Bilbon. Lanak bi tomo ditu, bigarrenean Francisco Longa Anchiari hitz batzuk eskaintzen dizkiolarik, beronen laguntzaz argitaratu bait zuen lana.

Kempis liburua ere ezaguna zuen Otaeguik, agian Aita

Mendibururen bitartez.

Azkenik, 1858 an Tolosan Jose Ignacio Guerricoren obra argitara eman zenean, liburuari sarrera egin zionak aipatu zuen lehenbiziko aldiz Felipe Agustin Otaegui.

Oraingoz ez dakigu nork idatzi zuen Guerricoren Sava-
guera-ren sarrera hori; J.J.I. labur-hizkiez sinatzen du. Bertan dioenez, 1805 ean Guerricok Artzapeztegi Nagusiko apaizei aurkeztu zien bere lana, haiek onar zezaten. Lana Felix Amundarain eta Jose Javier Ayerbek ikuskatu zuten. 1806. urtean Azpeitian egin zen bilerako aktak honela dio: " Se leyó igualmente la censura de la obra bascongada doctrinal de Don Jose Ignacio de Guerrico Beneficiado de la Villa de Mutiloa dada por los Señores d.^o Don Jose Feliz de Amundarain, y Liz.^o Don Jose Xavier de Ayerbe, vicarios de Mutiloa, e Idiazabal. Y reflexionando la utilidad, que de su impresion puede resultar, desea el M.I. Clero, que quanto antes se proceda asu impresion; pero por quanto en la actualidad se ve el M.I. Clero agoviado con mil gravámenes, se dió comision a los Señores Larreañ di, y Sosoaga Prores. congregantes de San Sebastian, y Tolosa, para que hablen con los impresores de dichos pueblos, y vean si quieren hacer dicha impresion asu costa, y riesgo, y en el caso de que no se arrienguen, se espere a tiempo mas oportuno...." (1).

1847, 1848 eta 1849. urteetan Artzapeztegi Nagusiko apaizek berriro eztabaidan aritu ziren Guerricoren eta Asteasuko Agirreren lanak argitaratu ala ez.

Agirrerena harpide edo suskripzio bidez argitara eman zuten; ez, ordea, Guerricorena. Haatik, azkenean hau ere inprima arazi zuten, hitzaurrea idatzi zuenak dioenez, "por el desprendimiento de una respetable Señora".

Otaeguiaren obra beranduagokoa izan arren, agidanean 1847 inguruan egin ziren bilkuretan Gipuzkoako Apaizeriak kontutan hartuko zuen; halere, ezin dezakegu hori frogatu.

Tamalez, Felipe Agustinen lanak ez zuen Agirrererak bezalako zorte onik izan. Beizamako elizako elizainak edo maiordomoak erosi zituen Juan Bautista Agirrererak Flatikak 1851 ko maiatzaren 30 ean. Hiru tomoen truke 97 erreal eta 2 maravedi ordaindu zituen. Ordain-txartela edo erre ziboa Albizturreko eliz-otseinak, Juan Esteban Zelayak, sinatu zuen, Beizamako elizako elizainari saldu zizkiola adieraziz (2).

Garai hartan Juan Bautista Agirre Gipuzkoako Apaizeri edo Klero guziaren Diputatu Nagusia zen. Gipuzkoako Artzapeztegia, Artzapeztegi Nagusiak, bigarren mailako Artzapeztegiak, Lenizekoak, Oñatiko Bikarietxeak eta Elgoibar ekoak osatzen zuten. Azken bilera 1806 ko uztailearen 26 an egin zuten Azpeitian, orduan zituzten arazoak eztabai datzeko.

Felipe Agustin Otaeguiak bazuen Agirrererak berri eta mi retsi egiten zuen.

1813. urtean Juan Bautista Agirrek gutun bat idatzi zien Gipuzkoako erretore guztiei, Diputatu kargua uzteko asmoa adieraziz eta eskaria Gipuzkoako Intendente jaunari

luzatuz.

"Corriedo de la Sierra" osatzen zuten herriek ez zutela kargu uztea onartzen erantzun zioten. Azkenean, ordea, Agirrek lortu zuen bere nahia (3).

.....

(1) Ikus 61. eranskina.

(2) Ikus 62. eranskina.

(3) Ikus 63. eranskina.

3.2) HAREN ESKU IZKRIBUAK

Herritarrek ez badakite ere, Beizama eta bertako eliza dira Felipe Agustin Otaeguiaren eskuzkribuen oinordeko, idazleak hala erabaki bait zuen bere testamentuan.

Gorago aipatu dugunez, Otaeguiak 1836 ko ekainaren 7 an egin zuen testamentua Azpeitian Martin Nicolas Unsain eskribauaren aurrean, eta handik lau urtera eskuz idatziri ko testamentu olografoan aditzera eman zuen bere azken nahia. Hauxe dio bertan: "It. Quedaran para uso de mis sucesores todos los libros grandes y pequeños que se hallen en mi poder en el idioma bascongado, el trilingue de Larramendi en dos tomos, su arte, los sermones, platicas, y doctrinas que tengo compuestos en dicho idioma." (1).

Bere oinordekoak ere aukeratzen ditu: "Nombro por mi Albacea y testamentario a Don Juan Jose de Iriarte Presbítero Beneficiado de esta Parroquial de Beizama, quien a luego que yo fallezca tomara las llaves de mi comoda, estantes, y demas que le parezcan, pagara todas mis deudas, realizara las cobranzas, vendera en publica almoneda o fuera de ella todo lo que hallare vendible, reservando para si la escopeta, fusil, pistolas, la escribania de laton conforme se halla, el belon de laton, la novisima recopitacion de leyes, y los diez tomos de Febrero reformado que se hallan en poder de mi hermano..."

Hortxe dugu beizamar erretorea latoizko idaz-mahaiaren aurrean eserita, krisailuaren argiaz bere obra idazten.

Otaeguik berak dioskunez, inguruko apaletan liburu handi eta txikiak zituen, haietako batzuk euskaraz idatzitziak. Bazuen garai hartako euskal idazleen berri, berak egindako zerrenda batean jakin erazten bait dizkigu haien izenak eta haien obrak. Agiriak "Rolde y nomina de los libros Parroquiales y otros de Beizama hoy dia cinco de Junio de mil ochocientos treinta y dos" izenburua darama eta honela dio: "Obras Bascongadas. Tres tomos de la obra del P. Mendiburu para Meditaciones. Ademas de las obras hasta aqui relacionadas el infraescrito deja para la Iglesia y uso de sus sucesores un tomo que contiene las doctrinas de Don Juan Antonio Moguel sobre Confesion y Comunion en Eascuence. Otro tomo, que contiene Confesio ta Comunioco Sacramentuen eracusaldia por Don Juan Bautista de Aguirre. Dos tomos de las doctrinas del Padre Astarloa. Tres tomos de las doctrinas del Padre Fr. Bartolome Santa Teresa, y todos los demas libros que se hallen en su libreria en idioma Bascongado, con mas los dos tomos del trilingue del P. Larramendi." (2).

Horrela bada, euskarari dagokionez, liburutegia aski ongi hornitua zegoen, garai hartako apaiz arrunt batena zela kontutan hartzen badugu. Maisutzat idazle haiek hartu zituela eta haien antzera idatzi nahiko zuela pentsa dezakegu.

Erabili ditugun dokumentuei esker dakigu Asteasuko

Agirre ezagutzen zuena, beharbada bere gidari eta laguna ere izan zelarik.

Gainera, zerrenda horretan agertzen ez den arren, Axular ezagutzen eta miresten zuen. Izan ere, Otaeguiaren "Garizumako hirugarren iganderako" deritzan sermoiak (135. orrialdean) zerikusia handia du Axularren Gero liburuko 4. kapituluarekin, hots, "Nola eztugun geroko segurantzarik" atalburuarekin. (3).

Gaur egun liburu bezala ezagutzen ditugunak, garai batean esku izkribuak izango ziren eta apika horregatik, argitaratu gabe zeudelako, edo beste arrazoi batzurengatik ez zituen aipatuko Felipe Agustinek.

Gauza bera esan dezakegu Pedro eta Pablo Astarloa anai ez. Seguraski bazekien bien berri eta Astarloatarrek bere lanean eraginik izango zuten. Pedro Astarloa Filosofia eta Teologiako Katedradun izan zen Probintzia osoan. Felipe Agustinen irakasle izan ote zen? Hori ezin dezakegu frogatu.

Eskuzkribuetako zitak edo aipamenak nondik aterak diren jakin erazten digu. Gehienetan Liburu Santuetatik hartzen ditu aipamenak: Testamentu Zaharretik eta Berrietik, Jatorri-liburu edo Genesitik, Apaiz-liburutik....

Baina aldi berean behin P. Astarloaren esanak ere jasotzen ditu, ezaguna bait zuen Bilbon 1816 eta 1818 an bi tomatan argitaraturiko Urteco Domeca cuistijetaraco verbaldi icasbidecuac, ceinzubetan azalcuten dan Erromaco Catecisma liburua.

Fr. Jose Cruz Echeverria frantziskotarra, Pedro Astarloa, Añibarro eta Zabalaren garaikide zen. Zalantzarik gabe, idazle guzti horiek elkar ezagutzen zuten. Aita Jose Cruz Echeverria gipuzkoarra izanik, eta herriz-herriz sermoiak esaten ibiltzen zenez gero, agian beste idazleak baino hobeto ezagutuko zuen hau Otaegui. Felipe Agustinek bazuen Echeverriaren lan joriaren berri eta bereziki Cristau Doctrina Euscaraz zeritzon lanaz arduratu zen(4). Dirudienez, Beizamako erretoreak ez zuen oso gogoko kristau ikasbide hori, hainbat akats aurkitzen zizkion; ondorioz, Apezpikuari gutun bat egin zion hauxe esanaz: "En veinte y nueve de Julio del año ultimo V.S.I. tubo la bondad de acusarme el recibo de la mia sobre reparos al catecismo bascongado del P. Echeverria, y aguardo su resultado para mi gobierno, y el de mis feligreses." (5).

Zuzenketa horiek aurkitzeko ahaleginak egin genituen, baina alperrik; Iruñeko Elizbarrutiko Agiritegiaren arduradunak hauxe adierazi zigun: "En el fichero aparece una papeleta que dice lo siguiente: Beizama 1823. Anotaciones y corrigenda del Catecismo en vascuence del P. Echeverria. Se transcriben frases en vasco y sus reparos. Caja 421, nº 31." Zoritxarrez kaxa hori ez da azaldu.

Itzulpenari zegozkion oharrak edo zuzenketak egingo zizkiola iruditzen zaigu, euskarari zegokionean Echeverria ez bait zen Añibarro eta Zabala bezain arduratsua. Garai hartan garbizalekerian erortzea ala jatortasunari eustea eztabaidatzen zuten idazleek.

Echeverriak hizkuntza gauzak adierazteko tresnatzat jotzen zuen, mamiari begiratzen zion, euskal esakera jatorrei arreta handirik egin gabe. Bere garaiko kritikalariei honela erantzun zien Sales-eko Prantzisko Donearen bizitzaren kontaketa egin zion sarreran: "Utzi bada aurqueriari; Eta begiratu sustanciari".

Lehen esan dugunez, Jose Ignacio Guerricoren Cristau Doctrina Guztiaren Esplicacioaren Savacuera liburuan agertzen da lehendabiziko aldiz Felipe Agustin Otaeguiaren izena (6).

Guerrico eta Felipe Agustin Otaeguiak elkar ezagutzen zuten eta beren gurasoak senitartekoak ziren. Felipe Agustinen kontu-liburuan 1825 eko azaroan agertzen da Jose Manuel Guerricoren izena (1781-1849). Apaiz hau "Corriedo General" delakoaren arduraduna izan bide zen eta Beizamako erretorearekin harremanak izan zituen, liburuak erakusten digun legez. Bere iloba baten berri ematen dio, Jose Ignacio Guerricoren berri, hain zuzen ere, baina ezin daiteke idazlea izan, hau 1824 ean hil zen eta. Iloba hori Beizamako elizako eliz-otsein izan zen 1827 eta 1831 urteen bitartean (7).

Jose Ignacio Guerricoren berri zehatzagoak lortu nahian, Segurako Dona Maria elizako bataio-liburuak arakatze ari ekin genion. Bien arteko ahaidetasun erlazioaren egiaztagiri gisa hauetxek aurkitu genituen: "Juan Angel Otaegui Goya hijo de Francisco de Otaegui Urquiza y Maria Francisca de Goia. Nacido el 1º Marzo de 1738. Padrinos:

Don Juan Antonio Goia, Rector de la Parroquia de Gaviria y Maria Cruz de Olazaran. Abuelos paternos: Domingo de Otaegui Urquiza y Maria Luisa de Goicoechea. Abuelos maternos: Juan de Goia y Maria Antonia de Oñativia, vecinos de Mutiloa." (8).

"Jose Ignacio de Guerrico y Berasategui. Nacido en 26 de Abril de 1796, bautice yo el infraescrito Vicario a un hijo de Francisco Antonio de Guerrico y Maria Rosa de Berasategui su legitima mujer. Nieto lejítimo de Martin de Guerrico ya difunto y Ana Cruz de Goya y de Jose Ignacio de Berasategui y Juana de Luzuriaga. Poniendole por nombre Jose Ignacio. Tubo por padrinos a dichos Jose Ignacio de Berasategui y Ana Cruz de Goya vecinos de esta villa quienes quedaron advertidos de sus obligaciones y por verdad final. Firmo: Jose Francisco Galdos." (9).

Hortaz, Francisco Otaegui Urquiza Felipe Agustin Otaegui ren osaba zen, bere aita zen Tomas Otaegui ren anaia.

"Joseph Ygnacio de Guerrico y Enatarriaga. Dia martes a 5 de Enero 1740 bautice a un hijo nacido la noche antes de Marcos de Guerrico y Anastasia Enatarriaga su legitima mujer, tuvo como padrinos a Jose Ignacio Enatarriaga y Josefa Aleguia y se les advirtio de los impedimentos de consanguinidad espiritual y compadrazgo....

Firmado Don Francisco Xabier de Mendiolaza Vicario Perpetuo de la Parroquia de Santa Maria de la N. y L. Villa de Segura." (10).

Hauxe dio Felipe Agustin Otaeguik Jose Manuel Guerricori egin zion gutun batean: "Señor Don Jose Manuel de Guerrico. Beizama 15 de Enero de 1827.

Mui Señor mio: La concordia de esta dice, que asi el Rector en sus seis meses, como los Beneficiados en los seis restantes respective hayan de dar Misa quotidiana popular; por lo que en la mia de 12 de Noviembre de 1825 decia a V.S. que Don Jose Ygnacio quedaria con todos los frutos con pagar los cuatro reales diarios al Prior.

Por este correo escribo al Señor fiscal y Procurador para que activen el expediente de la Misa popular.

Me es mui sensible la determinacion de su sobrino con quien contava para mi vejez.

Jose Antonio de Olazabal natural de esta, de edad de quince años ha regresado a su casa despues de haver concluido la gramatica latina. Sus padres tratan de enviarle a Santiago de Galicia a la Compañia de un Señor Canonigo a continuar su Carrera literaria. Deseo que vaya tonsurado, y vea si V.S. y el Señor Labayru C.M.B. pueden conseguir el que sea admitido para las primeras con examen para Tolosa, o para esa siendo el examen pocos dias antes de Ordenes por evitar el gasto de dos viajes.

Disponga V.S. de este S.S.S. Amigo y Capp.ⁿ Q.S.M.B. Felipe Agustin de Otaegui." (11).

Garbi dago Jose Ignacio Guerrico Jose Manuel Guerricoren iloba zela. Gure aburuz, Felipe Agustinek Guerricorekin harreman estuak zituen, bien arteko ahaidetasuna zela

medio; gero erlazioak literatur arlora ere hedatuko zitu-
tuzten.

Felipe Agustin Otaeguiaren kontu-liburuan jarraian aipatuko ditugun datuak agertzen dira:

"Su antecesor en el Beneficio Don Francisco Jose de Eceiza habia abandonado Beizama durante las guerras del Trienio Constitucional.

3700. Por carta orden del dicho Señor Provisor Don Jose Manuel de Guerrico, los frutos del beneficio de su sobrino Don Jose Ignacio de Guerrico tocantes al presente año de 1827 he cedido al dicho Don Jose de Vitoria Sarasola en la cantidad de 3.700 reales vellon.

3.622-08. En vista de la carta de Don Jose Ignacio de Guerrico del 6 de este presente mes de Agosto y de conformidad de lo que en 14 de otro mes me dijo su hermano Don Jose Maria los frutos del beneficio del dicho Don Jose Ignacio tocantes al presente año de 1828 he cedido al dicho Jose de Vitoria." (12).

Baina bere garaiko idazleekin zituen harremanak alde batera utziz, demagun orain Beizamako erretorearen literatur lanaren berri.

1817. urtean hasi zen sermoiak idazten, 50 urte zituela, eta hogeitabi urte egin zituen lan horretan, 1839 urte arte.

Otaeguik 2.500 orrialdeko lana idatzi zuen bere hizki txukun eta garbiaz. Esku izkribuak oso egoera onean daude eta erraz irakur daitezke. Lazkaoko Beneditarren liburutegian daude esku-idazki originalak. Aita Villasantek aurkitu zituenean legajo edo xortetan bilduak bazeuden ere, gaur egun zortzi liburuxkatan josiak daude.

Tesiaren aurkezpenean esan bezala, Villasantek honela izendatu zituen Otaeguiaren idazkiak: "Sermones morales y Panegíricos. Pláticas Doctrinales. Explicación de la Doctrina Cristiana. Homilías".

Liturgiako pasarteak eta ospakizunak aintzakotzat hartuz, hala nola, Abendualdia, Eguberrialdia, Garizumaldia, Aste Santua, Pazkoaldia, Pentekostes garaia..., eratzen ditu Beizamako erretoreak sermoi eta doktrinak.

I.alean Abendualditik hasi eta "Dominica in Albis" bitarteko sermoiak daude, guztira 35 sermoi. Haatik, 159 eta 160. orrialdeak ez dira Otaeguik idatziak, beste norbaitek baizik. Agian beste norbaiten idazkiekin nahasi zituzten Lazkaoko Beneditarrek. Felipe Agustinen eta beste ezezagun horren hizki nahiz grafia-ezaugarriak arras bestelakoak dira.

II.alean Liturgiako ospakizunekin jarraitzen du. Pazko igandetik Gorputz Eguna arteko igandeak sartzen ditu bertan.

III.alean Jaungoikoaren legeko Hamar Mandamentu edo Aginduen gaineko Doktrinak irakur daitezke.

IV. alean Elizako Ama Santuari buruzko doktrina adierazten du. Gainera, ale honi josirik daude eskandaloei dagokien sermoi bat eta erruki-ekintzazko beste batzuk.

V. alean Elizako Sakramentuez ari da.

VI. alean Gurutze Santua, Aita gurea, Ave Maria eta Kredoaren 19 artikuluen gainean idazten du doktrina. Azkeneko orrialdeetan zorionbideei buruzko 8 sermoi egiten ditu. Amaierako sermoian ur bedeinkatua, kandela eta ezkilak zertarako diren jakin erazten du.

VII. alean santuren baten eguna ospatzeko idatzi zitu en sermoiak agertzen dira, "sermones panegíricos" deritzenak, gehienetan santua goraipatzen dutelarik. Done Pedro egunerako hiru sermoi ezberdin ditu (apaizei zor zaien errespetoa azpimarratzeko...).

VIII. alea motzena da, 64 orrialde besterik ez bait ditu. Bertan, izenburu batenpean ezin bil daitezkeen sermoi sakabanatu batzuk azaltzen dira, gehienak Garizumari buruzkoak. (13).

Garai hartako beste hainbat idazlek egiten zuten bezala, Felipe Agustin Otaeguik ere erdaraz ipintzen zituen sermoien izenburuak. Eskuarki latinezko esaldi batez hasten zituen, gero euskaraz jarraitzeko. Esate baterako: "Dominica primera de Adviento. Del juicio universal. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate. Luc. C. 21. V. 27. Eliza Ama Santac gaurco mezan gure beguien aurrean....".

Hala ere, noizean behin euskaraz ere idazten zituen

izenburuak; adibidez, honela hasten da I. aleko amaiera-ko sermoi bat: "Jesu Cristoren Pasio Santuaren gañeco le nengo eracusaldia."

.....

- (1) Oñatiko Protokolo Agiritegia. Sig. II, 2.977, 489-493.orr. Ikus 47. eranskina.
- (2) Ikus 63. eranskina.
- (3) AXULAR, Pedro: Gero. E. Espirituales. Barcelona, 1964.
- (4) ECHEVERRIA, Jose Cruz: Cristau Doctrina Euscaraz, Tolosa, 1822.
- (5) Ikus 64. eranskina.
- (6) Ikus 65. eranskina.
- (7) Libro de Caja de Don Felipe Agustin de Otaegui.
- (8) Libro de Bautizados de Beizama. Desde el día 7 de Marzo de 1717 hasta el 22 de Diciembre de 1752.
- (9) Parroquia de Santa Maria de Segura. Libro de Bautizados 1787-1829.
- (10) Parroquia de Santa Maria de Segura. Libro 5º de Bautizados 1723-1768.
- (11) Ikus 66. eranskina.
- (12) Libro de Caja de Felipe Agustin de Otaegui. 145.orr.
- (13) Ikus 67. eranskina.

3.3) HAZIBIDEA

Argibiderik eza dela eta, gure tesian osagabe geratu da atalburu hau.

Ez dakigu Felipe Agustin Otaeguik bere garaiko apaiz-
eskola edo unibertsitaterean batean ikasi zuen ala ez.
Zenbait unibertsitatetako ikasle zerrendak aztertu ditugun arren, oraingoz ezer gutxi aurreratu dugu.

1779 eta 1845 urteen bitartean Bergarako Erret-Seminarioa maila gorenean egon zela gogoan hartuz, bertako ikasketa agiriak aurkitzen saiatu gara.

Seminarioa Azkoitiko Zalduntxoek sortu zuten 1776-1777 urte inguruan. XVIII. mendeko azken hogeitun urteetan irakaskuntzaren hedagune nagusi izan zen, batez ere natur zientzien eta teknikazko ikasketen alorrean.

1794. urtean frantsesek hartu zuten, bi urte berandua go handik aldegin zutelarik.

Lehen Karlistadan Karlos ^{Ma} Isidro erregegaiaren bizileku izan ondoren, 1845 ean Bigarren Mailako Irakaskuntzako Instituto bilakatu zen. Unibertsitate honetako ikasagiriak oro Donostiako Urdaneta kalera eramane zituzten 1873. urtean. Gaur egun Bergarako Erret-Seminarioko dokumentuak Donostiako Jose Maria Usandizaga Institutoan daude. Zergatik? Ezin jakin.

Anitz idazti ezezik, hainbat aldizkari ere badaude, hauetako batzuk, artxibari adituen ustez, Espainia osoan ezin aurki daitezkeenak, ale bakarrik. Erabat nahaspilatuta,

lardaskatuta daude matrikula liburuak, tituluak, e.a. Beraz, informazio bila dabilenak nekez aurki dezake argi biderik.

Usandizaga Institutoko zuzendari nintzela, utzikeria horren zergatia jakin nahian, gai hau zegokien agintari-engana jo nuen erantzun eske. Ez zuten, ordea, erantzunik eman.

Bergarako Erret-Seminariora egun U.N.E.D. delakoaren egoitza da, Estaduaren menpe dagoen elkartzebidezko ikas tetxea, alegia.

Felipe Agustinek agian Oñatiko Unibertsitatean burutu ko zituen ikasketak, bertan ikasi bait zuten bere garai-kide askok.

"Universidad de Sancti Spiritus" zeritzan unibertsitate hau 1542 an jaso zuen Rodrigo Sáez de Mercado ce Zua zola jaunak.

1807 an Toledo, Oñati, Orihuela, Avila, Iratxe, Baeza, e.a.-eko unibertsitateak desagertarazi zituzten.

Karlos IV.a Napoleon Bonaparteri omenaldia egitera Ba ionarantz zihoanean, hiru probintziek ordezkariak bidali zizkioten unibertsitatea berriz irekitzeko ahaleginetan. Karlosek haien nahia beteko zuela agindu zuen. Baina Independentziako Gerrateak hankaz gora bota zuen egitasmo hura.

Gerra ostean, 1814. urtean, berreskuratu genuen Oñati ko Unibertsitatea; epe laburrerako, alabaina. 1822 ko abenduaren 1 ean, Erregearen Erret-Agindu bat bete eraziz,

behin betirako itxi zuten unibertsitatea, bertako agiriak Valladolid-eko Unibertsitatara aldatu zituztelarik.

Lehen Karlistadan frantziar gudaosteek Unibertsitateko zenbait egongela hondatu zituzten.

1842 tik 1850 urte arte Eigarren Mailako Irakaskuntzako Instituto izan zen; 1850-1869 urteen bitartean, aldiz, Nekazal-eskola.

Serapio Mugica jaunak agiritegi katalogatua eman zion Oñatiko Udalarari idazki baten bidez. Hala dio idazkiak: "... de accidentes de la guerra, en los que soldados desbandados han penetrado en ocasiones en la Secretaría y destruido por consecuencia varios libros y papeles". En efecto, está el Archivo bastante diezmado, pero no tanto como era de temer. A continuación vamos a dar un recuento sumario del estado en que queda después de catalogado.

La Sección A o fundación de la Universidad se conserva casi totalmente íntegra hasta la época de la primera guerra civil del siglo pasado. Podemos asegurarlo con toda verdad, porque se infiere del inventario de papeles que el Rector saliente solía entregar al Rector sucesor, y del inventario hecho aparte en el siglo XVIII, cuyo contenido corresponde aproximadamente a lo que hemos anotado en la dicha Sección A de nuestra catalogación. Mas se encuentra poco menos que desierta en la época referente al Instituto de Segunda Enseñanza, que fue durante los años 1842-50; en la de Escuela Agrícola que fue en los años 1850-69, en la de la Universidad abierta por la

Diputación foral y de la Universidad Carlista durante la última guerra civil; en la del Seminario Menor regentado por los Padres Agustinos. Completándose nuevamente desde el último restablecimiento de la Universidad el año de 1895 hasta 1903, en que se volvió a suprimir.

La Sección B o Conservaduría es la más íntegra y completa. Se conservan las noticias de los censos, hacienda y rentas de que gozó la Universidad, los informes de la vida y pureza de costumbres de los opositores a las cátedras, los procedimientos civiles y criminales. Notándose la falta de bastantes libros de capilla o actas del claustro de profesores.

Y, por último, la Sección C o Cancelaría ha sido la más desdichada en su suerte. Apenas contiene sino los expedientes académicos de los estudiantes del último restablecimiento de la Universidad, y un libro de pergamino del siglo XVII, titulado libro de los graduados. Esta sección, pues, la más numerosa de todas, ha desaparecido casi completamente, lo cual no quiere decir que haya perecido, no hemos de lamentar tamaña pérdida. Afortunadamente se conservan todavía las listas de matrículas, los expedientes académicos, las actas de los graduados en licenciatura y doctorado; se conservan en el Archivo de la Universidad de Valladolid a donde se remitieron en virtud de una Real Orden que, suprimiendo la nuestra, la dejaban agregada a la cicha de Valladolid.

Este es, pues, el estado actual del Archivo, éste el

fondo de papeles que, catalogados como quedan, se trasmiten a la posteridad con garantías de su perfecta conservación.

Tal vez con el tiempo aparezcan algunos papeles más, como han ido apareciendo mientras se estaba procediendo a la catalogación de los existentes. El método arriba expuesto servirá para inventariarlos en el índice y colocarlos en sus respectivas carpetas. Para este menester como también para atender a la guarda del Archivo, nos permitimos suplicar a S.S. tenga a bien designar a algún auxiliar de la Secretaría del Ayuntamiento para el oficio de archivero. A nadie se debe franquear la puerta del Archivo, y menos permitir el manejo de las carpetas; sino que el archivero mismo facilitará el índice del Archivo al investigador que lo pidiere, lo mismo que cualquier expediente solicitado, encargándose el propio archivero de restituir los expedientes extraídos a sus correspondientes carpetas. De lo contrario, corre el riesgo lamentable de que en el espacio de poco tiempo quede trastornado el orden de la catalogación, de que vayan mermándose el número de los expedientes; como la experiencia enseña haber ocurrido con harta frecuencia en semejantes casos.

Por último, tenemos especial satisfacción en ver que nuestra labor haya merecido el dictamen favorable del Sr. Inspector de los archivos municipales de la provincia, como S.S. podrá observar en el adjunto escrito que va firmado por D. Serapio Múgica.

En esta acta de entrega del Archivo catalogado queremos igualmente testimoniar a S.S. nuestros sentimientos de la más distinguida consideración y repetir los pláceres de que es acreedor por la iniciativa tomada de honrar a la memoria de la Universidad de Sancti Spiritus con la ordenación de su Archivo y la redacción de una monografía histórica de la misma.

Dios guarde a S.S. por muchos años.

Muy Ilustre Ayuntamiento de la villa de Oñate." (1).

Valladolid-eko Unibertsitatean ere izan ginen idazle beizamarraren aztarnaren bat topatu asmoz. Bertako Agiri tegian, "Índice de los Papeles de Oñate en Valladolid" delakoa miatu genuen, argibiderik eman liezaguketen paper sorta guziak aztertuz:

- Certificaciones de Estudios (1774-78) y (1781-83).
- Filosofía: Grados, Matrículas y Pruebas (1804-1832).
-12 libros-.
- Leyes: Academias (1836-39), Grados (1628-1842, incompleto), Matrículas (1640-1836) y Pruebas (1786-1840)
-20 libros-.
- Cursos privados de la Universidad de Oñate (1803, 1815 y 1828). Leg.111.
- Expedientes de Lics. y Docts. en Leyes (s. XVII y XVIII). Leg. 102 bis.
- Grados de Bachiller en general (Certificaciones):
1783-84 (Leg.1153); 1785-86 (Leg.1191).

Hala eta guztiz ere, ez genuen ezer lortu, alperrik ahalegindu ginen.

Gauza bera gertatu zitzaigun Simancas-eko Agiritegian, non ez dagoen pertsona zein herri izenen arauerako sailkapenik.

Artxibo honetan Felipe Agustin Otaegui bezalako gizon bati buruzko daturik aurkitu ahal izateko, Gorteak auziperatu egin behar izango zukeen erretorea; aidanez, hori ez zen jazo.

Beizamako erretoreek Iruñeko Apezpikutegiarekin hainbat eta hainbat auzi izan zituztela kontutan hartuz, Felipe Agustin ere noizpait auzitara eramango zutela pentsa genezake; haatik, Otaegui oso gizon paketsua izan bide zen, herritarrekin ongi konpontzen zena. Bide honetatik ez dirudi ezer erdiets daitekeenik.

Nahiz bere garaikide gehienek Oñatiko Unibertsitatean ikasi, ez dugu Felipe Agustinek han ikasi zuen ala ez jakiterik izan.

Beharbada apaiz-eskolaren batean egin zituen ikasketak, Iruñeko Kontzilio-apaizetxean, esate baterako. Jaso zituen ikas-agiri edo tituluek aukera hori aintzakotzat hartzera bultzatzen gaituzte.

Trentoko Kontzilioak sortu zituen apaiz-eskola hauek (hortik datorkie "kontzilioko" deitura): 1563 an, XXIII. batzarrean, Gotzainek bereziki apaizgaiak hezteko ikastetxeak eraiki zitzatela beren elizbarrutietan erabaki zuten Kontzilioak.

Juan Lorenzo Irigoyen Dutari (1768-1778) Apezpiku zela, Kontzilioko apaizetxea eta Gotzainetxea eraiki zituzten Iruñean; Joaquin Javier Uriz Lasagak (1815-1829) berriztatu eta zabaldu zituen bi etxe horiek.

Ordurarte Naparroan ez zegoen apaiz-ikastetxerik; lehen-lehenik, Asuncion (1576) eta San Juan Bautista (1734) apaiz-eskola edo seminario pribatuak sortu ziren Iruñean. Kontzilioko edo Elizbarrutiko seminarioa 1777. urtean jaso zuten.

Felipe Agustin Otaeguiaren hezibideaz zerbait gehiago jakitearren, Iruñeko Elizbarrutiko artxibari arduratsuari bertako Kontzilio-apaizetxean idazleari buruzko xehetasunik ba ote zegoen adieraz ziezadan erreputu nion; hau xe zioen 1989 ko maiatzaren 24 an igorri zidan gutunean: "sobre los estudios de Felipe Agustin espero la respuesta de un amigo mío que está catalogando los documentos del Seminario. Me la dará en el mes de junio. Desde luego no estudió como interno. Queda por aclarar si cursó como externo, al igual que la inmensa mayoría de los seminaristas, ya que la capacidad del edificio era muy reducida."

Baliteke Felipe Agustin Beizamako erretore izandako Ignacio Hernández jaunak 1879 ko gutun batean aipatzen duen "Aguirre" apaiz-eskolan ikasia izatea.

Gasteizko Probisorgotik bidaliriko eskutitz honetan, Hernández-ek seminario horretan ikasten ari zen Jose Mª Ezama apaizgaiari buruzko argibideak eskatzen dizkio

Manuel Ignacio Odria jaunari. Geroxeago erantzuten dio Odriak (2).

"Aguirre" seminarioari dagozkion agiriak arakatu ditugu, apika Asteasuko Aguirrerekin zerikusirik izan zuelako eta Gipuzkoan kokatua egon zitekeelako. Halere, ez da go hori ziurtatzerik.

Bestalde, Andoainen bazen apaiz-eskola bat, bigarren mailakoa; bertan Gipuzkoako apaiz ugarik ikasten zuen Gasteizko Elizbarrutira joan aurretik. Hemen burutu ote zituen ikasketak Felipe Agustinek?

Beste aukera bat, Otaeguik Frantzian ikasi izana izan daiteke. Gaurko eta XVIII. mendeko egoera erlijioso eta politikoa guztiz bestelakoak dira. Historialariak aspaldidanik dabilta eztabaidan, Baionako Apezpikutegiak Gipuzkoan eragin handia izan zuen ala ez; baina, egiaz, Erdi-Aroan Gipuzkoako zati bat (geroago "Hondarribiko Artzapeztegia" deituko dutena, hots, Hondarribia, Oiartzun, Errenteria, Lezo, Pasaia eta Irunek osatutakoa) Baionaren menpe zegoen.

XI. mendean Euskal Herrian eliz-erreforma eta erlijioaren egiazko berpiztea gertatu ziren, Charritton-ek dioskunez.

Gainera, 1378. urteaz geroztik Mendebaleko Zisma edo Bereizteagatik Elizan jazo ziren erlijio-liskarrek ere gugan eragin zuten.

Ipar Euskal Herriko Gotzainek zein Aita Sainduri men egiten zioten azaltzerakoan, Roland Moreau (3) eta

P. Charritton (4) ez datoz bat.

Charritton-en eritziz, Iruñeko Apezpikuak Avignon-eko Aita Sainduaren alde zeuden eta apaiz-buru batzuk Donibane Garazin bizi izan ziren, Baionako Elizbarrutiko napar aldean agintea zutelarik.

Dena den, XVI. mende haseran Gipuzkoa hiru Apezpikute gitan banatua zegoen: Baiona, Calahorra eta Iruñea. Baina Fernando Katolikoa hil ondoren bere iloba Karlos V.ak 1516 an erregetza bereganatu zuenean, berriro aldatu egin zen euskaldunen egoera. 1525 ean, Iruñeko Apezpikutegiaren aginte-eremuan sarturik zeuden herri guziak, aurrerantzean bertan jarrai zitezen erabaki zuten.

XVIII. mendera jauzi eginaz, mende honetan sortu zen Larressore seminaria jo genuen beizamar erretoreari buruzko argibide bila. Felipe Agustinen zenbait garaikidek Larressoren ikasi zutenez gero, hark ere beharbada ikastetxe hori hautatu zuela otu zitzaigun.

Seminario hau D. Daguerrek sortu zuen 1770. urtean, apaiz euskaldunak hobeto eskolatu eta heztearren.

Martin Duhalde apaiz eta idazle uztariztarrak Toulousen ikasi eta bertan erdietsi zuen doktoradutza. Larressoren irakasle izan zen 1781. urtetik Frantziar Erreboluziorarte. Hizlari eta sermolari bikaina zen eta autore klasikoak oso ondo ezagutzen zituen. Seminarioko beste irakasle en antzera, Duhaldek ere uko egin zion Zismari zin egiteari eta Espainiara ihes egin behar izan zuen. Hernanin eta Oiartzunen bizi izan zen. Felipe Agustin Otaeguiaren

irakasle izan ote zen?

Jean Duvoisin idazlearen anaia zen C. Duvoisin abateak, Baionako Katedraleko kalonje eta Larressore seminarioko zuzendari-ohiak, Vie de M. Daguerre, fondateur du Sèminaire de Larressore avec l'histoire du Diocèse de Bayonne liburua idatzi zuen 1865 ean Baionan. Bertan dioen bezala, M. Daguerre Larressore Seminarioko nagusia zen, Juan Lorenzo Irigoyen Iruñeko Gotzainaren lagun eta aholku-emailea. Besteak beste, zera dio Duvoisinek: "M. Daguerre y envoya même quelques écoliers comme l'Évêque de Pampelune lui en avait envoyé plusieurs à Larressore". Eta aurreraxeago: "ces deux saints hommes conviennent ensemble ce se reunir de temp en temps dans un village de la vallé de Baztan, situé à peu près à égale distance de Pampelune et de Larressore. C'est là qu'ils traitaient, dans l'intimité, de divers points d'administration et de matières de spiritualité." (5).

C. Duvoisinen adierazpen hauek kontutan hartuz, baliteke Felipe Agustin Otaeguik urteren bat Frantzian ikasten eman izana. Hipotesi honi eustea arriskutsua bada ere, egia dela frogatzerik balego, eskuzkribuetan agertzen diren puntu ilunak argitu ahal izango genituzke.

Azken posibilitate hau aintzakotzat hartuz, Pabeko Liburutegiko Agiritegia aztertu dugu P. Charrittonen laguntzaz.

Napoleonen gudaosteek Larressore seminarioa larrutu ondoren, bertan geratu ziren agiriak "Catalogue des

Archives Départementales à Pau" deritzanean jasoak daude. Katalogoan ez dugu Otaeguien arrastorik aurkitu. 1772-1790 urteen bitarteko agiriak ikuskatu genituen, Larresse seminarioan egin ziren matrikulen edo eman zituzten tituloen berri emango zigutelakoan, baina hauxe bakarrik aurkitu genuen: "Titres de rentes sur Bretagne, sur les États de Languedoc, sur la (), sur les Aides et Gabelles, sur le clergé de E() au séminaire de Larresse; état du séminaire, dressé par Duhalde, supérieur, etc." (6).

Oloron eta Lescar-eko apaiz-eskoletan ere ez genuen Felipe Agustini buruzko daturik topatu.

Halaz guztiz, Frantziako Hegoaldeko jesuita-etxe edo seminarioren batean ikasketak egin zituelako hipotesia ez dugu erabat baztertzen. Frantziar Erreboluzioa piztean Euskal Herriko alde honetan bizi izan ziren Pascal Darganaratz, Andre Baratciar edo Duhalde idazleak ezagutuko zituen, beharbada.

Hortaz, xehetasun berriak argitara atera arte ezin dezakegu ziurta Felipe Agustín Otaegui non eta zer ikasi zuen.

Iruñeko Elizbarrutiko Agiritegian agertzen den legez, ordena edo eliz-mail hauek hartu zituen apaiz beizamarrak: "FELIPE AGUSTIN DE OTAEGUI.

Su recepción de órdenes sagradas.

PRIMA

En la ciudad de Pamplona, a 19 de septiembre de 1783

don Agustín de Lezo y Palomeque, obispo de Pamplona, confirió la prima clerical tonsura en el oratorio de su palacio episcopal a "Don Felipe Agustín de Otaegui, natural de Beizama, bautizado y confirmado, hijo legítimo de Tomás y Teresa de Mendía, cónyuges".

(Arch. Dioc. Pamplona, Libro de matrículas del obispo lezo, f. 106v).

GRADOS

"Don Felipe Agustín de Otaegui, tonsurado, natural y beneficiado de Beizama", se ordenó de grados en el oratorio del palacio episcopal de Pamplona el 2 de abril de 1790 de manos del obispo Esteban Antonio Aguado y Rojas.

(Arch. Dioc. Pamplona, Libro de matrículas del obispo Aguado, f. 126r).

EPÍSTOLA

"Don Felipe Agustín de Otaegui, acólito, natural y beneficiado de Beizama", se ordenó de epístola el 18 de septiembre de 1790 en la iglesia parroquial de la Asunción de la villa de Los Arcos, de manos del obispo Aguado que se hallaba de visita pastoral (Ib., f. 142).

EVANGELIO

Don Felipe Agustín de Otaegui, subdiácono, natural y beneficiado de Beizama, se ordenó de evangelio en el oratorio del palacio episcopal de Pamplona de manos del obispo Aguado el 23 de abril de 1791, sábado de la Semana Santa (Ib., f. 159).

MISA

"Don Felipe Agustín de Otaegui, diácono, natural de la villa de Beizama, beneficiado de su iglesia", se ordenó de misa en el oratorio del palacio episcopal de Pamplona de manos del obispo Aguado el 24 de septiembre de 1791 (Ib., f. 171)."

Erretore titulua eskuratu zuenean, 1810 eko martxoaren 6 an, hauxe jakin erazten zen: "examinado y aprobado ad curam animarum por los examinadores sinodales de este Obispado..." (7).

Oraingoz horixe besterik ez dugu eskuartean eta ez de zakegu beste ezer aditzera eman.

.....

(1) Ikus 68. eranskina.

(2) Ikus 69. eranskina.

(3) MOREAU, Roland: Histoire de l'âme basque. Burdeos, 1970.

(4) CHARRITTON, P.: Petite histoire religieuse du Pays Basque. Bayone, 1946.

(5) DUVOISIN, C.: Vie de M. Daquerre, fondateur du Séminaire de Larressore avec l'histoire du Diocèse de Bayonne. Bayonne, 1865, 334-335.orr.

(6) Ikus 70. eranskina.

(7) Ikus 55. eranskina.

3.4) GRAFIARI DAGOZKION OHARRAK

Gure korpusa osatzen duten I. eta VI. alee tako doktrinak irakurtzeari ekin bezain laster, egileak grafia guztiz irregularra, era anitzekoa eta gaur egungo az bestelakoa darabilela antzeman dezakegu. Otaeguiaren garaian artean grafia finkatzeke zegoela eta hizkiak nork bere gogara iruditaratzen zituela kontutan hartuz gero, erraz uler daiteke erabatasunik eta berdintasunik eza.

Zenbait adibide ikusi aurretik, esku idazkiak bere horretan ezagutzera ematen eta, grafia gaurkotzeko edo eus kara batura aldatzeko ahaleginik egin gabe, beizamarraren idazkera ahalik eta zorrozkien gordetzen saiatu garela adierazi nahi dugu. Ondorioz, aldaketa askotxo egiten zituela ere, Otaeguiaren erizpideari jarraiki gatzazkio ia beti, kasu bakan batzuetan gureari leku egin diogularik.

Aipa ditzagun lehenik hark bezala idatzi ditugun eta egungo grafiaz aldentzen diren hizkiak:

1. Leherkariei begira, k belare gorra bitara iruditaratzen du:

- c, ondotik a, o, u bokalak edo kontsonanteren bat duenean nahiz hitz amaieran:

escua	cristaua
asco	encarnacioa
onac	gurutzetic

- cu, ondoren i edo e bokalak agertzen badira:

idugui	quendu	quezca
--------	--------	--------

Gauza bera dago g herskari belare ozenarekin:

- g idazten du a, o, u bokalen aurrean:

gu gabiltza gozatzeco

- gu, ordea, e, i bokalen aurrean:

guizon guezur
aragui aingueru

2. Txistukariak eskuarki gure antzera izkiriartzen dituen arren (tz, ts, s), z frikaria bi modutan ematen du:

- z, a, o, u bokalen eta kontsonanteen aurrean, bai hitz amaieran ere:

lezaque ez
guizon guztia

- c, i, e bokalen aurrean:

ciran icen
ceñac gucia

Baina:

zer zituan
izen zuzen

Tx afrikatu sabaikaria aditzera emateko, berriz, ch idazkeraz baliatzen da gehienetan:

char echetic
jechi mancha

Baina:

nescatcha

3. J frikaria ere bitara agertzen da: g eta c. Bata ala bestea erabili, oraingoan ez dute ondorengo bokal-kontsonanteek erabakitzen, baizik eta, g-ez idazten direnak ia beti maileguzko hitzak diren neurrian, hizkuntza emailean duten idazkerak:

g : generacio gende procimoa

i : juicio jan jatorri

Baina:

egercicio egemplo

4. Sudurkarietako gogokienez, p eta b herskarietako aurrean m azaltzen da ia beti, ez n:

barrumbe combeni

amparo cumplitu

Baina:

illunpe

conbeni

ezconberri

Sarri hitz berbera anitz modutan idazten da:

bialdu bidaldu biraldu

hacienda acienda

alava alaba

erabili erabili

egemplo ejemplo

jechi jachi

Modu berean idazten duela ere, batzutan elkaturik, bestetan marratxo batez loturik eta beste zenbaitetan ba naturik edo bereiz iruditaratzen du hitz berbera:

ecereza	ecer-eza	ecer eza
itzeguin	itz-eguin	itz eguin
zorion		zori on

Jarraian, bidezko izango direlakoan burutu ditugun al daketen berri ematera goaz:

1. Puntuazioari begira, orduko eta gaurko erizpideak edo ohiturak berdinak ez direnez gero, pixka bat aldatu eta gaurkotu egin dugu irakurleari ulerterrazago gerta dakion eta mamia behar bezala jasotzeko zailtasunik izan ez dezan.

2. Galderazko eta harridurazko esaldietan Otaeguik galdera eta harridura ikurrak haseran nahiz bukaeran ezartzen baditu ere, guk kendu egin ditugu haserakoak.

3. Ezinbestekoa ez delarik hizki larriak edo maiuskulak darabiltzanean, hizki txikiak, arruntak ipini ditugu haien ordeiz: cristau, ceru, demonio.....

4. Hainbat hitzetako i eta u bokalei gainean bi puntu txo jartzen dizkie idazle beizamarrek. Puntutxo horiek kentzea erabaki dugu bi arrazoi nagusirengatik:

4.1) Ikusi batera u-ren gaineko bi puntuek cue (aingue ru) eta qüe (ezagüera) bereizten dituztela dirudien arren, egiaz ez dutelako bereizte funtzio

hori betetzen:

- ezaguera-ren ondoan, punturik gabe agertzen di
ra:

ezaguera	di(zqui)gue
erreguen	baligue

- inolako bereizte arrazoirik ezean, oau hitza
inoiz caü idatzirik aurkitu dugu.

4.2) Bi puntutxo dituen i-rekin batera, y eta i soila
ere erabiltzen dituelako hitz bera iruditarratze-
ko, bi lehenak azkenaren aldaeratzat har citza
gula eta, hiruretatik edozein erabilia ere, hitz
aren esanahia aldatzen ez dela:

doäi	doai	doay
etsäi	etsai	etsay

4. HIZKERAREN BEREIZGARRIEN LABURPENA

Tesilanaren laugarren zatian Otaeguiaren hizkeraren deskribapen labur bat eskainiko dugu. Aurkezpen le-
 rroetan esan bezala, ez dugu uste inoiz idazle giputz
 baten hizkera zehatz-mehatz aztertu denik. Hala izan ba-
 litz eta guk jakin bagenu, lagungarri izango zatekeen gu
 retzat. Geure kabuz aritu behar izan dugu, ez bait dugu
 Larramendiren ondorengo idazle gipuzkoarren euskararen
 ikerketa zehatzik jaso ahal izan, eta hori gabe ezin ja-
 kin zehazki zeintzu diren gipuzkeraren berezitasunak.
 Erreferentzia gabe mugitu behar izan dugu tesilanean ze-
 har eta arazo horrek dituen eragozpenak denok dakigu
 zein diren.

Diogun, bada, gipuzkera konkretu baten berezitasunak
 eta zertzeladak deskribatzen saiatuko garela. Gipuzkera
 konkretu baten, diogu, eta ez erabat gipuzkeraren, ez
 bait dugu uste Larramendiren eta Otaeguiaren gipuzkeren
 bereizgarriak berdinak direnik.

Lan hau egiterakoan kontuan izan ditugu laurehun orri
 alde inguru horietan aurkitu ditugun ezaugarriarik nagusi
 enak. Agian nabarduraren bat edo beste itzuri zaigu. Agi
 an gabe, zeharo gipuzkera edo gipuzkera soila ez den bat
 baino gehiago bildu dugu, jakina denez, gipuzkerak eta
 bizkaierak zertzelada bat baino gehiago baitute erkide.
 Zernahi gisaz, nahiago genuke gehiegiaz huts egin urrie-
 giaz baino.

Halaz ere garbi utzi nahi dugu gauza bat: ezin geneza keela inondik ere berezitasun bakoitzaren zergatia argitu, edo nahiago bada, bakoitzaren arrazoi linguistikoa eman eta geure iritzia agertu.

Aski da gure ustez taxonomia bat eskain dezagun, hizkeraren radiografia, alegia. Bestea bera bakarrik izango litzateke tesia.

Tesilan honek eta egunen batean egin daitezkeen hau bezalakoek euskalki bereko idazleak zertan diren berdín eta zertan desberdín, areago, euskalkien arteko adostasunak eta berezitasunak zein diren hobeki jakiten lagunduko digu.

Deskribapen honek morfologia, sintaxia eta hiztegia edukiko ditu kontuan. Aise ikusten da zergatik morfologiak, hala izenarenak nola izenordainarenak, eta batez ere aditzarenak aukeratu ditugun.

Beharbada ez hain aise, zergatik sintaxiazkoak, eta arrazoia laburki aurreratuko dugu: ez baitira hain ezagunak gure aburuz duela berrehun urtetik hona sintaxiaren arloan gipuzkerak erabat galdu dituen edo okertu dituen zenbait lokailu eta esapide, eta horien testigantza tesilan batean eman behar zela iruditu zaigu.

Hiztegi arloan ere jasan dugu galera handitxorik ordutik hona, gure hitz altxorak erakusten duenez.

4.1) MORFOLOGIA

4.1.1) Deklinabidea

4.1.1.1) Izena

Izenaren deklinabideko kasu atzizkiak Irazustagandik eta Ochoa de Arinengandik hasita ezagutzen ditugun gipuzkerazko testuetakoak berberak dira gutxi gorabehera.

Beste euskalkietatik bereizten direnak bakarrik aipatuko ditut. Bi dira eta biak pluralari dagozkio, singularrekoetan dena arrunta eta ezaguna bait da. Jakina den ez, -ai da datibo pluraleko atzizkia eta -aguin kasu sozietatiboa.

Bada, haatik, berez kasu atzizkiek sor erazten ez duten beste zenbait puntu edo arazo, baina horiekin zerikusia dutenak.

Mundu guztiak dakien bezala, izen bizidun / bizigabe direlakoen arteko muga ez dago euskaraz batere zehazki argitua. Bizidunek har dezakete inoiz leku kasuetan -ta-, bai eta bizigabeek -ga-. Otaeguigan ere bi eratako adibiak aurkitzen ditugu. Har dezagun, esate baterako, sua. Egungo egunean bizigabetzat jotzen dugu eskuarki eta su(r)-tan, su(r)tara esaten. Otaeguik ere bai:

"... ta gueunden pecatu ciquiñacgatic infernuco atari an ta surtan erretzen daudenen artera erorteco puntuan." (VI, 149.orr.).

Baina horien ondoan lasai-lasai dio suaana eta sua-gandic ere (I, 200.orr.; VI. 32.orr.). Modu berean ura-gandic (VI, 32.orr.).

Harrigarriago dena, soberbia izen abstraktua bera, batean soberbiagandic eta bestean soberbiatic deklinatzen du (I, 17.orr.).

Horrek baino gutxiago harritzen gaitu quizonetara (I, 171.orr.), etsaietara (I, 165.orr.) irakurtzeak.

Horko -gandic atzizkia dela eta, aipa ditzagun Moises-ecan, Adanegandic, Pilatosecandic bezalako formak, non -e- horrek loturazko bokala bait dirudi eta ez genitiboa ren hondarkia. Bukatzeko, erregue izena mugagabe bezala deklinatzen du: Errequec (VI, 15.orr.).

Motibatiboan, hitza plurala denean, berau absoluto pluralean ipintzen du, ondoren gatic eransten diolarik.

Gehienbat fonetikari dagokion arren, diogun -a itsatsia duten izenek e bokalaz hasten den atzizkia hartzera koan, bi bokalek irauten dutela maiz urtu eta gesaldu gabe: Pazcoaetan (I, 177.orr.), amaen (VI, 50.orr.), cam-paen (VI, 153.orr.), gauzaetatic (VI. 103.orr.), socaeta-ra (VI, 87.orr.), e.a.

Ikus ditzagun adibide batzuk:

"San Pedro apostoluac esaten cien lenengo cristauai: zuce cerate generacio auqueratua eta noblea..." (VI. alea, 1.orr.).

"Contu andia ipintzen dezue zuen seme-alabai bicitza ateratzen eracusten, ascoz andiagoa ipini bear dezue bada cerua ta bicitza beticoa nola irabaci bear duen eracusten." (I. alea, 75.orr.).

"... escatu deguiogun gure biotz ta gure anima osoare quin, arren misericordia izan dezala guzaz ta beguiratu deigula piedade ta biguntasuneco bequiaquin." (I. alea, 64.orr.).

"Bucaturic garizuma gogor au, irten zuan gure Salvatzaileac eremu artatic guizonen beguietara, eguzqui eder bat becela, mundua arguitzera bere sermoiakin ta bicitzarequin." (VI. alea, 55.orr.).

"... bada San Pedroc dionez, animac garbitzen dira urrearen eran ta urrea ezda garbitzen surtan urtuaz ta urtuaz baicic." (VI. alea, 161.orr.).

"... ta urrera gaitecen suagana, confesatu gaitecen sarri, cergatic osagarri orrequin garbituco degun gure anima, baita ere eguin aurrerapenac bicitza onean." (I. alea, 200.orr.).

"Bigarrengo, escatzen diogu Jaincoari gorputzeco gaitz etatic libratzea; gosea, egarria, otza ta bero gueieguia gugandic apartatzea; uragandic, suagandic ta trumoietatic seguru egotea; " (VI. alea, 32.orr.).

"... bada virtute onec juntatzen ditu guizonac alcarrequin amoriozco caridade batequin ta iduquitzen ditu paque gozo batean, eta onetan diferenciatzen da soberbiagandic, ceñec paque au galtzen duan. Soberbiatic sortzen dira gu re arteco aserre guciac,..." (I. alea, 17.orr.).

"Au Judasi adieraci ondoan, itzultzen da Jesus Judas-egin cetocen soldadu ta guizonetara ta esaten die: nor billatzen dezue?" (I. alea, 171.orr.).

"Orduraco Judas amabigarren apostolua joana zan Jesus en etsaietara, Jesus nola oriec an artu ta loturic Jerusalem ecarri adiraztera." (I. alea, 165.orr.).

"Adanegandic gugana datorren pecatu au da jatorrizcoa edo originala,..." (VI. alea, 43.orr.).

"Orregatic nai zuen erara erabili zuen. Pilatosecandic Herodesecana, tribunaletic tribunalera, Anas, Caifas ta besteen aurrera..." (VI. alea, 72.orr.).

"... diot guztioc, cergatic Errequec ere escatu bear dion Jaincoari egun oroco oguia;" (VI. alea, 15.orr.).

"San Estevanec bere persequitzalleac gatic bere odola esqueintzen cion Jaincoari." (VI. alea, 22.orr.).

"Emen escatzen diogu Jaincoari barca deguizquigula ez bacarric pecatu chiqui edo venialac, baicic baita ere pecatu andiac edo mortalac, ta pecatuac gatic mundu onetan edo bestean pagatu bear ditugun penac;" (VI. alea, 20.orr.).

"Pazcoaetan arquitzen guera; usatzen da preso bat egun oetan libratzea." (I. alea, 177.orr.).

"Jesu Cristo gure Jauna, guizon eguin ezquero, egon zan bere Amaren sabelean bederatzi illabetean, beste aurrac egon oi diran moduan, bere gorputza acitzen zala beste gorputzac aci oi diran becela beren amaen erraie-tan;" (VI. alea, 50.orr.).

"... aparta ditzagun beguiac castidadearen contraco gauzaetatic;" (VI. alea, 103.orr.).

Aurrean batere determinatzailek edo (ezein, inongo..) ez izan arren, kasu partitiboa (gizonik ez dut ikusi) de ritzoguna ez ezik, beste funtzioaren bat ezezko perpausean betetzen duen izen sintagma ere euskara zaharrean (eta ez hain zaharrean) mugagabe soilaz ematen zen. Esate batera ko:

"gizoni ez diot honelakorik entzun"

Hauetaz Koldo Mitxelenak non edo non idatzia du gaurko euskaldunetan ez daudela honelakoak bizirik. Bada Otaeguirengan bai. Hona hemen exenplu batzuk:

"Ezdu oraiñ-dañocean mundu gucian juezec eman izan Pilatosec becin gaizqui sentenciatic." (I. alea, 178-179.orr.).

"Bai, ezdio oraindic Jesu Cristoc ainqueruri deitu anaiaren icen gozoarequin, guri becela. Ezdio ainqueruri esan iñoiz: zu cera nere semea, guri cure anaia nagusi Jesu Cristogan becela." (VI. alea, 52.orr.).

"Ezdu ceruan dañoanec ara igo neque, lan eta gaitzen bidetic baño." (VI. alea, 58.orr.).

"Ez, ez, nere Salvadorea, ez nic ta ez eliza onetan dañoanec secular orrelaco lanic." (VI. alea, 70.orr.).

"Lan modu berean aritu zan dembora berean gure Jesus ona, munduan zani bidegaberit eguiten etziola;" (VI. alea, 154.orr.).

"Zuc Jesusi zor diozun adiña zor cionec salduco zuan bada Jainco-guizon ori?" (I. alea, 163.orr.).

"Jesu Cristo gure Jauna etzan sortu bere amaren sabel
ean, beste guizonac becela, bada sortze onetan ez zuan
guizonec parteric iduqui; guztia izan zan mirari arriga-
rriz betea eta Espiritu Santuac iñoiz eguin duan obraric
andiena ta Jaincozcoena." (VI, 47.orr.).

4.1.1.2) Izenordainak

Izenordain pertsonalei dagoz kien bi gauzatxo dira agerian jartzea merezi dutenak, eta biek forma indartuekin dute zerikusia. Egungo egunean Beizaman (eta beste leku batzuetan) esan ohi den neronec formaren ordez, neurc darabil, eta horren kide diren gueurgan eta gueurgandic. Zu eta zuek pertsonetzkoetan, aldiz, diptongoa duten formak erabili beharrean, ceregandic eta ceroc bezalakoez baliatzen da.

Hirugarren mailako haiek forma arruntaren indartua Otaeguican ez da beraiek edo berak edo besterik, ezpada erac, eta horren ondoan erai, eretatic, eren. Hona horie tako batzuen adibideak:

"... baña jaten bazuan, bera eta gu guztioac gueratuco guiñan eriotzara eta gueurgan icusten ditugun gaitzetara condenaturic." (VI. alea, 43.orr.).

"Tentacioa dator batzuetan demonioagandic, sarritan gueurgandic ta beste batzuetan Jaincoagandic." (VI. alea, 25.orr.).

"Gugatic, nere cristauac, edocein aldetara beguiratu arren, ezdegu ecer ta eciñ izan ere guentzaque gueurgandic." (I. alea, 16-17.orr.).

"Concienciac esango dizu ceregandic ecer etzerala, pecatua, argaldasuna ta usteldasuna baicic;" (I. alea, 30.orr.).

"Orren gaiztoa bada guizon au, -esan cien Pilatosec-artu zazue ceroc ta juzga zazue zuen leguera." (I. alea, 176.orr.).

"Pecatuac barcatzeco al ta escubidea apostoluetatic igaro zan erac ordendu cituen meza-emalle edo sacerdote-etara, oetatic urrengoetara, ta orrela gugandaño." (VI. alea, 95.orr.).

"Irugarrenean aurqitu zuen temploan, jaquintsuen artean, enzuten cegoala cer cioen, eta erai galdeac eguiten ciztela." (VI. alea, 54.orr.).

"Etzituan urratu, ezta idiqui ere amaren erraiac, eretatic mundu onetara irteteco." (VI. alea, 50.orr.).

"Bere puebloari eren Jaincoa illerazoaz eguiten duen pecatua barcatzeco, esqueintzen diozca Aitari eguiten di ozquen burlac ta isuri-erazotzen dioen odola;" (VI. alea, 21.orr.).

"Onetaraco daude liburucho batzuec eta eraquin balia diteque iracurtzen daquiana." (I. alea, 57.orr.).

4.1.1.3) Erakusleak

Erakusleek, jakina denez, hiru mailatako formak dituzte, hala singularrean nola pluralean.

Singularrekoei buruz ez dugu ezer esateko, gaur egun Gipuzkoan esaten diren berberak bait dira: au, ori, ura.

Aldiz, pluralekoak Larramendik irakatsi eta erabili zituenak dira, urteen joan-etorriak eragindako fonetika aldakuntza txikiak gorabehera. Izan ere, andoaindarrak oiec, (h)oriec, aiec formak carabiltza eta beizamarrak bere aldetik, bigarren mailakoa berbera cuelarik, lehen eta hirugarren mailako hauek: oec (eta gainerako kasuetan oen, oecuin, e.a.) eta aec (aen, aecuin...berekin ci tuelarik). Kasu instrumentalean bigarren mailako erakuslearen atzizkia eskuarki -tzaz bada ere, noizean behin oriez bezalako formak agertzen zaizkigu.

Hona esaldi sorta bat, non aipaturiko formak azaltzen bait dira:

"Gure etsai oec dira demonioa, mundua eta aracua. Oec garaitu cituan Jesucristoc gurutzean illaz." (VI. alea, 3.orr.).

"Oec guztioe, Jaincoac oen pecatuaquin misericordia berezco bat ezpadauca, ezdira iñoiz cristau izango..." (VI. alea, 2.orr.).

"Guc gure gañean gurutzea eguiñaz berritzen degu Salva dorearen goitutze edo triunfo au eta bera icusiarequin gogoratzen zaie etsai oei nola azpiratu ta zapaldueric guelditu ciran;" (VI. alea, 3-4.orr.).

"Lan onetan norc lagundu iduquitzeo, artu cituan icas le edo discipuluac. Oetatic lenen edo principalenac izan ciran amabi..." (VI. alea, 55.orr.).

"Arturic premia ta bear deguna, baliatu bear degu ondasun orietzaz Jaincoari gloria emateco..." (VI. alea, 15.orr.).

"Eguizu bada gu santu eguiteagatic artu dituzun doay oriec gure oneraco izan ditecen gu oriez ondo baliatuaz." (I. alea, 21.orr.).

"Bi ogui oriez gañera, bada irugarren bat..." (VI. alea, 16.orr.).

"Jacob-en semeac ciran beren anaia Joserren etsaiac aitac au aec baño maiteago zualaco." (VI. alea, 21.orr.).

"Erdi-illa bacirudian ere, bere trance gogor artan, etzitziaion ecer gordetzen Jesus onari, ta esan cien andre aeri: Jerusalengo alabac..." (I. alea, 180.orr.).

".... ta puntu artan infernuco leice zulo cabugabe
aetan betico berequin ondatuco due." (VI. alea, 69.orr.).

"Anaiac icusi, ta Josec negar eguiten du, isurtzen di
tuan malcoaquin aen gorroto ta envidiaren manchac garbi-
tu nai balitu becela." (VI. alea, 22.orr.).

4.1.2) Aditza

Gipuzkerazko aditzak hainbat gramatika tan azaltzen dira, hala nola, Campion, Lopez Mendizabal, Intxausti, Irizar, Bähr, Omaechevarria, e.a.-enetan.

Autore hauek erabiltzen dituzten aditzak literarioak dira gehienak, hau da, literatur testuetatik jasoak.

Gerard Bähr-ek (1) Gipuzkoako berrogei herrialdetako adizkiak aztertu zituela esan dezakegu, baina indikatibo an bakarrik, dirudienez. Beraz, oraindik gauza asko dago aztertu gabe.

Larramendi edo bere ondorengo idazle gipuzkoarren azterketa literarioak gutxi gorabehera egin badira ere, guk dakigula bederen, ez du inork oraindik argitaratu au tore horietakoren baten aditz sistematizatuari buruzko estudiorik. Eta hau, noski, ez da guretzat eragozpenik txikiena egin nahi dugun lana burutzeko.

Felipe Agustin Otaegui darabilen euskararen berezitasunak ikusteko, besteak beste, aditz formak aipatuko ditugu; hala ere, aurrez aditzaren osagai nagusiak eta ohar eta bereizgarrien zerrenda eskaini nahiko genuke.

● Indikatiboan IZAN eta *EDUN aditz laguntzaileak izango ditugu, batzuetan horiek aditz nagusi diren arren. NOR sisteman Otaegui forma arruntak eta aski ezagunak erabiltzen ditu: naiz, aiz, da, guera, cera, cerate, dira. Gauza bera gertatzen da lehenaldian: nintzan, zan, ciran, (cidan), ciñaten, e.a.

Iragana adierazten duen -(e)n markaren ordez, gipuzkeraz -an esan ohi dugu, Otaeguik bezalaxe: ciñan, quiñan,....

NOR-NORI zutabean, beste leku askotan gertatzen den legez, Beizaman ere NORI-ren i ezaugarria desagertzen da maiz: zat, zatzu, zagu, e.a.

Aditz iragankorrak ditugunean *EDUN -ez baliatzen gara. NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK sistemetan, orainaldian zein lehenaldian, sujetua 3° pertsona anitza denean, NORK-haiek adierazten duen -te pertsona markak eskuarki -t- galtzen du. Puntu honetaz hauxe dio Omaechevarriak: "En las flexiones activas, el pronominal activo de tercera persona plural puede revestir dos formas: -te y -e. Si se usa -te, a dicho sufijo precede-en el guipuzcoano corriente- el pluralizador pasivo pleonástico -z-. Se dirá, pues, ditu-z-te o ditue, pero no ditute. El vizcaíno hace un uso facultativo más amplio del citado pluralizador pleonástico. Nosotros recomendamos la variante -e-, ya que de este modo se evitan algunos equívocos." (2).

Ikus dezagun eskematxo batean:

<u>NOR-NORK</u>					
(Orainaldia)					
	NI	HURA	GU	ZU	HAI EK
HAI EK	Naue	Due	Gaitue	Zaitue	Ditue
(Lehenaldia)					
	HURA	HAI EK			
HAI EK	Zuen	Cituen			

Dirudienez, ZER pluralean emateak ez du inolako arazo
rik sortzen gaurko aditz batuarekin alderatuta, NORK
hark edo haiek denean izan ezik.

NORI hirugarren pertsona singularra denean (hari), ob-
jektu plurala adierazteko ez du -zki- pluralgilea jar-
tzen (dizkiogu), baizik:

<u>Sing.</u>	<u>Plur.</u>
Diogu	Diozcagu

NORI hirugarren pertsona plurala denean, berriz:

<u>Sing.</u>	<u>Plur.</u>
Diegu	Dieztegu

Orokorrean hala gertatu arren, Otaeguik ez ditu beti
aditz flexio berdinak erabiltzen. Ikus ditzagun adibide
batzuk:

NOR-NORI-NORK

(Orainaldia) (NOR = singularra)

	<u>HARI</u>	<u>HAIEI</u>
<u>HARK</u>	Dio	Die
<u>HAIEK</u>	Dioe	Diocee Dioce Dize

NOR-NORI-NORK

(Orainaldia) (NOR = plurala)

	<u>HARI</u>	<u>HAIEI</u>
<u>HARK</u>	Diozca	Dizte Diezte Diozte
<u>HAIEK</u>	Diozque	Dioztece Diztece Diozcate

NOR-NORI-NORK

(Lehenaldia) (NOR = singularra)

	<u>HARI</u>	<u>HAIEI</u>
<u>HARK</u>	Cion	Cien
<u>HAIEK</u>	Cioen	Ciozaten Ciocen

NOR-NORI-NORK

(Lehenaldia) (NOR = plurala)

	<u>HARI</u>	<u>HAIEI</u>
<u>HARK</u>	Ciozcan	Cizten Ciezten Ciozten
<u>HAIEK</u>	Ciozquen Ciozcaten	Ciozquen

● Alegiazko baldintza aditzera emateko, eskuarki -TZEN aspektu marka eransten dio protasiko aditz nagusiari, beste idazle klasiko askoren antzera. Euskalkien arauera banatuz gero, gaur egun Ekialdean nagusitzen da alegiazko baldintza osatzeko modu hau, Mendebalean -(TU)KO dara bilgularik. Hona exenplu bat edo beste:

"Ortic ezagutzen degu guztioç Jaunaren bear guerala; diot guztioç, cergatic Erreguec ere escatu bear dion Jaincoari egun oroco oquia, eta ematen ezpalio, ezluque batere izango." (VI. alea, 15.orr.).

"Ay, nere erri maitea, ta ay! Ezagutzen bacendu zuc, araguz janciric emen orain aguertzen zaitzun cere Jainco au, etzenduque zuc onequin eguingo eguin uste dezun bidegabe ta lan gogorra." (VI. alea, 132.orr.).

"Bada gauza oec onela guertatzen ezpalira, ezliraque animac contentu gueldituco,..." (VI. alea, 103.orr.).

"Baldin gurequin bici dan guizon batec gu ofenditu ta guri bidebague andiac eguin, ta ondoren ezpalu batere sentimenturic eracusten; gueiago, sentimentua, pena ta naigabea eracutsi ordezt, seguitzen balu bidebague berriac eguiten, ezguenduque esango lembician eguin cigun bidebaguea beti berritzen ari cala?". (I. alea, 45.orr.).

● Iraganaldiko baldintza irrealak osatzean, herri hizkeraren arauera eratzen dituzte apodosiak idazle beizamarrek:

"Au ezagutzen du David erregue santuac esanaz baldin Jaincoaren legue santuan sarri rensatu ezpalu, dembora ascoz lenago bere umillacioan calduco zala, au da, baldin Jaincoaren itzac consolatu, poztu, janaritu ta gorde ezpalu, azturic egongo zala." (VI. alea, 16.orr.).

Noski, herriak tankera horretako apodosi edo ondorioak erabiltzen dituela ere, berez calduko zatekeela legokioke goiko adibideari (halaber, egongo zatekeela).

● Gainera, baldintza hipotetiko edo alegiazkoaren ondorioan NOR-NORI-NORK erako aditza agertzen denean, baldintza ondorioaren -KE marka ez du amaieran jartzen (nioke, liquke), baizik NORI pertsona markaren aurretik: niqueo

(VI. alea, 100.orr.), liqueguna (VI. alea, 26.orr.)...

Ahalezko aditz formetan ere -KE ahalera ezaugarria to kiz aldatzen du NOR-NORI-NORK motako aditzetan, NORI per tsona markaren ondoren ezarri beharrean, aurretik ipintzen duelarik: deiquegun (I. alea, 122.orr.), leiqueguen (VI. alea, 31.orr.).

● Aditz erazle edo faktitiboak ARAZO, ERACI eta ERAZO-ren bidez eratzen ditu: amildarazotzen (VI. alea, 5.orr.), atera eraci (I. alea, 86.orr.), igaro erazo (VI. alea, 57.orr.), e.a.

● Bizkaierazkotzat -eta gipuzkerazkotzat, noski- jo ohi den zenbait aditz (irten, igo, jardun) iragankor bezala jokatzeko usuarioaren aztarrenak Otaeguigan ere agertzen dira; eta jakina, iragangaitz bezala jokatzekoarenak ere bai:

"Cer icustera irten cenduen ermura?" (I. alea, 8.orr.).

"Ezdu ceruan dagoanec ara igo neque, lan eta gaitzen bidetic baño." (VI. alea, 58.orr.).

"Gure bicitzaco egunac gastatzen ditugu armiarmac becela, bada nola armiarmac jarduten duan gau ta egun euliac achitzeco sareac eguiten, ala guc jarduten deou gauta egun euliac achitzen;" (VI. alea, 31.orr.).

● Zenbait gramatikalarik bere burua ikusi esan behar de la eta, txartzat eman izan dituzten ikusi naiz bezalako

esamoldeak aurkitzen ditugu:

"... bere bicitza obra onac eguiten igaro arren, bequiratzen da Jaincoaren aurrean servitzari alperra becela." (I. alea, 17.orr.).

"Jesucristo eracusten da familiarco guraso ordu gucietan languille billa dabillena becela,..." (I. alea, 113.orr.).

● NORK gabeko adizki laguntzailearen formak indikatiboan -za- erroaren inguruan eta beste hiru moduetan -ci- ren inguruan osatzen dira, jakina den bezala. Aldiz, adizki laguntzaile iragankor delakoarenak indikatiboan *-du--ren eta beste hiru moduetan *-za--ren inguruan. Bizkaieraz, osteraz, *EZAN-en ordez EGIN erabili ohi da. Halaber, Otaeguik EGIN erabiltzen du, baina *EZAN ez du erabat baztertzen, ez eta hurrik eman ere. Badirudi NOR-NORK formetan -za- errotikakoak nagusitzen diren bezala, NOR-NORI-NORK-etikakoetan -qi- dela nagusi askozaz. Ikus ditzagun adibide batzuk:

NOR-NORK: aditu ezazu (I. alea, 11.orr.)

icasizazue (I. alea, 15.orr.)

NOR-NORI-NORK: eracutsi equizcuioutzu (I. alea, 21.orr.)

gorde equiquzu (VI. alea, 112.orr.)

● Zenbatzaile zehaztugabe batez osaturiko izen sintagma ren eta aditzaren arteko komunztadura pluralean egiten du eskuarki:

"O lastima! Cristau ascoc esaten ditue itz oec aiñ atencio ta erreberencia guchirequin, non dirudien itzeguiten duela egurrezco Jainco batequin,..." (VI. alea, 9.orr.).

"Ascoc erreputzen dioze santuai munduco ondasunac Jaincoagandic iristeco,..." (VI. alea, 93.orr.).

● Sail hau bukatzeko barka bekigu irakurleak, oker ez bagaude, biziro eskertuko digun ohar praktiko bat, Otaeguirentzat ez ezik, XVIII. eta XIX. mendeetako idazle guztientzat balio duena: batetik, lehen esan bezala haiek due darabilelako beti ezinbestean, eta bestetik, ergatibo plurala -ak delako, gizonak egin duen okerra bezalako esaldia nahitaez sujeto plurala duena da beti, hots, haiek; singularra izatera, duan esango luke. Halaber lehenaldian, zuan / zuen.

OHARRAK

- (1) BAHR, Gerard: "Estudio sobre el verbo guipuzcoano". RIEV. 1926.
- (2) OMAECHEVARRIA, Fray Ignacio: Euskera. Zarautz, 1959.

I N D I K A T I B O ANOR-NORI (Orainaldia)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NI							
HI							
HURA	Zat			Zagu Zacu	Zatzi		
GU							
ZU				Zaitzagu*			
ZUEK							
HAIEK			Zaizca Zaizquio				Zaizte

*Sic.

Adibideak:

"... bere esquerbaguetasunaz lotsa bada ta penitencia eguiazcoa eguiten badu, niri ere damutuco zat,.." (I, 117. orr.).

"Emen bai idiquitzen zagula atsegin ta poz andico iturri bat, ..." (VI, 92.orr.).

"Oraindic bici izateco demboraric guelditzen bazatzu,
-dio San Agustinec- Jainco ontasunez betea prest dago zu
recibitzeco,..." (I, 115.orr.).

"Nere seme maitea, cergatic modu orretan ezcutatu
zaitzaqu?" (VI, 54.orr.).

"... edade orretan bere arrazoiac ere alde eguiten
dio ta guelditzen zaizca bacarric eciñeguiña ta erita-
sunac." (VI, 31.orr.).

"Gauza espiritualac escatzen diozquenai, Jaunac eman-
go dizte munduco gauzac ere, baldin salvacioraco conveni
bazaizte." (VI, 17.orr.).

NOR-NORI (Lehenaldia)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NI							
HI							
HURA	Citzadan		Citzacan				
GU							
ZU							
ZUEK							
HAIEK			Citzaizcan				Citzaiz ten

Adibideak:

"Lotsa ta desbentura au ta andiagoac ondo mereci ditut, bada ordu onetan cer igaroco citzaadan nequiela, orregatic ere eguin nituan onelaco eta alaco pecatu ta gaiztaqueria,..." (VI, 67.orr.).

"Circuncicio au zan oraiñ bataioa becela, eta orduan ipintzen citzaacan aurrari icena." (VI, 53.orr.).

"...Naaman biurtzen zan bere echera, baña bere morroi ac asi citzaizcan itzeguiten,..." (VI, 100.orr.).

"...zori gaiztoco oriec beguien ichi-idiqui batean igaro citzaizten atseguin gaiztoac buruan darabiltzen artean, santuac atseguintasun jaincozco batequin acordatucoco dira..." (VI, 109.orr.).

NOR-NORK (Orainaldia)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAI EK
NIK			Det				
HIK			Dec				
HARK	Nau				Zaitu		
GUK							
ZUK							
ZUEK							
HAI EK	Naue		Due	Gaitue		Zaitue	Ditue

Adibideak:

"... arritzen nabana da Jaincoac berac pecatari ori
billatzea ta erregutzea aren misericordiaz baliatu dedin."
(I, 116.orr.).

"Gaitz genero asco dira gu mundu onetan bucatu ta gal
tzeco perillean ipintzen gaituenac." (VI, 30.orr.).

"Nola aur oriec, Jaincoaz ostera, zuetatic artu duen
izatea, zuequin bici dira ta ezagutzen due zuetatic ar-
tzen duela premia duen guztia; errespetatzen zaitue, mai-
tatzen zaitue,..." (I, 75.orr.).

NOR-NORK (Lehenaldia)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK					Cindudan Cinduztan		
HIK							
HARK							
GUK					Cindugun		
ZUK			Cenduan	Guindu zun			Cinduan
ZUEK	Nindu zuen		Cenduen				Cinduen
HAIEK			Zuen				Cituen

Adibideak:

"Cembat urte eman nizquitzun -dio Jaincoac- zure anima salvatzeko diñaco lanac eguiteco? Cembat bider urte orietan nereganatu nai izan cindudan eta (...) nere justiciaren estutasunetic libratu?" (I, 70.orr.).

"...nic agravio andiagoac errecibitu nituan zugandic; orregatic ere aurea artu nizun ta nere gracia emanaz billatu cinduztan." (VI, 23.orr.).

"Zure gaiztaquerietatic beguiac ichultzzen cinduanean, -esaten dio peccatariari- uste cenduan zurequin alcar artuco nuala,..." (I, 23.orr.).

" Ah tristurac, tristura arrigarriac, onembesteraño gure Jesus amoriotsuaren biotza illundu cenduen tristurac!" (I, 168.orr.).

"Zuec cerengan sartzeco aleguiñic asco eguin det; orretaraco bialdu dizquitzuec* desgraciac, eritasunac ta zuen gauzen atzerapenac. Zuen pecatuaz negar eguin orde, oric alabatzen cinduen." (I, 157.orr.).

"Apostoluac bera iduqui zuen beren armaric seguruenen zat, berarequin garaitu ta menderatu cituen etsai ta peligroric icaragarrienac;" (VI, 3.orr.).

*Sic.

NOR-NORI-NORK

(Orainaldia) (NOR = singularra)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK						Dizutet	
HIK							
HARK			Dio				Die
GUK							
ZUK	Dirazu						
ZUEK							
HAIEK	Dide		Dioe	Digue			Dize Dioce Diocee

Adibideak:

"Igarotzen nai^{*} irugarren erregla eguiaz umillac izate
co bear dala esan dizutedana esamiñatzera,.. " (I, 19.orr.).

"Baña esango dirazu: "sarri ciñatzen naiz eta, ala
ere, eztacust oberic nigan;" (VI, 5.orr.).

"Penitencia eguiazcoa eguin zuenen animac beguiratuco
dioe beren gorputzari lenago bere pecaturaco griña ta ma
curtasunai gusto emateagatic salvacioa galdu bazuan, gue
ro pecatuagatic zor ciran penac pagatzera sugetatu zuanari

*Sic.

becela,..." (VI, 105.orr.).

"Jaincoaren legue santuac ipintzen dizquigun irugarren obligacioac beguiratzen dize gueren buruai, ta obligacio orieci cumplitu ditzaquegu..." (I, 100.orr.).

"Ascoc erregutzen dioze santuai munduco ondasunac Jaincoagandic iristeco,..." (VI, 93.orr.).

"Bataioan artu zuen gracia galdu bague bici izan ciran animac beguiratuco dioce beren gorputzai lagun on beti contuan bici izan ciranai becela,..." (VI, 105.orr.).

"Bada guraso batzuec seme-alabai doctrina eracutsi ta egemplo ona eman ordezi, eracusten diocee pecatua eguiten, itz desonestoac esaten,..." (I, 75.orr.).

NOR-NORI-NORK

(Lehenaldia) (NOR = singularra)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK							
HIK							
HARK	Ciran		Cion				Cien
GUK			Guiñion		Guiñuzun		
ZUK	Ciñudan						Ceñien
ZUEK							
HAIEK			Cioen				Ciocen Ciozaten

Acibideak:

"Aita nerea, (...) zure onrari beguiratu diot nere onra ta bicitzaren costuan. Acabatu det eman ciñudan obra, demonioa arquitzen da loturic,..." (VI, 60.orr.).

"Dan becin gaitzguille andia ori ez izatera, ezquiñu-zun ecarrico." (I, 176.orr.).

"Berebat iricitzen quiñion guc ere, (...) gueren atseguin loien ondoren ta bidegabeco gauzetan guembiltzanean." (I, 177.orr.).

"Zorionecoa bada frutu bedeincatu ori erabili zuan sa bela ta zorionecoac orri titia eman cioen bularrac." (VI, 38.orr.).

"Apostoluac bera iduqui zuen beren armaric seguruenen zat, (...) eta berac eracutsi ciocen lenengo cristauai ciñatzen, beren etsaiac menderatzeco;" (VI, 3.orr.).

"Oroitu zan bere etsai berac ta oriei laguntzen ciocen gentillac utzico cioela bere buru gucia arantzazco coroe arrigarri batequin dana josia,..." (I, 167.orr.).

"Beren concienciaren aranza, quezca ta arraz, ceñac esaten ciozaten cein gaizqui eguiten zuen..." (I, 27.orr.).

NOR-NORI-NORK

(Orainaldia) (NOR = plurala)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK			Diozcat				
HIK							
HARK			Diozca	Dizquigu			Dizte Diezte Diozte
GUK			Diozcagu				Dieztegu
ZUK			Diozcatzu				Diztetzu Dieztetzu
ZUEK							Diozcatzue
HAIEK			Diozque				Diztece Dioztece Diozcate

Adibideak:

"Nic ceruco bidean ibili cedin, zure mandatu gozo ta
aviso santuac eman diozcat." (VI, 67.orr.).

"Gauza espiritualac escatzen diozouenai, Jaunac eman-
go dizte munduco gauzac ere, baldin salvacioraco conveni
bazaizte." (VI, 17.orr.).

"... orren anima icaraz betetzen du, orren pecatuai quentzen diezte pasioac ipini ciozten mascarac;" (I, 114.orr.).

"San Pedroc Jerusalengo fielai aditzera ematen diozte Salvadorearen milagro ta mirariac;" (I, 44.orr.).

"Barca zaizquigutzu gure zorrac, guc gueren zordunai barcatzen dieztegun becela." (VI, 23.orr.).

"Zuc cere beste pecatu ecin esan ditutzunai gueizten* diztetzu confesio ta comunio gaiztoac,..." (I, 132.orr.).

"Baldin guizonai barcatzen badiozcatzue eguindaco bi-debagueac, -dio Jesu Cristoc- zuen Aita ceruetacoac barcatuco dizquitzue zuen pecatuac." (VI, 22.orr.).

"...bear dan baño gueiagorequin arquitzen diranac, ibili ote ditezque Jesusen ondoren ta gogozco pobre zori onecoen artean? Nai badue, bai, ta arin ala ere. Nola ori? Batzuetan prestatuz dituen ondasunetatic escatzen diztecenai. " (VI, 119.orr.).

".... ta elizan badira cristau on asco beren zordunai emen esaten diran zorrac barcatu dioztecenac." (VI, 23.orr.).

"... pensamentu bear becelacoac dira gure biotzai ama tu bear dituen gauzac aguertzen diozcaten izarrac.." (VI, 85.orr.).

*Sic.

NOR-NORI-NORK

(Lehenaldia) (NOR = plurala)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NIK							
HIK							
HARK			Ciozcan				Cizten Ciezten Ciozten
GUK							
ZUK							
ZUEK							
HAIEK			Ciozquen Ciozcaten				Ciozquen

Adibideak:

"Jesu Cristoc bere misericordia andiarequin utzi ciozcan elizari erremedio onac...." (VI, 95.orr.).

"Irugarrenean aurquitu zuen temploan, jaquintsuen arte an, enzuten cegoala cer cioen eta erai galdeac eguiten ciztela." (VI, 54.orr.).

"Icusten cituan Jesusec lurreco gendeac, baita berac eguiten cituen ta besteai eraguiten ciozquen gauzac ere;" (VI, 86.orr.).

"... eta oriec ciran Jesus galtzeco bideen billa cebiltzan guizonac. Baña cergatic ote edo ceri cegocala? (...) Ceren debecatzen ta eragozten ciezten ondo etziran cembait gauza ta eguiteco." (I, 162.orr.).

"Icusi zuan (...) gauzac erracena ezagutu citzaqueenac cirala Jesus berari ez icusi ta ez aditu eguiten cioenac, ta oriec cirala, cerren Jesusec gauzac aguertu ciozten, Jesus gueiena beguitan artu zuenac,..." (I, 167.orr.).

"... eta aintzacotzat ezaguturic, adoratu zuen eta es cueñi ciozquen urrea, incensoa eta mirra;" (VI, 53.orr.).

"Oroitu zan judu berac ta gentill arroac arrats berean berari eguingo ciozcaten ista, parre, zaplada, illeti raca, carcaisez arpeguia ciquintze ta gañeraco charqueria guciatz." (I, 167.orr.).

"Lege Zarrean Jaincoac eguin cizten ontarte ta mesede andiac Salomoni ta Zorobabeli;" (I, 92.orr.).

"... orren anima icaraz betetzen du, orren pecatuai quentzen diezte pasioac ipini ciozten mascarac;" (I, 114.orr.). (Dudazko pasartea: "pasioac" singularra ala plurala?).

"Ecarri zuen gurutzearen gañean, iltze gogorraquin oñac ta escuac josi ciozcaten,..." (I, 181.orr.).

BALDINTZA

Baldintza errealean edo orainaldikoan lehentxeago iku si ditugun aditz forma berberak agertzen zaizkigu, BA-aurrean dutela: bazaqu (VI, 41.orr.), bazaizte (VI, 22.orr.), badiozcatzue (VI, 95.orr.), bazatzu (I, 115.orr.), e.a. Beraz, hauek ez ditugu kuadrotan azalduko.

*EDIN aditz laguntzaileaz osaturiko baldintza gertagari bat ere topatu dugu Otaeguiaren obran:

"... ta escatzen cio, baldin al badedi quendu deguiola bere biotzeco tristura ta illuntasuna,..." (I, 165.orr.).

Baldintza irrealaren eta alegiazkoaren protasiko aditz laguntzailea berbera denez gero (erosiko banu; erosi (izan) banu) eta irrealaren apodosia ia beti indikatiboko aditzez eratzen duenez gero (behin bakarrik dabil zucuean forma: "... cergatic aditzen zuan Jesusec eguiten cituala gauza andi ta arrigarri asco, ta icusi nai zucuean orietatic bat edo beste eguiten." (I, 176.orr.)), alegiazko baldintzaz soilik arduratuko gara jarraian.

ALEGIAZKO BALDINTZA (NOR)

	<u>AURREKOA</u>	<u>ONDORIOA</u>
<u>NI</u>	Banintz	Nintza(ite)que
<u>HI</u>		
<u>HURA</u>	Bali(t)z	Litza(te)que
<u>GU</u>	Baguiña	Guiñaque
<u>ZU</u>	Baciña	
<u>ZUEK</u>		Ciñazquee
<u>HAIEK</u>	Balira	Lira(te)que

Adibideak:

"Ah! Baldin onelacorembat eliza onetan arquitzen baliz, erriertan ta lotsaguerian eman ordez, contentatuco ninzaitegue Naaman sorayo edo leprosoari bere morroiac esan ci ozquen itz amoriotsuac esatearequin." (VI, 99.orr.).

"Eci citezquean seme-alaba oriec -dio Santiagoc- gana duac ecitzen diran becela, ganaduaquin ipintzen dan ardu ra ta contua ipini balitz." (I, 77.orr.).

"... ispillu ori arqitu albaliteque, Jaincoa Jainco danetic, eta zu egon bere aurean, orduticanche icusico litzatecue zure iduri ori." (VI, 42.orr.).

"Desafio modu ori edo peaturic eguin ezdegula esatea ezlitzaque ondo etorrigo gu becelaco peatarien aoan; eta baldin atrebituco baquiña peaturic eguin ezdegula esaten, criatura guztiac aserretasunez beteric jaiquico liraque gure contra." (I, 151.orr.).

"Atrebituco quiñaque gure guraso edo gure nagusiac icusten gaituela eguiten araco lotsaz betetzen gaituen pecatu aec?" (I, 12.orr.).

"... ta gaur ere ni gabe itzulico ciñazquee ceren echeetara, nic neronec zuei nerau artzen ta lotzen ez uz tera." (I, 172.orr.).

ALEGIAZKO BALDINTZANOR-NORK (Bald. Aurrekoa)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAI EK
NIK							
HIK							
HARK							Balitu
GUK			Baguendu				Baguindu
ZUK							
ZUEK			Bacendue				
HAI EK				Baguindue			Balitue

NOR-NORK (Bald. Ondorioa)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAI EK
NIK							
HIK							
HARK			Luque		Zinduꝯꝯue		Lituque
GUK			Guenduꝯꝯue				Guinduꝯꝯue
ZUK							
ZUEK			Zenduꝯꝯuee				
HAI EK			Luquee				

Adibideak:

"Milla bicitza baquindu ere, eman bear quinduzque sen tencia gozo ori Jesu Cristoren aotic aditzeagatic." (I, 5.orr.).

"Baldin zuen seme-alabac beguien aurrean ceuden artean ezpacendue ecer utzi castigu bague, (...) etzenduquee gaurco egunean daducazuen adimbat quezca ta damu iduquico." (I, 77.orr.).

"Jaincoaren tribunalera aguertu bear degun unean biur tuco baquindue orain arquitzen gueran estadura, (...) cer eguingo quenduque?" (I, 69-70.orr.).

"... amatu cinduan arrigarri; nola bada orain amatuco etzinduzque, orain penitencia eguiazcoarequin beragana biurtzeco asmo eguiazcoa artu dezunean,..." (I, 116.orr.).

"Baldin ondo pensatu ta benetan sinisten baquendu ver turaz^{*} confesio ori izango dala gure azquenengo confesioa, confesorearen esana obeto adituco quenduque." (I, 154.orr.).

"Gure nai, deseo ta ansia guztiac bear luquee izan ce ruraco." (VI, 12.orr.).

"Biotz orrec gordetzen ditu iñorc asmatuco ezlituguean ta iñorc contatu ere ecin litzaquean adiña gaitz, malicia ta engaño." (I, 2.orr.).

*Sic.

Adibideak:

"Ninivec icusico cituan bere erritar guztiac egun batean iltzen, misericordiac berroquei egun alcanzatu ez paliozca." (I, 115.orr.).

"Bada Jesus guc onela saldu ta ere, dago gaizqui bat guc eguin ezpaquiñaca becin isill ta gueldi,..." (I, 164.orr.).

"... ta baldin ill edo difuntu batec esango balie, eguingo luquee penitencia." (I, 121.orr.).

"... baldin orien gaitzeraco griña ta inclinacioai batere amparoric eman ezpaciendue zuen ez icusi, ez jaquin ta ez adituaquin, etzenduquee gaurco egunean daduca zuen adimbat quezca ta damu iduquico." (I, 77.orr.).

"Orobat esango niqueo bada nic deabruac engañaturic daduran anima triste orri;" (VI, 100.orr.).

"Orra gure desdicha guztien sustraia ta asiera, ta fe de pisca bat baguendu, negarra pranco eraguin bear liqueguna." (VI, 26.orr.).

"Cer contuac emango quiñiozque guc orain bertatic guri gure Jaincoac deitzera bere tribunalera?" (VI, 144.orr.).

"Dichosoac ta zorionecoac izango guiñaque, pecatuarequin gure inocencia edo bataioco gracia galdu, eta ondoren, berriz graciara biurtzen baguiña damutasun ta dolore eguiazcoarequin, eta elizac penitencian esqueintzen digun bigarren bataioac biurtzen balicu lenengoac bere ur santuaquin eman cigun gracia." (I, 151.orr.).

"Baña ala ere gaitz nai bacidazuen ta artu preso, nola ezninduzuen artu ta loturic eraman, ceren gogoac ematen cizuen presondeguira?" (I, 172.orr.).

"...emango balique orduan urte bat cueiago gure salvacion pensatzeco eta cerua irabazteco, cer eguingo guendu que?" (I, 70.orr.).

"Au da utseguiteco bideric batiere eman nai ezlicueona;" (VI, 150.orr.).

"Cer guertatuco litzaque? Galcuco luque guizon onec erreinuco andi izatea, guertatuco litzateque ondasun, diru ta hacienda bague eta izango litzaque billaua eta men decoa; eta ez bacarric berari, baita bere seme, semen seme eta ondorengoai jarraituco liouee gaitz ta zorigaizto oec,..." (VI, 43.orr.).

A H A L E R ANOR

	<u>ORAINA</u>	<u>IRAGANA</u>	<u>ALEGIAZKOA</u>
NI		Nindequean	Nindeque
HI			
HURA	Diteque	Citequean	L(e)iteque
GU	Gaitezque		
ZU	Zaitezque	Cindezquean	Cindezque
ZUEK	Zaitezque(e)		
HAIEK	Ditezque	Citezquean	Litezque

Adibideak:

"Ah! Añ erraz salva nindequean ta añ aisa condenatu naiz! (VI, 116.orr.).

"Araco ceru zabalac estu dituan anditasun guztia ichi ta estututzen da ozta ozta icusi al leitequean gorputz chiqui *betean." (VI, 52.orr.).

"Bada, guraso onac, ezdezazuela uste izan gauza onen gañean escusatu zaitezquela;" (I, 77.orr.).

"Eci citezquean seme-alaba oriec -dio Santiagoc- gana duac ecitzen diran becela." (I, 77.orr.).

*Sic.

"... zure icenac aditzera ematen du Jaincoa dezula zu re zorduna, bada esan ditegue Jaincoac zor dizula izatea, ..." (VI, 36.orr.).

"...genio gogorra ta gaiztoa bazuen ere, demboraz ta contuz artu ta mudatu citequean." (I, 77.orr.).

"Peligro onetan gaude, gure culpaz betico condenagai-tezgue ta Jaincoa galdu dezaquegu." (VI, 117.orr.).

"... Jaincoac bialtzen dizquitzu aranza, quezca ta ar oriec beragana biurtzeco, eta bici ceran arte gucian ba-
lia zaitezoue aranza oriez zure salvacioraco." (I, 28.orr.).

"Izan cindezcuean, ta nic nere amorioz nere alaba ta biotzeco esposa maite nai cindudan eguin, betico glorian ceruco erreguiña izateco." (VI, 68.orr.).

"Berequin daduzca icen orrec pensatu ta izan al ditez-
guean anditasun guztiac,..." (VI, 45.orr.).

"An arguituco dira culpa loi gaizto ezcutuan eguiñac. An arguituco dira aberequin ta bazterretan bacarric eguindaco aitatu ecin litezquean pecatu nazcagarriac." (I, 4.orr.).

NOR-NORI

	<u>ORAINA</u>	<u>ALEGIAZKOA</u>	<u>IRAGANA</u>
<u>HURA-HARI</u>	Deiqueo	Leiqueo	Ceiqueon
		Leiquio	

Adibideak:

"... baldin gaztetanic ondo icasten badira, bein ere ezdira aztutzen, alaco moduz, non edadean aurreratzen danean, profeta Erreguerequin esan deiqueo* Jaincoari: asieratic,..." (I, 74.orr.).

"... eta jaioco lirateque billau eta mendeco, ez berac eguin duen pecatu edo salduqueriaren bategatic, ezpada beren anchiñaco edo asaba arc eguin zuanagatic; eta ala, aren pecatuari moduren batean deitu leiqueo pecatu jatorrizcoa edo originala." (VI, 44.orr.).

"Venialac esan nai du barcagarria, eta deitzen zaio icen onequin erraz guizona pecatu onetan erorten dalaco eta erraz barcatu leiquiolaco." (VI, 44.orr.).

"Nor azartu edo atrebituco zan uste izaten munduaren Jabea onelaco amorio baten goenera alchatuco zala? Ala ere, guizonari gogoratu ere ecin ceiqueon umiltasunera jachi zan gure Jaun ta Jaincoa." (I, 128.orr.).

"Aitortzen du bein, berriz ta artaraco bideac dacarren gucian ez duala Jesusec culparic, ezduala eguin utseguiteric, ecin emango diola sententia gaiztoric, eta ala ere, ematen dio gurutzeco sententia ta eman al ceiqueon* sentenciariic gaiztoena." (I, 179.orr.).

(*) Deicueo eta ceiqueon aditz formak bi eratara uler daitezke: NOR-NORI sistemako aditz bezala edo NOR-NORI-NORK sistemakoak bezala.

Lehenengo adibidean ez da sujeto garbirik agertzen; hortaz, dakioke-ren parekotzat jo genezake. Baina "norbaitek" sujetoa suposatuz gero, NOR-NORI-NORK erakoa izango litzateke (diezaioke).

Azken adibidean, berriz, Pilatos da perpaus nagusiaren sujetoa, zalantzarik gabe; hala ere, perpaus horrek txertaturik duen erlatibozko perpausaren sujetoa -hots, ceiqueon-i dagokiona- ez dago batere garbi: sujeto ezeza guna duela, zekiokeen dela esan genezake; Pilatos sujeto tzat hartuko bagenu, ordea, ziezaiokeen izango litzateke.

NOR-NORK (Oraina)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK						Zaitzaquet	
HIK							
HARK			Dezaque				
GUK			Dezaquegu				
ZUK	Nazaquezu						
ZUEK			Dezaquezue				
HAIEK							

NOR-NORK (Alegiazkoa)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK			Nezaque				Nitzaque*
HIK							
HARK			Lezaque Leique				Litzaque Leguizque
GUK			Guentzaque Guiñaique Leiquegu				Guintzaque*
ZUK			Cenzaque				
ZUEK							
HAIEK			Lezaque				Litzaquee

(*) Ikus hauek ere: "aditzera eman al banintza" (I, 53.orr.)
eta "urra al baquintza" (VI, 130.orr.).

NOR-NORK (Iragana)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK			Nezaquean				
HIK							
HARK			Cezaquean				Citzaquean
GUK							Guintzaqueen
ZUK			Zenzaquean				
ZUEK							Cintzaquetzuen
HAIEK							

Adibideak:

"Jauna, nai izate utsarequin sendanazaquezu." (I, 91. orr.).

"Equin eznitzaque oriec guciac baño aguitz gaiztoagoac ere?" (VI, 160.orr.).

"Cer icheden lezaque Jaincoaren aurrean gloria, atseguin eta ondasunez alde gucietatic inguraturic dagoan aingueruac, lur eta auts pusca bategandic?" (I, 12.orr.).

"... gure aingueru zaitzalle edo guardacoagan iduqui bear degu uste edo confianza oso bat, ezdagoalaco ez mundu an ta ez infernuan bere contra al leiquean indarric." (I, 12.orr.).

"Biotz orrec gordetzen ditu iñorc asmatuco ezlituque-
an ta iñorc contatu ere ecin litzaquean adiña gaitz, ma-
licia ta engaño." (I, 2.orr.).

"Jainco-guizon batec baicic ecin eraman leguizquean
nequez itotzen dauquee Jesus bere etsaiac,..." (I, 186.
orr.).

"Modu onetanche esan quentzaque edo adierazo quentza-
que datorrela Seme Jaincoa bere Aita beticoagandic,..."
(VI, 42.orr.).

"Ainguerua da gure adisquidea, baña ez edocein moduta
coa, ezpada arqitu al guiñaiquean leial ta cinzoena."
(I, 12.orr.).

"...ezdaucagu cer joan Jerusalengo afalteguira, ez cal
varioco mendira, mirari oec icusteco: orche, aldare orre-
tanche icusi quintzaque mirari arrigarri oec guztiac."
(I, 60.orr.).

"Gurasoac ecin maitatu litzaquee beren seme-alabac on
do nai izan gabe;" (I, 74.orr.).

"... zuen escuan cegoan ta erraz guelditu ta erremedia
tu cintzaquetzuen zuen seme-alabaen pecatu ta desordena
lotsagarri oriec;" (I, 77.orr.).

"Emen aitortzen det ecin bein ere gueiegui erruquitu leiguequla peccatari ascoren ichutasuna,..." (I, 47.orr.).

"Badaquizu Jesus ecin icusiz ta naigabez dirala judu-
en erausi guztiac, ta eguia baliz ere oriec dioen gucia
ecin eguin cenzaqueala Jesusequin eguiten dezuna baño
gauza itsusiagoric." (I, 177.orr.).

"Ezdue meza enzuten beren naiez edo culpaz gueratzan
diranac meza esaten duan sacerdotea icusi ecin lezacuen
lecuan edo elizatic campora." (I, 56.orr.).

"Ay! Besteac becela, gucia confesio on batequin erre-
media nezacuean, ta ori eguin nezacueala, eguin eznuan!"
(VI, 116.orr.).

"Mirari arrigarri oequin ezagutu erazotzen cien guizon
ai Jaincoac biraldua zana, bada ecin inorc gauza aec
eguin citzaquean, Jauna berarequin ezegotera." (VI, 56.orr.).

"Orretan jardun ote guera gu gure echecoquin, gure
auzoquin, gure contura ceuden guciaquin ta zucendu
quintzaqueen gañeraco animaquin?" (VI, 144.orr.).

"Bada nola zure indar utsaquin Jaincoagana biurtzeco
ecer ere ecin eguin zenzaquean, aurrea artu dizu ta bial
du dizquitzu..." (I, 24.orr.).

NOR-NORI-NORK (Oraina)

(NOR = singularra)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAI EI
NIK							
HIK							
HARK	Deiquet		Deiqueo Daguioque	Deiquegu	Deiquezu		
GUK			Deiqueogu Deguioquegu				
ZUK							
ZUEK							
HAI EK							

NOR-NORI-NORK (Alegiazkoa)

(NOR = singularra, plurala)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAI EI
NIK					Neiquezu		
HIK							
HARK			Leiqueo Leizqueo	Leiquegu			Leioquee
GUK			Guiñaiqueo				Guiñaique Guiñaiqueo
ZUK							
ZUEK							
HAI EK				Leiquegue			Leizequee

NOR-NORI-NORK (Iragana)

(NOR = singularra)

HARK-HAIEI-HURA: CeiqueenAdibideak:

"Ni naiz erregue guciz poderoso baten ta ceruaren ta lurraren eguillearen etsaia, ta une edo instante onetan bertan erregue onec eman deicuet castigu izugarri bat." (I, 94.orr.).

"... eta guci guciac eguiten ditu bere Jaincoari atse^u guin ta gusto emateagatic ta bere lagun progimoari aserre-erazo deiqueon gauzaric ez eguiteagatic." (VI, 86.orr.).

"Gauza edo virtute onec bi aldetatic beguiratzen dio lagun progimoari, bada beguiratzen dio al cuan on gucia eguin naiez, ta ta^a ongui eguin daquiocue lagun progimoari bi aldetara." (VI, 139.orr.).

"Baña, norc eracutsi aldeicuegu ori bear becela eguiteco modua, munduan umillatu ta cerura igo dan Jesu Cristoc baicic?" (VI, 64.orr.).

*Sic.

"Cerc eragotzi al deiquezu Jaincoaren aurrean ta zure biotzaren erdian umillatzea?" (I, 21.orr.).

"Jesucristoc eracusten digu Aitagurearen zazpi escari**i** bacarretan Jaincoari aren onra ta doalesqueñiraco ta gure oneraco ta probechuraco escatu al deiqueogun guztia." (VI, 9.orr.).

"Orra Jesusec aldi onetan esaten edo adirazten duana ta orra guc ere gure neque ta bearretan gure Jaincoari esan deuioqueguna." (VI, 121.orr.).

"... eta esan ere neiquezu arrazoiarequin San Estevan ec juduai esaten cien:guizon biotz gaiztocola,.." (I, 27.orr.).

"Aditzera emateco Jaincoac cristauari bein ere amorio gueiago eracusten ezdiola ta mesede andiagoric ecin eguin leiqueola pecatuan dabillenean concienciaco aranza, quezca ta arraquin estutzea baño,..." (I, 23.orr.).

"munduan iñori eguin al leizqueon^{*} calteric andienac eguin arren, ezda batere icaratzen,..." (I, 17.orr.).

"Ez urac, ez suac, ez euriac, ez ecaitzac, ez leoe, ez artz, ez beste gauzac gaitz eguin leiquegu." (I, 13.orr.).

"... emen esan leioquee* cer uste dezue zuequin gertatuco dala?" (I, 47.orr.).

"Cer mesede eguin quiñaiqueo guc aingueruari? Gueitu quiñaiqueo dauca gloria?" (I, 12.orr.).

"... eta ala, batzuec besteai lagundu quiñaiqueo. Lurre an gaudenoc lagundu quiñaique garbitegui edo purgatorioan caudenai andic irten ta cerura joaten,..." (VI, 91.orr.).

"... emen escatzen deguna da gure salvacioa galdu era zo leicuequen animaco ta gorputzeco gaitz ta perilletatic libratzea." (VI, 31.orr.).

"Gurasoac ecin maitatu litzaquee beren seme-alabac ondo nai izan gabe, eta ecin ondo nai izan leizequee aleguiña eguin gabe alcanzatzeco betico zoriona..." (I, 74.orr.).

"Erraz principe onec eranzun ceiqueen* eman cioen erregetzaren ondoren etzala ibilli,..." (I, 194.orr.).

(*) Leizqueon, leioquee aditz formak NOR-NORI sistemakoak izango balira bezala ere har daitezke (dakizkioke, dakieke). Ikus aurreraxeago idatzi dugun oharra.

(*) Ceiqueen-ek pasarte honetan bi interpretazio onartzen ditu: erantzun ziezaiekeen edo erantzun zezakeen.

S U B J U N T I B O ANOR

	ORAINA	IRAGANA	ALEGIASKOA
NI	Nadin		
HI			
HURA	Dedin	Cedin	Ledin
GU	Gaitean Gaitecen	Guindean	
ZU	Zaitean		
ZUEK			
HAI EK	Ditean Ditecen	Citean Citezen	

Adibideak:

"Beren Jainco ona biotz osotic amatzen duenac ezlu-
quee nai iñorc eguin lequion^{*} berari bidegaberac batere,
ez eta bere gaiztaqueria ta bidegabeac gatic iñor galdu
ledin ere." (VI, 131.orr.).

"Ezagutu dezagun, bada, Jaincoaren misericordia eta
orretzaz balia gaitecen." (I, 157.orr.).

"Bat eguin nazazu zurequin, gueiago bici eznadin ni,
ezpada zu bacarric bici zaitean nigan." (VI, 17.orr.).

*Sic.

NOR-NORI (Oraina)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAIEI
NI							
HI							
HURA			Daquion				Daquien/-la
GU							Gaguizquiela
ZU							
ZUEK							
HAIEK			Daquizquion				

NOR-NORI (Iragana)HURA-HARI

Cequion

Adibideak:

"Dei-eguiten die eta convidatzen ditu beste aingueru-
ac eta esaten die: "poztu gaitean guztioc, bada arqutu
edo eido det galdu citzadan anima. Nolaco contua ipintzen
ezdu berriz galdu ezdaquion? (I, 10.orr.).

"Jainco-guizon batec baicic ecin eraman leguizquean
nequez itotzen dauquee Jesus bere etsaiac, eta bereaz az
turic, erreguca dagoquoio bere Aita beticoari erruqui
daquiela era onetan daducaten bere etsaiari;" (I, 186.orr.).

"Eta ah cer eracustea! Bada eracusten digu guri gueren lagunac eguiten badigue nai ezguenduquen gaizquiren bat, orien gaizquiari gaizquiz eranzun lecuan, erruquitu gaizquiela beren animai orretan eguiten dioen calteagatic;" (I, 186.orr.).

"... ecin igaro du baraua, gaueco lo galtzea, gosea, egarria, oracioa eta pecatuac barcatu daquizquion egin bear duana. (VI, 57.orr.).

"Baceaquian Judasec non arçuituco zan Jesus, garai ar tan oracioan lecu jaquiñean egoten zalaco. Baña gorde cecuion bildurrez, esan cien berequin ceramazquienai: ..." (I, 170.orr.).

NOR-NORK (Oraina)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAI EK
NIK			Dezadan		Zaitzadan		Ditzadan
HIK							
HARK							Ditzala
GUK			Dezagun				Ditzagun
ZUK							
ZUEK			Deguizuen Dezazuen				
HAI EK			Dezaen Dezen	Gaitzen	Zaitzen		

NOR-NORK (Iragana)

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAIEK
NIK							
HIK							
HARK			Cezan				
GUK			Guentzan				
			Guenezan				
ZUK							
ZUEK							
HAIEK			Cezen				Citzaten

Adibiceak:

"Garbitu ezazu, bada, nere biotza, gogoz bada ere errecibitu zaitzadan ta fede, confianza ta caridadeare-quin zurequin juntatu nadin." (VI, 17.orr.).

"Ara irudi edo comparacio bat, obeto aditu dezazuen." (VI, 48.orr.).

"... baña gaitz bada ere nola can adierazotzea, ipini co dizuet iduri bat, cerbait aditu cecuizuen." (VI, 49.orr.).

"Bai, peccatariac peccatuan arquitzen duan gustoagatic galtzen du berez betico bere Jesus ta uzten du Jesus bere pasio gaiztoen atzaparretan, orieci eguin dezaen berac nai duena,..." (I, 164.orr.).

"Orduan Jesusec esan cion: "beguira, ez iñori esan, baña zoaz sacerdoteagana cere burua eracustera eta Moises ec aguindu zuan ofrenda edo emaitza esqueintzera, jaquin dezen nola leguea gordetzen oedan." (I, 91.orr.).

"Erregutu cequiegun, bada, santuai (...) ampara caitzen gure etsai gucien contra, libra caitzen peccatuco perill gucietatic,..." (VI, 94.orr.).

"Aita nerea, eguin det aleguñña guizon guztia lurrean zu adonatu zaitzen...." (VI, 60.orr.).

"Elizaco jaquintsuac eracusten digue Jesu Cristo ceru ra igotzea zala gauza bearra (...) bere odolarequin iri-chi zuan gloria ta erreinoaz goza cezan." (VI, 60.orr.).

"Nai izan zuan iru aldiz tentatu cezan deabruac, berac venzuturic gure etsai au eta argalduric bere indarrac, guc ere errazago azpiratu quentzan gure tentatzalle au." (VI, 55.orr.).

"Obeto bete cezen beren officioa, eman cien escubidea demonioac gorputzetatic botatzeco..." (VI, 55.orr.).

NOR-NORI-NORK (Oraina)
(NOR - singularra, plurala)

	NIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HATSI
K			Degulion/-1a Deguliozcan	Deigun/-1a Degulizquigula Deizquigula			Degulztela
			Deguiogun Deguloguzcan Deguliozcagula				Degulegun/-1a
K	Degulrazuela			Deiguzula			
EK			Deguloela	Deiguen/-1a			

NOR-NORI-NORK (Alegiazkoa)HARK-HARI-HURA Lequion*NOR-NORI-NORK (Iragana)HARK-HARI-HURA CeguiolaHAIEK-HAIEI-HURA CiocenAdibideak:

"... asitzen da bere Aitari erregutzen, ta escatzen dio balcin al badedi, quendu deguiola bere biotzeco trisura ta illuntasuna; baita ere orien ondoren bere Pasio-co neque arrigarria ere." (I, 165.orr.).

"Jainco bat dago negarrez inoren pecatuacgatic; orien barcacioagatic dijoa ermu eta mendietara, non igarotzen dituan egunac eta gauac oracioan, gose egarritan eta gau logalduen artean, bere Aitari escatzen diola barcatu dequiztela guizonai beren pecatu guztiac; eta guizon pecatuz beteac ezdu ecer eguin nai bere pecatuac barcatu dequiozcan;" (VI, 57.orr.).

*Sic.

"... baña escatzen degu orrela -dio San Juan Crisosto-
moc- Jaincoac bere graciarequin lagundu deicun,.." (VI,
13.orr.).

"... orregatic umiltasun andiarequin Jaincoari erregu
tu bear diogu barca dequizcuigula gure zorrac." (VI, 19.orr.).

"Pretenditzea, bada, Jaincoac pecatuac barcatu ceizcui-
cula penitenciaric equin gabe da aif. eroqueria andia,
nola can gauza bat erosi nai izatea batere ciruric eman
gabe." (I, 45.orr.).

"Ezagutu ditzagun, bada, gure premia Jaincoaren aurre
an, batez ere gure animaren premia espirituaia, ta es-
catu cecuioGUN orien erremedioa ta arintasuna." (VI, 17.orr.):

"Cer aleguiñac eguiten ezditu ambat lasterren irten
dezagun pecatutic? Cer deiac, cer deacarrac gure biotzera,
caucagun io gogorretic esnatzeco? Cer otsac gure animaco
atetan, idiqui dequioGuzcan Jaunari bertan sartu deñin?"
(I, 10.orr.).

"Jaincoac ezdigu aguintzen escatu dequiozcaGula acien
da andiac, aberastasun asco ta soñeco ederrac, baña ba-
carric oguia." (VI, 15.orr.).

"Erregutu dequiegun, bada, santuai, lagundu deiquen gure animaco ta gorputzeco premia, neque ta estutasun guztietan,..." (VI, 94.orr.).

"... ezdeicuzula, Jauna, eman mundu onetan atsedeen edo descansuric ta gustoric;" (VI, 112.orr.).

"Ofenditu nauzue, -esaten digu- ez bein bacarric, ezpada ascotan ta ascotan. (...) Ezdequirazuela emendic aurrera beguiratu zuen pecatuen castigatzalleari becela;" (I, 157.orr.).

"Esaten die oei Jesusec Getsemanico baratzara orduco, beguira duela, daudela contuz, esnai ta erregutu dequioela Jaincoari,..." (I, 170-171.orr.).

"Demonioac sarri libratzen dizquigun tentacio andiac ta ematen dizquigun eraso portitzac, desea erazo deicuela gure libertadea;" (VI, 33.orr.).

"Beren Jainco ona biotz osotic amatzen duenac ezluquee nai inorc eguin lequion^{*} berari bidegaberico batere,..." (VI, 131.orr.).

"... agundu cion San Gabriel aingueruari jaitsi cedi illa cerutic Maria ceritzon virginiagana eta esan cegiola beragan sortu eta beragandic jaio nai zuala Jaincoaren semeac." (VI, 47.orr.).

*Sic.

"Merecimentu ta gracia andiac iduqui arren, beguira-
tzen ciran eza becela ta nai zuen besteac orobat beguira
tu ciocen." (I, 18.orr.).

A G I N T E K E R A

NOR

NI

HI

HURA Bedi

GU

ZU Zaitez

ZUEK Zaitezte

HAIEK Bite(z)

Adibideak:

"Gure egonlecua izan bedi cerutarren artean;" (VI,
112.orr.).

"Jaunac esan cion nere Jaunari: "eseri zaitez nere es
cuico aldetic..." (VI, 61.orr.).

"Acorda zaitezte zuen Jaincoa, zuen Salvadorea ta zu-
en aitaric onena naizala;" (I, 157.orr.).

"Ea, bein edo bein acababite gure gaitzac..." (VI, 76.
orr.).

NOR-NORIZU-GURI

Zaquizquigu

Adibidea:

"Lagun zaquizcuigu, bada, gure Jesus ona, lagun zaquizcuigu zure graciarequin emendic aurrera pecatutic alde-
guiten ta zu bear becela amatzen,..." (I, 184.orr.).

NOR-NORK

	NI	HI	HURA	GU	ZU	ZUEK	HAI EK
N [~] K							
HIK							
HARK			Beza				Bitza
GUK							
ZUK	Nazazu		Ezazu	Gaitzatzu			Itzatzu
			Eguizu				
ZUEK			(E)zazue				Itzatzue
HAI EK			Bezae				Bitzae

Adibideak:

"O Jauna ta Jaincoa, alchatu ta goratu zaitez ceru gu
cien gañera ta zure gloriac mundu gucian distia-beza."
(VI, 61.orr.).

"... eguizu bere agindua eta ez ecuizu guchitan idu-
gui edo despreciatu." (I, 12.orr.).

"Munduaz usatzen duenac -dio oraindic apostoluac- usa
bezae usatzen ezpalue becela." (I, 84.orr.).

"Batu bitez mundu onetaco guztiac infernuco demonio
guztien aleguñaquin; artu bitzae daquizquien eta al ci-
tuen asmo guztiac;" (I, 12-13.orr.).

NOR-NORI-NORK

(NOR = singularra, plurala)

	NIRI	HIRI HARI	GURI	ZURI ZUEI HAIEI
NIK				
HIK				
HARK				
GUK				
ZUK	Eguidazu Iztatzu	Eguiozu	Eguiguzu Zaguzu Eguizquigu- tzu Zaizquigutzu	Eguiezu
ZUEK	(E)guida- zue	Eguiozue Itzgatze		Eguiezue
HAIEK				

*Oraindik bizirik dirau (e)izkotzue formak Beizama inguruan.

Adibideak:

"Esan equidazu, bada, orain cristau: sinisten dituzu orain aditu dituzun eguia bildurgarriac?" (I, 6.orr.).

"San Pabloc esaten digu: "barca itzgatzue batac beste ari eguindaco bidebageac, Jaincoac barcatu dizquitzen becela." (VI, 21.orr.).

"Esaten degu "barca zaizcuigutzu", ta ez "barca iztatzu", cergatic guizon guztia alcarrequin juntatu ta bat eguiten gaituan caridadeac,..." (VI, 21.orr.).

"Zu cera eguia; eracutsi equizcuigutzu, bada, eguia jaquin bear munduco jaquindunai ezcutatu diztetzun oriec." (I, 21.orr.).

"... gure animai graciazco bicitza eman equiezu;" (VI, 18.orr.).

"...ezdeiguzula, Jauna, eman mundu onetan atsedean edo descansuric ta gustoric; guztia gorde equiquzu ceruraco." (VI, 112.orr.).

"Esan quidazue, bada: nequea arindu badezaquegu, (...) cergatic ugaritu nai degu gure nequea eta barrungo samin tasuna?" (I, 143.orr.).

"Jesec^{*} eranzun cien: "esan equiozue Juani enzun ta icusi dezuena;" (I, 8.orr.).

"Biurtu itzatzue bide onera ta sartu equiezue muñeta-raño pecatuaren bildurra;" (I, 78.orr.).

"... ta zu ofenditua camu badu, barca equiozu, ta egunean zazpi bider ofenditzen bazaitu ta zazpiretan zu gana etortzen bada barcacio esque, barca ecuiozu." (VI, 21.orr.).

*Sic.

ADIZKI TRINKOAK

Aditz trinkoen formen artean neke da, pentsa daitekeenez, adizki ezezagun multzo handirik aurkitzea. Ia guztiak ezagunak, are egungo egunean hizketan ez bada, idaztean bederen erabiltzen ditugunak dira. Jaso ditugun batzuk bazter genitzakeen, egia esan, baina besterik ez bazen ere, ager zedin zenbat aditz trinko zerabilen Otaeguik, nahiago izan dugu gehiegiaz egin bekatu. Gainera han-hemenka badira pitxi polit batzuk ere, hala nola letozcuie- (guk (?) letozkieke- esango genukeena), datorcuioz, samazgui (hots, zaramatza), darame edo caramee (gure daramate), dabiltzatzue (alegia, darabiltzazue), eta abar.

A D I Z K I T R I N K O A KE G O NINDIKATIBOANOR

	<u>ORAINA</u>	<u>IRAGANA</u>
NI	Nago	
HI		
HURA	Dago	Cegoan
GU	Gaude	Gueunden
ZU	Zaude	
ZUEK	Zaudete	
HAI EK	Daude	Ceuden

NOR-NORI (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAI EK</u>
NIRI	Dagoquit	Dagozquit
HIRI		
HARI	Dagoquio	Dagozquio
	Dagoca	Dagozca
GURI	Dagoquigu	
ZURI	Dagoquizu	Dagozquizu
ZUEI		
HAI EI	Dagoquie	
	Dagote	

NOR-NORI (Iragana)

	<u>HURA</u>	<u>HAI EK</u>
HARI	Cegoquion	Cegozquion Cegozcan
HAI EI	Cegoten	

BALDINTZANOR

	<u>Bal. Aurrekoa</u>	<u>Bal. Ondorioa</u>
GU	Bagueunde	
ZUEK	Baceundete	Ceundezqueen
HAI EK	Baleude	

MENTURAZKOA (-KE orain puntuala)

HURA	Dagoque
------	---------

Adibideak:

"Au da bereac ta besteren gauza guciac bear dan eran zucentzen dituana edo berari ezdagocanic artzen ezduana,.."
(VI, :50.orr.).

"Beguiratze amoriozcoric ez dagote era orretacoai;"
(VI, :26.orr.).

"Confesioac barcatzen du pecatuai cegoten betico pena, ..." (I, 198.orr.).

"Jerusalengo alabac, negarrez zaudete nigatic, ecin bestez eriotzara daramen guizon baten gain ceundezcuen becela." (I, 180.orr.).

"Bitartean pobre bat gure ondotic igarotzen da, ta ceren arlotea datorren, orri ez casoric; eta orren anima Jaincoaren gracion çagoque." (VI, 74.orr.).

E T O R R I

INDIKATIBOA

NOR

	<u>ORAINA</u>	<u>IRAGANA</u>
NI		
HI		
HURA	Dator	
ZU		
ZUEK	Zatozte	
HAIEK	Datoz	Cetocen

NOR-NORI (Alegiazkoa)

HAIEK-HAIEI Letozquie

NOR-NORI (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
NIRI		
HIRI		
HARI	Datorquio	Datorquioz
GURI	Datorquigu	Datozquigu
ZURI	Datorquizu	Datozquitzu
ZUEI		
HAIEI	Datorquie	

NOR-NORI (Iragana)

	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
HARI		Cetozquion
ZURI	Cetorquizun	
HAIEI	Cetorquien	

AGINTEKERANOR

NI	
HI	
HURA	Betor
GU	
ZU	Atoz
ZUEK	Atozte
HAIEK	Betoz

Adibideak:

"Icen au irabaci naiez dabiltzan animen bigarren etsai ac dira beren lagun artetic etortzen zaizten edo letoz-cuien naigabeac eta charqueriac." (VI, 152.orr.).

"Baña pensamentu oec badatorquioz berac nai ezduala eta eguiten badu aleguiña quentzeco ta al çuan devocio-ric andienarequin egoteco, ezdu eguingo peaturic ta en-zungo du meza." (I, 57.orr.).

"Orretaraco zure borondatea bada, betoz orain, Jauna, betoz lenago emen zure aserre justuaren castiguac;" (VI, 76.orr.).

I B I L IINDIKATIBOANOR

	<u>ORAINA</u>	<u>IRAGANA</u>
NI	Nabil	Nembillen
HI		
HURA	Dabil	Cebillen
GU	Gabiltza	Guembiltzan
ZU	Zabiltza	Cembiltzan
ZUEK	Zabiltzate	
HAIEK	Dabiltza	Cebiltzan

J O A NINDIKATIBOANOR

	<u>ORAINA</u>	<u>IRAGANA</u>
NI		
HI		
HURA	Dijoa	Cijoan
GU	Goaz	
ZU	Zoaz	
ZUEK	Zoazte	
HAIEK	Dijoaz	Cijoacen

NOR-NORI (Oraina)

	<u>NI</u>	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
NIRI		Dijoaquit	
HIRI			
HARI		Dijoaquio	Dijoazquio
GURI		Dijoaquigu	
ZURI		Dijoaquizu	
ZUEI	Noaquizue		
HAIEI			

Adibideak:

".... gaur noaquizue aditzera ematera cergatic Jaunac azquen juicioco egun au eguin nai duan,.." (VI, 71.orr.)

J A R R A I K IINDIKATIBOANOR-NORI (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAI EK</u>
HARI	Darraico	Darraizco
	Darraica	

NOR-NORI (Iragana)

HAI EK-HARI Cerraizcan

Adibideak:

"Quendu ote dizu Jesusec cueroz orduan emandaco lecu
edo lecu orri darraican escua?" (I, 162.orr.).

"Gorputzaren aldetic progimoari datozcuion premiac
eta bearrac dira, edo beraren bicitzacoac, edo berari
bere ill-ondoan darraizconac." (VI, 139.orr.).

"Nola Jesu Cristoc mundu gucia ceucan arrituric egui-
ten cituan gauza andiaquin ta guciac cerraizcan nora nai,
escriba ta fariseo ondasun zale, andinai ta arroac, (...)
beguitan artu zuen..." (I, 110.orr.).

"... orien azquen atseguñari darraico betico dolorea,
betico negarra ta tormentua." (VI, 130.orr.).

E R I O NINDIKATIBOANOR-NORI (Oraina)

HURA-HARI Dario

HURA-HAIEI Darie

NOR-NORI (Iragana)

HURA-HARI Cerion

HURA-ZURI Ceriezun* (ez ote cerizun?)Adibideak:

"... eraman zuen Jesus bere gurutzepean, indarric ga-
bez, sarri belaunaquin lurreratzen zala ta erdi arrastan
becela, ta darion odolarequin bideac bustitzen dituala."
(I, 180.orr.).

"Bacenequian au zuc, beartsu gaisoa, nequepean ta icerg
dia ceriezula bici ciñanean, ta ala ere cere burua ta fa-
milia mantentzeco diña ecin bilduz cembiltzanean?" (VI,
121.orr.).

"An arguituco dira pobre triste bearraren odola dari-
ela, epetan ematen duelaco, balioa baño gueiagoan gauza
emanaz eguindaco interesa ta irabaci gaiztoac." (I, 4.orr.).

*Sic.

E T Z A NINDIKATIBOANOR

	<u>ORAINA</u>	<u>IRAGANA</u>
HAI EK	Dautza	Ceutzan
HURA	Datza	

Adibideak:

"Au aditzean erotzen^{*} dira cuciac lurrera ta an dautza ill otzen eran. Oriec orrela ceutzan artean, Jesus atera citequean andic, baita ere joan nai zuan lecura." (I, 171.orr.).

E R A M A NINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>GU</u>	<u>ZU</u>	<u>HAI EK</u>
NIK	Daramat			
HIK				
HARK	Darama	Garamazqui	Zamazqui	Daramazqui
GUK	Daramagu			Daramazcuicu
ZUK	Daramazu			
ZUEK				
HAI EK	Daramate			Daramazte
	Darame(e)			

*Sic.

NOR-NORK (Iragana)

HAIEK-HURA	Ceramaten
HARK-HAIEK	Ceramazquian

Adibideak:

"Modu onetan qaramazqui gure aingueruac Jaincoac es-queñi digun cerura." (I, 10.orr.).

"... cere erreinuco jarlecu zorionecora zamazqui eriotzac,..." (I, 187.orr.).

"Jerusalengo alabac, negarrez zaudete nigatic, ecin bestez eriotzara daramen guizon baten gain ceundezqueen becela;" (I, 180.orr.).

E R A B I L IINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
HARK	Darabill	
GUK		Darabiltzagu
ZUK	Darabiltzu	
ZUEK		Dabiltzatzue*
<u>HAIEK</u>		Darabiltze

*Sic.

NOR-NORK (Iragana)

HARK-HURA

Cerabilien

ZUK-HURA

Cenerabilien

Adibideak:

"Ah borrheroac! Baciñaquizue charchoac dirudien ta odol ez beteac dauden Jesusen señeco* oriec balio duena, etzi ñuzquee erabilico dabiltzatzuen* eran." (I, 181-182.orr.).

"... zori gaiztoco oriec beguien ichi-idiq̄i batean igaro citzaizten atsequin gaiztoac buruan darabiltzen artean, santuac atseguintasun jaincozco batequin acorcatico dira..." (VI, 109.orr.).

"... ibillico ciñan alabaña cere gogoa gueroco gauzetan ondo sartua cenerabillela,..." (VI, 137.orr.).

I R A U NINDIKATIBOANOR-NORK

HARK

Dirau

Adibidea:

"... bada Adan eta Evagandic asi zan izaten, eta iraugo du munduac dirauen* artean." (VI, 90.orr.).

*Sic.

E D U K IINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>NI</u>	<u>HURA</u>	<u>GU</u>	<u>ZU</u>	<u>HAIEK</u>
NIK					Daduzcat
HIK					
HARK		Daduca	Gaduzca		Daduzca
		Dauca			Dauzca
GUK		Daucagu			Dauzcagu
					Daduzcagu
ZUK	Naucazu	Daducazu			Dauzcatzu
ZUEK		Daducazue			
HAIEK		Daducate	Gaduzque	Zauzque	Dauzquee
		Dauquee			

NOR-NORK (Iragana)

	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
HARK	Ceucan	Ceduzcan
	Ceducan	
GUK	Guenducan	
ZUK	Ceneucan	
HAIEK	Ceducaten	
	Ceuquen	

BALDINTZA

NIK-HURA

Baneuca

NIK-HAIEK

Baneuzca

Adibideak:

"Ezpanequi daquidan becin ongui cein maite nauzun ta ezpanequi nor ceran, usteco nuque beguitan arturic nauczula ta arquitzen cerala..." (VI, 121.orr.).

"Ah! Ezditugu gueurc gueren buruac galdu ta su onetara bota; gure gurasoen desleialtasun ta gogortasunac caduzca emen;" (I, 77.orr.).

"Beste aurren animac ezdaucuee arguituric arrazoia edo ezdaucuee arrazoiaren usoric beren amaen sabelean cauden artean;" (VI, 50.orr.).

"... eta ondatu quinduan inguraturic caduzcuen zori gaitz, naigabe, suspirio eta negarretara." (VI, 43.orr.).

"Zure etsai ta guizon gaiztoac, zure echeoac, zure familiacoac beguitan arturic zauzcue?" (I, 63.orr.).

"Oec gueienean pecatu mortal eguiten due, bada eguia esan nai badue, baceuquen irichico etziran bildurra." (I, 58.orr.).

J A K I NINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
NIK	Daquit	
HIK		
HARK	Daqui	Daquizqui
GUK	Daquigu	
ZUK	Daquizu	Daquizquitzu
ZUEK	Daquizue	
HAIEK	Daquie	Daquizquie

NOR-NORK (Iragana)

	<u>HURA</u>
NIK	Nequian
HIK	
HARK	Cequian-Ciaquian
GUK	Guiñaquigun
ZUK	Cenequian-Ziñaquizun
ZUEK	Ziñaquizuen
HAIEK	Cequien

BALDINTZA

NIK	Banequi
GUK	Baguiñaquigu
ZUEK	Baciñaquizue

AGINTEKERA

ZUK	Jaquizu
ZUEK	Jaquizue

Adibideak:

"Baciaquian Jesusec neque berri baten beguira cegoala, ..." (I, 188.orr.).

"Orduan ofenditzen cenduan gogoz, oarrarequin ta mali*ci*arequin, ta ala ere, amaten cinduan; zuc etziñacuizula, on eguiñez betetzen cinduan,.." (I, 116.orr.).

"... beraz, badaquigu ezdala arteraño izango, bitarte an echongo zacula edo beintzat esaten ta eguiten degu baquiñaquigu becela." (I, 139.orr.).

"... jaquizue eznaizala fiatzen orrelaco umiltasunaz.." (I, 19.orr.).

I R U D IINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>HURA</u>
HARK	Dirudi
ZUK	Dirudizu
HAI EK	Dirudie

NOR-NORK (Iragana)

HARK-HURA

Cirudian

Adibideak:

"... ta icasbide santu orretan dirudizu ipintzen dezula zure legue gucia." (I, 21.orr.).

"Erdi-illa bacirudian ere bere trance gogor artan, etzitzaion ecer gordetzen Jesus onari,..." (I, 180.orr.).

I K U S IINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAI EK</u>
NIK	Dacus(a)t	
HARK	Dacus	
GUK	Dacusgu	
	Dacuscu	
ZUK		Dacutsu

NOR-NORK (Iragana)

HARK-HURA

Cecusan

(*) Dirudizu hori gaur egun dirudi esango genuke.

Dacutsu: dacus + -tzu?

Adibideak:

"Baña esango dirazu: "sarri ciñatzen naiz, eta ala ere, eztacust oberic nigan;" (VI, 5.orr.).

"... ta argatic illunpean beatz topa, utseguiten ta cenzu gabe gabiltza; dacusgunaz pagatzen guera, irudiaz, ta ez eguiaz." (VI, 73.orr.).

"Nola, Jauna, zure etsai gaiztoac ta zu ofenditzen zaituenac beren erara bici dira, eta justuac, zure adis-
cuide maiteac nequez ta dolorez? Ori ta orrelaco asco dacutsula, nola zaude orren isilic?" (VI, 73.orr.).

E R I T Z IINDIKATIBOANOR-NORI-NORK (Oraina)HARI-HURA

NIK	Deritzat
HIK	
HARK	Deritza-Deritzo
GUK	Deritzagu
ZUK	Deritzatzu
ZUEK	Deritzotzue
HAIEK	Deritzoe

NOR-NORI-NORK (Iragana)HARI-HURA

HARK Ceritzon-Ceritzan

GUK Gueritzon

Adibideak:

"... ta au oriec alcanzaten ezpadue, ez onic izaten due ta ez ondasunic beren biotzetan. Ambat nai dioe zori oneco paqueosoac beren lagun progimoari! Aiñ ongui deritzoe oriec cure legue garbian bici diranen paqueari,..." (VI, 155-156.orr.).

"Gaizqui gueritzon Judasec aiñ merque Jesus saltzeari, ta ala ere, saldu degu guc Jesus bera aguitz guchiagoan, ..." (VI, 164.orr.).

*I OINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)HURA

NIK Diot

HARK Dio

GUK Diogu

ZUK Diozu

ZUEK Diozue

NOR-NORK (Iragana)

HARK-HURA Cion

E G I NAHALERANOR-NORK (Oraina)HURA

NIK Daguiquet
 HARK Daguique
 GUK Daguiquegu
 HAIEK Daguiquee

NOR-NORK (Iragana)

HARK-HAIEK Ceguiqueen

SUBJUNTIBOANOR-NORK (Oraina)

HARK-HURA Daguian-Daguiala
 GUK-HURA DaguiGUN

NOR-NORK (alegiakoa)

HAIEK-HURA Leguiqueen

AGINTEKERANOR-NORK

ZUK-HURA Eguizu
 ZUEK-HURA Eguizue

Adibideak:

"Irugarrenge, gose-egarriti zorionecoetatic dira nai luqueenac berac ez-ecic gañeraco guciac ere lequiqueen beti ta beiñ ere utseguiten ezduela beren Jaunaren legue ac aguintzen ta aguertzen diena." (VI, 134.orr.).

"Daquiqun contu erregue batec eguiten duala norbait bere urrenge guizon eta bere erreinuco andi." (VI, 43.orr.).

"... equizu bere aguindua eta ez equizu guchitan idu-qui edo despreciatu." (I, 12.orr.).

*I(N)AGINTEKERANOR-NORI-NORK

ZUK-NIRI-HURA	Indazu
ZUK-GURI-HURA	Iguzu

Adibideak:

"Ah! Oraindic etzaitut bear becela amatzen; indazu gracia gueiago amatzeco." (VI, 17.orr.).

"Iguzu zure laguntasuna, nequeac zure icenean eramate co." (I, 142.orr.).

E C A F P IINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

	<u>HURA</u>	<u>HAIEK</u>
NIK	Dacart	
HARK	Dacar	Dacarci
GUK	Dacargu	
HAIEK	Dacarde	Dacazte

NOR-NORK (Iragana)

HARK-HURA Cecarren

AGINTEKERANOR-NORK

ZUK-HURA Ecarzu
 ZUEK-HURA Ecarzue

Adibideak:

"... ceruraco onac diran ondasunic ez dacarden biotz-lurrac dira; ta ondasun orien Iecuan gaiztaqueria andiac eta desdicha gaiztoac edo pecatu ta culpac dacazten biotz-lurrac dira." (VI, 126.orr.).

"Ezcontzen diran gueienac beguiratzen dioe eguiteco orri azaletic ta araguiaren ta lurraren aldetic; ezdue casoric eguiten berequin dacarcian obligacioaz..." (I, 82.orr.)

E R A U T S IINDIKATIBOANOR-NORK (Oraina)

ZUK-HURA

Darautsasu*

SUBJUNTIBOANOR-NORK (Oraina)

HARK-HURA

Darausala

Adibideak:

"Guizona, cer darautsasu? Ezdaqizu nor heran ta ezda guizquitzu cerorrec eguin dituzun gauzac?" (I, 186.orr.).

"Escatzen dizquitzut, bai, nere Jainco ona, ta escatzen dizquitzut bene benetan, ezdehadala nic, nere Jainco ona, orrelaco gauzaric beiñ ere eguin, ta darausala mundu eroac nai duana." (VI, 160.orr.).

E M A NSUBJUNTIBOANOR-NORK (Oraina)

GUK-HURA

Demagun

*Sic.

I H A R D U NINDIKATIBOANOR-NORK (Iragana)

HARK Ciarduquen

BALDINTZANOR-NORK (Oraina)

NIK Badiardut

Adibideak:

"Etzan ez orrela caltear guelditu Tobias gaztea era bereco ezdun beartsu gaisoaquin ciarduquen aldietan."
(VI, 141.orr.).

"... lanean badiardut, Jesusec erabilico ditu nere es cuac;" (VI, 46.orr.).

4.2) SINTAXIA4.2.1) Harridurazko esapideak

Perpaus bakunari dagokionez, perpausen antzeko zerbait diren -nahiz ezin ditugun kategoria horretan sartu- harridurazko esapide hauek bakarrik merezi zutela aipamen bat iruditu zaigu.

E.G.L.U. I* liburuari jarraikiz, bi ataletan sailkatu ditugu:

A) Esaldi zatiak, gainerakoa isilpean uzten dutenak.

Esate baterako:

"Guizon itsuac!" (VI, 6.orr.)

"Cristau sorrac!" (VI, 6.orr.)

"Ay cer buca!" (VI, 75.orr.)

"Otsemazu!" (I, 171.orr.)

"Alde bat!" (I, 171.orr.)

"Salva eguin!" (I, 190.orr.)

"Diosal eguin!" (I, 192.orr.)

B) Genitiboa - izenondo mugatua-z osatuak.

Ikus dezagun klasikoek nola erabiltzen zuten molde hau:

"Elas amoros gaixoa hire enganatuya"

(Etxepare. II, 64)

Otaeguiaren sermoietan horrelako esapide ugari aurkitu ditugu. Interesgarrienak bakarrik jaso ditugu:

"O gure desdichaduac!" (I, 47.orr.)

"O gure errucuienac!" (I, 47.orr.)

"O gure fedearen otza edo cuciz illa!" (VI, 116.orr.)

"Bicitzaren gaiztoa!" (VI, 126.orr.)

"Bucaeraren charra!" (VI, 126.orr.)

"Egoeraren arricarria!" (VI, 126.orr.)

"Eracustearen ederra, aldi onetaco Jesusen eracustea!"

(VI, 148.orr.)

"Ah, nere eroequia!" (VI, 161.orr.)

"Ah, cere calgarri caldua!" (VI, 141.orr.)

"Zure zoricaitzocoa.....!" (I, 7.orr.)

"Zuen dichabaqueac.....!" (VI, 58.orr.)

"Zuen zori gaitzococ.....!" (VI, 58.orr.)

"Zure zoricaitzocoa eta erruquiena.....!" (VI, 82.orr.)

.....

(*) EUSKALTZAINDIA: E.G.L.U. I. Iruñea, 1985. 512.orr.

4.2.2) Lokailuak

Gure tesilanean lekutxo bat egitea erabaki dugu Euskaltzaindiak orain dela denbora gutxi ar gitara eman duen liburu batean agertzen den ikuspegi berri bati.

Euskal Gramatika Lehen Urratsak III. Lokailuak, deritzon liburuak orain arteko gramatiketan juntagailu bezala agertzen ziren hitz guziak ez ditu halakotzat ezagutzen, ez bait dira juntagailu bezala sailkatu izan diren guziak berdinak.

Horrenbestez, Euskal Gramatika Batzordeak sail berri bat irekitzeari bidezko iritzi dio, lokailuen sailari, hain zuzen.

Guk landu dugun testuan agertzen diren lokailu gehienek ez dute ardura berezirik, oraingoxe erabilera berbera baitute. Denen artetik batzuk aukeratu ditugu, hauek iru ditu zaizkigulako bereizgarrienak edo garrantzizkoenak, egungo egunean ez bezalako erabilera erakusten dutelako.

Horrela bada, lokailu hauek hautatu ditugu: BADA, ALABAINA, ZER(R)EN, ZERGATIK, ORDEA, HORREGATIK, ERE, e.a.

Aukera hau egin dugunean kontuan izan dugun arrazoia izan da, beste guzien gainera, bere interesa edo bereizgarritasuna. Lokailu batzuk oso arruntak dira, bai egunero hizketan eta bai literaturan, orduan eta orain.

Otaeguik erabili ohi dituen ondoriozko lokailuak, esate baterako, gure bada eta beraz berberak dira eta ez

dugu aurkitu horien erabileran ezer berezirik.

Alabaina, ezin esango dugu gauza bera bada kausazkoari dagokionez, ez eta zer(r)en edo alabaina-ri buruz ere. Hauek garai batean, Otaeguiaren izkribuetan ikusten denez, erabilera normala zuten.

Gero, denok dakigun bezala, Azkuek, Altubek eta gaine rakoek gaitzetsi zituzten eta piskanaka desagertuz joan ziren, liburuetatik bederen. Gaur egun ez da batere ohizkoa euskaldun arrunten ahotik bada kausazko esanahi edo funtzioarekin entzutea; ez eta kausazko zer(r)en edo kausazko zein aurkaritzako alabaina ere. Gure guraso zaharrek ez dute horrelakorik erabiltzen, nahiz horrelakoak entzun ohi ditugun orain gure arteko euskaldun berrien ahotan. Baina aldi berean, zercatik lokailuak iraundu euskaldun zaharren eguneroko hizkeran, eta gaur egun oraindik bizirik dago.

Besterik gabe, ikus dezagun lokailu hauen erabilera Otaeguiaren esku izkribuetan.

BADA

Gorago aipatu dugun Lokailuak izeneko liburu horretan esaten zaigun bezala, Hegoaldean bada kausazkoaren testi gantzak bertako literaturaren sorreran daude; Ochoa de Arin-ek eta Irazustak maiz erabilite; gero Larramendik eta Kardaberazek ere bai; baita bizkaitarrek ere, Frai Bartolomek eta bestek.

Eta lokailu horrek perpausean hartzen duen lekuari da gokionez, hor bertan esaten zaigu bada kausazkoaren lekua bigarren perpausaren -arrazoia ematen duenaren- hasiera edo lehen-lehena dela, eta horretan bereizten dela bada ondoriozkotik, hau maiz perpausean barrentzen baita. Orain bada, hau guztia halaxe da gure idazlearengan. Ikus ditzagun pasarte batzuk:

"Bildur izan zaitezte, bada, ta bildur izan gaitecen guztio, bada baldin ainqueruac ceruan bildurrac ta icaraz itzeguiten badioe Jaincoari, arrazoi gueiagorequin guc icaratu bear degu..." (VI, 9.orr.).

"... poztu zaitez orren icen jaincozcoaz, bada gu guztioac izanic gueran becela Jaincoaren zordunac, (...) zure icenac aditzera ematen du Jaincoa dezula zure zorduna..." (VI, 36.orr.).

"...etzaitecela bildurtu Maria, bada arqitu dezu gracia Jaincoagan." (I, 61.orr.).

"Bart nic zuen escuetara noan* Jesus, baña ala gaizgui ta zorigaiztoan, bada ecin eguin nezaquean eguin nuan baño gauza gaiztoagoric, ta nator au zucentzera, bada badaquizue ezduela balio saldu-erosi charrac." (I, 175.orr.).

*Sic.

ALABAINA

Alabaina kausazkoaren edo kausal esplikatiboaren exen plurik zaharrenak Hegoaldeko literaturan aurki omen daitezke.

Larramendi eta Mendiburu omen dira lokailu honen erabilera zabaldu dutenak. Geroago Ubillos eta J.B. Aguirrek ere bereganatuko dute.

Lokailu honen tokia desberdina izan da autoreen arauera. Batzuek (Larramendik eta J. Hiriart-Urruty-k) bigarren perpausaren buruan jartzen omen zuten (!); besteek perpaus hasieran.

Otaeguik ere badirudi alabaina kausazkoa ez duela perpaus hasieran kokatzen, beti barnean baizik. Areago, oso oker ez bagaude, alabaina ez da inoiz agertzen perpausaren hasieran, beti barnean baizik, eta orduan, esan bezaia, beti kausazkoa da gure ustez.

Ikus ditzagun zenbait adibide:

"Baña nola ote ceducan gure pecatu sail orren carga izugarri au gure Jesusec? Au guztia ceducan bere gain artua; Jesus alabaña eguin zan guizon bere pasio santuco neque guciaquin..." (I, 166.orr.).

"... eta bere Amaren neque oriec, bere neque guciac baño ere aguitz gueiago illuntzen cioen bere biotza; maite zuan alabaña ecin gueiagoraño bere Ama maitagarria..." (I, 168.orr.).

"Bada Jaun onec bicitu zan dembora gucian beti iduqui zuan garbia bere biotz amoriotsua; etzuan alabaña eguin bein ere uts andi edo chiquiric batere eta ecin eguin ere cezaquean." (VI, 86.orr.).

"... eta ala ibilli zan berac berariaz arturicaco bear tasunarequin; bacituquean alabaña Jesus maitagarriac, nai izatera, nai adiña ondasun ta gauza, ta guciac nai becelacoac;" (VI, 120.orr.).

"... bada zuc au lenagotic ongui jaquitera, eguin izan cu dezunetic beste bicitzaric eguingo cenduan, bai; ibilli ceranetic beste moduz ibillico ciñan; ibillico ciñan alabaña cere gogoa gueroco gauzetan ondo sartua cenerabilela..." (VI, 137.orr.).

"Jaincoaren semeen icen au irabacico duenac garaitu bearco ditue beren etsaiac; guerra da alabaña, Job santu ac dionez, lurreco gure gucien bicitza;" (VI, 151.orr.).

ZER(R)EN

Lokailu hau Iparraldean betidanik bizirik egon da, eguneroko hizkeran nahiz literaturan, lehen aipaturiko E.G.L.U. III.ean esaten zaigunez.

Hegoaldeari begira, ezin dezakegu beste hainbeste esan. Arestian esan dugunez, ehun urtez edo literaturan ia

batere erabiltzen ez zelarik, euskara batuarekin batera hasi zen berriz indarra hartzen. Gauza bera errepikatzea baldin bada ere, esango dugu zeren Gipuzkoan XVIII. eta XIX. mendeetan bizi-bizirik egon zela, ia idazle guztiek, Otaegui barruan dela, zerren forma erabiltzen zutelarik.

Gehienetan menderagailu gisa erabiltzen da, eta orduan bait- aurrizkia nahiz -en atzizkia har ditzake adizkiak, euskalkien arauera. Hemen lokailu soila deneko erabilera aztertuko dugu gure idazlearengan. Aurrera gabe aitortu behar dugu lokailu deneko adibideak guztiz bakanak direla, menderagailu denekoak baino askoz urriagoak. Hona exenpluak:

"... Jesu Cristoren legue santuaren contra alchatzen gueranean estutzen gaituen concienciaco aranza, quezca ta ar oriec dira gracia ciertoac ta engañatzen ezgaituenac, cerren gu tragatzeco gure inguruan dabillen demonioa ecin, Escritura Santuac dion becela, arguiaren aingueru biurte liteque gu engañatzeco..." (I, 25.orr.).

"Ichasoz dijoana jaten, edaten, lo datzanean ere, badijoa, ezda orduan ere guelditzen, ceren, nai ezpadu ere, ontziac berequin carama." (I, 138.orr.).

"Itz guchian: asitzen dira ongui, jarraitzen due gaiz qui ta beren bicitza bucatzen due eriotza gaizto batequin, cerren gaitzera biurtzearequin eguiten zaio Jesu Cristori bidegabe gucz andi bat,....." (I, 196.orr.).

Beste pasarte bat aipatu gabe ez dugu utzi nahi, hala ere; ceren-i dagokion adizkia lehenaldian dagoenez gero, eta horrenbestez, lokailu ala menderagailu den ezin jakin dezakegun arren, oso pasarte polita da, zeren batera edo segidan agertzen bait zaizkigu zeren eta bada:

"Oraindañoocoan beti au ez eguiñaz degu damu, ta benetan ala ere; bada ceren* au bear becela eguiten ezgencuan, galtzear quinduan* gure biotzaren paque ta ondasun aquin batean, zure emengo laguntza ta gure seculaco gloria." (VI, 127.orr.).

.....

(*) bada ceren: bi kausal segidan. Biak menderagailuak?
Biak lokailuak?

(*) galtzear quinduan: galtzear genituen ala genuen?

ZERGATIK

Batez ere Hegoaldeko literaturan agertzen omen da; baina, hala ere, ez omen dago orokorki zabaldua. XVIII. mendearen hasieran Ochoa de Arin ordiziarrek (1713) ez omen darabil eta Juan de Irazusta hernialdetarrek (1739) bai.

Otaegui usuenik menderagailu bezala badarabil ere, alegia, adizkiari -en erantsiz, lokailu gisa ere agertzen da bere izkribuetan.

Ikus ditzagun aurkitu ditugun adibideak:

"Nere cristauac -esten* cion San Juan Crisostomoc bere puebloari- nere salvacioaz bildurrac nago, cercatic nola nagoan obligatua zuen pecatuaz negar ta penitencia eguitera, bildurrac nago, cein ez malcoric ta ez demboraric izan ezdezadan nereaz negar eguiteco." (I, 47.orr.).

"Baña janariac on eguiteco oraindic gueiago bear ca, bada ezda asco deseatzeta ta jatea, baicic bear da estomagoan edo egostoguian iduqui, cercatic iduquitzen ezpada ecin digeritu liteque...." (I, 121.orr.).

*Sic.

Urritasun honek ez gaitu harritu behar, adizkia ia be ti iraganean agertzen delarik, ezin jakin bait dezakegu, lehen ceren-i buruz esan bezala, lokailuari ala zeri zor zaion -en atzizkia.

ORDEA

Ordea eskuarki agertzen da perpausaren buru-buruan, Axularrengan bezala eta gaurko gipuzkera bizi, kalekoan ez bezala. Hara hainbat adibide:

"Venturaz arrotzen da gaizqui eguiñaz ta pecatuaz? Ordea pecatuan ezdago desonra baño." (I, 16.orr.).

"... jazten du cilicioa, mortificatzen du bere araguaia, bere oia bere negarraquin betetzen du. Ordea, ezdira ori-ec Jaincoari esqueintzen diozcanac aren aserretasuna bi-guntzeco ta misericordia bere alde ipintzeco." (I, 38.orr.).

"Esan bai, naidegun becin bat, "menturaz eznaiz zartu co, menturaz biar ta menturaz gaur illico naiz. Ordea, zartuco baguiña becela gure gauza guztiac eguin." (I, 138.orr.).

"Baña zuc confesatzera zoacenean esaten dezu: "bota dezadan (...); berriz ere pecatuan erorico naiz, cergatic berriz ere confesatu uste dedan. Ordea, esan bear cenduque:" (I, 155.orr.).

HORREGATIK

Gauza jakina da idazle klasikoetan bi balio dituela: kausala eta kontzesiboa. Ikus ditzagun biak Otaeguigan.

Balio kausalaz:

"Jaquizu gure araguaia dala macurtua gaitzeraco ta venganzaraco, ta espiritua beti dago jarria oneguitera ta barcatzera, ta emendic dator orien arteco betico guerra; orregatic vengatzeco pensamentu ta deseo oriec buru ra etorri arren, ezdezu pecaturic eguiten, aleguiña eguiten badezu oriec burutic quentzeco..." (VI, 22-23.orr.).

"Ondorengo itzac, ceñac diran: "Santa Maria, Jaincoaren Ama, erregutu ezazu gu pecatarioc gatic oraiñ ta gure eriotzaco orduan, Amen" esan cituan gure Ama Eliza Santac Efesoco Concilioan Nestorio eregearen contra eraba qui zuanean Maria Virgiña zala ta deitu bear zala Jaincoaren Ama; orregatic esan dezaquegu, Aita gureaz ostera, (...), Ave Maria dala oracioric onena,..." (VI, 36.orr.).

"Orobat bada Jesu Cristoc ere igaro zuan bere Ama guztiz doatsuaren erraietaco araguaia, ez bacarric urratu edo idiqui bague, bere osotasuna galdu bague, ezpada garbiago, ederrago eta miragarriago largatzen zuala. Orregatic diogu Maria Jaincoaren Ama beti beti izan zala virgiña...." (VI, 50-51.orr.).

"Lenengo demonioa, nori deitzen zaion gaiztoa guizon-
en pecatuaren eraguillea dalaco, dabill gu bere mendean
paratzeco. (...) dabill gu tentatzen ta guri cerua gal-
erazteco aleguiñac eguiten, ta orregatic esaten diogu
Jaincoari: "libra gaitzatzu gaitzetic"." (VI, 30.orr.).

Balio kontzesiboaz:

"Pensa dezagun cembatec asitzen duen urte au edadea-
ren lorean, osasuna onarequin ta urte ascoan bici izate
co ichurarequin, eta orreoatic ezdira urte onen azquene-
co egunera irichico." (I, 68.orr.).

"Gucia usteldu, quirestu ta arrez betetaco gorputz
illa baño aguitz ichusiago eta fin gabe icaragarriagoa
da anima bat pecatu mortaleco estaduan. Mundu gucico abe
rastasun guciac, munduco gucién anditasun, onra ta mundu
gucico diversioac ezdioe quenduco, Jaincoaren beguetan
guztiz beltz, nazcagarri eta beraren gorrotoric andienaren
gai izatea; eta orregatic bici soseguz, parre equin ta
poztutzen da, eta jan ta lo eguiten da estadu guztiz izu
garri onetan!" (I, 146.orr.).

"Zuc gorputza ta anima dauzcatzu; gorputza ezda anima,
ezda anima ere gorputza; animac bere izate edo naturaleza
dauca eta gorputzac berea; eta ala, zure anima ta gorputza
gauza bi dira. Orregatic ere, zu etzera guizon bi, baicic
bat bacarra,..." (VI, 48.orr.).

"Eta Jaincoaren paciencia ta echedeteaz gaizqui balia tzen diran peccatarien castigua luzatze onec, gure iritzi an, Jaincoa orren erraz peccatuac barcatzetic atzeratu be ar balu ere, nai du orregatic orren erraz ta orren merque peccataria argana biurtzen dan guztian peccatuen barca cio osoa orri ematea." (VI, 99.orr.).

.....

(1) EUSKALTZAINDIA: Euskal Gramatika Lehen Urratsak III.
Lokailuak. 1990. 185-186.orr.

...GABEZ / BAGEZ

Berez lokailu ez den arren, balioz kausala delako sar-
tzen dugu hemen honako hau. Baiezko kausalitatea ("por")
-gatik-en bidez adierazten dugun bezala, ezezkoa ("por
no") gabez edo bagez-en bidez egiten zuten gure idazle
klasikoek. Hona Otaeguiaren esenplu batzuk:

"Gucien aurrean an irtengo dirala dio San Vicente Fe-
rrier-ec deseo guciac, itz guciac, ala esanac nola aditu-
ac, pauso guciac, eguindaco obra guciac ta eguin bear
eguin gabe utzitacoac edo norc bere obligacioac cumplitu
gabez eguin diran utseguiteac." (I, 3.orr.).

"An arguituco dira ardo gueiegui edanda ta vigiliac
gorde gabez eguiten diran gaiztaqueriac." (I, 4.orr.).

"Juicioco egunean Jaincoaren tribunalean icusico due
familiaco buruac eta gurasoac orain cer galtzen duen ta
besteai galerezotzen diocen Jaincoaren itza aditu gabez
edo beren carguacoac aditzera bialdu baquez." (I, 123.
orr.).

"Siñale oec dira oquer ta gaizqui ibilli arren, Jain-
coac aviso ta arguiric ez ematea, concienciaren quezca
ta arrac ez sentitzea ta quezca ta arr oriec sentitu
baquez, nola nai ta ardura bague pecatu eguitea." (I,
104.orr.).

ERE

Gehiagotan ere aipatu dugun E.G.L.U. III. Lokailuak (1) liburukia luzaki mintzo da ere lokailuaz. Hemen ez dugu horretaz ezer esango. Bai jasoko, ordea, aldi guzti etako literaturan, hain Iparraldekoan noia Hegoaldekoan, agertzen den eta egungo egunean ia erabat galdua den ere horren erabileraren kasu berezi bat; alegia, aditz nagusiaren eta laguntzailearen artean kokatzen denekoa. Honako hauek irakurtzen ditugu Otaeguigan:

"Aurreco doctrinan aditzera eman nizuen (...). Aditze ra eman ere nizuen berretan bear degula izan juzcatuac, ..." (VI, 71.orr.).

"Espiritu Santua pintatu oi da uso baten idurian (...). Ipintzen da iduri onetan ala aguertu zalaco Jordango ibaian Jesu Cristoren gañean; (...) Ipintzen ere da apos toluen gañean susco* mien idurian, ala aguertu zalaco beren gañera etorri zanean Pazcoa Maiatzecoetan. (...) Irudi onetan esan nai ere da Espiritu Santuac eguiten du ala bera artzen duenetan suac eguiten duana." (VI, 84. orr.).

*Sic.

(1) EUSKALTZAINDIA: E.G.L.U. III. Lokailuak. 1990. 35.orr.

.... HALA ERE

Esapide honek ere multzo honetan aipatzea merezi du. Ez da, noski, hala ere aurkaria; gaur gero esan ohi dugu askok horren lekuan. Esate baterako:

"Nekatua iritxi zen etxera, oso nekatua gero!"

Etxeparek ere soilaz adierazten du hori bera:

"Ieinkoak zuri eman dizi potestate handia,
Haren ama ciren guero ama ere maytia
Ceru eta lur orotan duçun hanbat valia
Cer çuc galde baytaquiçu den conplitu gucia."

(Etxepare, I, 413-417)

Ikus Felipe Agustin Otaeguioren pasarte batzuk:

"... ibili ote ditezque Jesusen ondoren ta gogozco po
bre zorionecoen artean? Nai badue, bai; ta arin ala ere."
(VI, 119.orr.).

"Gabetu ta usttu nai-det, eta bertatic ala ere, nere
biotz char au era orretaco ecer-ez edo gauza galgarri
gucietatic, zure amorez dana beteric guero uzteco." (VI,
121.orr.).

"Oraindañoan beti au ez eguiñaz degu damu, ta bene-
tan ala ere;" (VI, 127.orr.).

"Orain nic caguiquedana ca, lenagoco utsaz damuturic,
uts berriric ez eguiteco asmo on bat artzea. Artzen cét,
bada, bai gaur bertatic, eta pocic ala ere;" (VI, 161.
orr.).

"Ote zuan Judasec Jesusen etsai orien berriric? Bai,
ta asco ala ere; bada bacequian arazo andian cebiltzala
Jesus ill erazo naiez;" (I, 162.orr.).

4.2.3) Juntagailuak (aurkaritzakoak)

Bi perpausen artean gerta daitekeen kontrakotasuna edo aurkaritza aditzera emateko erabiltzen dira, jakina denez, BAINO / EZPADA / BAIZIK juntagailuak.

Hauek ez ditugu lokailuen artean sartu; alde batetik, baina lokailu ere izan daitekeen arren, beste hirurak be ti juntagailu direlako, eta bestetik, baina bera ez dugu lako hemen aztertuko, lokailu izan nahiz juntagailu izan, ez bait du Otaeguigan ezer berezirik esateko.

BAINO

Juntagailu hau ia beti bizkaitartzat jo ohi da gramatiketan. Ikus dezagun, esate baterako, Frai Bartolome de Santa Teresaren liburutik hartutako adibide bat:

"Nori Jauna, ceuri baino besteri esquinu neguijo nic, cartilla, edo liburu chiqui honetan lagunai opa deutse-dan prutu guichija?" (1).

Orain ikus ditzagun Otaeguiaren eskuzkribuetan agertzen diren esenplu batzuk:

"Zure zorigaiztoea ta erruquiena, bada ezdezu betico condenatzea baño beste erremedioric izango!" (VI, 82.orr.).

"Nola eguingo ezdezu bada orain, zure pecatuen barca-
cinoa irichitzeco (...) zu becela peccataria dan guizon
confesore bati esatea baño aguintzen ezdizunean?" (VI,
100.orr.).

"Erregue onec afal-ondoan maian cegoala, divertiten
ta peccatuan baño pensatzen etzuan demboran, icusi zuan
paretean...." (I, 105.orr.).

"Jaincoac eranzun cion: "an dauzque Moises ta beste
profetac, eta aec esaten duena eguitea baño ezdue"."
(I, 121.orr.).

BAINO esaldiaren amaieran:

"Venturaz arrotzen da gaizqui eguiñaz ta peccatuaz?
Ordea peccatuan ezdago desonra baño." (I, 16.orr.).

"... esaten badio Jauna arequin dala ta andre gucien
artean bedeincatua dala, Mariac eranzuten dio ezduala
beste anditasunic Jaunaren servitzariarena baño." (I,
18.orr.).

"Zure zorigaiztoea ta erruquiena, bada ezdezu betico
condenatzea baño beste erremedioric izango!" (VI, 82.orr.)

Bi azken aipamenetan beste agertzen zaigu baño indar-
tuz, hor goian kopiatu dugun Frai Bartolomeren pasartean
bezalaxe.

BAIZIK

"Badaquizue ta bein baño gueiagotan aditu dezue infer-
nuco tormentuetatic libratzeco bide bi baicic ezdala,
edo inocencia, edo penitencia;" (I, 47.orr.).

"... ta ezdira asmo orretatic apartatzen leice batean
goseac illerazteco ezpada, ta ezdue ortic ateratzen fede-
ric ezduenai saltzeco baicic." (VI, 22.orr.).

"Baña, norc eracutsi aldeiquegu ori bear becela egui-
teco modua, munduan umillatu ta cerura igo dan Jesu Cris-
toc baicic?" (VI, 64.orr.).

"Emendic ezagutu ezazu, bada, cristaua, (...) aranza,
quezca ta ar oriec ecin etorri litezqueala Jaincoagandic
baicic." (I, 25.orr.).

"Iñorc charqueriaric eguiten badie, ezdioela gorde
bear gorrotoric, baicic barcatu bear dioela biotz osotic
eguindaco gaitza." (I, 75.orr.).

Ikusten denez, azken exenplu honetan aurkako bigarren perpausaren buru-buruan agertzen da juntagailua, aurreko etan ez bezala, "baizikan libra gaitzazu gaitzetik" diogunean bezalaxe.

EZPADA

"... Evangelioac ezdigu esaten beragatic beste gauzaric, ezpada cijoala aciaz, ala urteetan nola jaquincurian Jainco ta guizonen beguetan." (VI, 54.orr.).

"Infernua da lecu guciz icaragarri bat, ceñean ezdago an beste gauzaric, ezpada sua, garra ta quea;" (VI, 113.orr.).

"Noizbait azpiratu edo garaitzen bagaitu tentacioac ezda aingueruaren faltaz, ezpada guc erori nai izan degu laco." (I, 13.orr.).

"Orain bada, balego zorra pagatzeco dirua artu nai ez duan bat, onec ezluque pagatuco bere zorra, ez guizon aberats aren faltaz, ezpada bere culpaz." (I, 127.orr.).

"Bada cerc aibeste bider paquea ecarri du aserre ta gorroto orien artean, umiltasunez eman diran pausoac ezpada?" (I, 17.orr.).

(*) ezpada (ezpadira?).

Ikusi batera eta azterketa sakonago baten faltan, esan behar guztiz balio berdinekoak direla hiru juntagailu hau ek Otaeguirengan eta bata dioenean bestea esan zezakeela.

Bestalde, azken adibidea oso interesgarria da: bate-tik, ezpada ez dago, gainerako exenplu guztietan bezala, aurkaritzako perpausaren hasieran, baizik amaieran; eta horrenbestez, duda du batek hor juntagailua den; beste-tik, adizkia ere ez da bete-betean, ezpadira esan behar-ko bait zukeen.

.....

- (1) FRAI BARTOLOME DE SANTA TERESA: Euscal-errijetaco ol-queeta ta dantzen neurrico-gatz-ozpinduba. "Jesu-Cristo Geure Jaun Gurutzean Josijari". Hordago, Donostia 1978.

4.2.4) Mendeko perpausak

4.2.4.1) Perpaus konpletiboak

Gramatika tradizionaletan agertzen zaizkigun perpausaren sailkapenak denok ezagutzen ditugu eta konpletiboak izenaz deitzen direnak zein diren ez dago azaldu beharrik.

Alabaina, konpletibo mota guziak ez dira berdinak guretzat; batzuk gaurkotasan handia dute eta beste batzuk, berriz, ia izkutatuak edo izkutatzear daude.

Horrela bada, -(e)la atzizkiaz bukatutako perpausak egun maiztasun handia dute eta, zer esanik ez, Felipe Agustin Otaeguiaren izkribuetan ere sarritan agertzen dira. Beste hainbeste esan dezakegu -teko / -tzeko-z amaitzen diren menpeko esaldiei buruz eta -tea / -tzea-z bukatutako gehienei buruz. Horregatik, gure tesilanean lan duko ditugun konpletiboak ez dira izango eguneroko hizkeraren arruntean eskuarki entzun ditzakegun erakoak, baizik gaur egun oso gutxi erabiltzen direnekoak.

Egungo egunean euskaldun zaharrek hitzetik hortzera darabiltzaten perpaus konpletiboak ez dute gure ikerlanerako interesik.

Ikus ditzagun, beraz, Otaeguiaren eskuzkribuetan agertzen zaizkigun konpletibo mota batzuk.

4.2.4.1.1) NAHI_IZAN-en_konple-
tiboak

A) Forma ez-jokatuak

Gaurko gazteei

askotan aditu ohi dizkiegu honelako perpausak:

"Mikelek kalera ateratzea nahi du"

Ez da erraza izaten askotan irakasleontzat horrelako bitxikeriak zuzentzea. Baina argi dagoena da NAHI IZAN aditzak bere errejimen propioa duela, hots, bi aditzen sujetoa (perpaus nagusiko eta perpaus konpletiboko aditz ena, noski) berbera denean, lehen partizipioa erabili be har dela; alegia, "Mikelek kalera atera nahi du".

Ikus ditzagun Otaeguik idatzitako pasarte batzuk:

"... naico luque pecatariac pecatu ori bere buruari ezcutatu, naico luque gaitzic eguin ezduala sinistu,..." (I, 24.orr.).

"... baña nai dezu ez galdu, naidez icaragarritzco ichaso onetan ez ondatu? Beguira eguiozu beti izar arguita eder oni." (I, 62.orr.).

Perpauis nagusiaren aditza NAHI IZAN ez, baizik NAHIAGO IZAN denean, ez da hain baterakoa idazle zaharren usarioa; esan nahi bait da, bi aditzen sujetoa berbera izanik ere, lehen partizipioa nahiz aditz izena aurkitzen ditugula maiz autoreetan. Hona pasarte polit bat, non Otaeguiak biak nahasi bait ditu elkarren segidan:

"Bada, -dio San Gregorioc- pasatu alic Cristotzat, naia-go izan zuan quelditu zan becela, guizonen aurrean andia gotzat iduquia izatea baño." (I, 15.orr.).

B) Forma iokatuak

Gaur egun Mendebaldeko hizkeran galduz doaz era honetako perpauis konpletiboak, hau da, NAHI IZAN-en perpauis konpletiboaren aditza subjuntiboan eramatenak. Hona hemen adibide batzuk:

"Elizac (...) icen santu orretan iduqui du beti bere confianza guztia ta icen santu orretan nai du ipini deza-
ten bere seme-alabac berena." (I, 88.orr.).

"... ta gauza orien bearra edo gabea duanari cerbait ematea da al duenac eguin bear duena, baldin nai badue
querta dacuien zorioneco erruquitsu emalle onetatic izatea." (VI, 140.orr.).

"Gabiltzan beti gure buruac ontzen ta ontzen ta lan orretan lagun deguegun al-degun lagun progimo guciai, baldin nai badequ eman daquigun emen atseguin andi garbi eder bat, eta guero bein ere bucatzen ezdan ta aguitz an di ederragoa dan ceruco gloria. Amen." (VI, 138.orr.).

"Beren Jainco ona biotz osotic amatzen duenac ezluquee nai iñorc eguin lequion* berari bidegaberico batere, ez eta bere gaiztaqueria ta bidegabeac gatic iñor galdu le- din ere." (VI, 131.orr.).

"Ah gogor charra! Eta naico cenduan zuc eguin cezaten zurequin besteac beste orrembeste, zu arquitzera oriec aldi orietan becin beartsu ta gabe?" (VI, 141.orr.).

Ohar gaitezen zein poliki gordetzen duen azken hiru adibideotan aditz moduaren komunztadura:

Oraina: "nai badequ....eman daquigun"

Alegiazkoa: "ezluquee nai...eguin lequion*"

Iragana: "naico cenduan....eguin cezaten"

*Sic.

4.2.4.1.2) Beste zenbait aditzen menpe
onduak

A) Forma ez-jokatuak

Zenbait aditzek zalantza agertzen dute euskalkien arabera, konpletiboaren aditza aditz izenaz moldatzerakoan zein kasu marka erantsi aditz izen horri. Hala dio kantuak:

"... zurekin ezkontzera
cudarik ez nuke."

Baina, hori Hegoaldean "zurekin ezkontzeko" kantatu ohi dugu.

Zalantza hori ikusten dugu konpletiboa txertaturik daraman perpaus nagusiaren aditza saiatu, belcur izan, icarra izan, e.a. denean:

-T(Z)EN

Belcur izan, lotsa izan, saiatu, animatu....-T(Z)EKO

-T(Z)ERA

-T(Z)EA

Ikus adibide batzuk:

"... baña enzunic Herodesen semea erregue sartu zala bere aitaren ordezt Judeaco errietan, bildur izan zan arajoaten." (VI, 54.orr.).

"Orobat anima ascoc, pecatu mortal edo larria animaren iltzallea dalaco igues eguiten badue ere, venial edo chiquiaz guchi bildurtzen dira; ala, animaco eriotza, ceñean pauso batean edo beingoan erortea chit bildur diran, guchi bana edo pausoric pauso vorondatez artu edo errecibitzera datoz." (I, 109.orr.).

"Lotsa izan zaite, bada, berriz pecatuaren bitartez demonioaren mendera biurtutzen; bildur izan zaitez zure anaia nagusi Jesu Cristoc zuretzat gorderic daduzcan ondasun ugariac caltzen;" (VI, 52.orr.).

"Lotsa baquera eguia eranzuten, San Pabloc eranzuten du gugatic;" (VI, 11.orr.).

"Baña saiatzen bacera besten aurrean ceran baño obertzat iduquia izateco, ezagutu ezazu etzerala eguiatz umilla." (I, 18.orr.).

"... saiatzen badira guri gorputzeco ondasunac iristeco eta gugandic gaitzaren perillac apartatzeco, cembat obeto saiatuco dira animaren oneraco ta ceruraco be- ar ditugun ondasunac iristeco?" (VI, 93.orr.).

"Onela elizaren asieraco cristauac cerua deseatz- zuen ta saiatzen ciran ori irabaztera betico ondasunen esperanzarequin." (VI, 111.orr.).

"Nere aleguiña guciac savatuco citut bigundu ta mugit-
tzera peccatariac dicha ta bendicio guciac oso ecarrico
dizten penitencia eguiazcora;" (I, 2.orr.).

"Ipintzen digu poz eta atseguin andi bat modu onetan
animatu gaitcan artu degun gracian egotera, icusiric pe-
catuaren mingoitztasuna eta graciaren atseguia." (I,
10.orr.).

"Anima gaitcan, bada, orrembeste ondasun ecarri bear
digan birtuteari equitera." (I, 34.orr.).

B) Forma jokatuak

Lehen aipatu ditugun
aditz horietako batek, beldur izan-ek, duen berezitasun
aipagarri bat aditzera emango dugu orain. Adizki horren
menpe dagoen konpletiboan, cein agertzen da aditz jokatu
aren aurretik. Hona hemen hainbat esenplu:

"Castigatzen det -dio- nere gorputza, cergatic nagoan
bildurrac cein besteai Jaincoaren itz santua aditzera
eman, ta ondoren neur condenatu nadin." (I, 47.orr.).

"...bildurrac nago, cergatic nola nagoan obligatua zu
en peccatuaz negar ta penitencia equitera, bildurrac naco
cein ez malcoric ta ez demboraric izan ezdezan nereaz
negar eguiteco." (I, 47.orr.).

"Contrara, chit bildur izateco da cein Jaincoac, norc eguin guinduan bera amatzeco ta servitzeco, gure pecatuen ta gure lotsagabetasunaren penan, beste edoceñi baño lenago bere gracia ucatu deguigun." (VI, 26.orr.).

"... ta icusi zuenean berariazco isilera, bildurtu ciran guciac, cein utzi cezan biciric Herodesec;" (I, 176.orr.).

Beldurrac econ eta beldur izan -ek duten bereizgarri berbera du icara econ adizkiak:

"... trumoia canean, icara dago cein, mereci duan becela, oñazcarrac bicitza cuendu ta infernura bota dezan;" (I, 192.orr.).

Garbi dago batetic cein horiek ez direla azentodunak. Laugarren adibidean irudi dakiok norbaiti hori ez dagoela hain garbi eta idazleak agian esan nahi izan duela cein (alegia, Jesus ala Barrabas) bizirik utziko zuen Herodesek, bildur izan zirela han zeudenak. Baina zalan-tza hori burutik uxatuko du ohartu bezain laster Pilatosek, ez Herodesek, izan zuela gehienez ere duda hori. Pasarte horietan cein inongo dudarik gabe atonoa da eta juntagailua, konpletiboa noski, bildur izan aditzaren konpletiboa, eta balioz Lapurdiko idazle klasikoen

"(erran zuen) ecen"-en parekoa. Ohar, gainera, bere erre
jimena duen adizkia subjuntiboan (condenatu nadin, izan
ezdezadan, ucatu dequidun, utzi cezan, bota dezan) dara
mala.

4.2.4.1.3) -(E)NA eta -(E)NIK

-(E)NA-z osaturiko perpaus konpletiboak, Azkuek bere hiztegian dioenez, esaldi nagusiaren aditza jakin, baieztatu, ezeztatu, uste ukan, sinistu, ikusi edo esan denean erabiltzen dira.

Otaeguik ere askotan erabiltzen du -(e)na; ez, ordea, -(e)nik, honetaz baliatzen deneko adibide bakarra aurkitu dugu eta.

Hortaz, idazle beizamarraren izkribuetan hauek topatu ditugu:

- -(e)na-z ondutako menpeko perpaus konpletiboak.
- -(e)la-z ondurikoak (esaldi nagusia ezezkoa nahiz baiezkoa izan).
- -(e)nik-ez osaturiko perpaus konpletiboa (jakina, aditz nagusia ezezkoa da hemen).

Hara zenbait pasarte:

"... ta juicioo egunean conciencia ori izango da zure contrario ta testigoric oquerrena ta aitor erazoco di zu pecatu eguin dezuna ta pecatutic irteteco izan dituzun avisoai eranzun ezdiezuna." (I, 28.orr.).

"Gure bicitza gucian acordatu gaitecen pecatu eguin deguna, baita ere penitencia gabe ceruan sartuco ezguerna." (I, 41.orr.).

"Job santuac esaten du: "badaquit nere Erredentorea bici dana ta juicioco egunean piztuco naizana; badaquit nere araguan ta orain daduzcadan beguiaguin nere Jaincoa icusico dedana."" (VI, 102.orr.).

"... anche igarri zuen jaio berri abereche edo portale zatar artan aiñ pobre cegoana guizona eta Jaincoazana;" (VI, 53.orr.).

"Jesusec eranzun cion: "certaco ibilli cerate nere on doren? Etziñaquizuen nere Aitaren cereguiñetan ibilli be ar dedana?" (VI, 54.orr.).

"Ez iñoiz bilcurric iduqui aingueru guardacoaren alce tic utsune edo faltaric izango dala;" (I, 13.orr.).

Bi azken exenpluok perpaus nagusia ezezkoa dute eta, halaz ere, batak -(e)na eta besteak -(e)la erantsi cio mendeko perpausaren adizkiari.

Beste ezezko perpaus honetan, aldiz, -(e)nik hautatu du Otaeguik:

"... ta esan cion itz oriec Erregueren contra ceuquen eriotzaco sententia gogorra. Baña etzion esan arrats artan bertan ill bear zuanic." (I, 105.orr.).

4.2.4.1.4) Instrumental_kasua-
ren_marka_osaturiko
konpletiboak

Menpeko perpaus konpletiboaren aditz ez-jokatuak maiz hartzen du instrumentalaren kasu marka perpaus nagusiaren adizkia lotsatu, oroitu, ahaztu edo horien antzeko bat denean.

Hona hemen Otaeguik darabiltzan batzuk:

"Eta zure bicitza pasatu gucian ezpadezu arguitzen certzaz lotsatu ta camu izan, ezdezu orregatic Jaincoaren aurrean umillatzeaz aztu bear," (I, 20.orr.).

"Oraindañocoan beti au ez equiñaz degu damu, ta benetan ala ere;" (VI, 127.orr.).

4.2.4.2) Erlatibozko berpausak

Atal honetara iristean, galdera batzuk aidean geratzen zaizkigula aitortu beharrean gaude.

Otaeguiaren sermoietan atentzioa ematen duen zerbaitez ari gara: berez galdetzaileak direnak atono bilakaturik lortzen dituen erlatibozko izenordainez. Harrigarriena, idazlea izenordain horietaz hain maiz baliatzea da, sarri eratzen bait ditu nonelako erlatibozko esaldiak:

"Azqueñic, guc lurretic esanaz ceruetan zaucena, aitortzen degu ceruco erri dichosotic, noraco equiñac izan guiñan, cesterratuac bici guerala..." (VI, 9.orr.).

"... ipiniaz beren mirarizco alabari mirarizco icen Maria, ceñec esan nai cuau andre goienecoa ta portura se guru caraman izarra." (I, 62.orr.).

"San Pabloc, norc aditzera ematen cituan obligacio oriec guztiac..." (I, 81.orr.).

Gaur ere ez da Gipuzkoako elizetan horrela mintzo den apaizik. Eguneroko hizkeratik horrenbeste aldentzen zen euskara erabiltzen ote zuen Otaegui ikandeko sermoietan Beizamako elizan?

Pentsa dezakegu liburuetatik ikasia zuen euskara zera bilela eta argitaratzeko asmoarekin saiatzen zela hizkuntza literarioagoa erabiltzen.

Baina hizkera literario hau sintaxiara bakarrik mugatu al zuen? Izan ere, deklinabidean eta aditzean ez du liburuetatik ikasitako formarik ipintzen, gipuzkeraz herriak esaten dituenak baizik (gizonak ekarri zuen: sujeta ergatibo plurala duela; guñaguicun eta antzeko aditz formak...).

Gainera, bere aurreko idazle gipuzkoar batzuek ere eratzen dituzte modu horretako erlatibozko perpausak

Ochoa de Arin-ek, esate baterako; honek, gainera, espreki adierazten du herri xehearentzat idatzi duela bere iana; hortaz, herriak ulertzeko moduko euskaraz baliatuz).

Ondorioz, hau al da Beizamako herritarrek garai hartan zerabilten euskara?

Beizamarra izanik ezin zezakeen idatz gipuzkeraz baizik; baina zer da gipuzkera? Ez dugu uste gipuzkeraren deskribapen zehatzik eginik dagoenik; are gutxiago Beizamako azpieuskalkiarenik.

Galdera hauentzat erantzun ziurrik ez badaukagu ere, gutxienez gure kezka ager arazi nahi izan dugu.

Ikus ditzagun adibide batzuk:

ZEIN (deklinatua)..... -(e)N

"Lenengo, gaitz espiritucoac dira animaren gaitzac, ceñec padecitzen cituan milla argaldade bere almen gucie tan." (VI, 31.orr.).

"Elizac icusi ditu batzuec, ceinzuec izan diran perse guituac, burlaz beteac ta desonratuac Jesu Cristogatic, ..." (V, 19.orr.).

"... orobat Jaincoac guri eman nairic sari ançi bat, ceña can betico bicitza ta cerua, ez ca izango arrazoi lenago beguiratzea cure penitencia bear becelacoa can eco ez?" (I, 45.orr.).

"Gauza ciertoa da sartu bear degula urte batean, ceñe-
tatic irtengo ez gueran." (I, 70.orr.).

"Oetatic lenen edo principalenac izan ciran amabi, ceñai deitu cien apostoluen icenarequin,..." (VI, 55.orr.).

"O ventaja ederrac, ceñen precioa ezagutzen duen zori onecoac!" (VI, 109.orr.).

"Ay pensamentu madaricatuac, ceñaquin deabruari ta pe catuari nere biotzean ostatu eman-nien!" (VI, 68.orr.).

"Ceruco gloria da convite bat, ceñera guztiac deituac diran;" (VI, 111.orr.).

"Orobat anima ascoc, pecatu mortal edo larria animaren illtzallea dalaco igues equiten badue ere, venial edo chiquiaz guchi bildurtzen dira; ala, animaco eriotza, ceñean pauso batean edo beingoan erortea chit bildur diran, guchi bana edo pausoric pauso vorondatez artu edo errecibitzera dato." (I, 109.orr.).

NOR (deklinatua).....-(e)N

"Contrara, chit bildur izateco da ceñ Jaincoac, norc equin guinduan bera amatzeco ta servitzeco,..." (VI, 26.orr.).

"Gaitz genero asco dira gu mundu onetan bucatu ta gal tzeco perillean ipintzen gaituenac. Lenengo demonioa, nori deitzen zaion gaiztoa,..." (VI, 30.orr.).

"Ez da erraz adierazotzea nola, izanic Aita benetacoa, norgandic datorren Seme benetacoa, Seme au izan litequean aiñ anchiñaco, cein da Aita;" (VI, 41.orr.).

"... bada izanic memoria igaroco gauzaz acordatzeco, ezdu bear Jaincoac, norentzat ezdagoan igaroco edo etorteco dan gauzaric,..." (VI, 48.orr.).

"... baña ezconzaco sacramentuaren gaia da gai bici bat, au da, guizonaren ta emacumearen gorputzac, norzuec obligatzen diran bata bestearen baiben ta onzat emateare quin;" (I, 81.orr.).

"Jaincoari escatzen cioguna da, bada, eman deigula graciaco erreinua, norequin, San Iucasec cion becela, erreinatzen duan Jaincoac anima justuetan.." (VI, 11.orr.).

NON.....-(e)N

NONDI.....-(e)N

NORAKO.....-(e)N

"... eta igaro zan Nazaretco errira, non bici izan zan Jesu Cristo amabigarren urtera eldu artean." (VI, 54.orr.).

"... eracusten cizuet arotz baten cencan, non nere bi citzaren gueiena igarotzen dedan;" (I, 16.orr.).

"... gure egunac igaro citzagun alaco eran, non ezgue ran bein ere aztutzen lurraren gañean gauden artean des- tierroan gudela ta gure deseoac joan bear duela ceru- ronz, noraco equinac cueran." (VI, 63.orr.).

"... bada jaquintsu guciac esaten due Jaincoac pecatu chiquien alderaco edo pecatu chiquiai beguiratzeco zabar tasun edo descuidoa castigatzen duala onelaco oztasunare quin obratzen duan cristaua larga ta desamparatuaz, nondic datorren pecatu pisu ta larrietan erortera." (I, 111.orr.).

.....

-(E)N atzizkiaz eratuak

Jakina denez, erlatibozko perpaus konposatua sortzeko bi perpaus behar dira, bietan izen sintagma bera errepi- katzen delarik. Perpaus bat bestean txertatzen denean, bi izen sintagma horietatik bakarra jartzen dugu:

1. "GIZONA erori da".
2. "GIZONA zure lehengusua da".
3. "Erori den GIZONA zure lehengusua da".

Bi izen sintagma horiek kasu berean daudenean ez dago arazorik; ez daudenean, baldin erlatibo bilakatu nahi du gun esaldiko izen sintagma, NOR, NORK edo NORI kasua ba- da ere ez. Ikus Otaeguiaren hauek:

"Confesatu ondoan bereala pecatuac seguitzen dion pe- nitencia da alperra ta probechu gabea." (I, 156.orr.).
(Hau da, penitentziari segitzen dio bekatuak).

"... consideratu bear degu Magencio cristauen perse-
guitzalleac, oriei Jesu Cristo ucatu-erazotzeagatic,
oriec luzaroago ta gaizquiago oñacez betetzeco asmatu zu
an tormentua. Guizon gogor onec aguindu zuan, martirioa
eman nai cion persona arpeguiz arpegui beste persona ill
baten gañean lotutzeco;" (VI, 104.orr.). (Hots, Magencio-k
persona bati eman nahi zion martirioa, ez norbaitek bera
ri).

Baina kasu ezberdinak izanik erlatibo bihurtua aditz-
lagun denean, gogorra egiten zaigu taxuzko perpausak mol-
datzea. Ez haatik icazle klasikoei. Haiek poliki asko
moldatuek cure beiarri sor eta gorrei ia min ematen die-
te, euskara ez balitz bezala.

Hara idazle beizamarrak idatzitako bizpahiru adibide:

"Pecatariac penitencia eguiten badu, -dio Ezequiel
profetac- bicitza izango du ta ezda illico. (...). Erreme
dio santu onez baliatu dira dicha andiarequin aimbeste
santu beren pecatuac borratzeco. (...). Manaseo , gauzac
bere gustora cetozquionean, pecatariac, Jaincoac ipini
zuan grilloetan topatzen du Bera bigundu ta bere alde
ipintzeco secretoa bere penitenciaco negarretan." (I,
43.orr.). (Hura ipini zuen, alegia, eta ez grilloak).

"Jesu Cristo da sacramentu orren autorea ta consagra-
dorea, ta nola santificatu dituan bataiatua izan zan
urac, orobat nai izan cituan santificatu deitua izan
zan eztaiac, orietan eguiten zuala bere lenengo milagrea."
(I, 80.orr.). (Hots, urak santifikatu zituen eta haietan
izan zen bataiatua, eta eztaietara deitua).

.....

Zuzen-zuzenean aurreko kasuei lotzen ez bazaie ere,
erlatibozko perpausa tartean dagoelako hemen aipatzea me
rezi du beste honek ere. Honela dio Otaeguik:

"Cer eguingo due seme-alabac -dio San Agustinec- gura
soac eguiten icusten duena baicic?" (I, 75.orr.).

Hori da egun ere Hegoaldeko euskaldun helduek esango
genukeena. Aldera bedi, ordea, Patxi Altunak Haranederren
gandik harturik aipatzen dituen hauekin:

"... ez du eguiten Aitari eguiten icusten dioena bai-
cen." (Jesu Christoren Evangelio Saindua, Jo. V, 19).

"... esperantça baitçuen icussico cioela cembait mi-
racuillu eguiten." (J.C.E.S., Lk. XXIII, 8).

"... norc sinhetxi içan du guri erraten aditu darocu-
tena?" (J.C.E.S., Jo. XII, 38).

Baina Otaeguiaren perpausak beste arazo bat ere mahai gaineratzen du. Haren hitzak parafraseatuz esango genuke "seme-alabek egingo dutela gurasoek egiten ikusten dutena". Hots, gurasoek gauza bat egiten dutela ikusten dute seme alabek eta hura egiten berek. Ez dituzte, beraz, gurasoak ikusten zerbait egiten, baizik haiek zerbait egiten dutela ikusten dute eta hura egiten, noski. Hortaz, irakurketa hau zuzena bada, horko gurasoak hori gurasoek litzateke euskara batuan, eta ez gurasoak. Hala al da? Eta gaur ez al genuke esango: "gurasoak egiten ikusten dituztena egingo cute seme-alabek"?

4.2.4.3) -(E)LAKO eta -(E)N -en bidez
lorturiko izenlagunak

-(E)LAKO atzizkiak bi funtzio bete ohi ditu sintaxian: aditzlagun eta izenlagun funtzioak, hain zuzen.

Aditzlagun funtzioa betetzean, kausazko esanahia duten perpausak ditugu. Perpaus hauek Otaeguigan ugariegiak ez badira ere, batzuk agertzen dira, eta ezagunak diren neurrian, ez ditugu aztertuko.

Alabaina, izenlagunaren funtzioa betetzen dutenak gaur egun ez dira hain arruntak, gipuzkeraz behintzat. Ez da batere ohizkoa gaurko gazteen ahotan honelako perpausak entzutea:

"Bihar azterketa izango delako kontua aditu dut"

Badirudi Otaeguiaren garaian maizago baliatzen zirela era honetako esaldiez. Hara esenplu batzuk:

"Biotzac -dio santuac- urtu bear du arguizaguiac bece la bere etsa'ac menderatu dualaco damu ta sentimentuarequin;" (T, 37.orr.).

"Non dira gure demboran Esdrasen demboran becela Jain coaren itza aditu, eta orren Aita ona ofenditu duelaco damu ta sentimentuz negar eguiten duenac?" (I, 123.orr.).

"Gauza oec guztiac ezaguturic, ipintzen du bere confi
anza guztia Jaincoagan, munduan cerequin pasatu ta guero
cerua emango diclaco esperanza osoarequin;" (VI, 33.orr.).

"Norc esan iitzaquean oriec bere biotzean Jesusec baño
asaldacio gueiago ezduala, ta bere anima Aita Jaincoaren
escuetan guelditu dalaco edo Jaunaren graciarequin illon
doan arcuituco dalaco uste osoarequin!" (I, 189.orr.).

Gaur egun hirtun batzuek honelako esaldiak osatu ohi
dituzte:

"Diru asko irabaziko zualaren esperantzarekin iharcun
zuen lanean"

Klasikoek, ordea, ez zuten genitibo honen beharrik
izenlagun funtzioa betetzen duen perpausa eratzeko, goiko
-lako horren pareko den -(E)N -ez baliatzen ziren. Ikus
dezaçun nola erabiltzen duen Otaeguik:

"Eguia au consideratu baguez erori ciran pecatuan Su-
sanaren castidadea manchatu nai zuen zarrac, ta Susana
apartatu zan pecatutic Jaincoaren aurrean cegoan oroipen
arequin, baca erabaçui zuan lenago bicitza galtzea Jainco
aren aurrean pecatu eguin baño." (VI, 9.orr.).

"Esan dedan gucitic ezagutu dezagun, pecatariari aranza, quezca ta arrac guelditzen zaizcan artean dala orren conciencia oraiñdic pecatuan gogorturic ezdagoan siñalea;" (I, 29.orr.).

"... etorri zaitetz zure animaren eritasun ta gaitzac sendatzeco laguntasun ta erremedio onac arqitu ta eido-co dituzun siniste oso ta fede bici batequin; Jaincoac berac sermoietan itzeguiten balizu becela;" (I, 124.orr.).

"Icusiric au gucia judu gogorrac, ta mendira baño len Jesus necatua illico zaien bildurrarequin, billatzen dioe norc lagundu gurutzea eramaten." (I, 180.orr.).

4.2.4.4) Baldintzazko perpausak

Baldintzazko perpausetan ez dugu gauza berezirik aurkitu, bat izan ezik. Gazteleraren kutsua ageri du ("... a no decírmelo tú"), baina hori ez zaigu axola. Izan ere, aditz izenari adlatibo atzizkia erantsirik adierazten du txitian-pitian baldintza. Ez da hori horrela egiten duen lehen idazlea. Ikus Mendibururen hau:

"Jangoicoaren lequeac escatzen duen guisan zuc au ez equitera, ez da zuretzat ceruric."

(Mendibururen idazlan arcitara ca-beak. I Tomoa, 71.orrialdea.)

Otaeguiaren esku izkribuetan hauek aurkitu ditugu, beste askoren artean:

"... guizonac beguiratzen dio bere buruari becela lenago beretzat arrotza zan emacumeari, ta emacumeac arturic senarzat lenago beretzat atzea zana, ematen dio bere gorputzean escubide bat izango etzuan ta cillegui dan bidez izan ecin cezaqueana, batac besteari era orretan ez ematera." (I, 81.orr.).

"... bada ecin iñorc gauza aec equin citzaquean, Jauna berarequin ezegotera." (VI, 56.orr.)

"... ta ecin niri iñorc quencuco dit dan zatiric chiquienic ere nere Jainco berac artaraco escuric ematen ez diola edo ari ori eguiten ez uztera." (VI, 159.orr.).

"Ezninduzuen orduan artu, ez zuec nai etzenduelaco, baicic ceren nic uzten eznizuen, ta gaur ere ni gabe itzulo lico ciñazquee ceren echeetara, nic neronec zuei nerau ar tzen ta lotzen ez uztera." (I, 172.orr.).

"Nere odol onequin ta zuen damuzco negarraquin zuen animac ez garbitzera, guztiz andiac dira zuen gañera eto rri bear duen gaitzac." (I, 181.orr.).

Baina ez pentsa aditz izena - adlatiboaren kasu marka baldintzazko perpausa ezezkoa denean soilik erabiltzen duenik. Baiezkoetan ere eskuarki agertzen da:

"... esan cioen: "ori biciric uztera, ezdiozu ongui nai Erromaco Emperadore zure nagusiari,.." (I, 178.orr.).

"... bacituquean alabaña Jesus maitagarriac, nai izatera, nai adiña ondasun ta gauza, ta guciac nai becelaco ac;" (VI, 120.orr.).

"... bada zuc au lenagotic ongui jaquitera, eguin izandu dezunetic beste bicitzaric eguingo cenduan, bai;" (VI, 137.orr.).

4.2.4.5) Kausazko berpausak

Arestian, 4.2.2) puntuan hain zuzen, kausazko lokailuak eta beren erabilera landu ditugu.

Ikus ditzagun orain menpeko perpaus kausalak.

Otaeguigan era askotako perpaus kausalak aurki ditza-kegu, gehienak oso ezagunak. Interesgarrienak bi eskema hauek jarraitzen dituztenak iruditzen zaizkigu:

A) ZER(R)EN..... -(e)N

B) ZERGATIK..... -(e)N

Lokailu kausalez mintzatzean esan dugu bakanak zirela adizkia -(e)ngabe zuten exenpluak eta ia beti horrenbeste lokailu ez baina menderagailuak zirela zeren eta zergatik Otaeguigan. Ez da esan beharrik adizkiak ez duela behin ere bait- hartzen, hori Hegoaldean ez bait zen era biltzen, -(e)n baizik. Hona adibide batzuk:

A) ZER(R)EN..... -(e)N

"... pobrezaric andienezan ezdu animoric galtzen, cerren mundu onetaco gauzai beguiratzen dien ezari bece la;" (I, 17.orr.).

"Lotsatu zaitez zure oraindañoco soberbiaz, cerren orrembeste gauza ta bidec umilla izatera obligatzen zaituen." (I, 21.orr.).

"Gañera esan diteque Ama Virgiña seme ascoren Ama da la, ceren cristau on guciac diran Jesu Cristoren anaiac;" (VI, 37.orr.).

"... eta cergatic ori? Cerren pecatu mortalean nagoan, ..." (VI, 92.orr.).

"Au fedeco eguia ca, eta ala ere badira cristau batzu ec ain itsuac, non demonioac engañaturic urte ascoan con fesio gaiztoac eguiten dituen, cerren confesoreari concienciaren bazter guciac eracusten ta pecatu guztiac oso orri esaten lotsatzen diran." (VI, 99.orr.).

"Argatic pena au gucien andiena da; onec neurriric ta caburic ezdu, ceren Jainco beti betico an galtzen danac ezduan. " (VI, 115.orr.).

"Bai, nere seme maitea, bai, bi gauza oriec zucen eguitera beartua zaude, ceren ceran gure semea ta ceren ceran Jainco amoriotsuaren legue zucenean ongui acia." (VI, 140.orr.).

"Cergatic abereai, soroai ta campoco gauzai botatzen diegu ur bedeincatua? Lenengo, ceren ur bedeincatuaren bitartez sendatzen diran personen, aberen ta beste edo-
cein gauzaren soiltasuna, ta ematen dien gauza guztiai ugaritasuna." (VI, 164.orr.).

B) ZERGATIK..... -(e)N

"Eguin dezagun, bada, penitencia, cergatic penitencia cabe ezdagoan barcacioric, ezda ere salvacioric." (I, 45.orr.).

"Bicitza onetan ezda eta ecin izan diteque pecatu mor
taleco estaduan dagoanarena baño dichagabetasun andiagor-
ric, cergatic cerutarren aurrean ecin da gueiago gaizqui
icusia dagoan;" (I, 93-94.orr.).

"Bai, nere Jaincoa, nere pecatuac ichasoco area baño
gueiago balira ere, zugaran bacarric esperanza iduquico nu
que, cergatic zu ceran nere arrimoa, nere amparoa ta ne-
re Jauna ta Jabea." (I, 115.orr.).

"Baña onela eguiten da egun oro cristauen artean ere,
cergatic ezduen consideratzen Jaincoac icusten cituana ta
presente dagoana." (VI, 9.orr.).

4.2.4.6) Perpaus kontsekutiboak

Bi moldetako kontsekutiboak aurkitu ditugu Otaeguirengan hemen aipatzea merezi dutenak, gure ustez. Moldea desberdina izatea honetan datza: biek dutelarik ezinbestean graduatzailea, gero mendeko perpausari abiada batean ece-k ematen dio eta bestean non-ek (diogun bidenabar Axularrek ere ecen eta non, biak da rabiltzala kontsekutiboak gauzatzeko). Badute, ordea, beste ezberdintasun txiki bat bi moldeek: ece-ren bidez oratzen direnek mendeko adizkia biluzik daramate eta non-en bidez oratzen dutenek -(e)n eransten diote mendeko adizkiari. Hau agian ez da beti horrela gertatzen, baina ia beti bai. Ikus ditzagun esenplu batzuk:

ECE-ren bidez osatuak:

"... eta alaco modutan argaldu ta indar bague uzten ditu oroipen onec, ece bertatic igues eguiten due, aiñ neque andia eman dien gurutzeta ez icusteagatic." (VI, 4.orr.).

"... eta alaco moduz lotsatzen du acordatze onec, aiñ argal uzten du, aiñ erquin, ece guelditzen da indar bague..." (VI, 5.orr.).

"Ezdago bacarric zurequin Seme Jaincoa, nor jancitzen dezun zure araguiarequin, baicic baita ere Espiritu Santua, noren eguitez dezun Seme ori, eta Jaincoa, norc sortu zuan Seme ori, alaco moduz, -dio santuac- ece Aita da go zurequin, bere Semea zure Seme eguiten duala." (VI, 37.orr.).

"... alaco virtute ta edertasunecoa da icen santu au, ece icendatzen dan gucian ceruac arguitzen dira, lurra alegueratzen da ta aingueruac gozodasunez betetzen dira." (I, 62.orr.).

"Pecatu mortalaren ichustasuna aiñ da ancia, ece ozta sinislezaque eguillea dala eguin baño len zan persona." (I, 145.orr.).

NON-en bidez osatuak:

"Ondo gogoan artuzazu sermoi onetan esan dizudana, ez dala umiltasuna baño gauza bearragoric; aiñ bearra, non orren falta ecin ecerc bete lezaquean; aiñ bearra, non orrec bacarric beste virtute guztien falta estali deza quean." (I, 21.orr.).

"Gure naiarequin batean, gure gogoac aiñ seguranza an diac ematen dizquigu, non zartu utsezco punturaño ezguelara illico iduritzen zagun." (I, 138.orr.).

"Maria chit santac munduan eguin dituan obrac izan di
ra aiñ merecimentu andicoac ta aiñ ederrac Jaincoaren au
rrean, non irichi duan anima ta gorputz aingueru guztiac
baño altuago ceruan jartzea." (VI, 36-37.orr.).

"Eta cembat demboran iraungo du zure iduri orrec? Zu
ispillu orren aurrean zauden guztia; alaco moduz, non
baceunde mundua asi zanetic eta bera acabatu arte guzti
an, anche egongo litzaque* zure iduria." (VI, 42.orr.).

"... gure egunac igaro ditzagun alaco eran, non ez-
gueran beñ ere aztutzen lurraren gañean gauden artean
destierroan gaudela,..." (VI, 63.orr.).

"... bera da guc ain obligacio andiac diozcaguna, non
bein ere ecin pagatuco diozcagun;" (VI, 98.orr.).

.....

(*) alaco moduz, non..... egongo litzaque: hemen litzaque-k
ez du -(e)n hartu, agian non-en ondoan baldintzazko
perpaua txertatua dagoelarik, juntagailutik urrun
gelditu delako.

Honako beste esaldi honek ez dauka bere baitan rigo-
roski kontsekutiboa dei dezakegun perpausa, moldea ere
lehengoena ez bezalakoa da: aiñ... ta... A partizipioa.
Halaz ere, formalki kontsekutiboa ez izanik, balioz oso
hurbil dagokio:

"Bialdu nic, ta ez guchiago ta ez besteric, ezpada ne
re seme bacar maitea (...), ta mundua aiñ zoroa, aiñ jui
cio gabea, ta ari pagu ori eman?" (VI, 72.orr.).

4.2.4.7) NOLA..... -(e)N

HAIN..... ZFIN DA X

Euskalki guztietan eta garai guzti etan ezagunak dira hain literaturan nola herriko hizkeran batzutan kausal balioa eta bestetan moduzko soila, eta inoiz konparaziozkoa duten molde honetako perpausak:

NOLA..... -(e)N, HORREGATIK....

NOLA..... -(e)N, OROBAT....

NOLA..... -(e)N, HALA.....

Otaegui bere baditu horrelakoak. Hemen ez ditugu bizpahiru baizik ipiniko:

"Baña nola beti gure pretensio guztietan Jaincoaren onra ta servicioari dagozcan gauzac escatu bear ditugun gure probechuraco dirac* baño lenago, orregatic lenengo iru escariac dagozca Jaincoaren onrari ta ondorengo laurac gure ta gure lagun progimoaren onari;" (VI, 10.orr.).

"Icen ori da salvacioco icena ematen digun confianza-gatic; nola bicitzan dan gure esperanza, orobat gure eri otzaco trancean izango da gure confianza." (VI, 44.orr.).

*Sic.

"Bada nola bataioa bearra dan pecatu jatorrizcoa ta bataiatu baño lenago eguindaco pecatuac barcatzeco, ala penitencia da bataio bat uso arrazoizcora allegatu ezquero eguindaco pecatuac barcatzeco..." (I, 42.orr.).

.....

Bada, ordea, horien ondoan beste molde bat, ezein gramatikatan aipaturik aurkitu ez duguna. Konparaziozko per pausa adierazten du, dudarik gabe; hala erakusten digu geure euskal senak, baina moldea ez genuen orain arte beste inon irakurria.

Sei exenplu bakarrik aurkitu ditugu. Horietako bosten eskema honelakoa da:

HAIN....., ZEIN DA X

Ez pentsa, haatik, da hori adizkia denik. Izan ere, seigarren adibidean X horren lekuan adizki bat dugu: diran. Beraz, da ezin izan daiteke aditza. Zer da hortaz? Ikus sei pasarteak:

"Seme au aiñ da andi, aiñ Jainco, aiñ anchiñaco ta be ticoa, cein da Aita bera." (VI, 41.orr.).

"Ez da erraz adierazotzea nola izanic Aita benetacoa, norgandic datorren Seme benetacoa, Seme au izan litequean aiñ anchiñaco, cein da Aita;" (VI, 41.orr.).

"Orregatic, izanic Aita beticoa, beti Aita izateco, beti iduqui bear zuan Semea; eta orra cergatic dan Semea aiñ anchiñaco, cein da Aita." (VI, 41.orr.).

"... bada ceru lurren Jauna beti beti izan da; ecin iñorgandic ecer artu lezaque; aiñ andi, aiñ aberats, aiñ guztiz altsu edo poderoso izan zan guizona eguin baño lenago, cein da guizona eguin ezquero;" (VI, 48.orr.).

"Etzituan urratu, ezta idiqui ere, Amaren erraiac, eretatic mundu onetara irteteco. Aiñ osoric gueratu ciran jaiotzen zanean eta jaio ezquero, cein da jaio eta sortu baño lenago,..." (VI, 50.orr.).

"Izanic, bada, Espiritu Santua Aitac eta Semeac alcarri dioen amorioa, ain anchiñaco izan bear du amorio onec, edo Espiritu Santuac, cein da diran Aita eta Semea." (VI, 83.orr.).

Zer da sei pasarte horietako da, cein-en ondoan seietan kokatua? Egingo genuke (e)ta > da dela, oroiturik eta maiz hurbiltzen zaiela beste juntagailuei (non eta, noiz eta...) haien funtzioa sendotzeko.

Cein bestalde, ez da esan beharrik ez dela bildur izan-en zenbait konpletibotan aurkitu dugun (gure ustez) ceren-etik sorturiko juntagailua. Hemen aurreko ain-ek erakusten du konparaziozko ezaguna dela.

4.2.4.8) Partizipio perfektoaz baliatuz lor
daitezkeen txertakuntzak

Partizipio perfektoa erabiltzen du
gu, Patxi Goenagak dioen bezala (1), zehargalderetan.

Esate baterako:

"Badakit nori esan"

Sarritan honelako perpausak mugatzaile eta guzti ager
daitezke:

"Badut nora joana"

Baina perpaus nagusia ezezkoa denean, perpaus txerta-
tua partitiboan ager daiteke, kontutan izanik perpaus
txertatu hauek perpaus nagusian UKAN aditza eskatzen du-
tela:

"Badut zer ikusia" --- "Ez dut zer ikusirik"

Hauetan ukan aditzaren osagarri zuzena da perpaus txer-
tatu, "Badut etxea" eta "Ez dut etxerik" bezala. Baina
beste honako hauek ez dira juxtuki halakoak. Ikus Mendi-
bururen hau:

"Ez da zuc cer erantzun; ecusten degun gauza da"

(M.I.A.G. I. Tomoa, 7-3)

Gaur guk ditugun ikasleen artean maizago aditzen ditu gu, zoritxarrez, beste era honetako esaldiak:

"Ez dugu zertan pentsatu beharrik"

"Ez dugu zertan pentsatu behar"

Ikus dezagun Otaeguiaren eskuzkribuetan nola agertzen zaigun:

"Ea, gure dolore ta damuaren siñaleac izan bitez gure lantu ta suspirioac; negar eguin dezagun gogotic, bada badegu cercatic negar eguin;" (I, 41.orr.).

"... nola ezninduzuen artu ta loturic eraman, ceren gogoac ematen cizuen, presondeguira? Orduan au eguitera, etzenduen cer ibilli zabiltzaten becela gau illun onela-coan." (I, 172.orr.).

"Ezda cer zu aserratu zure etsaiac,edo pareteac urratu ta besteren ganaduac zure sor oan, zure labaquian edo zure barrutian sartzen diranean;" (VI, 158.orr.).

"... baldin Mariac laguntzen badigu, ezdegu cer bildur izan;" (VI, 168.orr.).

4.3) HIZTEGIA

Guk dakigunez, Felipe Agustín Otaeguiaren obra guztiz ezezaguna da. Hein berean, haren hizkera eta hiztegia ezezagunak izango direla ondorioztatu dugu.

Tesilanean zehar adierazi dugun bezala, gure iritziz, Otaeguiaren hizkera beizamarren hizkera izango zen, neurri handi batean behintzat. Horrela bada, dialektologia mailan izan dezake zer esanik beharbada aurrerantzean.

Otaeguik darabilen hiztegia hiru zatitan banatu dugu:

- 1- Hitz zerrenda.
- 2- Hitz konposatu eta eratorriak.
- 3- Esapideak:
 - A) Aditza dutelarik ardatza.
 - B) Bestelako esamoldeak.

Horretaz gainera, eta eta edo junteagailuez elkaturik agertzen diren hitz bikoteak ere gehitu nahi izan dizkiegu goiko zerrendei.

Hiztegiari dagokionez, esan dezagun jaso ditugun hitzen artean batzuk ez direla hain ezezagunak, baina aldi berean ez direla gaur eguneroko hizkeran erabiltzen ditugunak. Adibidez: oñazcar, eido, iracecui, orchicatu, somin, labaqui, lacin, e.a.

Hitz zerrenda honetan neologismo edo hitz berri batzuk ere jaso ditugu; hauek ezagunak dira, Larramendiren hiztegian agertzen baitira. Hortaz, norbaitek esan dezake ez direla beizamarrek erabiltzen zituzten haiek berak.

Hori horrela izanik ere, arazo hau ez agertzea edo izku-
tatzea, Otaeguiaren garaian zegoen kezka linguistiko bati
uko egitea izango zela iruditu zaigu.

Badakigu Larramendiren ondorengo idazle guztiek hartu
zutela jarrera bat edo beste etimologismoari zegokion bu-
ruhaustean, edota guztiek bederen bereganatu zituztela
Larramendik asmatutako hitz batzuk.

Otaeguiak haren hiztegitik hartu zituen berrikeriak
oso gutxi dira, egia esan, geroko gehienek hartu zituzten
ak bezalaxe. Esango nuke ez zirela bi dozenatara iristen.
Areago, Larramendik berak ere ez zituen bere hiztegitik
bi dozena baino hitz berri gehiago erabiltzen. Asko izan
edo gutxi izan, halere, aski dira hitz berriak Larramen-
diren iturrian xurgatuak zituztela erakusteko, hala nola:
almen, beticotasun, doaiquesneñi, e.a.

Ezin esan Otaegui horrelakoetan gehiegi nabarmendu
denik; maiteago ditu hitz konposatu eta eratorriak eta
hauek darabiltza erruz.

Hori dela eta, Otaeguiak garaiko joera eta modu berri-
ak hitz konposatu eta eratorrietan nola erabiltzen ditu-
en adierazteari aberasgarria deritzogu. Esate baterako:
escuarma, echeleor, aurquite, asmolari, ibilquizon, e.a.

Euskal esapideak sailkatzea ez da batere lan erraza;
sistema bat aukeratu beharrean aurkitu garenez gero,
aditzaren arabera banatzea erabaki dugu, goraxeago aipa-
tu bi sailak bereiziz.

Juntagailuez loturiko hitz bikoteei begira, badirudi eta-ren bidez lotzen dituela sinonimoak diren hitzak.

Adibidez: trucada ta suertea, iraupen ta sobortu, e.a.

Hitz berri bat aditzera eman nahi duenean, Otaeguik ez du zuzenean adierazten, aldamenen hitz ezagun bat ipiniz baizik. Halako kasuetan edo-ren bidez elkartzten ditu hitz ezaguna eta berria: escucotasuna edo liberta-dea, estomagoan edo egostoguan, e.a.

Zailago baitzen aukera egitea ia guztiak hartzea baino, eta aukera egiten hasiz gero baztertuko bait genuen ez baztertzekoren bat, etsi-etsian hezeak eta iharrak hartzea erabaki dugu, egon behar ez luketenek inori kalte egiten ez diotelakoan.

Gure korpusa bi ale edo tomok osatzen dutenez gero, bien zenbakiak (I eta VI) behin eta berriz hitz zerrence tan ez errepikatzearren, honela adieraztea erabaki dugu: I tomoko hitz bat agertzean, hitza, orrialdearen zenbakia eta gidoi txiki bat azalduko dira; esate baterako:

atze 81-

Hitza seigarren alekoa denean berriz ez dugu zeinu be rezirik jarriko:

aditu 83

H I T Z Z E R R E N D A

-A-

acabilla 75
 ac(i) 34
 achi(tu) 31
 adia 6-
 adi(tu) 83
 adreza(tu) 63
 aguinte: 1. burupe 101-
 2. agintza 117-
 aguitz 165-
 aiena(tu) 85
 aingura 142-
 ai(tu) 79-
 alaja 69
 albiñ 182-
 aldarte: 1. barnegiro 124
 2. egokiera 124
 aldiac 142
 aleguere 31
 ansiatu 63-
 aol 51
 aol(du) 16
 araco 47
 arazo 6
 arica(tu) 9
 arraio 108-
 arras 117-
 asnase 135
 ats 74
 atsedete 61
 atze 81-
 aurreracoan 37-
 ausardia 10
 ause 19
 autu 2-
 auzi 63
 ayaeraco 189-
 aydeac 31
 azar(tu) 12-
 azau 103-
 azkar(tu) 11-

-B-

baga 142-
 bao 108-
 barrumbe 15, 95
 barruti 159
 bart(anic) 188-
 bat(u) 51
 bear 14, 92-
 beazun 126-
 bederic 67-
 beguiratze 156-
 ben 83-
 beraa 182-
 berach 182-
 berariaz 16
 berretan 65, 71
 bertatic 41-
 bestera 3-
 beta 133-
 bideco 118
 billau 43
 biribilla(tu): 1. bildu
 165
 2. erakarri
 32
 3. eskuratu
 82-

-C-

caco 5
 canibit 135
 cascarabar 165
 cea(tu) 136-
 cerraldo 68-
 chincharri 166
 chingar 108-
 chingura 135-
 ciega 113
 contuzco 62-
 cuticia 101-

-D-

damuric 184-
 demboral 74
 diosala 9
 doay 69
 dollor 156

-E-

echeden 99, 115-
 echola 16-
 echon 26, 63, 8-
 eido 10-, 122-, 60
 embarazo 45, 84-
 emendic 103-, 144-
 eracuste 186-
 erdoi 63
 eremu 55
 eri 31
 ermu 8-
 erquin 5
 erqui(tu) 44
 errai 47
 errebes 149
 errierta 152
 escu izan 36
 esnai 90-, 26
 espacioz 6
 etzin 10-, 16-
 eza(tu) 67-
 ezcutu 49
 ezquilla 166

-F-

fiel 44-

-G-

gabe 141
 gainez(tu) 62
 gaizqui 149
 gallen(du) 26, 45
 gaurguero 149
 gaztetanic 65
 guchiasco 109-
 guchibana 108-
 gucial 101
 guicen 39-
 gurari 74

-I-

icharon 12-
 icheden 12-
 ichedon 100
 intziri 75
 iracequi 46, 60, 112
 irazo 142-
 irich(i) 7
 irints(i) 67-
 irita 103-
 iscur(tu) 89
 isequi 128-
 ista 167-
 itsats(i) 67-
 itute 112-
 izardi 14
 izurri 124

-J-

jach(i) 51
 janci 15
 jardun 26
 jarduqui 159
 jarraio 17-
 jostatze 129

-L-

labaqui 159
 larga 31
 lazo 69
 leguen 92-
 len 120-
 len(uo) 58-
 letradu 35
 lisiba 199-
 locatz 85
 lollo 102-
 lurrin(du) 39-

-M-

macur(tu) 32
 mastrica(tu) 61, 83-
 matralleco 126-
 mataza 123-
 meneno 109-
 mii 185-
 miñ 40-
 mirabe 58-
 mirari 73-

-O-

oar(tu) 40-
 ongui 172-
 onore 160
 ontarte 147, 64-
 oraindic 29
 oraingotz 16-
 ordi 83-
 orroa 75
 osotoro 109
 ozpin 126-

-P-

para(tu) 96
 perellezco 62-
 perill 10-
 perrara 79-
 piztia 114
 portitz 75
 premia 94
 prest 143-
 prest(egui) 160
 progu 165
 pueblo 47-
 puzunia 103

-Q-

quera 69-
 quirets 6-

-S-

sandia 57-
 sarritaco 62-
 soladu 101
 somin 51
 sorayo 92-
 sumindu 75

-U-

ubelde 124
 ucui(tu) 101-
 ugui(tu) 91-
 urcabi 98
 urcobi 24-
 urlia 57-, 66
 ur(tu) 80-
 utseguin 56-
 utseguite 149-

-V-

vidrigu 50

-Z-

zumu 92
 zurrupa(tu) 83-

H I T Z K O N P O S A T U A KE T AE R A T O R R I A K

-A-

abereche 53
 adarpe 108-
 alcardasun 82-
 aldera(tu) 171-
 alderri 36-, 42-
 aldun 8
 alequeratasun 51
 almen 31
 amilca 136-
 amoriotsu 56
 amparatzall: 45
 andientza 8
 andinai 110-
 andizqui 8
 aoldade 101-
 ara(tu) 125
 arazo(tu) 75
 argaldade 31
 argaldasun 7
 argui-ezquilia 39, 167
 arintza 162-
 arrastaca 58-
 arriesca(tu) 4-
 artara(tu) 81-
 asaldacio 189-
 aserretasun 62-
 asipen 104
 asmolari 4
 astasun 63-
 atseguintasun 110
 atsqueria 57
 atzeracuntza 127-
 aurquite 51
 ausapai 67-
 ausicor 137-
 auspe 86-
 auzilari 68
 azgarri 6

-B-

baiben 81-
 bakantasun 15-
 baliamentu 36
 barau(tu) 39-
 barren(du) 115
 barrun(du) 6-
 bearsari 196-
 beartasun 120
 beeratzepen 59
 beetitasun 60
 beguibacoitz 103
 beraatasun 70
 bere(tu) 87-
 berezca(tu) 84
 berri ecarle 87-
 berrizcatura 136-
 berrizcotu 156
 bestera(tu) 87-
 betedasun 36
 betegai 125
 beticotasun 105
 bicilecu 14
 bidebague 45-
 bidegabe 125
 billagarri 133-
 biotz jotze 27-
 biotz mucuitze 105-
 birauguille 135-
 bizitza modu 133
 bostoñaza 108-
 bostortz 196-
 buru-jauci 75
 burutacio 83-

-C-

campoalde 38-
 cargape 131
 cargudun 179-
 carrascadaca 130
 carrascaraco 92-
 catamotz 135-
 chocarrerria 111-
 comparacio 83-
 costutsu 45-
 culpagabe 167-

-D-

danuguille 164
 demonioca 76-
 desalai(tu) 39-
 desleialtasun 77-
 dichagabetasun 146-
 difuntutasun 146-
 diñatasun 45
 distiacio 62-
 doacabe 124
 doaiesqueñi 93-, 9
 doatasun 146
 doatsutasun 147
 dollorqueria 3-
 doncellatasun 37

-E-

ecerezqueria 68-
 echelegor 15
 egarriti 134
 egon modu 56
 egontegui 12, 82-
 egostogui 91, 121-
 emalle 38
 emanaitasun 108
 eralle 25-, 97
 eramanquizun 2-, 80-
 erbestetasun 63
 erbeste(tu) 51
 eriotzaguille 177-
 eriotzaguite 29-
 eritasun 13
 erlijogabetasun 117-
 erortoqui 113-
 erospen 3, 39
 erregarri 198-
 erreguina gai 74
 erruquitasun 139
 ersugue 146-
 esan-ezgarri 4, 87-
 esanbide 153-
 escargatasun 127-
 escucotasun 13
 escupe 54
 esquergabetasun 7-
 estura 13-
 etorqui: 1. jatorri 142
 2. arraza, leinu 36

etsai aldi 152
 etsai-era 152
 etsai-pelea 154
 ezaldi 64-
 ezdiña 14-
 ezdun 141
 ezetasun 92
 eziñeguiñ 31
 ezquilla-soñu 166

-F-

firmetasun 48-

-G-

gaitzets(i) 37-
 gaitzguille 176-
 galbide 163-
 galerazo 58-, 63-
 gambianza 39-
 garagar ogui 120
 garaitondo 61
 garbidun 148
 garbitegui 11-
 gogoracio 85
 goititasun 146-
 goiti(tu) 64
 gorde gay 146-
 gordegarri 4
 goseti 134
 gozodasun 5-
 guere(tu) 200-
 guerralari 91
 guiza-aldi 141, 151

-I-

ibilquizun 192-
 icaracor 104-
 icastegui 95
 ichascor 27
 ichaspen 84-
 ichi-idiqui 109
 icuscari 60
 icustegui 177-
 iduripen 114
 iguestegui 37-, 50-
 ildura(tu) 99-
 illcor 31
 illezquizun 60, 112

illgai 176-
 illjanci 68-
 illtzalle 177-
 illuntasun 63-
 ioratzalle 115-
 irabazbide 85, 161
 iritari 103-
 isilera 176
 itzaste 9
 itzgai 87-
 itztun 88-
 izandun 142
 izupen 63-

-J-

jabegai 98-
 jabetasun 147-
 jainco-guizon 162-
 janari (tu) 16
 jaquiunde 177-
 jarlecu 168
 jarquitasun 61-
 jayeterri 112, 110
 jayotegui 120
 jazcai 49
 jazcai 199-
 joan-orcu 58-
 jcstacueta 39-
 juntaera 104

-I-

laburtasun 141
 laceria 96-
 lan modu 154
 larre abere 75
 logreria 117-
 loi-pitsac 161
 lotsaguera 84-
 lotsaqueria 24-

-M-

macurera 85
 macurtasun 27
 maiservitzari 79-
 maitagarritasun 147
 maitatzalle 147

marmario 183-
 merecimendu 35, 127-
 mingoitztasun 10-
 mintasun 138
 mirets(i) 97
 mugaarri 108

-N-

naguitasun 21-
 necacor 167-
 necadi 8-
 necoso 42-, 135
 negar-dembora 130
 negar-ondasun 130
 neque-eramalle 161
 nequepe 121
 noralce 7-

-O-

odolicerdi 166-
 ondonai 37, 51
 onesgarri 145
 onguille 12-
 onguinai 12-
 onguite 68
 ontasun 70
 oñazcar 81
 oñazpico 61
 oñaztarri 75
 orchica(tu) 116
 ordiqueria 26-
 orretara(tu) 120
 osasuna 21-
 osotasun 51
 ostalari 199-

-P-

palaga(tu) 154
 pecatupe 154
 peleatuquizun 28
 piztu ordu 104
 pranquea(tu) 39

-S-

salbide 163
 salduqueria 43

salequeria 11-
 sarnati 8-
 sarnatsu 55
 seme-alabac 75-
 semetasun 49
 sendagarri 6
 seniparte 68-
 sermonari 15
 sinisezgarri 128-
 soberbioso 40-
 socorri(tu) 33
 soiltasun 164
 sufriquin 47-
 sufriquizun 32

-T-

tolesgabe 83
 tolestura 147
 tropelca 87-
 trucada 72

-U-

urraezgarri 81, 6-
 urrera(tu) 187-
 urtesari 196-
 ustelcor 105-
 usteldasun 22-
 ustudasun 7-

-Z-

zabalidasun 25-
 zardasun 115-
 zoragarri 103-
 zorigaizto 108
 zucentasun 2-

E S A P I D E A KADITZA DUTELARIK ARDATZA

-A-

(abiatu) -- erausian abiatu 176-
 (alderatu) -- gogoa alderatu 57-
 (aurkitu) -- goseac, egarriac arqutu 141
 (harritu) -- zure artean arritu 63-
 (hartu) -- aotan artu 89-
 -- beguitan artu 121
 -- utsean artu 108-
 (haserretu) -- ez da cer aserretu 158
 (atera) -- guezurti atera 153-

-B-

(baldatu) -- perlesiac baldatu 92
 (begiratu) -- gogo gaiztotic beguiratu 27-
 (bidaldu) -- Jaincoagana bialdu 20-
 (bilcu) -- etzuan nora bildu 120
 (bihurtu) -- ecera biurtu 106-
 (burutu) -- garia burutu 103-

-E-

(eduki) -- alcarrequin ondo iduqui 84-
 -- ecer ez batean iduqui 182-
 -- ecertan ez iduqui 28-
 (egin) -- agur andi bat eguin 122
 -- bearra eguin 14
 -- apa ta muñ eguin 119
 -- iñori escumuñ bear becelacoac eguin 132
 (egon) -- beti batean egon 113
 -- bildurrac egon 47-
 -- egarriac egon 3
 -- icara egon 88-
 -- otzez icara egon 166-
 (eman) -- aicen contra eman 62-
 -- aiceac uts eman 197-
 -- ansiac eman 67
 -- balioa baño gueiagoan gauza eman 4
 -- batalla eman 93

(eman) -- buca eman 16-
 -- larriac eman 67
 -- ondonaez eman 120
 -- sarlecuric eman 9-
 (eraman) -- amilca eraman 136-
 -- gogo onetic eraman 106
 (erasan) -- charqueriac, lan gaiztoac... erasan 123
 (eskuratu) -- berotasunac escuratu 15
 -- griñac escuratu 100-
 -- -ren gaiztaqueriac escuratu 144
 (etorri) -- gauzac bere gustora etorri 43-
 -- alcarrequin ondo etorri 26-
 (etxeratu) -- laboreac ondo echeratu 93

-G-

(galdu) -- iñori beguitarte ona galdu 186-
 (gelditu) -- amatzetic guelditu 133
 -- caltear guelditu 141
 (gozatu) -- asarretasuna gozatu 150-

-I-

(ibili) -- eranzuquetan ibilli 123-
 -- erorca ibilli 118
 -- galduaren eran ibilli 135
 -- ortza ibilli 161
 (iraun) -- beti batean iraun 15-
 (izan) -- ez degu cer bildur izan 168
 -- escu izan 36
 (izarditu) -- odola izarditu 106-

-J-

(jo) -- queda jo 168

-L-

(libratu) -- indulgenciac libratu 166

-O-

(ohitu) -- uztarrira oitu 84-

-S-

(sartu) -- icara sartu 161

(sartu) -- matazac lisiban sartu 199
 -- sasi gaiztoan sartu 175-

-U-

(ustu) -- -tatic gabetu ta ustu
 (hutsegin) -- burua utsegin 171-
 -- bidea utsegin 62-
 (utzi) -- arri bat arri gain ez utzi 132
 -- icara utzi 161
 -- iñor bague utzi 140
 (zuritu) -- ariac zuritu 199-

BESTELAKO ESAMOLDEAK

-A-

aguitz minduric 161
 aguitz illundu 165-
 aita ustecoa 73
 alcarren on iritziz 81-
 alic ondoen ondoena 143
 amatze utsaren toquiria 132
 ambat lasterren 10-
 araco santu andi aetatic 18-
 araguiaren gutiziac 80-
 arintasuneco doayez betea 59
 arquitu zertan pentsaturic asco 4
 arriescatu estutasunera 4
 atsegin dugu zu icusteaz 132
 aur-aurretanic 75-
 aurrera bialdua 14-
 aurrez aurre 104

-B-

baña nola asco ez dan 7
 barrera orchicatu 116
 bat bateco eriotza 32
 batera nai ezic bague 13
 bearzunic bearrena baño aguitz bearrago 120
 bein ere gueiago 48-
 bein edo bein 76

beingoan esateco 127
 beiñic bein 152
 berandutic beranduraco...confesioac 171-
 berariazco ibillera 176-
 berealaco batean 61
 bere par guchi duan andreac 83-
 berebat iritzi 177-
 berenez eta izatez erreguca dagoquoio 184-
 beroac erreric 56
 bertan gaurdanic 144
 betazal bat cimurtu gabe 122
 bide gaiztoz biribillatuac 15
 bide onezco nequetan 159
 bidea danean 76-

-C-

cein atzera! 57
 cembat bacoch aterata 167-
 cerc edo cerc 164-
 chit nequez baño ecin
 conturic andienac 27
 costa dediña costa dedilla 111
 cumplitu gabe 3-

-D-

damuaren damuz 94-

-E-

ecin gogorquiago 126
 egoquiro itzeguin 60
 eguin dezunaz beste 137
 eguin dezunetic beste 147
 egun iguzu eguneroco oguia 14
 eragotzitaco frutua 43
 eraso portitzac 33
 erruquitasuneco negarrac 132
 erruquizco negarrac 13
 escuca loiac 28-
 esqueca egon 159
 esquergabeco eran 124
 etzitzaiion asco izan 4
 ez da asco 110
 ez da ondo 83-
 ez egunez ta ez gabez dauca atseguñic 10-
 ez guchiago ta ez beneric 72
 ezconzaren ipiñera 80-

-G-

gabe gucia 119
 gaitzeraco macurtasura 148
 gaizquiz gaizqui 144
 galda beticoaquin 114
 garrochaz minduricaco cecena 124
 gau logalduen artean 57
 gaurguero 149
 gueiagoco gabe 101
 gueiagoren gueiago 5-, 98-
 guerotic guerora gueiago 136-
 gogo gaiztotic 93-
 gogo onetic 117-
 gogoracio uts 124
 goitutzen oroipena 6
 goizagoago 58-
 gorde gabez 4-
 gose banaiz 46
 goseac illic badaude 55
 guchibanaco ostutze 164-
 guchica guchica 163-
 gure alac 111
 gure gabea 119
 gure onorean degu orobat cer sufritu asco 32
 gure palaguz 153

-I-

idiac idiari uztarran 136
 irabaci andico nequeac 162
 iritaco demboran 103-
 iritsi eciñic 7
 irmo peleatzeco 3
 itz guchian 105-

-J-

jaio ta bertatic 10-
 juicioco autu 2

-L-

larreabere suminduac 75
 lau etsai aidi 152
 leice zulo cabu gabea 69
 loac garaituac 171-
 logreriaco cuticia 26-
 lotsa baguera 10
 lotsaren lotsaz 166-

-M-

mastico chochaca igarra becela 147-
milla balio ditu 26-

-N-

nai adimbat 42-
naiz dala dan gogorrena 137
noiz edo noiz 58-
noiztic noicera 85-

-O-

obeto baño obeto 45-
ofrendaren guizena 39-
oñacez erdibi eguiña 181-
ondo gabeco cueba 2-
ondo izango litzaque 16
oneco....au 15-
onezco neque 158
onguien dagoquit 159
oniritzi araguzcoa 197
orratzean eguiña 181-
ostera edo ortic bera 64-
otzac illic 56

-P-

pauso oro 62-
penitencia beste bideric 40-
penitenciariac asco 40-
pozaren pozac 111

-S-

saiatzen ditu bere indar guztiac 11-
sarritacoac 62-
sasi gaiztcen sartu 175-
sentencia urraezgarri onen oñazcarrac 6-
sosegu seguitu bat 84-

-T-

tentacio seguitu bat 28

-U-

uste guenduan paquea 26-

-Z-

zuen biotzen zoragarri 75
zure gogoracoa 141

H I T Z B I K O T E A K"ETA" JUNTAGAILUAZ LOTUAK

-A-

aldatze ta gambianza 39-
 aranza ta quezcaquin 26-
 argaloc ta erquiñoc 10-
 arin ta aisa 118
 asaldatuac ta arazotuac 122-
 asiera ta diosala 9
 atseguin ta poz garbia 44

-E-

berenez ta izatez 184-
 bildurrac ta icaraz 9
 bildurrac ta negarrez 31
 billau eta mendeco 43, 44
 biotz beracha ta beraa 165-

-C-

cabu ta buca 75
 cristau fede gabe eta legue gabecoa 68

-D-

doaesqueña ta erreberencia 9

-E-

erdoiac ta sitsac 114
 esnai ta contuz 165-
 espiritu ta biotz 38-

-G-

gai eta diño 146-
 gaitzetsi ta gorroto 145-
 gauza bearrac ta premiazcoac 14
 gortu ta sortu 67
 gozodasuna ta atseguña 44

-I-

ichuli ta iraultzen 31
 igartu ta legortu 10
 iraupen ta soportu 137-
 itz ta egemplo 19-
 itzastea ta prestaera 9

-J-

justudasun ta zucentasun 2-

-M-

mansoa ta umilla 15-
 mañaz ta trazaz 138-
 mella ta acatsic 120-
 milagro ta miseriac 44-

-N-

neque ta icerci bicitu 135

-P-

pasatuac ta igaroac 31

-S-

soldadu ta guizonetara 171-
 sorrac ta gorrac 29-
 sutsuagoa ta iracequiagoa 56

-T-

tolesgabea ta bena 83-
 tristura ta neque 44
 trucada ta suertea 72

-U-

umillaturic ta barrunduric 116-
 utsera ta ecera 15-
 utsic ta gaberic 91

-Z-

zure gose ta bear (naiz) 200-
 zure indar ta aleguiña guciaquin 68

"EDO" JUNTAGAILUAZ LOTUAK

-A-

abereche edo portale 53
 alcandora ordea edo barreneco tunica 181-
 antzemate edo comparacio 83-
 araguitze edo encarnacioarequin 64
 arguiezquilla edo matutia 39
 aricatzen edo cansatzen 9-
 arintasun edo alivio 148-
 arqitu edo eidoco dira 19-
 arraza edo etorquia 48
 aztertu edo ceatzen 189-

-B-

baia edo consentimendua 9-
 berezco edo bana 3
 buelta edo biurrera 117-

-C-

centzun edo entendimentu 50
 centzun edo memoria 47-
 cillegui edo licito 176-
 cueba edo leice 2-

-D-

diferenteac edo banacoac 83-

-E-

erospeneco edo erredencioco 4
 errebesatzen edo vomitatzen 130-

escu edo baliamendu 36-
 escucotasuna edo libertadea 13
 estomagoan edo egostogian 121-
 eternidadeco edo beticotasuneco 44

-F-

falta edo gaberico baguecoac 104

-G-

goitutze edo triunfo 3

-I-

itza edo verboa 50

-J-

rabegai edo heredero 1

-L-

limicatzen edo mieztutzen 182-
 logreria edo usura 117-
 lolloa edo zoragarria 110-

-M-

mortificatu edo ilduratu 100-

-N-

naguan edo zorroan 189-

-O-

ontarte edo meseceac 64-
 osotasun edo doncellatasun 51

-P-

pasatuac edo igaroac 31

-Q-

quereiza edo itzala 19-

-S-

sacrificio edo doaiesqueñi 93-
salequeria edo acusacio 11-
senideac edo aurrideac 141
somin edo arguiteco oñace 51

-U-

ubelde edo baga 124
urlia edo sandia 57-
utsune edo falta 13-

-V-

victoria edo garaitze 10-

4.4) ONDORIOAK

Baldin tesilan honek batere merezimendurik badu, hauxe da bat: orain arte izenez ere ezagutzen ez zen idazlea, izar berria, ezaguterazten duela Gipuzkoako XIX. mendeko izartegian. Horrenbestez alferrik izan litezke ondorioak, tesian zehar diogun guztia bait da, nolazpait esateko, ondorio. Halaz ere, zenbait puntu nagusi azpimarratu nahi ditugu eta laburpen gisa agerian ezarri.

1. Gure lanak bi xede edo jomuga izan ditu gehienbat; alde batetik idazlearen inguru ne historiko eta geografikoaren berri ematea, eta bestetik, bere obraren zati bat gutxienez ezaguteraztea.

Bigarren xedea betetzea ez da gure esku egon, tesilanean zehar adierazi dugun bezala; espero dugu hala ere historiak justi zia egingo diola behin edo behin idazle honi eta bere obra guzia argitaratuko dela.

2. Ia idoro uste dugun idazle berri honek Euskal Literaturan merezi duen lekua Gipuzkoako XIX. mendeko beste idazle garaien ondoan dago, Larramendiren segiziokoen ar tean.

Lehendik ezagutzen genituen Ubillos, Gerricko, Asteasuko Agirre, Iztueta, Lardizabal, Iturriaga eta abarren familia ugaltzera dator, eta idazteko tankeraz eta dotoreziaz ere apenas den haiek baino exkaxago eta xumeago. Gure idazleak idatzizuen obraren oparotasuna eta kalitatea ikusita iruditzen zaigu garaiko eztabaida eta eragozpen historikoengatik gelditu zela betiko mutu Otaeguien lana eta ez beste arrazoiengatik.

11. Felipe Agustin Otaegui carabilen hizkera Beizamako hizkera da ezinbestean, hango semea baitzen.

Luis Luziano Bonaparteren sailkapenean, Gipuzkoan bereizten dituen hiru barruti, Iparraldeko, Hegoaldeko eta Nafarroaldekoetatik, lehenbizikoan, alegia Tolosa buru duenekoan kokatuko genuke. Guk dakigunez Luis Luziano Bonapartek 1869 an egin zuen sailkapenean Tolosa aldeko azpieuskalkian kokatzen zituen herri hauek: Tolosa, Billaona, Andoain, Urnieta, Albiztur, Bidania eta Goiaz. Ez dakigu zer zeritzon Beizamari, ez bait du aipatzen, baina ez da dudarik talde honetan sartzen zuela (1).

Pedro Yrizarrek utzi dizkigun mapetan garbi ikusten da Beizamako herriaren kokapena.

4. Otaeguiaren hizkera aztertu nahirik, haren ezaugarri nagusiak, zertzeladarik larrienak biltzen ahalegindu gara. Batetik, taxonomia soila ematea izan da gure helburua, ez hizkuntzalari batek egingo lukeen bezala puntu bakoitzaren zergatiak eta nondikakoak ikertzea. Bestetik, beste garai hartako edozein idazle gipuzkoarren hizkeraren ikerketak erakutsiko lizkigukeen ezaugarri berberak gutxi gorabehera aurkitu ditugula badakigu, ez bait dugu uste idazle haien hizkeren artean alde handirik dagoenik. Nolanahi ere, komeni zela uste dugu idazle baten hizkera behinik behin ikertua izan zedin, erreferentzi puntu bezala geroke gelditzeko. Eta horri erantsiko genioke beste idazleren obran inoiz aurkitu ez dugun puntutxoren bat edo beste ere idoro uste dugula.

Azkenik, hizkeraren azterketa ez baita izan gure tesiaren helburu bakarra, segurugaude zehazkiago egin zitekeela eta gurearen ondoren beste norbaitek hala egingo duela.

5. Hor esana zehaztuz atentzioa eman diguten bizpahiru puntu aipatuko ditugu. Aditzari dagokionez, merezi lukeela uste dugu hobe ki aztertzea eta beste idazle gipuzkoarrekin alderatzea Otaeguik darabilen NOR-NORI-NORK sistema. Bizkaieraren mugatik Beizama hain urruti ez dagoenez gero, ez gaitu harritu behar -ZA- eta -GI- erroetatik sortutako adizkien nahasketa aberatsak. Sintaxiaren barrutian harrigarri gertatzen zaio gaurko hiztun gipuzkoarrari, bai eta beizamarrari ere, zein, nor, noren eta gainerakoen erlatibozko erabilera. Hori al zen beizamarren hizkera? Eta baldin ez bazen, entzuleen hizkera ez zen molde batean hitz egiten al zien orduko eta hango nekazariei? Beste inon irakurria ez genuen konparaziozko zein da esamoldea ere hemen azpimarratzekoa da. Perpaus kontsekutiboetako ece eta non (Axularrek bezalaxe) bien erabilera ere bai. Eta abar.
6. Begi bistakoa da Otaeguik autore klasiko batzuk ezagutzen zituela. Axular bereziki adierazi dugu tesilanean zehar ezaguna zuela.

Badakigu beste autore batzuen liburuak ere eskuartean zituela, adibidez, Mendiburu, Frai Bartolome de Santa Teresa, e.a.-enak.

Honetaz gainera, urte hauetako gure susmoa da Otaeguik urte batzuk Frantzian igaroak zituela, frogarik ezin aurkitu izan badugu ere, ahaleginak egin arren. Guri iruditzen zaigu berak darabilen hizkerak baduela Iparraldeko euskalkien oihartzuna.

7. Hona beraz gure iritzia: bere herriko hizkeratik gehiegi urrundu gabeko hizkera iori, zailu, txairo eta poliki landua darabil. Ez dugu uste herriko jendearen belaerriei batere minik ematen zienik haren hizkerak; aitzitik, uste dugu atsegina izango zitzaizkiela bere Erretore jaunaren sermoiak, pasarte batzuetan haren etorriak duen indarraz kanpo, bai bait dute perpausen txandaketaren musika eta doinu zoragarria ere. Eta, zer esanik ez, baserriko egunero ko bizitzatik ateratako irudi eta exenpluak ere bai, eta gaur Beizaman eta bestetan galduak diren hitzak eta esaerak ere bai.

OHARRAK

- (1) Yrizar, Pedro: Contribución a la dialectología de la lengua vasca. Tomo I. C.A.P. de Guipúzcoa, 1981.

B I B L I O G R A F I A

- AGUINAGALDE, F. Borja: Censo de archivos del País Vasco.
Guipúzcoa. Eusko Ikaskuntza. 1986.
- ALONSO, Amado: Gramática castellana. Buenos Aires, 1959.
Losada, decimosexta edición.
- ALTUBE, Sebero: Erderismos. Bermeo, 1929.
- ALTUNA BENGOETXEA, Francisco María: Versificación de
Dechepare; métrica y
pronunciación.
- IDEM: Etxepareren hiztegia.
- IDEM: Etxepareren edizio kritikoa. 1979. Ediciones Mensajero.
- IDEM: Mitxelenaren idazlan hautatuak. Etor 1972.
- IDEM: Manual Devotioenezcoa. Joannes Etcheberri Ziburukoa.
Ediciones Mensajero, Bilbao, 1981.
- IDEM: Jesu Christoren Evangelio Saindua. (R.A.L.V.).
Euskaltzaindia. Bilbo, 1990.
- APECECHEA, Juan: Joaquín de Lizarraga (1748-1835). Un escritor navarro en euskera. Pamplona, Diputación Foral de Navarra. Institución Príncipe de Viana, 1978.
- IDEM: "Programa de vida cristiana en una aldea de la zona de Pamplona en el s. XVIII. Tres sermones inéditos de Joaquín de Lizarraga". F.L.V. 1975. 89-127.orr.
- ARANGUREN, Pedro: "Aita Astarloa euskal idazlea" Egan, 1957. 5-6. zenbakiak, 309-327.orr.

- ARRUE, Antonio: "Juan Bautista Aguirre". Egan, 1954.
1. zenbakia, 1-7.orr.
- IDEM: "Guerrico". Egan, 1956. 2. zenbakia, 33-43.orr.
- AUÑAMENDI: Enciclopedia general ilustrada del País Vasco.
30 tomos. Eusko Bibliografia. 9 tomos. Literatura.
5 tomos.
- AXULAR, Pedro: Gero. Luis Villasante. Juan Flors Editor.
Barcelona, 1964.
- AZKARATE, Miren: Hitz elkartuak euskaraz. Donostia, 1990.
- AZKUE, Resurrección M^a: Diccionario vasco-español-francés.
2. argitaraldia. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1969.
- IDEM: Morfología Vasca (Gramática básica dialectal del Euskera). Tomos I, II, III. Editorial La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1969.
- BAHR, Gerard: "Estudio sobre el verbo guipuzcoano". RIEV.
1926.
- BALLESTEROS, Manuel y ALBORG, Juan Luis: Manual de Historia Universal.
Editorial Gredos,
1961.
- BLASCO DE IMAZ, Carlos: Los fueros. Ed. Ethos. Irún, 1966.
- CARO BAROJA: Brujería vasca. Ed. Txertoa. San Sebastián,
1980.
- CLAVERIA ARZA, Carlos: Historia del Reino de Navarra. Ed.
Gómez S.L. Pamplona, 1971.
- CHARRITTON, P.: Petite histoire religieuse du Pays Basque.
Bayonne, 1946.

- DICCIONARIO DE LA HISTORIA ECLESIAÍSTICA DE ESPAÑA. Instituto Enrique Florez (C.S.I.C.) Madrid, 1975.
- DUVOISIN, C.: Vie de M. Daquerre, fondateur du Sèminaire de Larressore avec l'histoire du Diocèse de Bayonne. 1865.
- ECHEGARAY, Carmelo: Compendio de las instituciones forales de Guipúzcoa. San Sebastián, 1924.
- IDEM: "De mi país". Miscelánea histórica y literaria. San Sebastián, 1901. Pág. 1-10.
- IDEM: "Mogeldarrak eta euskara". Euskera VIII (1926).
- EUSKALTZAINDIA: Euskal Gramatika Lehen Urratsak I. 1985.
- IDEM: Euskal Gramatika Lehen Urratsak I (eraskina) eta II. 1987.
- IDEM: Euskal Gramatika Lehen Urratsak III. 1990.
- FERNÁNDEZ PÉREZ, G.: Historia de la Iglesia y Obispos de Pamplona. Madrid, 1820. III, 304-340.orr.
- GARATE, Justo: La época de Pablo Astarloa y Juan Antonio Moguel. Bilbao, 1936.
- GARMENDIA, Vicente: La ideología carlista. El clero vasco y el carlismo.
- GOENAGA, Patxi: Gramatika bideetan. Erein, 1980.
- GÓMEZ RIVERO, Ricardo: El pase foral en Guipúzcoa en el s. XVIII. San Sebastián, 1982.
- GOÑI GAZTANBIDE, José: "Un obispo de Pamplona víctima de la Revolución: Fray Veremundo Arias Teixeira. O.S.B. (1803-1815)". "Hispania Sacra". 19 (1966). 7-43.orr.

GOÑI GAZTANBIDE, José: "La Diócesis de Pamplona en 1814
vista por su Obispo". "Príncipe
de Viana" 33 (1972), 293-422.orr.

IDEM: "Don Joaquín Xavier de Uriz, el Obispo de la Cari-
dad (1815-1829)". "Príncipe de Viana" 28 (1967),
353-440.orr.

IDEM: "Severo Adriani, Obispo de Pamplona (1830-1861)".
"Hispania Sacra" 21 (1968), 179-312.orr.

GOROSABEL, Pablo: Diccionario Histórico-Geográfico-
Descriptivo de los Pueblos, Valles,
Partidos, Alcaldías y Uniones de Gui-
púzcoa con un Apéndice de las Cartas
Pueblas y otros documentos importan-
tes. 1862.

HARITSCHELAR DUHALDE, Jean Gratien: Le poète souletin
Pierre Topet-Etchaun.
Contribution à l'étude
de la poésie populaire
basque du XIXe siècle.
Bayonne, 1969.

IDEM: "Etchaun eta Otxalde". G.H. 1967. Pág. 65.

IDEM: Etchaun. 1969. 2 tomo.

HOLMER, Nils: El idioma vasco hablado. San Sebastián,
1964.

INSAUSTI, Sebastián: Obispados en Álava, Guipúzcoa y Viz-
caya hasta la erección de la Diócesis
de Vitoria.

IDEM: "Intentos de Guipúzcoa por conseguir obispo o vica-
rio general propio".

- IRIGOYEN, Alfonso: "Hitz elkarketaz". Euskera 1987-2, 407-412.orr.
- IDEM: "La época de Astarloa y Humboldt". Actes du Colloque Internatinal d'Etudes Basques. Bordeaux, 3-5, Mai, 1973. Tiré à part de la Soc. des Amis du Musée Basque de Bayonne, 1978, 151-166.orr.
- IZAGIRRE, Koldo: Euskal lokuzioak. Hordago, 1981.
- JIMENO JURIO, José María: "Códices del "Car. 1765" del Archivo Diocesano de Pamplona".
- LAFITTE, Pierre: Grammaire Basque (Navarro-labourdin littéraire). Bayonne, 1944.
- LAFON, Mathieu-René: "La langue de Bernard Dechepare" B.R.S.V.
- LAKARRA, Joseba: "Larramendiren hiztegegigintzaren inguruan" A.S.S.U., XIX-I, 11-50.orr. Donostia, 1985.
- LARRAMENDI, Manuel: Diccionario trilingüe. 2ª edición. Por Pío Zuazua. San Sebastián, 1853.
- IDEM: El imposible vencido o Arte de la lengua Bascongada. Salamanca, 1729.
- LARRESORO: Euskara batua zertan den. 3. argitaraldia. Jakin, Oñati, 1977.
- LASA, José Ignacio: La comarca de Ibai-Eder. San Sebastián, CAM, 1975.
- LASAGABASTER, J.M.: "La literatura vasca entre 1700 y 1876". Eusko Ikaskuntza. Noveno Congreso de Estudios Vascos. Donostia, 1983. 253-277.orr.

- LHANDE, Pierre: Dictionnaire Basque-Français. Paris, 1926.
- LÓPEZ MENDIZABAL, Isaac: La lengua vasca. Auñamendi.
Donostia, 1977.
- MAÑARICUA, Andrés de: "La cristianización del pueblo vasco". "Historias del Pueblo Vasco" I. San Sebastián, 1978.
- MARTÍNEZ ISASTI, Lope: Compendio Historial de Guipúzcoa.
Cosas memorables de Guipúzcoa.
Vol. V (Edic. facsimil de la 1ª edic. de 1850) I.G.E.V. Bilbao, 1972.
- IDEM: Compendio Historial de Guipúzcoa, 1625.
- MENDIZABAL, Fernando: "Lardizabalen euskeraz zertxobait"
Euskera 1956, 21-43.orr.
- MICHELENA, Luis: Fonética Histórica Vasca. 1961. Diputación de Guipúzcoa, 1976.
- IDEM: "La obra del Padre Larramendi". Cuadernos de la Cátedra Feijoo. Oviedo, 1959. 5-9.orr.
- MONTOYA, Pío de: La intervención del Clero Vasco en las contiendas civiles (1820-1823). Madrid, 1965.
- MOREAU, Roland: Histoire de l'âme basque. Burdeos, 1970.
- MUJIKÁ, Luis Mª: Hitz konposatu eta eratorrien morfofonetika. Bilbao. Ediciones vascas. 1982.
- MUJIKÁ, Plácido: Diccionario Vasco-Castellano. 2 tomo. Mensajero. Bilbao.

- ODÓN APRAIZ Y BUESA: El vascuence en Álava y Vitoria en la última centuria (1850-1950).
- OMAEHEVARRIA, Fray Ignacio: Euskera. Icharopena, Zarauz, 1959.
- ONAINDIA, J.: "Aita Prai Bartolome euskal idazlea".
Euzko gogoia 1955, 87.orr.
- PÉREZ BUSTAMANTE: Compendio de Historia de España. 6ª edición. Madrid, 1957.
- PIRENNE, Jacques: Historia Universal. Editores Instituto Gallach. 1978. Barcelona.
- SARASOLA, Ibon: Hauta-lanerako euskal hiztegia I. Donostia. Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, 1984.
- IDEM: Hauta-lanerako euskal hiztegia II. Donostia. Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala. 1985.
- TEJADA, Francisco Elías de: La provincia de Guipúzcoa.
Ed. Minotauro, Madrid, 1965.
- TELLECHEA IDIGORAS: Bartolome de Carranza, arzobispo. Un prelado evangélico en la Silla de Toledo (1557-1558). San Sebastián, 1958.
- IDEM: Escritos breves. Obras del Padre Larramendi. Donostia, 1990.
- UBIETO ARTETA: "Las fronteras de Navarra". "Príncipe de Viana" 14, 1953.
- U.E.U.: Euskal dialektologiaren hastapenak. Iruñea. 1983.
- IDEM: Aditza bizkaieraz. Iruñea. 1984.

UGALDE, Martín de: Historia de Euskadi. Ed. Planeta, 1982.

URKIZU SARASUA, Patricio: Pierre d'Urteren hiztegia.

I, II. 1715. Gasteiz, 1986-87.

URQUIJO, Julio de: "Las obras del P. Cardaveraz" RIEV, II, 1908.

IDEM: "De qué obra francesa tradujo Duhalde sus Meditaciones?". RIEV, II, 313-323.orr.

IDEM: Notas de Bibliografía vasca: ¿Quién fue el autor de la noticia de las obras vascongadas que han salido a luz después de las que cuenta el P. Larramendi?" RIEV, IV, 1910, 147-148.orr.

VILLASANTE, Fray Luis: Historia de la Literatura Vasca.

Ed. Aránzazu, 1979.

IDEM: Sintaxis de la oración compuesta. Ed. Franciscana, Aránzazu. Oñate, 1978.

IDEM: "Jose Kruz Etxeberria idazlearen oroigarritz". E. 1975. 281.orr.

YRIZAR, Pedro: Contribución a la dialectología de la lengua vasca. C.A.P. de Guipúzcoa.

Tomo I. 1981.

ZUGAZTI, Aniceto: "Iturriaga apaiza". Egan 1955, 5-6 zenbakiak, 25-31.orr. eta 1956, 1 zenbakia, 25-31.orr.

BEIZAMAKO ELIZAREN AGIRIAK

Bibliografia orokorraz gainera, bibliografia berezi hau eranstea erabaki dugu, Beizamako elizaren agiriak non dauden eta beroietan zer aurki dezakeen jakin nahi duen edonori lagungarri gerta dakion.

Tesilan hau hasi edo ez hasi nenbilela, norbaiti Beizamako elizaren agirien berri galdetzen nionean, erantzuna beti hauxe izaten zen: "Jainkoak daki non dauden! Baten batek eramango zituen eta han egongo dira. Erre igual!".

Batek baino gehiagok oraindik ez daki non dagoen dokumentazio hau; are gehiago, ez daki badagoenik ere. Horregatik erabaki dugu tesi amaieran hori ezagutzera ematea.

Beizamako Udaletxean agiri batzuk izan arren, dokumentu gehienak bi lekutan daude: Iruñeko Artzapezteciko Agiritegian eta Donostiako Elizbarrutiko Agiritegian.

Iruñeko artxiboa oso interesgarria eta aberatsa iruditzen zitzaidan. Beizamari zegozkion dokumentu ugari aurkitu nituen bertan, auziak batipat, oso zaharrak, baina baita bestelakoak ere. Halere, katalogatu gabe zeuden XVII eta XVIII. mendeko paper guziak, eta guk dakigunez, oraindik hala daude.

Donostiako Artxibategian ere badira agiri interesgarriak. Hara joan nintzen lehenbiziko alcian eliz liburuak besterik ez zizkidaten erakutsi; dokumentu asko zeudela katalogatu gabe eta haiek inoren eskuetan jartzea debekatu zegoela esan zidaten.

Handik denbora piska batera zuzendari berria jarri zuten gero, agiritegiko arduradunen jarrera zertxobait aldatu zen. José Luis Garro zuzendari berriak, nire interesa ikusi ondoren, agiriak ikertzeko aukera emango zidala adierazi zidan, horren truke dokumentu horiek sailkatzeko edo katalogatzeko banituen.

Huraxe izan zen tesilan honen hasiera eta orduan erabaki nuen aurrera jarraitzea.

Agiriak lokarritxo batzuek loturik zeuden, gari azaoak bezalaxe, eta gehienek gainean garbi idatzia zuten zeri zegokion sorta bakoitza. Ia denak Otaeguik idatziak ziren; dokumentuak sailkatzeko behin baino gehiagotan ihardun bide zuten gure idazleak.

Nire iritziz, agiriak ondo jasoak zeuden eta aberatsak ziren, eta nahiz nahasian egon, han zeuden eta ez zituen inork erre.

Katalogazio xume bat egin ondoren, Donostiako Elizbarrutiko zuzendariari itzuli nizkion Beizamako dokumentu guztiak. Norbaitek horiek erabiltzeko asmorik izango bala, sailkapenaren zerrenda honetaz balia liteke.

Hauxe da Donostiako Elizbarrutiko Agiritegian lehen egina zegoen sailkapena, Felipe Agustin Otaeguik sailkatu tako eliz-liburuen zerrendarekin batera:

"Bibliografía: BEIZAMA.

Archivo de la Diócesis de San Sebastián.

1) Bautizados	1585-1876. Índice.
2) Confirmados	1692-1714.
3) Casados	1614-1819. Índice.
4) Velados	1746-1864.
5) Finados	1614-1886.
6) Índice de Finados	1809-1908.
7) Cuentas Parroquiales	1598-1763.
8) Cuentas de Fábrica	1820-1825.

Fundaciones Pías

Capellanía y Memorias	1586-1876
Cofradía de la Caridad	1731-1969
Animas	1750-1974
Rosario	1746-1974

Fondos Municipales de Beizama sin clasificar

Acuerdos y Enajenaciones	1800 a 18... (ilegible)
	(ambos inclusive)
Elecciones de diferentes cargos	1729-18... (ilegible)

Hidalguías de diferentes años. Ex. Segura 1761.
 Libro de Cuentas del Concejo de la Noble y Leal
 Tierra de la Universidad de Beizama empezado el
 año 1687."

Orain ikus dezagun katalogazioa egin eta gero nola ge-
 ratu ziren eliz agiriak:

A. Parroquia.

- A.1.1. Bautizados.
- A.1.2. Confirmados.
- A.1.3. Casados-Velados.
- A.1.4. Finados.
- A.1.5. Indices.
- A.1.6. Extractos de partidas.
- A.1.7. Avisos recibidos de sacramentos.
- A.1.8. Expedientes matrimoniales.
- A.1.9. Contratos matrimoniales.
- A.1.10. Varios: ordenaciones, actas de defunción,...

- A.2.1. Libros de Cuentas de fábrica y de mandatos y primicias.
- A.2.2. Censos y obligaciones.
- A.2.3. Diezmos y tazmias.
- A.2.4. Libros de matrícula.
- A.2.5. Otros. Cuentas particulares de párrocos.

A.3. Ermitas. Hospitales.

A.4. Cofradías y Asociaciones.

A.5. Fundaciones.

A.5.1. Aniversarios.

A.5.2. Capellanías.

A.5.3. Obras pías (dotación de doncellas, arcas de misericordia,...)

A.5.4. Testamentos.

A.5.5. Hidalguías.

A.5.6. Otros.

A.6.1. Patronato.

A.6.2. Otros.

B. Cabildo

B.1. Ordenanzas.

B.2. Concordias y pleitos.

B.3. Varios.

C. Relaciones.

C.1.1. Curia Diocesana.

C.1.2. Muy Ilustre Clero de Guipúzcoa.

C.1.3. Corriedo.

C.1.4. Otros. Hermandad de Cabildos.

C.2. Con autoridades civiles.

C.2.1. Corona

C.2.2. Provinciales: Juntas y Diputaciones.

C.2.3. Municipales.

C.2.4. Judiciales.

C.2.5. Otras.

D. Fondos civiles.

E. Fondos particulares.

F. Otros.

A.1.1. Bautizados

- 1er cuadernillo de 27 hojas en muy mal estado, abierto el día 12 de Junio de 1585 y terminado el día 7 de Diciembre de 1601.

El primer bautizado que aparece es Pedro de Otaegui, hijo de Yñigo de Otaegui y María naaci de Arregui, siendo padrino el Bachiller Juan Ignacio de Garagarza. Firmado por Don Martín de Otaegui.

- 1er Libro de bautizados. Comienza el 15 de Junio de 1600 y concluye el 26 de Julio de 1716. Contiene además de los bautizados hacia su final el de los finados desde 29 de Octubre de 1614 hasta el 16 de Febrero de 1717.
- El 2° Libro de bautizados principia el 7 de Marzo de 1717 y concluye el 22 de Diciembre de 1752.
- El 3° Libro de bautizados principia el 25 de Diciembre de 1752 y concluye el 9 de Septiembre de 1790.
- El 4° Libro de bautizados comienza el 17 de Septiembre de 1790 y acaba en 1841.

(Felipe Agustín Otaegui es ordenado sacerdote el 24 de Septiembre de 1791. El 15 de Octubre de 1791 comienza a firmar juntamente con su tío sacerdote Felipe Otaegui, Rector

de la Parroquia; el último asiento lo firma el día 21 de Mayo de 1840, acompañado de Don José de Iriarte).

- El 5º Libro de bautizados. 1841-1876.

(Fue comenzado por Felipe Agustin de Otaegui porque aparece su letra, pero no llegó a firmar ningún asiento.

A.1.2. Confirmados

- Las primeras anotaciones aparecen al final del cuadernillo de 27 hojas. Confirmados en Tolosa.
- 1er Libro de confirmados (1692-1714).

A.1.3. Casados-Velados

Casados

- El 1er Libro comienza el 20 de Septiembre de 1614 y concluye el 30 de Mayo de 1716.
- El 2º Libro comienza el 15 de Junio de 1717 y concluye el 6 de Julio de 1819.
- El 3º Libro comienza el 30 de Agosto de 1819.

Velados

- El 1er y 2º Libro de casados hacia su final tiene el asiento de velados por separado.
- El 3º Libro de Velados (1819-1864).

A.1.4. Finados

- El 1er Libro comienza en 1614 y termina en 1717.
- El 2° Libro comienza el 17 de Marzo de 1717 y concluye el 1° de Abril de 1809.
- El 3° Libro principia el día 20 de Abril del año 1809 y acaba
- El 4° Libro de finados 1809-1886.

A.1.9. Contratos matrimoniales

- Memorial de Contrato de Matrimonio entre Ignacio de Olaso y Marina de Oruezabala. 2 de Junio de 1678.
- Capitulaciones matrimoniales de José Ignacio de Araneta y María Francisca de Mendarte.

A.2.1. Libros de Cuentas de fábrica y de mandatos y primicias

Libros de Cuentas de Fábrica

Firman Domingo de Eceiça, Ynigo de Otaegui y Pedro Fernandez de Olazabal.

Libro de Primicias. Cuentas de fábrica 1598-1683

1647. Comision del Señor Visitador para el Licenciado Celayaran. Para hacer Larevista y Verificacion de las Cuentas de este Libro.

Presbitero Comissario del Santo Oficio.

Beneficiado de la Parroquial de San Sebastian de Soreazu de la Villa de Azpeitia.

Primera visita - 1618. Folio 62.

Segunda visita - 1647. Folio 170.

- 1º Libro comienza el 27 de Noviembre de 1681-1764.

- 2º. Libro comienza el año ()-1820.

- 3º. Libro de Quentas de la Mayordomia de Miguel Otaegui Elustondo de 1746.

Rector Don Juan Francisco de Hormaechea y Olozaga. Acaba el año 1832 a 31 de Diciembre con Felipe Agustin Otaegui como Rector y Francisco Otaegui como Alcalde.

- 4º. Libro 2º de Cuentas de Fábrica desde 1684-1763.

Se abre siendo Rector Don Eugenio de Gargarza. Hace primeramente un inventario de lo que había en la Iglesia y en la Casa rectoral. Dice así este último:

"Un quadro de San Eugenio Sinodal Obispo.
Libro de quentas de fabrica.

Libro de Bautizados, casados, finados y los que corresponden.

Libros de la Piedad, Cofradia del Rosario y Caridad y de las Memorias fundadas".

5º. Libro 3º de Fabrica Parroquial 1764-1876.

Está abierto por Don Manuel de Larraar.

.....

Cuentas de Fabrica. Beizama, 24 de Febrero 1757.
D. Juan Francisco Hormaechea y Olozaga.

.....

Cuentas de Fabrica de la Iglesia Parroquial de Beizama. Felipe Otaegui. Enlosado del pavimento (1786-1791).

.....

Recibos de Felipe Otaegui. Limpieza de retablos. Año 1792.

.....

Recibos tocantes a las Quentas de Fabrica desde San Juan de 1790 a 1793.

.....

Recibos de Quentas de Fabrica desde San Juan 24 de Junio de 1795 hasta igual día de 1798. Don Felipe Agustin.

.....

Recibos de cuentas de fabrica desde 24 de Junio de 1799 a 24 de Junio de 1803. Compra de la Cruz de Plata y Reconstruccion del Cementerio. Inundacion del 19 de Junio de 1802.

Recibos de Quentas de Fabrica desde San Juan
24 de Junio de 1796 hasta igual dia de 1797.
Permiso para la ejecución de un cáliz y de una
custodia.

.....

1798-1799. Piden la lámpara de plata que vendie
ron para pagar los gastos de guerra contra los
franceses. Piden licencia para construir otra.

.....

1799. Artífice platero de la Villa de Azpeitia.
Juan Ascensio Lavayen. Cruz de plata. 3.588 rea
les vellón. Tiene 148 onzas de plata, 26 de bron
ce.

.....

1800-1801. Factura de dos ataudes nuevos. 190
reales vellón. Don Francisco Ignacio de Belamen
dia Mayordomo de la Iglesia Parroquial. Francis
co Antonio de Ezama Maestro Carpintero.

.....

Recibos de Quentas de Fabrica desde el 24 de Ju
nio de 1801 hasta igual dia de 1802. Cocción de
tejas para su Iglesia Parroquial y surtido de
vecindario. 928 reales vellón, 12 maravedíes.

.....

1799 hasta 1808. El señor Labayen artífice pla
tero de la Villa de Azpeitia.

Por la colocación y ejecución en su propio lugar de la medalla o Vajo Relieve del Apóstol San Pedro.....2.586 reales vellón. Por las dos estatuas laterales del cuerpo del altar en 1.200 reales vellón cada figura... 2.400. Por la de los dos ángeles que se hallan puestos en la cornisa.... 1.200. Cruz de plata... 5.588.

Toda la obra.....11.416.

.....

1803-1804. Semanario de Agricultura y Artes. 114 reales vellón. 8 de Febrero de 1803. Recibo y encargo y permiso concedido para la construcción de una cruz de bronce dorada a fuego. Sr. D. Miguel Antonio de Uriz Presbitero Canonigo de la Santa Iglesia Catedral de Pamplona licencia de obras en la Iglesia y Casa Rectoral.

.....

1804-1805. Solicitud de licencia de obras en la Iglesia y Casa Rectoral. 6 de Marzo de 1805.

.....

1806-1807. Diseño Retablo mayor. Propuesta de obras apertura de dos puertas y una ventana entrada para hombres y para mujeres.

.....

Cuentas de fabrica. Remodelacion de la Iglesia. Altar Mayor y Presbiterio. 1807. Felipe de Ottagui.

Recibos de Quentas de Fabrica desde el 24 de Ju
nio de 1807 hasta igual dia de 1808. Un único
recibo de Marcos Antonio de Barrera por haber
mandado mil tejas por pedido de Bartolome Orue-
zabala. 25 de Agosto de 1807.

.....

Recibos de Quentas de Fabrica desde el 24 de Ju
nio de 1808 hasta igual dia de 1809. Contiene
un documento del dia 4 de Henero de 1809 de Fe-
lipe de Otaegui Rector por la apertura de dos
puertas laterales.

6 doblones de a ocho 1920

6 doblones de oro 480

En dos medios doblones 080

Rector Felipe Otaegui.

.....

1809-1810. Arreglos en el campanario y compra
de una cruz, casulla y pluvial en negro, etc.
Permiso concedido en 1815 (documento Don Miguel
Marco Provisor y Vicario General de este obispa
do.

.....

Recibos de las Quentas de Fabrica de Beizama
desde San Juan de 1810 hasta tal dia de 1811.
Recibo de 558 reales vellon por la () de dos
casullas negras.

Recibos de las Quentas de Fabrica de Beizama desde San Juan 24 de Junio de 1811 hasta otro tal dia de 1812. Recibos de vinagreras, cerraje ro, etc. Carpinteria.

.....

Recibos de Quentas de Fabrica desde 24 de Junio de 1808 hasta 1811. Reconstruccion de la casa rectoral a la entrada del nuevo rector; arreglos en el campanario (campana quebrada).

Factura de 14 de Octubre 1814.

La antigua pesaba 1180 libras castellanas.

La nueva pesaba 1120 libras castellanas, mas la fundicion: 3.112 reales vellon.

Bernardo de Mendoza Maestro Campanero.

.....

Recibo de las Quentas de Fabrica de Beizama desde el dia 1° de Julio de 1812 hasta otro tal de 1813. Aparece el nombre del Mayordomo Miguel Antonio de Otaegui, Mayordomo obrero de la Parrroquial de Beizama.

.....

Recibo de las Quentas de Fabrica de Beizama desde 1° de Julio de 1813 hasta otro tal dia de 1814. Recibos por la compra de vinagreras y dos vasijas de oja de lata.

.....

Recibos de las Quentas de Fabrica de Beizama desde 1º de Julio de 1814 hasta otro tal dia de 1815. Compra de una campana y retejado de la Iglesia. Casulla y estola nueva de Damasco.

.....

1 de Septiembre de 1820

24 de Abril de 1819

26 de Junio de 1815

Pintado y dorado del Retablo del Altar Mayor 1820.

Confeccion de casulla y capa morada 1819.

Estatuas de San Juan Bautista y San Jose 1815.

.....

Durante el año 1837 aparecen recibos de Manuel Jose de Ilardia por las obras de canteria.

.....

Recibos de Cuentas de Fabrica del año de 1838 a 1839. Entre estos se hallan recibos firmados por el Maestro Perito Agrimensor por los honorarios de peritaje de las tasaciones de la casa nueva rectoral de la Universidad de Beizama. Son 235 reales vellon. Firma Juan Manuel de Errazti.

.....

Manuel de Aroztegui vecino de la Universidad confiesa haber recibido de Don Felipe Agustin de Otaegui 620 reales por las Obras de Canteria de la nueva Casa Rectoral. A 20 de Agosto de 1838.

.....

Cuenta de betun y color empleado en cubrir las rendijas en las puertas-ventanas de la Casa nueva Rectoral de Beizama cuyo importe es de 65 reales vellon. Firma Pedro de Otaduy.

.....

A.2.2. Censos y obligaciones

Censos y obligaciones Pedro de Garagarza y Pedro de Otaño 1712
 Francisco de Leunda y Martin de Belamencia 1723
 Gracia de Ezeiza 1723
 Francisco de Aranguren 1793
 Ana Maria y Marina de Urdapilleta 1769
 Don Felipe de Belamencia 1746.

.....

Donacion de las Casas de Lete y Letecho en favor de las memorias de las misas. 1763.

.....

Libro de los asientos de los censos y sus reditos pertenecientes al cabildo de Beizama. Capellanias. Año 1810. Colector, Felipe Agustin de Otaegui.

.....

Censo de sesenta y seis ducados de plata y dos tercios de ducado de plata por Domingo de Iturriza dueño de las Casas de su apellido Urquiegui y supertenenciados sitios en Beizama, a favor de la Capellania del difunto Don Eugenio de Garagarza. 6 de Enero de 1769.

.....

Cuenta Censal de 220 ducados de Capital de las Capellanias de Maria de Oraa. 1788.

Catalina de Urdapilleta 1788.

Antonia de Eceiza 1788.

.....

A.2.3. Diezmos y tazmias

- Diezmos y Tazmias 1794. Felipe Otaegui.
- Diezmos y Tazmias. Disposicion para hacer frente a la Guerra de la Convencion 1794. Felipe de Otaegui.

- Razon del medio diezmo de todas las casas de la Parroquia de Beizama año 1821.
- Razon del medio diezmo de todas las casas de la Parroquia de Beizama año 1822.

.....

Contribucion de cien ducados anuales que se deben pagar al Señor Vicario de Araz, Jurisdiccion de Beasain por el pasto espiritual que suministra a los moradores de las casas de Ibrumusaga y Bentaberri de la Jurisdiccion temporal de Beizama y agregados en lo espiritual a la Iglesia de Araz.

San Martin de Loinaz 1805.

Don Felipe Agustin de Otaegui Beneficiado.

Don Manuel Ignacio de Odria 1874-1875.

Don Antonio de Arocena 1873.

Felipe Agustin de Otaegui 25 de Noviembre de 1855.

Don Josef de Iriarte 25 de Noviembre de 1851.

.....

Diezmos y tazmias Juan Jose Iriarte 1844.

Felipe Agustin Otaegui 1840-29-

21.

Decreto de Fernando VII.

Caserios de la Jurisdiccion de Beizama.

Agregados a la Iglesia de Araz
1805-1838.

.....

Carta al Obispado 1746. Quejas de las Mayordomías.

A.2.5. Otros. Cuentas particulares de párrocos.

1. Libro que contiene papeles muy curiosos y muy necesarios para los rectores de Beizama y su Cabildo Ecmo. Firmado Felipe.
2. Beicama. Libro que dexo fundada Don Martin de Otaegui Rector que fue de la Parroquial de San Pedro de la Universidad de Beicama del Haver dela Arca posita de Cien fanegas de trigo y de (ilegible) en Vez^S de (ilegible).
3. Libro de Caja de Don Felipe Agustin de Otaegui (el último asiento firmado es de Enero de 1831).
4. Fundacion de la "Congregacion de la Doctrina Cristiana" Estatutos. 27 de Abril de 1922.
5. Libro del Arca de La Misericordia fundada por Martin de Otaegui. 11 de Diciembre 1727.
6. Libro de Quentas del Monte de Piedad que consiste en cien fanegas de trigo que dejo Don Martin de Otaegui maior Rector de esta Iglesia 1731.
7. Documento aprobando obras de la Iglesia Parroquial en la Casa Concejil 21 de Septiembre 1628.

Libro de Caja de D. Felipe Agustín de Otaegui
(276 folios)

Este libro de Caja de mi Don Felipe Agustín de Otaegui Rector de Beizama tiene 276 pg.s con exclusion del Abecedario y firmo Don Felipe Agustín de Otaegui.

- Guerrico Don Jose Ignacio Beneficiado de Beizama, f. 145, Noviembre 1825 (es la fecha en que aparece en el libro de Caja).

Licenciado Don Jose Manuel de Guerrico Provisor de este Obispado () los frutos del beneficio de su sobrino Don Jose Ignacio de Guerrico tocantes al presente año de mil ochocientos veinte y siete he cedido al dicho Jose de Vitoria Sarasola la cantidad de tresmil y setecientos reales vellon pagaderos en metalico su mitad el dia primero de marzo y la otra mitad el dia treinta y uno de Julio del año de 1828.

El último asiento en Enero de 1831.

- Cuenta con Don Pedro Javier de Astrain mi Procurador de Pamplona.

El dia 16 de Julio de 1824 Don Francisco Jose de Eceiza tomo posesion del Canonicato de Burgos.

El día 16 de 1825 Don Jose Ignacio de Guerrero tomo posesion del Beneficiado antecedente.

El día 4 de Octubre de dicho año Fr. Agustin de la Santisima Trinidad entro a servir el Beneficio antecedente y el de Iriarte.

- Cuenta con Saralegui Presbitero Beneficiado de Tolosa (23 de Junio 1823).

Suscripcion a la Gaceta folio 62. Comienza en 10 Junio 1832, 20 reales por un año.

Suscripcion Jacobinismo. 10 partes de 3° tomo, 20 reales.

Le debo 32 reales por la composicion de mi reloj en Bilbao.

Abono 128 reales importe de 16 libras de chocolate traídos en 15 de Diciembre 1832.

Debe haver cien reales pagados a Fermin Yubart en 31 de Enero de 1833 por una peluca para mi. Le debo por perdices.

-Canceladas todas las cuentas hasta 23 de Febrero de 1833.

Abono 114 reales importe de 24 botellas de vino Malaga traído 12 en 24 de Agosto y enviados los otros a medias a Minteguiaga y Senpertegui.

- Corriedo de la Sierra. Depositario, 2 de Septiembre de 1823. 235 reales.

21 componentes donde aparecen:

Francisco Maria de Gorostidi

Don Francisco Jose de Eceiza

El dia 10 de Julio de 1834 despues de costeados los funerales de Don Francisco Jose de Eceiza Canonigo de Burgos quien fallecio el 30 de Mayo de 1834. 361 reales.

- Francisco Ignacio de Gorostegui Uño Cirujano de esta me debe quinientos veinte y ocho reales en esta forma: en siete de Septiembre de mil ochocientos catorce le ci prestados ciento sesenta reales:

25 de Marzo 1815, 1818, 1819, 1821, 1822
ultimo 16 de Agosto de 1822.

Francisco de Aldasoro cirujano.

29 de Enero de 1824-1828.

- Agosto de 1830 Don Jose Ignacio Guerrico.
3.790.

1.100 - El dia 11 de Agosto de 1830 entregue a Don Isidro de Guerrico 3.125 reales vellon tocantes al Beneficio de su hijo el Jesuita.

El sobre dicho Vitoria para la cuenta antecedente en 10 de Enero de 1831 me ha entregado en carne para cecina quinientas setenta y cinco reales y 14 reales de vellon y queda debiendo 1.991.

-Don Francisco Jose de Eceiza Beneficiado.
31 de Julio de 1815.

Folio 12 - El día 19 de Septiembre de 1822 entregue a su hermana Maria Ana 440 reales vellon para pagar al Capitan Soroa los sesenta ducados de multa impuestos a dicho Don Francisco Jose.

Folio 144 - El día 29 de Abril 1824 pague a Don Francisco doscientos nueve reales y veinte y uno cuartillo marabedis.

El día 16 de Julio de este año de 1824 dicho Don Francisco Jose de Eceiza tomo posesion de la Canonjia de Burgos y quedó vacante el Beneficio que obtiene en esta. Le toca cuatrimestre en el Beneficio por haver pagado a su entrada.

- Criadas.

Aroztegui Maria Francisca
Aroztegui Maria Catalina
Aldasoro Maria Micaela
Maria Josefa Antonia de Eceiza
Maria Teresa Aramburu
Maria Jesus de Olazabal
Josefa Antonia de Eizaguirre

19 de Abril 1830 hasta el final.

El día 24 de Agosto 1824 Maria Francisca de Aroztegui entro a servir de criada en mi casa.

Su soldada es dos camisas, un par de zapatos, la abarca necesaria, catorce reales vellon para pañuelos y ciento cuarenta y cuatro reales vellon en metalico. Doce varas de lienzo estopa y vara y media de estopilla de a vara de ancho para las dos camisas.

A.4. Cofradias y Asociaciones

Libros de Cofradias

- 1º Libro de la Cofradia del Rosario.
- 2º Libro de la Cofradia del Rosario (1746-1832) firmado por Don Felipe Agustin de Otaegui, Don Francisco de Otaegui. Alcalde de Patronos de la Cofradia del Rosario. Regidores. Andres Antonio de Otaegui y Juan Ignacio de Beloqui.
- 3º Libro de La Cofradia del Rosario (1832-1974).
- 1º Libro de la Cofradia de las Animas fundada por Don Martin Otaegui en tiempos del Sr. Don Bernardo de Rojas y Sandoval. Alcaldia, Regidores e Hijosdalgo. Felipe Agustin Otaegui 1833.
- 2º Libro de La Cofradia La Caridad 1731-1969. (Comienza con anotaciones del ermitaño de Santa Agueda Pedro de Lavaca).

A.5.2. Capellanias y Memorias

- Capellania fundada por Don Martin de Otaegui el mas anuario que fue de dicha parroquia el año de 1585. (Escrito por el Bachiller Eugenio de Garagarza en el año 1701).
- Pedro Otaegui Garagarza. Capellania año 1652.
- Fundaciones de Capellanias de esta Parroquial y sus hermitas. D. Juan Fco Hormaechea y Olozaga. Juan de Otaegui su hermano legitimo vecino de Palomares (Aldea de Cuenca) y natural de esta mando crear una capellania para su hermano Yñigo de Otaegui. 100 ducados.
- Domingo de Otaegui, dueño de la Caseria de Urquiza Auncia, el 1º de Mayo de 1679 hizo testamento ante el escribano Don Juan Fernandez de Olazabal. Fundo una memoria.
- Creacion de una Capellania de 500 ducados que al presente son 600 que Martin de Otaegui maior Rector que fue de la Iglesia Parroquial de Beizama dejo para memoria y otro de Martin de Otaegui sobrino de aquel y tambien Rector de dicha Iglesia hizo la dicha execucion.
Beizama 12 de Henero de 1613.
- Capellania de Juan e Yñigo de Otaegui de valor de 310 reales de vellon. Agregaciones Hernando de Otaegui 20 reales vellon.

Marina de Larrañaga 20 reales de vellon. Mar
tin Otaegui 25 r.v. Eugenio de Otaegui 60 r.v.
 Sebastiana de Otaegui 150 r.v. Magdalena Ota
 egui 50 r.v. Ignacio de Otaegui. Francisco
 Otaegui mujer e hijo 90 r.v. Francisco de
 Otaegui 90 r.v. Juan y Clara Otaegui 40 r.v.

Capellanias (14 Febrero 1717- 840 ducados.

Revision año 1843).

- 1º Libro abierto por el Rector Bachiller Gara
 garza 1717.
- 2º Libro abierto por el Rector Don Francisco
 Hormaechea y Olozaga.
- 3º Libro abierto por el Rector Don Francisco
 Hormaechea y Olozaga.
- 4º Libro Nuevo de Capellanias Rector Don Feli
pe de Otaegui (1793-1836).
- 5º Libro abierto por Felipe Agustin de Otaegui
 (Libro de las Cinco Capellanias) año 1810.
 (Urdapilleta de Abajo, Urdapilleta de Arriba,
 Aguiñondo, Iturburu y Echenagusia).
- 6º Estado de cuentas hasta el año 1864. Rec-
 tor Odria, que continuara hasta el año 1876.
 Durante este año fueron derogadas todas las
 Capellanias, al mismo tiempo que el derecho
 de Primogenitura. Asi es como tambien desapa
 recen los patronos que desde tiempo inmemo-
 rial protegian a la Iglesia de Beizama.

A.5.4. Testamentos

Clausulas del Testamento y del Memorial de Don Felipe Agustin de Otaegui

Libro nuevo abierto por mandado del Exmo Senor Don Estevan Antonio de Aguado y Roxas Obispo de esta Diocesis (...) a 4 de Septiembre 1786 para asentar con distincion las mandas piadosas que se hicieron en testamento o de qualquiera otra manera.

- 1º Clausula de Testamento de Pedro Ignacio de Elustondo.

2º Clausula de Testamento de hermandad de Don Jose Antonio de Aranguren Beneficiado que fue de la Universidad de Be() y su hermana Maria Francisca.

- Clausula de Testamento y del Memorial de Don Felipe Agustin de Otaegui, protocolizado en Beizama en 15 de Junio de 1840 ante Don Martin Nicolas de Unsain, Escribano de S.M. Real y Numeral de Vidania y sus anejas.

Correspondencia

4 de Septiembre de 1807.

Consejo a los Corregidores, Alcaldes mayores y ordinarios de los pueblos del Arzobispado de Toledo.

1819. Diligencias para recuperar la Cruz y la Lampara robadas en 1801? Don Felipe Otaegui fue multado con cincuenta ducados de vellon en la Santa Visita de 1786.

.....

Correspondencia civil. Credito publico. Pamplona 1821.

.....

29 de Febrero de 1832.

Dispensa de celebrar misa cotidiana a los beneficiados Don Juan Manuel Ezama, Don Juan Jose Iriarte. Rector Felipe Agustin Otaegui.

.....

Cartas pastorales. Don Severo Adriani. 1855. Epidemia de colera.

.....

Año 1863. Misas de aniversarios. Manuel Ignacio de Odria.

.....

Corriedo de la Sierra (1837-1876).

Carta pastoral. Obispado de Urgel 1875.

Don Manuel Odria 1836-1885.

Manuel Ignacio Odria 1858-1880.

Carta pastoral. Don Lerro Ochoa 1851.

Santo Jubili 1855. Colera 1859.

Guerra Europea. Decision del Obispado de Pamplona. Dispensa de Misa cotidiana 1832.

Mandatos

- 1º Libro nuevo abierto por mandato del Exmo Señor Don Estevan Antonio de Aguado y Roxas Obispo de esta Diocesis (ilegible) a 4 de Septiembre de 1786 para asentar con distincion las mandas piadosas que se hicieron en testamento o de qualquiera otra manera.
- 2º Libro de mandatos de las Santas Misas.
- Don Joaquin Javier Uriz y Lasaga visita la Parrroquia de Beizama y hace las siguientes observaciones a Felipe Agustin Otaegui:
 1. Predicar a sus feligreses el Santo Evangelio y explicar la Doctrina Cristiana.
 2. Poner particular atencion sobre la Escuela de Primeras Letras.
 3. Poner un frontal decente en la Hermita de San Lorenzo retirando las dos cubas y el carro.
 4. Utilizar la lengua vulgar para leer los Mandatos Episcopales. 1819.
- Visita y revision de Don Severo Adriani. Caballero de la Real Orden de Carlos III. 1833.

Otras

Plan benefical de la Villa de Beasain y
 Concordia entre los dos cabildos de Beizama.
 Inventario de las alhajas de la Iglesia 1684.

.....

Acuerdo Municipal para la devolucion del
 prestamo de la Iglesia en ayuda para la Gue-
 rra de la Convencion 1794.

.....

Venta de la finca urbana o casa llamada de
 Estrada. Año 1897.

.....

Proyecto de Obra de una torre de la Iglesia
 1936.

.....

Atestado: Descripcion de la Propiedad de la
 Casa Rectoral 1916.

.....

La universidad de Beizama vendio las casas
 de Aguinaga y Echeverria sitas en esta Universi-
 dad a Don Evaristo de Echague vecino de la
 ciudad de San Sebastian. Folio 180. Libro Nue-
 vo de Capellanias y Memorias. Felipe Agustin
 de Otaegui (1793-1836).

.....

Prestamo cedido por la Parroquia en el año 1794 para la guerra de la Convencion. Devuelto en el año 1807 para la reconstruccion del Altar en plazos de 1500 reales vellon hasta 1818. Documento firmado en Septiembre de 1816. Por el alcalde Juan Martin de Eceiza.